

СОДРЖИНА

Поглавје 1	4
Земјоделски сектор.....	4
1.1. Улогата на земјоделскиот сектор во Македонската економија.....	4
1.2. Основни индикатори за развој на земјоделскиот сектор	6
1.3. Економски перформанс на земјоделскиот сектор	12
1.4. Потрошувачка на храна.....	18
Поглавје: 2	20
Преглед на земјоделски под-сектори	20
2.1. Житни култури	20
2.2. Индустриски култури	23
2.3. Градинарски култури	26
2.4. Преработка на овошје и зеленчук.....	29
2.5. Сточарство и сточарско производство.....	31
Поглавје: 3	41
Преглед на состојбите во лозарството и винарството	41
3.1. Старосна структура на лозовите насади	41
3.2. Типови лозови насади	42
3.3. Производство на грозје и вино	43
3.4. Трговија со грозје и вино	44
3.5. Домашна поддршка на винскиот сектор.....	45
3.6. Идни активности.....	46
Поглавје 4	48
Рибарство.....	48
4. 1. Производство на риби.....	49
4. 2. Селекција и одгледување.....	49
4.3. Потрошувачка.....	50
4.4. Увоз и извоз на риби и рибни производи	50
4.5. Цени на риби и рибни производи	50
4.6. Државна политика во врска со риболовот, производството, преработката и маркетинг на риби и рибни производи.....	51
Поглавје 5	53
Трговија со земјоделско прехранбени производи.....	53
5.1. Надворешна трговија со земјоделски производи	53
5.2. Увоз и извоз на земјоделски производи по производ	56
5.3. Увоз и извоз на земјоделски производи по земји	58
5.4. Трендови на развој на регионална трговија.....	66
Поглавје 6	68
Домашна поддршка на земјоделскиот сектор.....	68
6.1. Мерки за поддршка – Програма за поддршка финансирана од буџетот на МЗШВ	68
Поглавје: 7	84
Услуги во земјоделството.....	84
7.1. Истражување и наука	84
7. 2. Земјоделска механизација	91
7.3. Земјоделско информативен систем (ЗИС).....	93

Поглавје 8	100
Шумарство	100
8.1. Општи карактеристики на шумарскиот сектор	100
8.1. Тековни активности во шумарскиот сектор	101
8.3. Идни активности	Error! Bookmark not defined.
8.4. Државен инспекторат за шумарство и ловство	103
8.5. ШУМСКА ПОЛИЦИЈА	105
Поглавје 9	106
ЕУ интеграција и меѓународна соработка	106
9.1. ПРОЦЕСИ НА ЕУ ИНТЕГРАЦИЈА	Error! Bookmark not defined.
9.2. СТРАНСКА ПОМОШ	106
Преглед на тековни проекти по донатори	109
Поглавје 10	114
Рурален развој	114
Поглавје 11	119
Ветеринарство	119
11.1. Здравствена заштита на животните	119
11.2. Ветеринарно јавно здравство	120
11.3. Систем за ветеринарно-медицински препарати	122
11.4. Систем за исхрана на животните	122
11.5. Систем на идентификација и регистрација на животните	123
11.6. Законска регулатива	125
11.7. Ветеринарни Инспекциски служби	126
11.8. Идни активности на Управата за ветеринарство	131
Поглавје 12	133
ВОДОСТОПАНСТВО	133
12.1. Општо за водостопанството	133
12.2. Имплементација на Законот за водостопанствата	133
12.3. Основање на нови водостопанства според Законот за водостопанствата ..	135
12.4. Формирање водни заедници според Законот за водни заедници	135
12.5. Водни заедници во ХМС Тиквеш	136
12.6. Водни заедници во ХМС Брегалница	137
12.7. Водни заедници во ХМС Полог-Тетово	137
12.8. Водни заедници во ХМС Полог- Гостивар	138
12.9. Водни заедници во останатите региони	138
12.10. Структура на членови во водните заедници	139
12.11. ХИДРОМЕЛИОРАТИВНИТЕ СИСТЕМИ ЗА НАВОДНУВАЊЕ И ОДВОДНУВАЊЕ	139
12.12. НАПЛАТА НА ВОДНИОТ НАДОМЕСТ И НАВОДНУВАНИ ПОВРШИНИ	144
12.13. ИНВЕСТИЦИИ ВО ВОДОСТОПАНСТВОТО	145
Поглавје 13	148
Заштита на растенијата	148
13.1. Заштита на растенијата - мерки за превенција и заштита	148
13.2. Состојба со болести, штетници и плевели во 2006 година	148
13.4. Извоз	153
13.5. Систем за средства за заштита на растенијата	156
1.3.6. Програма за здравје на растенијата	161
13.7. Законска регулатива	162
13.8. Институционална рамка	163

Поглавје 14	164
Семе и саден материјал.....	164
Тестирање на растителни сорти, апробација и селекција на семиња	164
14.1 Тестирање на растителните сорти.....	164
14.2. Испитување и одобрување на нови сорти земјоделски растенија	164
14.3. Спроведувањена стручна контрола (апробација) и производство на сертифициран семенски и саден материјал во 2005/2006 година	164
14.4. Програма за семе и саден материјал.....	165
14.5. Политика на Управата за семе и саден материјал за унапредување на Управата и идни развојни планови.....	165
14.6. Други активности од областа на семето и садниот материјал	166
Поглавје 15	167
ХИДРОМЕТЕОРОЛОШКИ РАБОТИ	167
15.1. ОСНОВИ И ОПРАВДАНОСТ	167
15.2. НАДЛЕЖНОСТИ И АКТИВНОСТИ.....	168
15.3. МЕГУНАРОДНА СОРАБОТКА.....	171
15.4. ОРГАНИЗАЦИСКА ПОСТАВЕНОСТ НА УПРАВАТА.....	172
15.5. ФИНАНСИРАЊЕ	173
15.6. ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ ВО 2006 ГОДИНА	173

Забелешка:

-Агроекологија (одржливо управување со природни ресурси , самоникнати, пасишта)

-Безбедност на храна (со фито-лаб.)

-Нетрадиционални-алтернативни култури

-Платежна агенција и Ипард програма

Поглавје 1

Земјоделски сектор

1.1. Улогата на земјоделскиот сектор во Македонската економија

Земјоделството и индустријата се двата најважни сектори во економијата. Земјоделството (вклучувајќи лов, шумарство и рибарство) е третиот најголем сектор по услугите и индустријата, но секторот на услуги во последните неколку години бележи значителен пораст. Во 2006 година најголемо учество на додадената вредност има производната индустрија со 15,8% и земјоделството, шумарството и рибарството со 11,0%.

Структура на БДП во 2006 година во %

Земјоделство, шумарство и рибарство	11,0
Индустрија	15,80
Трговија	13,70
Услуги	15,30
Јавни услуги	16,50
Градежништво	5,0
Енергетика	3,50
Останато	3,90
Даноци	15,30

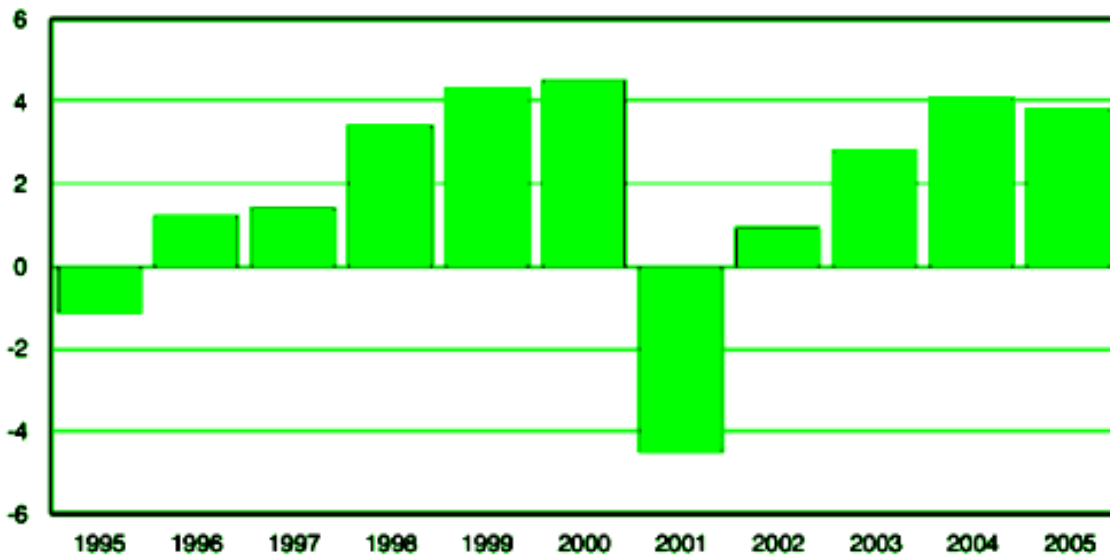
Извор: Државен завод за статистика

Земјоделството традиционално е еден од најзначајните сектори во економијата. Земјоделскиот сектор има клучна улога во успешното спроведување на структурните реформи во земјата како резултат на социјалната улога во обезбедување на храна и обезбедување стабилен приход на околу 20% од работоспособното население.

Во периодот 2000-2006 година уделот на земјоделскиот сектор во вкупниот БДП остана релативно стабилен со околу 11%. Во однос на 2005 година влијанието на земјоделскиот сектор во структурата на БДП е зголемен за околу 1% (од 10,8% во 2005 на 11,0% во 2006).

Бруто домашниот производ на Р.Македонија постигна пораст во периодот од 2000 - 2006 и покрај опаѓањето во 2001 како резултат на политичката нестабилност. Според Државниот завод за статистика вкупниот БДП во 2006 година бележи пораст и номинално изнесува 308772 милиони денари. Исто и учеството на земјоделството, ловот и шумарството е зголемено на 33939 милиони денари споредено со 2005 од 31018 милиони денари.

СТАПКИ НА РЕАЛЕН ПОРАСТ НА БДП (во %)

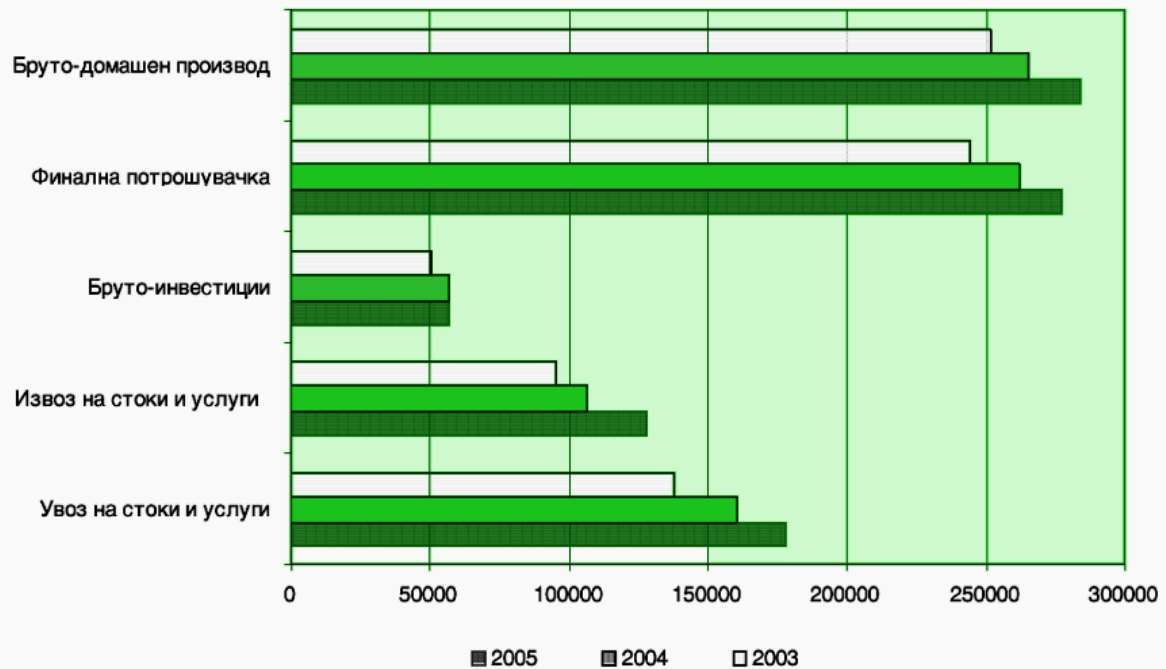

Извор: Државен завод за статистика

Бруто додадената вредност во 2006 изнесувала 265037 мил.денари. Бруто инвестициите во 2006 биле 59349 мил.денари, при што инвестиции во основни средства биле 48868 што е пораст за 15,6% во однос на 2005, а во промена на залихи 10481 мил.денари (пораст од околу 11% во однос на 2005). Во 2006 година бруто инвестициите во структурата на БДП учествуваат со 21,8%. Релативниот удел на извозот на агро-прехранбени и рибни производи во вкупната трговија во периодот 2002-2006 година се движи во рамки од 16% до 19% (16,7% во 2006 година). Р. Македонија сепак е нето увозник на земјоделски и прехранбени производи со приближно 12,3% од вкупниот увоз во 2006 година. Дефицитот во трговијата со земјоделско-прехранбените и рибни производи во 2006 година изнесува 49,4 милиони долари, што во вкупниот дефицит учествува со 4,6%.

ТРОШОЧНИ КОМПОНЕНТИ НА БДП

во милиони денари

Извор: Државен завод за статистика

Земјоделството значително приденесува кон надворешната трговија. Република Македонија стана членка на Светската трговска организација во април 2003 година и на ЦЕФТА во 2006 година.

Македонското земјоделство се соочува со големи предизвици и структурни реформи. Членството во СТО ги прошири можностите за зголемување на извозот од една страна, но истовремено ја зголеми домашната конкуренција. Овие предизвици ќе бидат дури и поригорозни со применувањето на Договорите за слободна трговија со соседните земји и ЕУ-27. Падот во земјоделството, шумарството и рибарството и сродните индустрии може да има значителни негативни последици во руралните области и севкупната економска и социјална стабилност на земјата. Зајакнувањето на конкурентноста на македонскиот агробизнис е од суштинско значење за неговото опстојување. Ова мора да биде поддржано со реформа на јавните институции и имплементација на целни политики на поддршка и мерки за рурален развој.

1.2. Основни индикатори за развој на земјоделскиот сектор

1.2.1. Природни ресурси и климатски зони

Република Македонија се карактеризира со разновидни природни ресурси. Но иако тие се релативно скромни не претставуваат ограничувачки фактор за развој.

Географски и демографски карактеристики

Република Македонија е сместена во југозападниот дел на Балканскиот полуостров на 40° 50' и 42° 20' северна географска широчина и меѓу 20° 27' 30" и 23° 05' источна географска должина. Р.Македонија се граничи со две членки на ЕУ (Грција на југ и Бугарија на исток), Србија на север и Албанија на запад.

Вкупната должина на границата изнесува 849 км. Западната граница изнесува 191 км, јужната 262 км, источната 165 км и северната 231 км. Р.Македонија е копнена земја и претставува крстопат меѓу два големи пан-европски транспортни коридори кои ја поврзуваат централна Европа со Јадранското, Егејското и Црното Море.

Вкупната површина на Р.Македонија изнесува 25,713 км². Претставува ридско-планинска земја (кои зафаќаат 80%), површината со рамнини зафаќа 19% и природни езера кои зафаќаат 2%.

Вкупниот број на население во Р.Македонија на 31.12.2006 година изнесува 2.041.941. На 1 км² живеат во просек 79.41 жители што е ниско во споредба со просекот во ЕУ од 115. Просечната старост на населението изнесува приближно 33 години и речиси 68% од населението е помеѓу 15 и 64 годишна возраст што значи дека преовладува работноспособно население

Климатски услови

Како последица на географската положба и релјефот, Р.Македонија е под влијание на континенталната и медитеранската клима како и планинска клима кои зафаќаат скоро 80% од површината. Издвоени се осум климатско-вегетациско-почвени подрачја со хетерогени климатски, вегетациски и почвени услови. Земјиштето кое се користи за земјоделско производство е лоцирано во субмедитеранското, континентално-субмедитеранското и топлотното континентално подрачје. За летниот и есенскиот период карактеристична е сува и топла клима, а зимите се снежни со појава на краткотрајни ниски температури. Поголема сума на врнежи има во октомври-декември, а послаби од март до мај. Просечните годишни врнежи на дожд изнесуваат 733 мм, односно 19 милијарди м³. Честа е и појавата на кратки и интензивни врнежи кои предизвикуваат ерозија и локални поплави кои можат да ја уништат инфраструктурата и да дојде до лизгање на земјиштето. Во Р.Македонија честа појава е сушата поради што водата претставува ограничувачки фактор за интензивното земјоделско производство.

Водни ресурси

Вкупните ресурси за вода се проценети на 6,37 милијарди м³ во нормални години, а 4,8 милијарди м³ во сушни години. Постои добро развиена хидролошка мрежа (четири речни басени од кои три се значајни во однос на течението, Вардрар зазема 80%, Црн Дрим 13% и Струмица 7%) и три природни езера (Охридско, Преспанско и Дојранско). Во Р.Македонија има приближно 110 вештачки езера, од кои само 20 се со големина над 1 милион м³, кои се користат за наводнување, водоснабдување и производство на хидроелектрична енергија.

Проблемот кој произлегува од расположливоста на водните ресурси е нивната нерамномерна просторна и временска распространетост низ целата земја. Според тоа поповолни услови има во западниот дел. Околу 85% од површинската вода потекнува од земјата, а 15% од водата втекува во земјата од соседните земји.

Најголема количина на вода користат системите за наводнување.

Земјишен ресурс и почвени карактеристики

Околу половина од територијата на земјата припаѓа на земјоделското земјиште т.е 1,225 милиони ха односно околу 45% од вкупната територија на Р.Македонија. Од вкупната земјоделска површина 537.000 ха се обработливо земјиште, а 687.000 ха (56%) се пасишта лоцирани главно во ридските и високопланинските терени. Висорамнините и планините обраснати со шума завземаат 36% од земјата од

обработливо земјиште Во 2006 година има пад на вкупното земјоделско земјиште во однос на 2005 за 0,3% (од 1.229.000 во 2005 на 1.225.000 во 2006). Обработливото земјиште во главно е сконцентрирано во долините или старите езерски басени. Регистриран е пад и на обработливото земјиште во 2006 во однос на 2005 за 1,7% (од 546.000 во 2005 на 537.000 во 2006). Има зголемување на површината под пасишта во 2006 во однос на 2005 за 0,7% и на површината под ливади за 1,6%. Барите, рибниците и трските зафаќаат 1.000 ха површина.

Од обработливото земјиште 81,8% се под ораници и бавчи, 2,4% се овошни градини, 4,7% се лозја, а ливадите зафаќаат 11,2%.

Вкупна земјоделска површина во Р.Македонија 2003-2006	
2003	1.303.000
2004	1.265.000
2005	1.229.000
2006	1.225.000

Извор: Државен завод за статистика

Вкупно обработлива површина во Р.Македонија 2003-2006	
2003	569.000
2004	560.000
2005	546.000
2006	537.000

Извор: Државен завод за статистика

Големото процентуално учество на необработено земјиште е специфично и изнесува околу 35%. Необработливото земјиште е потенцијален извор на ерозија предизвикувајќи влошување и деградирање на почвените слоеви. Урбаното земјиште, не е секогаш пропратено со соодветен инфраструктурен развој и урбаната експанзија честопати се случува на висококвалитетно земјоделско земјиште.

Ако се земе предвид зголемениот број на земјоделски домаќинства, трендот на намалување на вкупно обработено земјоделско земјиште, зголемен ангажман на работна сила и зголемен индекс на производство, анализите укажуваат на намалување на просечната големина на индивидуално земјоделско стопанство и до просечна големина од 1,4 ха, зголемена продуктивност на ниво на индивидуално земјоделско стопанство, но зголемени трошоци по единица производ. На долг рок ваквата развојна структура е неодржлива.

Земјишни капацитети

Година	Површина под пасишта	Површина под ораници и бавчи	Површина под лозје	Површина под ливади	Површина под овоштарници
2001	630.000	512.000	28.000	55.000	17.000
2002	738.000	480.000	28.000	53.000	16.000
2003	733.000	473.000	27.000	53.000	16.000
2004	704.000	461.000	26.000	58.000	15.000
2005	682.000	448.000	26.000	59.000	13.000
2006	687.000	439.000	25.000	60.000	13.000

Извор: Државен завод за статистика на РМ, 2005.

Одредени показатели за земјоделскиот сектор, 2000-2006

Година	Инвестиции (во милиони денари)	Број на трактори кај земјоделски претпријатија	Обработлива површина (000 ха)	Наводнувана површина (ха)**	Употреба на ѓубрива (тони)**	Употреба на агро-хемиски средства (тони)**
2000	1696	1646	598	45.095	16.416	308
2001	1067	1901	612	28.722	9.953	333
2002	1154	1401	577	21.448	10.593	245
2003	1250	1255	569	33.352	10.074	222
2004	1467	1038	560	15.075	9.931	273
2005	1200	1100	580	22.000	11.000	300
2006			537			

Извор: Државен завод за статистика на РМ, Статистички годишник 2006,

Почвата во Република Македонија е многу хетерогена, со големи промени на мала раздалеченост. Застапени се речиси сите форми на релјеф, геолошки формации, климатски влијанија, флора и почви кои се појавуваат во Европа (со исклучок на подзол). Во Македонија може да се најдат повеќе од триесет типови на почва од кои најзначајни се колувијална, чернозем, алувијална и.т.н. Во Р.Македонија има поволна клима, плодна почва како и други фактори со кои се создаваат поволни услови за одгледување на различни култури во соодветни еколошки региони и поради тоа треба да се поттикнува развојот на земјоделието. Иако Македонија е нето увозник на храна, има потенцијал сама да ги задоволува потребите за многу прехранбени продукти.

Во 2006 година, шумите во Република Македонија покриваат 947.653 ха, претставувајќи 37% од вкупната површина на земјата. Според формата на раст, високите шуми сочинуваат помалку од 30% од вкупната шумска површина, додека ниските шуми изнесуваат 70%. Како резултат на оваа состојба, само една третина од шумите се сметаат за погодни да послужат како извор на суровини за дрвната индустрија.

1.2.2. Вработување во земјоделството

Примарното земјоделско производство (вклучително и лов и шумарство) претставува најголем вработувач со некаде околу 20% од вкупната работна сила од целокупната популација. Околу 100.000 луѓе се вработени во земјоделството плус околу 20.000 кој се водат како повремени фармери и доста голем број сезонски работници (особено во секторот на зеленчук и овошје) за кој точен податок не постои. Земјоделството традиционално е еден од важните сектори во економијата и игра главна улога во успешното имплементирање на структурните реформи во земјата, и исто така овозможува храна и приходи за населението.

Вработени лица во земјоделството од вкупно вработени лица во Република Македонија 2002-2006

ОПИС	2002	2003	2004	2005	2006
Вработени лица во земјоделството од вкупно вработени лица во Р.М.	16,2%	14%	16,8%	22,7%	20%

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија, "Анкета за работна сила 2006"

Околу 40% од земјоделското население спаѓа во категоријата на активно население и може да се смета како работна сила организирана во земјоделски домаќинства. Статистички, вработувањето во земјоделството се следи преку официјалните податоци за вработеност во земјоделските претпријатија и прехранбените капацитети и преку испитување на примерок на домаќинства - истражување на работна сила односно согласно методолошките препораки на Меѓународната организација на трудот (ИЛО) и препораките на Еуростат-Европско статистичко биро.

Во 2006 година активното население во Р.Македонија брои 891679 лица и во однос на 2005 година е зголемено за 2,6%. Од вкупната работна сила вработени се 570404 лица односно 64,0%, а 321274 лица или 36,0% се невработени. Бројот на вработените во 2006 во однос на 2005 година е зголемен за 4,6% додека бројот на невработените покажува намалување за 0,8%. Според заводот за статистика на Р.Македонија од вкупно вработените, во Земјоделството, Ловот и Шумарството вработени се 114485 лица т.е 20% од вкупно вработените во 2006 година. Според видот на сопственост на деловните субјекти во 2006 година, во приватна сопственост се 107841, а под друга сопственост 6644 лица. Од вкупно вработените во Земјоделство, Лов и Шумарство како вработени се 12106, работодавци се 7873, вработени за сопствена сметка се 37679 лица и неплатен семеен работник 56827.

Во Земјоделство, Лов и соодветни услужни активности од вкупно вработените во 2006 година вработени се 109987 лица.

Вкупен инпут на работна сила во земјоделството (1000 ГРЕ), 2002-2006

Година	2002	2003	2004	2005	2006
Вкупна работна сила во земјоделството	138	97	101	123	114
Неплатен влез на труд во земјоделството	74	61	70	77	56
Платен влез на труд во земјоделството	64	36	32	46	58

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија, Анкета за работна сила 2006

Вработувањето во земјоделството (заедно со лов и шумарство) бележи пад во 2006 година за околу 9,9% во споредба со 2005 година. Додека пак во 2005 година имало зголемување на вработувањето во земјоделството за 15% во однос на 2004 година.

Работната сила употребена во земјоделството од страна на сите ангажирани индивидуалци е еднаква на 114.485 годишни работни единици. Од нив, учеството на неплатен труд односно работна сила од семејството е 49%, а остатокот од 51% е за ангажирана работна сила што вклучува сезонска работна сила или со полно работно време како и разни услуги од надворешни субјекти наменети за фармата. Значи работната сила во земјоделството во Македонија главно се состои од труд на ниво на индивидуално земјоделско стопанство.

Индикатори за приходи од земјоделска активност, 2002-2005

Показател	2002	2003	2004	2005
Номинален доход од производните фактори по работна единица (во денари)	161.032	188.228	265.083	226.256
Реален доход од производните фактори по работна единица (Основа: претходна година) (во денари)	155.737	187.291	259.230	219.028
Нето-претприемачки доход (мил.денари)	20.205	22.078	25.123	

Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија, "Економски сметки за земјоделство"

Просечно исплатена месечна бруто плата по вработен во земјоделство, лов и шумарство иснесува 17436 ден, а додека пак во земјоделство, лов и соодветни услужни дејности изнесува 16470 ден.

1.2.3. Тип на фарми и сопственост на земјата

Земјиштето во Р.Македонија е делумно во државна и делумно во приватна сопственост. Индивидуалните земјоделци поседуваат или изнајмуваат околу 80% (околу 463,000 ха на обработливо земјиште) од обработливото земјиште, додека остатокот од 20% (196,841 ха) е во сопственост на државата и е изнајмено од земјоделските претпријатија или од индивидуални земјоделски стопанства. Повеќето од пасиштата се во сопственост на државата и се управувани од Јавното претпријатие за стопанисување со пасишта.

Процесот на приватизација не го опфати и државното земјоделско земјиште со кое стопанисуваа општествените претпријатија и агро-комбинати од причини што земјоделското земјиште е со закон дефинирано како јавно добро односно национално богатство, а со тоа државата го задржува правото на ова земјоделско земјиште согласно со Законот за трансформација на претпријатијата кои управуваат со земјоделското земјиште.

Процесот на приватизација на земјоделските претпријатија во општествена сопственост започна во 1996 година, но се до почетокот на 1999 година само 15% од претпријатијата беа приватизирани. Процесот се забрза со спроведувањето на Акциониот план за приватизација и реконструкција на загубарите и до крајот на 2003 година при што околу 95% од земјоделските претпријатија беа приватизирани.

Ефективната употреба на земјоделско земјиште во Р.Македонија е загрозена од сериозниот проблем на парцелизација и фрагментација кое произлегува од претходните ограничувања на површините за користење и сопственоста, обичаите за наследство и долгата историја на неформални односи на пазарот за земјиште. Со пописот од 1994 година регистрирани се околу 178.000 земјоделски домаќинства кои обработуваат околу 460.000 ха со просечна големина на индивидуални фарма од 2,5 до 2,8 хектари со внатрешна парцелизација од 0,3-0,5 хектари ниви и диверзифицирана производна структура. Недостигот од земја и недостигот од социјална сигурност постојано го потхрануваат процесот на фрагментација и диверсификација на производството на мали парцели со цел да се амортизираат пазарните флукуации и да се задоволат потребите за исхрана. Активноста на земјишниот пазар досега не допринесе кон консолидации.

Структура на фарма според пописот во 1994 година

Обработлива земјоделска површина	Број на земјоделски домаќинства
1-2 ха	39.817
2-3 ха	18.767
3-4 ха	8.960
4-5 ха	5.222
5-6 ха	3.118
6-8 ха	3.083
8-10 ха	1.584
10-15 ха	1.047
15-20 ха	342

Извор: Државен завод за статистика, Попис 1994

Околу 22% од индивидуалните земјоделски стопанства се со под 2 ха, поделени на парцели, кои произведуваат главно за потребите на домаќинството и за продажба на вишокот како зајакнување на семејниот буџет со уште еден извор на приход.

1.2.4. Структура на земјоделското производство

Општо земено, структурата на земјоделското производство е релативно стабилна во периодот 2001-2006 година. Производството на повеќето земјоделски производи остана непроменето или се зголеми во последните 5 години и покрај падот на употреба на влезни материјали. Како исклучок на овие трендови е овчарството. До 1996 бројот на овци остана стабилен се до затварање на извозните пазари за јагнешко месо поради појава на шап и лигавка. Во последниот период улогата на овчарството повторно го зазема своето место во структурата на земјоделското производство и останува стабилно во 2005 и 2006 година. Производството на полјоделските култури варира од година во година поради флукуациите на количеството и географска дистрибуција на годишните врнежите.

Индекс на физички обем земјоделско производство 2001-2006 (1999=100)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Житни култури	76	87	73	106	102	94,5
Индустриски култури	58	75	63	68	65	63,05
Овошје	51	157	99	139	143	148,3
Грозје	100	52	106	111	113	109,9
Градинарски култури	97	98	101	103	120	146,6
Говедарство	90	109	95	107	103	111,4
Овчарство	116	81	129	74	80	80,2
Свињарство	85	121	88	112	113	114
Живинарство	68	133	91	112	107	93,8

Извор: Државен завод за статистика, 2006, *Проценка на МЗШВ

1.3. Економски перформанс на земјоделскиот сектор

1.3.1. Економски сметки за земјоделство (перформанс на секторот 1998-2003)

Општо земено, структурата на земјоделското производство е стабилна во периодот 1991-2003 година. Производството на повеќето земјоделски производи остана непроменето или се зголеми во последните 5 години и покрај падот на употреба на влезни материјали. Како исклучок на овие трендови е овчарството. До 1996 бројот на овци остана стабилен се до затварање на извозните пазари за јагнешко месо поради појава на шап и лигавка. Во последниот период улогата на овчарството повторно го зазема своето место во структурата на земјоделското производство. Производството на полјоделските култури варира од година во година поради флукуациите на количеството и географска дистрибуција на годишните врнежите.

Во периодот од 2000 до 2005 година најголем раст на вредноста на земјоделското производство е достигнат во 2004 и 2005 година со индекс на производство 98 во споредба со 2000 година, а со оглед на големиот пад во 2001 година поради воениот конфликт во таа година.

Основни показатели за развојот на земјоделството (2000-2005)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Земјоделски претпријатија	263	204	169	170	191	183
Индивидуални стопанства	227	210	210	222	236	238
Обработлива површина, во 1000 хектари	598	612	577	569	560	546
Површина која ја поседуваат земјоделски претпријатија, во 1000 х	138	156	117	113	101	83
Условни грла на добиток, во илјади	319	274	273	282	283	276
Број на трактори	1646	1901	1401	1255	1038	1094

Извор: Државен завод за статистика во Република Македонија

Општ преглед на развојот на земјоделството во Р. Македонија (2001-2005)

	2001	2002	2003	2004	2005
Работници во Земјоделски претпријатија и задруги	11509	8464	6356	5332	5024
Инвестиции во Милиони денари	1067	1154	1250	1467	-
Индекс на производство 2000 = 100	90	88	92	98	98
Извоз на Земјоделски производи во Милиони денари	4801	5493	5759	5259	7771
Увоз на земјоделски производи во Милиони денари	3427	4384	3889	5204	4332

Извор: Државен завод за статистика во Република Македонија

Земјоделството во Р. Македонија и покрај своите економски и социјални предности како и придонес за одржување на руралните заедници во услови на структурни реформи на стопанството, во голема мера допринесе за загадување на почвата, водата и воздухот, уништување на биодиверзитетот како резултат на неповолни производни практики и употреба на земјиштето. Општо земено, земјоделството претставува значајна економска активност во Р. Македонија, но истовремено и врши притисоци врз животната средина. Долгогодишната традиција на поттикнување на моно-културно производство и интензификација на земјоделството во Р. Македонија доведе до сериозни закани по состојбата на животната средина. Во последниве години сè повеќе се зголемува јавната свест за еколошките аспекти на земјоделскиот сектор во Р. Македонија и сè повеќе се говори за развој на алтернативни методи на земјоделско производство и воведување на добра земјоделска пракса како референтно ниво над кое аспектите на животна средина се почитуваат во голема мера.

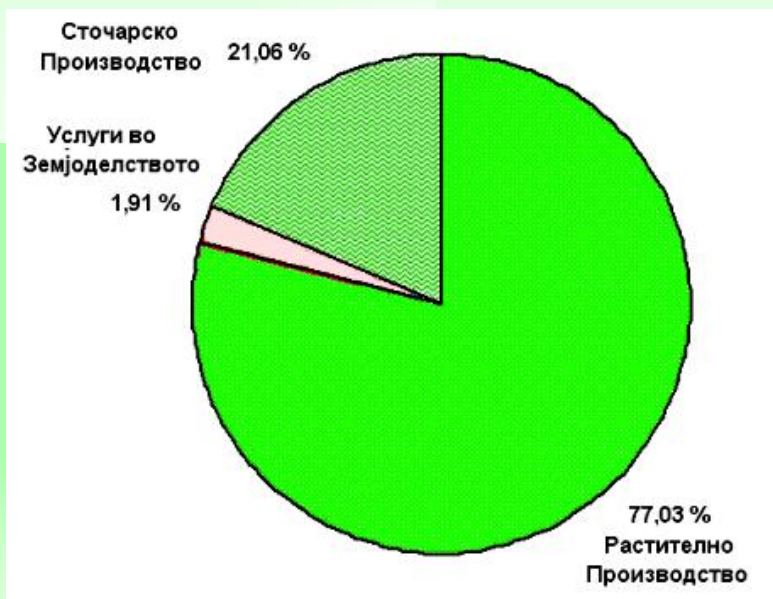
1.3.2. Економски перформанс на примарниот земјоделски сектор

Индексот за земјоделско производство покажува дека вкупното земјоделско производство се зголемило за 0,5% во 2006 во споредба со 2005 поради благото покачување во производството на добиток и овошје.

Индекс на производство	2005/2004	2006/2005
Вкупно за земјоделство	100.3	100.5
Ораници	101.7	98.3
Овоштарници	106.7	103.7
Грозје	107.2	97.3
Добиток	94.4	101.5

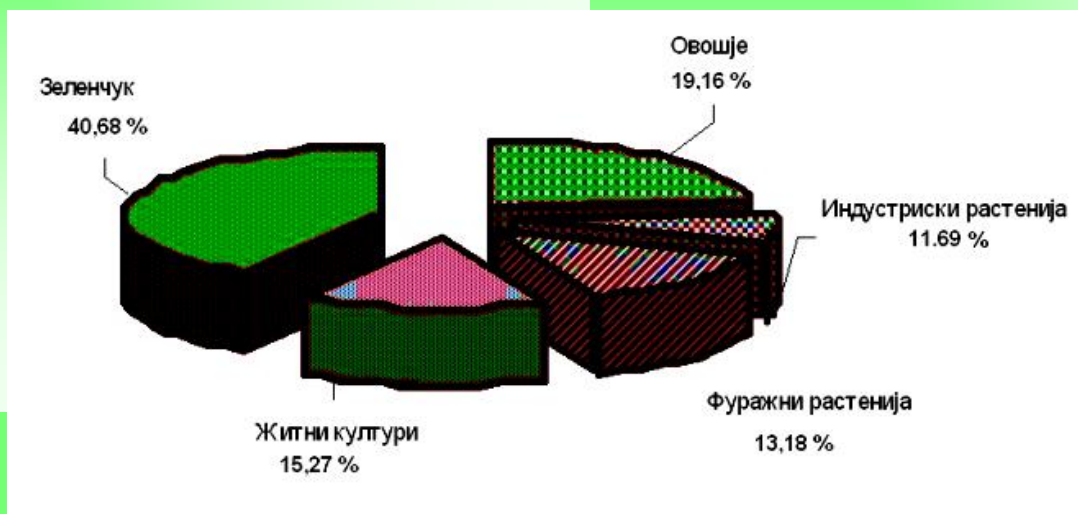
Извор: Државен завод за статистика во Република Македонија

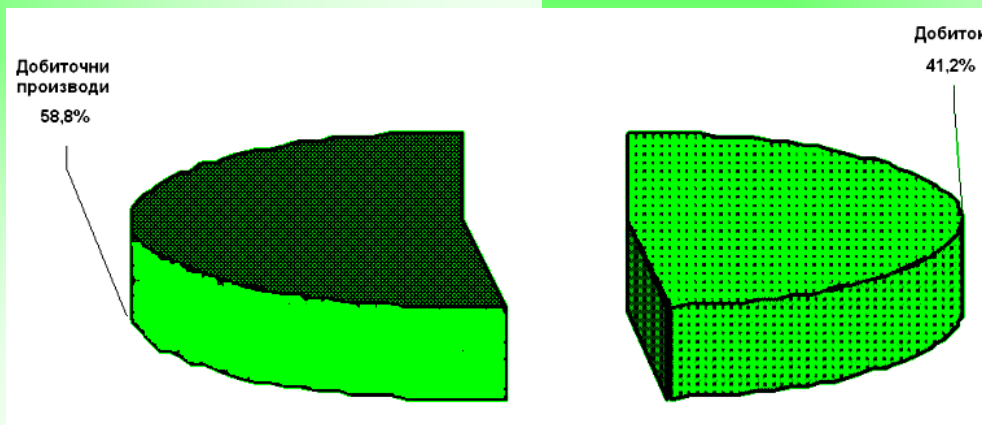
Бруто вредноста на производството во секторот на земјоделството, лов и шумарство по тековни цени во 2005 година изнесува 61.549 милиони денари (приближно милијарда €). Главниот придонес во бруто производот во земјоделството во 2005 година е вредноста на растителното производство кое е изнесува 47.445 милиони денари (77,03%), додека пак останатиот придонес е како резултат на одгледувањето на животни и сточарски производи кој изнесуваат 12.971 милиони денари (21,06%), најмала стапка претставуваат услугите извршени во земјоделието за 133 милиони денари (1,91%). (Тековни сметки, завод за статистика на Р.Македонија).

Според заводот за статистика бруто додадената вредност во земјоделието за 2005 во Р. Македонија номинално изнесува 30542 милиони денари кој во однос на 2004 година бележи пораст од 3,5%. Притоа најинтензивен пораст е забележан во деловната гранка на земјоделието за 1,7%. Порастот на вредноста во 2005 во однос на 2004 година бележи и растителното производство од 0,6%. Резултат на порастот на вредноста на производството на индустриските растенија (59,8%), градинарските производи (4,1%) и житата (0,7%). Добиточното производство бележи пораст од 5,1% како резултат на порастот на вредноста на добиточните производи (17,7%).

Меѓуфазната потрошувачка во 2005 година бележи пораст од 0,1% во однос на 2004 година.

Номиналниот реален доход во земјоделието од производните фактори по работна сила во 2005 година бележи опаѓање и тоа за 10,0% кај номиналниот и 10,9% кај реалниот доход од производните фактори.

Севкупно, вредноста на бруто производот во земјоделството во 2005 година бележи пораст за 1,52% во споредба со нивото на вредноста на земјоделскиот производ во 2004 година. Во периодот од 1998 до 2002 година вредноста на земјоделското производство забележа стабилен просечен годишен раст од 3,5% без оглед на падот кој се случи во 2001 година. Најголемиот раст беше достигнат во 2003 и 2004 споредено со 1998 година.

Верижни индекси на вкупно земјоделско производство (БЗП), 2001-2005

Передходна година = 100

	2001	2002	2003	2004	2005
Вкупно Земјоделско производство	90	98	104	107	100
Полјоделство	93	104	97	111	102
Житно Растенија	81	116	85	145	95
Индустриски култури	102	100	103	92	126
Градинарски производи	98	99	102	104	100
Крмни Растенија	98	111	100	98	104
Овоштарство	54	145	90	150	107
Лозарство	87	51	205	104	107
Сточарство	93	100	101	99	94
Говедарство	95	104	99	106	94
Овчарство	113	91	117	86	97
Свињарство	86	104	91	102	86
Живинарство	75	100	91	100	102

Извор: Државен завод за статистика во Република Македонија, "Годишник за 2006"

1.3.3. Економски перформанс на прехранбената и преработувачка индустрија

Вредноста на производството на преработени производи во период декември 2004 до декември 2005 година по тековни цени изнесува 1080 милиони денари. Во споредба со вредноста на производството во предходната 2004 година тоа претставува пораст за 110 милиони денари односно за 11,3 %.

Вредност на преработени земјоделски производи (освен вино) 1998 - 2005

	1998	1999	2000	2001	2001	2003	2004	2005
Преработка на земјоделски производи, Во милиони денари.	1.353	881	828	1.078	610	1.119	970	1080

Државен завод за статистика на РМ, Економски сметки во земјоделството во 2006.

Преработувачкиот сектор на земјоделски производи е од големо значење за Македонската економија. По волуменот на производството, бројот на вработени во овој сектор и по тоа што земјоделскиот сектор е во директна зависност со преработувачкиот сектор. Постој корелација помеѓу преработувачкиот сектор и процесот на модернизацијата на фармите. Фабриците за преработување на земјоделски производи имаат голем ефект врз својте добавувачи со основни материјали за работа. Со тоа тие константно ја стимулираат модернизацијата на фармите.

Секторот за Вино има 45 регистрирани винарии лоцирани најмногу во областите каде што се одгледува винова лоза. Во иминатите неколку години е зголем бројот на приватните винарии (најмногу со мал и среден капацитет). Инсталираниот капацитет на винариите во Македонија се движи околу 1,615 милиони х/л во 2007. капацитетот на винариите е двапати поголем од нивното годишно производство. 39 винарии од 45 регистрирани имаат помеѓу 50 до 50.000 х/л, 3 имаат помеѓу 50.000 и 150.000 х/л и 3 винарии имаат помеѓу 150.000 и 500.000 х/л. Во 2003 година инсталираниот капацитет изнесувал повеќе од 2 милиони х/л само со 28 регистрирани компании (споредувано со 45 во 2007), ова ја демонстрира еволуција на Македонската винска индустрија која се движи кон создавање на повеќе помали ентитети.

Преработувачкиот сектор на овошје и зеленчук се состој од околу 50 преработувачки капацитети. Околу 90% од неговата целокупна активност е преработувачка на зеленчук а додека пак околу 10% само одпага на преработувачката на овошје. Најголем дел во овој преработувачки сектор зазема конзервната индустрија а мал дел заземаат капацитетите од индустријата за сушење и замрзнување и комбинирани индустриски капацитети. Во периодот 2003-2006 е забележан раст на производството, најмногу поради зголемената побарувачката од Македонски преработени земјоделски производи од стански купувачи и порастот на домашниот пазар поради промената на начинот на живот на домашниот потрошувач (намалување на бројот на домаќинствата кој сами приготвуваат во домашни услови). Во 2004, годишното производство било 4700 т повисоко одколку во 2003 година (+22.4%) додека пак во 2005 година производството изнесувало 2200 т повисоко од 2004 година (+9.7%). Според преелиминарните пресметки се претпоставува дека 2006 година достигнало рекордно високо производство за 15 400 т повисоко од 2005 година (+54.6%).

Поголемиот број од капацитетите за преработка на зеленчук и овошје се класифицирани како микро или мали компании (88% во 2005 и 90% во 2006). Само 5 од компаниите во 2005 година односно 4 во 2006 година имаат повеќе од 50 вработени, од кој само 3 имаат повеќе од 100 вработени. Не постојат големи преработувачи во преработувачката индустрија во Р. Македонија.

Моментално во Р. Македонија постојат 143 компании кој работат со производство и складирање на производи од Анимално потекло, за кој ветеринарниот инспекторат има издадено ветеринарно-санитарна лиценца за работа. Од овие 143 најмногу односно 130 се активни во секторот за месо и млеко. Ветеринарниот инспекторат врши редовна контрола и евиденција на компаниите кој се занимаваат со производство но и извоз на продукти од анимално потекло во Р. Македонија. Извозните компании кој произведуваат продукти од анимално потекло мораат да поседуваат извозен контролен број.

Тип на компании	Број на лиценциран и компании	Извозни компании	EU извозна лиценца
Кланици за црвено месо	21	7	7 lamb slaughter houses
Кланици за живина	2	1	
Месо од Дивеч	-	-	
Компании за производство на месо и месни производи	37	11	
Компании за производство на млеко и млечни преработки	70	6	1
Вкупно	130	25	8

Компаниите за производство на млеко и млечни производи се сметаат како мали или средни по големина со просечна искористеност од 50% од вкупниот инсталиран капацитет. Само една млекара е регистрирана за извоз во ЕУ. Домашното производство покрива 76% од потребите на пазарот и 24% се покрива со увоз. Како главен проблем за развојот на секторот за млеко и млечни производи се смета дека е проблемот со капацитетите, унапредување на преработувачките објекти, и неопходноста од развивање на нови технологии и нови продукти.

Во 2006 година, вкупното производство регистрирано е 291290000 литри во Р.Македонија. Бројките за вкупното производство на млеко (кравјо и овчо) во споредба со 2005 се зголемени за 45126000 литри односно 18,3%.

Во секторот за производство и складирање на Месо и месни производи покажува пораст од 0,8% во произведен индекс за 2006 во споредба со 2005 година.

Според анализата на Економскиот Институт изработена во 2003 година, во Македонија има околу 1.600 претпријатија за производство на храна и пијалоци со годишна просечна вработеност од околу 17.000 вработени. Повеќето од претпријатијата се мали односно околу 96%. Главни под-сектори на индустријата за производство на храна се производство на леб и пецива, производство на овошни и зеленчукови сокови, производство на

минерална вода и освежителни пијалоци, производство на тестенини и производство на кондиторски производи.

Инсталираните капацитети се со степен на искористеност од 30%-60% што всушност укажува на неискористен потенцијал на гранка кој ја намалува профитабилноста.

Согласно производната структура на преработувачките капацитети за земјоделски производи во Македонија, во главно се врши преработка на овошје и зеленчук, винско грозје како и преработки од млеко и месо.

Вредноста на производството на преработени производи во периодот 1998-2003 има флукуирачки тренд како резултат на сезонскиот карактер на земјоделското производство. Ова укажува на фактот дека индустријата за преработка на земјоделски производи се карактеризира со ниска технолошка основа (т.е. недостиг на соодветни капацитети за складирање за надминување на сезонскиот ефект) и недостиг на сировини за производство за континуитет на производството.

Согласно резултатите од истражувањето на Државниот завод за статистика за Деловни тенденции во преработувачката индустрија за период декември 2003 - декември 2004, следниве фактори се наведени како ограничувачки за зголемено искористување на капацитетите и соодветно економската активност на индустријата: недостигот на сировини, недостиг на опрема, недоволната домашна

потрошувачка, недоволна странска побарувачка, нејасна законска регулатива и неизвесно економско окружување, како и финансиски проблеми. Ограничувачкиот фактор-финансиски проблеми како и недоволната странска и домашна побарувачка, на што се надоврзува и нејасната законска регулатива и несигурното економско поле на делување објаснуваат околу 75% за 2003 година и 80% за 2004 година од неискористеност на капацитетите, согласно направената анкета.

Инсталирани капацитети и искористеност на капацитетите, 2000-2004

Храна и пијалоци	ед. мерка	2000	2001	2002	2003	2004
Инсталирани капацитети	хл	10.985.706	11.124.694	11.797.297	12.463.014	12.500.000
	т	1.219.711	1.192.320	1.349.308	1.430.527	1.500.000
Искористеност на капацитети	хл	52,9%	64,9%	53,7%	50,2%	60%
	т	43,7%	41,8%	42,0%	38,3%	35%

Извор: Економски Институт, Државен завод за статистика на РМ, *2004 проценка

1.4. Потрошувачка на храна

Македонија има структурен недостиг на неколку земјоделски производи односно, житни растенија, шеќер, маслодајни семиња и месо (освен јагнешко и овчо месо). Главно, урбаната популација е многу зависна од прехранбени продукти од увоз, додека пак руралната популација најголем дел од своите потреби за храна ги покрива од сопствено производство.

До распадот на Југославија, Македонија хроничниот недостиг за житни производи го покриваше преку внатрешна распределба и трговија. Најголем дел од потребите се покриваа со жито од Србија, поточно Војводина. По осамостојувањето и трговската либерализација, житниот дефицит се покрива од увоз од најразлични пазари со што се намали зависноста на земјата од понудата на жита од регионот. Дефицитот на жито се проценува на околу 100.000 тони во последниве неколку години, но оваа количина варира според количините домашно произведени жита.

Во моментот, Македонија не се соочува со поголеми или хронични недостатоци од храна во споредба со други земји. Сметајќи ја комбинацијата на прехранбени продукти по домаќинство како и количеството на прехранбени продукти конзумирано по член на домаќинство, населението нема проблеми со потхранетост.

Потрошувачката на категории храна и пијалоци по домаќинства во 2006 година, во споредба со 2005 година бележи благ пораст во природните показатели. Најголем пораст во потрошувачката е забележан кај производите од жита (+ 4,398%), месо и месни преработки (+ 9,202%), риба и рибни производи (+ 13,453%), свежо млеко и млечните производи (+ 4,929%), јајца (+ 5,629%), овошје и преработки од овошје (+ 15,03%), зеленчук и преработки од зеленчук (+ 9,527%), масти (+ 4,132%), маслата за јадење.

Просечна годишна потрошувачка на земјоделско-прехранбени производи по категории производи по домаќинства во натурални единици, 2003, 2004, 2005 и 2006 година е прикажана во следната табела:

ПРЕХРАМБЕНИ ПРОДУКТИ	кг/лит. по домаќин- ство	2003	2004	2005	2006
Производи од жита	кг	601	574,8	575,3	600,6
Леб	кг	298,4	281,8	281,8	313,7
Брашно	кг	238,7	230,9	230,9	220
Тестенини	кг	28,8	28,3	27,8	30,2
Ориз	кг	35,1	33,8	33,8	36,7
Месо и месни преработки	кг	157,2	163	163	178
Пилешко месо	кг	44,9	43,4	43,4	47,8
Говедско, јунешко, телешко	кг	37,0	39,0	39,0	40,7
Свинско	кг	24,9	29,9	29,9	28,7
Овчо и јагнешко	кг	4,9	4,2	4,2	4,1
Други видови месо	кг	3,7	3,8	3,8	4,5
Преработки од месо	кг	41,8	42,7	42,7	49,2
Риби и рибни производи	кг	21,8	22,3	22,3	25,3
Свежа и замрзната	кг	19,2	19,5	19,5	22
Преработки од риба	кг	2,6	2,8	2,8	3,3
Млеко, слатко	лит.	230,8	204,9	204,9	209,6
Млечни производи	кг	113,7	100,8	107,5	118,2
Кисело млеко, јогурт, павлака	кг	64,9	50,4	57,2	63,8
Сирења (сите видови)	кг	41,4	42,1	42,0	45,1
Други млечни производи	кг	7,4	8,3	8,3	9,3
Јајца	парч.	861	834	835	882
Овошје и преработки од овошје	кг	357	339,4	301,4	346,7
Јаболки	кг	46,6	49,1	49,1	48,4
Круши	кг	4,5	3,0	3,0	5,6
Црешни и вишни	кг	2,6	3,0	3,7	3,2
Кајсии и праски	кг	7,6	22,9	22,9	22,9
Јужно овошје	кг	47,8	59,8	59,8	64,8
Бостан	кг	63,6	57,4	57,4	66,5
Грозје	кг	122,3	78,2	78,2	115
Друго свежо овошје	кг	15,0	24,8	24,8	17,6
Преработки од овошје	кг	47,0	41,2	2,5	2,7
Зеленчук и преработки од зеленчук	кг	517,6	522,3	529	579,4
Компир	кг	125,9	115,4	115,4	128,9
Грав	кг	28,8	29,1	29,1	31,2
Кромид и лук	кг	39,1	38,3	38,3	42
Зелка	кг	45,9	51,9	51,9	64,4
Домати	кг	86,7	85,7	85,7	90,7
Пипер	кг	110,6	120,7	120,7	128,2
Грашок и боранија	кг	6,2	7,1	7,0	7,0
Краставици	кг	31,1	30,3	30,3	32,1
Друг свеж зеленчук	кг	31,6	43,8	38,8	41,0
Преработки од зеленчук	кг	11,7	13,0	11,8	13,9
Маси (путер, маргарин, свинска маст)	кг	11,8	12,1	12,1	12,6
Масла за јадење	лит.	78,9	76,7	76,7	81,9
Др. прехранбени производи	кг	123,1	125,2	124,0	129
Шеќер	кг	83,2	81,8	81,8	85,5
Кафе и какао	кг	11,7	11,4	11,6	12,1
Чоколада и кекс	кг	28,2	32	30,6	31,4
Алкохолни пијалоци	лит	72,3	71,8	71,8	70,7
Вино	лит	15,8	10,3	10,3	10,6
Пиво	лит	56,5	61,5	61,5	60,1

Извор: Државен завод за статистика во Република Македонија, Потрошувачка на домаќинства во Република Македонија 2003, 2004, 2005 и 2006 година

Поглавје: 2

Преглед на земјоделски под-сектори

2.1. Житни култури

Житните култури се стратешки значајни и најодгледувана култура. Тие се најзастапени посеви на обработливата земјоделска површина. Во 2006 година од вкупната обработлива површина од 537.000 ха со житни култури беа засеани 187,880. Најзастапена житна култура во 2006 година е пченицата со 52,7% а потоа следи јачменот со (25,6%), пченката(16,9%), 'ржот (2, %)оризот и овесот (по 1,3%). Пченката, јачменот и 'ржот се користат првенствено за добиточна храна.

Површина со култури, производство и принос на житни култури 2000-2006

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Површина под култури (во ха)							
Житни култури	221,226	210,304	195,932	195,076	189,337	203,158	187,880
пченица	121,669	117,496	102,774	104,300	101,607	108,881	99,080
јачмен	49,988	49,950	49,883	46,946	44,975	50,654	48,272
'рж	5,845	5,465	3,945	4,437	4,546	4,752	3,941
овес	2,374	2,107	2,589	2,230	2,408	2,687	2,162
пченка	37,488	33,768	34,873	34,150	32,913	33,578	31,900
ориз	3,862	1,518	1,868	3,013	2,888	2,606	2,525
Производство (во тони)							
Житни култури	564,005	474,442	556,045	466,446	676,632	644,620	602,189
пченица	299,356	246,208	266,961	225,300	356,825	333,880	293,326
јачмен	110,145	91,534	128,560	83,244	148,892	136,891	135,053
'рж	8,211	9,455	7,123	6,057	10,273	9,451	8,631
овес	2,477	2,275	3,855	2,419	4,091	3,593	3,736
пченка	125,383	117,070	140,694	136,492	141,875	148,234	147,494
ориз	18,433	7,900	8,852	12,934	14,676	12,570	13,949
Приноси (тони по ха)							
Житни култури	2,55	2,26	2,84	2,39	3,57	3,17	3,32
пченица	2,46	2,10	2,60	2,16	3,51	3,07	3,01
јачмен	2,20	1,83	2,58	1,77	3,31	2,70	2,82
'рж	1,40	1,73	1,81	1,37	2,26	1,99	2,19
овес	1,04	1,08	1,49	1,08	1,70	1,34	1,74
пченка	3,34	3,47	4,03	4,00	4,31	4,41	4,64
ориз	4,77	5,20	4,74	4,29	5,08	4,82	5,52

Површините под житни култури во 2006 година се намали за 18% во споредба со 200 година. Во 2004 година забележано е порас кај засеаните површини под 'рж и овес делумно поради мерките на поддршка, а делумно поради задоволување на потребите за исхрана на добитокот, меѓутоа во 2006 година во мал процент опаѓаат површините засадени под овие култури.

Трендот на намалување на површините засадени со житни култури во последните години главно претставува резултат на намалување на пазарната цена и на директната државна поддршка (заштитна цена на пченицата и премија за секој килограм произведени житни култури).

Производителите на пченица се под силно влијание на обврските кои произлегуваат од пристапувањето на Македонија кон СТО што се однесува на договорените квоти ослободени од царина - 80,000 тони, укинување на интервентен откуп од државните резерви со стапувањето во сила на Законот за стоковни резерви¹ од 01.01.2005, со исклучок на чување безбедни резерви на храна, како и промена на принципот на доделување дозволи за увоз "прв дојден – прв услужен". Недоволниот буџет за поддршка на земјоделското производство е дополнителен фактор на рестрикцијата (во 2003 поддршката на пченицата беше прекината, иако таа е најодгледувана житна култура во земјата). Сепак, како резултат на повторното воведување субвенции во 2004/2005, површините под јачмен, 'рж и овес покажаа нагорен тренд.² Поддршката до сега се прошири за обработка на житни култури, на која и недостасуваше некаков критериум, не го стимулираше зголемувањето на приносите, бидејќи фармерите останаа приврзани кон традиционалните методи и го одржуваа сегашното ниво на производство.

Тренд на принос на житни култури за период од 2000-2006 година(кг/ха)

Тренд на приноси на житни култури во период 2000-2006 год.(кг/ха)						
	пченица	'рж	јачмен	овес	пченка	ориз
2000	2.472	1.412	2.213	1.095	3.382	4.773
2001	2.132	1.749	1.855	1.120	3.563	5.204
2002	2.641	1.809	2.658	1.525	4.124	4.739
2003	2.177	1.365	1.789	1.085	4.051	4.293
2004	3.522	2.295	3.328	1.715	4.364	5.168
2005	3,07	1,99	2,7	1,34	4,41	4,82
2006	3,01	2,19	2,82	1,74	4,64	5,52
2005/2006	-1,95%	10%	4,40%	29,80%	5,21%	14,50%

Просечните приноси на сите житни култури се ниски, во однос на приносите остварени од главните добавувачи на жита на светскиот пазар, но се приближни на приносите остварени во останатите регионални земјоделски стопанства. Генерално постојат мали разлики меѓу постигнатите приноси од земјоделските претпријатија и индивидуалните земјоделски производители. Просечните приноси на сите житни култури (2,871 во периодот од 2000-2006, но со тренд на зголемување) се генерално ниски во споредба со ЕУ (5 тони/ха) како резултат на нискиот придонес во агро-хемикалите (заштита на растенија и ѓубрива), употреба на несертифицирани, нископриносни семиња и/или со неадекватен квалитет, недоволна влажност на почвата (неадекватно наводнување), неадекватна примена на агротехнички мерки (плодоред, навремено засејување и сл.) и застарена механизација за обработка на почвата, берба и транспорт (што предизвикува загуба во бербата и пост бербениот период).

Приносот на житните култури во 2006 година во споредба со 2005 година е зголемен кај овесот за 23%, потоа оризот 13%, 'ржта за 9%, пченката за 5%, јачменот за 4%, додека пак приносот кај пченицата е намален за 2%. И покрај намалувањето на површините под жита, а како резултат на зголемените приноси, во 2006 година незначително е намалено вкупното производство кај сите житни култури. Половина од вкупно произведената количина од 602,189 илјади тони

годишен житен принос ја опфаќа пченицата, додека јачменот и пченката учествуваат со по една петтина.

Во 2006 година од вкупно ожнеаната површина под житни култури од 185646 ха најголемо учество на ожнеана количина зафаќа пченицата со ожнеани 52%, па јачменот со 25%, пченката со 17%, 'ржта со 2,1%, а овесот и оризот со околу 1,5%.

Република Македонија не произведува доволно житно зрно за задоволување на потребите за исхрана на луѓето и животните. Домашното производство на пченица покрива околу 2/3 од домашната побарувачка. Вообичаено, околу 40%-50% од произведеното домашно количество пченица се тргува на внатрешниот пазар. Во 2006 година како пазарен вишок беа понудени и откупени вкупно 4752 тони или само 2,3% од произведеното што е делумно и резултат на напуштањето на директната ценовна поддршка.

Количество откупени жита

	2001		2002		2003		2004		2005		2006	
	откуп во тони	% од вк. произв.	откуп во тони	% од вк. произв.	откуп во тони	% од вк. произв.	откуп во тони	% од вк. произв.	откуп во тони	% од вк. произв.	откуп во тони	% од вк. произв.
Пченица (вклуч. семенска)	98.596	40%	155.925	58%	109.069	48,40%	114.258	32,00%	127,356	37,09%	132,323	43,8%
'рж	6.029	64%	292	4%	627	10,40%	340	3,30%				
Јачмен (вклуч. пиварски)	22.199	24%	18.358	14%	16.875	20,30%	16.327	11,00%	32,265	23,5%	15,965	11,8%
Овес	1.150	51%	92	2%	6	0,20%	340	8,30%				
Пченка во зрно (вклуч. семенска)	198	0%	81	0%	1.691	1,20%	2.359	1,70%	1,532	1,03%	4559	3,09%
Ориз и арпа	590	3%	102	1%	412	3,20%	282	1,90%	237	1,88%	768	5,50%

Извор: Државен завод за статистика на РМ

Пченицата е ожнеана на вкупна површина од 97,450 во 2006 година. Кај земјоделските претпријатија е застапена на површина од околу 23,675 ха, а кај индивидуалните земјоделски производители на површина од 75,405 ха.

Јачменот е ожнеан на вкупна површина од 47,881 ха . Од ожнеаниот род од 2006 година остварено е вкупно производство од 135,053 тони јачмен и тоа 24,170 тони кај земјоделските претпријатија и 110,883 тони кај индивидуалните земјоделски производители, просечни приноси кај земјоделските претпријатија 2,875 кг/ха и во индивидуалниот сектор околу 2,809 кг/ха.

Ржта е ожнеана на вкупна површина од 3,928 ха, со вкупно производство од 8,613 тони од кои 52 тони кај земјоделските претпријатија и 8,562 тони кај индивидуалните земјоделски производители.

Наведената состојба со овогодишниот род кај житните и индустриските култури кои спаѓаат во групата на рани посеви ги даде очекуваните резултати на произведен план, ако се имаат предвид поволните агроклиматски услови во есенската сеидба во 2005 година и пролетната сеидба во 2006 година.

Во споредба со пченицата од род 2005 година, вкупното производство на пченица во 2006 година е помало за околу околу 10%. Остварениот принос кај пченицата во 2005 година изнесува 3,07 тони/ха меѓутоа во 2006 година доаѓа до намалување на приносот за 2%. Производство на јачмен во 2005 година изнесува 136,891 тони, но во 2006 година доаѓа до намалување на производството за 1%.

Според податоци од подрачните единици на МЗШВ откупот на пченица кој е остварен во 2006 година изнесува околу 132,323 тони.

Овезот е застапен на 2,1602 ха, остварено е вкупно производство од 3,736 тони, со просечен принос од 1.74 т/ха. Во споредба со 2005 година во 2006 има намалување на површините за 525 ха, но остварено е поголемо вкупно производство како резултат на повисоките приноси по хектар за близу 30%.

Пченката е значаен производ особено како фактор за развој на сточарството и го зазема третото место под површини од житни култури со вкупно 31.900 ха, што во однос на претходните години бележи опаѓање (околу 5% во однос на 2005). Остварено е вкупно производство од 147.494 т, со просечен принос од 4,64 т/ха што е зголемување во однос на 2005 година за преку 5%. Оризот после период на значително намалување на површините во последните години се враќа во производната структура (започнувајќи од 2003 година) со стабилни површини помеѓу 2525 ха во 2006 и 3013 ха од 2003. Во 2006 година остварено е вкупно производство од 13.949 т, со просечен принос од 5,52 т/ха.

2.2. Индустриски култури

Идустриските и фуражните култури во 2006 година биле засеани на површина од 49,855 ха од кои 45,844 биле ожнеани. Во 2006 година индустриските растенија опфаќаа 6% од вкупната обработлива површина или 9% од засеаната површина.

Најзначајни индустриски култури се тутунот, сончогледот, шеќерната репка, афионот и индустриската пиперка. Нешто над 2/3 од вкупните површини под индустриски култури отпаѓаат на тутунот, сончогледот се одгледува на околу 20%, додека шеќерната репа на 6% од засеаните површини со индустриски растенија. Афионот се одгледува на ограничени и контролирани површини под административна контрола на Владата, а откупот се врши од овластени институции за преработка.

	2000	2001	2002	20003	2004	2005	2006
Површина под култури (во ха)							
Индустриски (и фуражни култури)	60,863	59,070	61,358	55,740	54,465	54,227	49855
Тутун	22,785	20,310	20,538	18,101	17,717	18,490	17507
Сончоглед	6,006	6,082	6,525	5,561	5,179	5,371	3724
Шеќерна репка	2,022	1,679	1,492	1,267	1,542	1,648	1,446
Афион	490	250	129	101	116	159	145
Детелина	2,685	2,610	4,197	3,953	3,857	3,784	3635
Сено	3,61	3,499	4,039	3,522	2,851	2,643	2410
Луцерка	18,232	19,202	18,735	18,238	18,315	17,847	18218
Сточен грашок	1,799	1,476	2,679	2,234	2,018	1,738	1521
Фуражна пченка	2,655	3,205	2,322	2,278	2,425	2,171	2241
Добиточна репа	579	757,000	702	485	445	376	447
Производство (во тони)							
Индустриски (и фуражни култури)	283,996	252,880	295,539	280,783	281,089	295,879	246455
Тутун	22,175	21,070	31,542	23,986	21,630	27,691	25036
Сончоглед	7,351	5,475	8,760	6,794	7,764	6,711	6016
Шеќерна репка	56,45	38,281	43,817	40,154	47,223	57,836	59,286
Афион	144	134	54	56	62	91	89
Детелина	9,533	9,928	16,332	15,634	16,166	15,901	16951
Сено	8,323	9,844	12,092	10,837	9,253	8,680	10822
Луцерка	113,265	103,658	114,482	114,718	113,012	121,528	125832
Сточен грашок	5,248	4,688	7,459	5,454	5,557	5,172	6624
Фуражна пченка	55,993	52,152	55,020	57,907	55,694	48,027	48916
Добиточна репа	5,514	7,650	5,981	5,243	4,728	4,241	5754
Приноси (тони по ха)							
Индустриски (и фуражни култури)	4,67	4,28	4,82	5,04	5,16	5,46	5,99
Тутун	0,97	1,04	1,54	1,33	1,22	1,5	1,43
Сончоглед	1,22	0,9	1,34	1,22	1,5	1,25	1,62
Шеќерна репка	27,92	22,8	29,37	31,69	30,62	35,09	41
Афион	0,29	0,54	0,42	0,55	0,53	0,57	0,61
Детелина	3,55	3,8	3,89	3,95	4,19	4,2	4,68
Сено	2,31	2,81	2,99	3,08	3,25	3,28	4,51
Луцерка	6,21	5,4	6,11	6,29	6,17	6,81	6,94
Сточен грашок	2,92	3,18	2,78	2,44	2,57	2,98	4,67
Фуражна пченка	21,09	16,27	23,7	25,42	22,97	22,12	21,82
Добиточна репа	9,52	10,11	8,52	10,81	10,62	11,28	13,22

Единствената индустриска култура каде засеаните површини се зголемуваат во 2006 година (од 376 во 2005 година на 447 ха) е добиточната репа. Исто зголемување на површината може да се забележи и кај луцерката 2% и кај фуражната пченка 3%, нагло намалување се забележува кај сончогледот со дури 44% за разлика од 2005 година.

Иако климатски услови може да се сметаат поволни за обезбедување на компаративна предност, како резултат на проблемите поврзани со работата на поранешните големи земјоделски комбинати кои покриваа поголем дел од производството на сончогледово семе, површините под сончоглед и вкупното произведеното количество, значително се намалија во периодот после осамостојувањето. Само за последните пет години површините под оваа култура се намалени двојно (од 9,8 илјади ха во 1999 година на 5,2 илјади ха во 2004 година).

Сончогледот се одгледува главно во пелагонискиот регионот (50-70%) по што следува, кумановскиот и до одреден степен, овчеполскиот регион. Иако е зголемен цената на сончогледовото семе, приносот е сè уште недоволен да обезбеди позитивна заработка за производителите. Годишните потреби од масло за јадење се околу 25 илјади тони од кои само 10% се обезбедени од домашно производство. Недостатокот од суровина за производство на масло за јадење се надополнува со значително зголемениот увоз на суровото масло кое потоа се рафинира во повеќето приватни компании во земјата.

Афионот во 2006 година бил засеан на површина од 145 ха од кои 11 биле засеани од страна на земјоделски претпријатија, а 134 ха од страна на индивидуални земјоделски стопанства, од кои оженеани биле 133 ха. Производството на афионово семе во 2006 година изнесува 89 тони од кои 83 тони произвеле индивидуалните зејделски стопанства. Приносот на афион е 0,6 тони/ха.

Тутунот во 2006 година е засеан на површина од 17,507 ха, од кои земјоделските претпријатија засеале тутун на површина од 9 ха, додека пак индивидуалните земјоделски стопанства 17,498 ха. Земјоделските претпријатија во 2006 година произвеле 9 тони, а индивидуалните 25,027 тони тутун. Тутунот е стратегиски важен производ за Република Македонија заради социјалниот и надворешно-трговскиот аспект. Поради трудоинтензивниот карактер на обработката на оваа култура, одгледувањето на тутун ангажира значителен број на рурално работоспособно население, особено во дефинираните региони каде тутунот е застапен како моно-култура. Исто така, тутунот е најзначајниот производ во македонскиот надворешно-трговски биланс со земјоделски производи.

Во јуни 2006, Македонија потпиша Рамковна конвенција за контрола на тутунот со Светската здравствена организација и треба да ги исполни обврските кои произлегуваат од неа.

Во 2006 стапи на сила Закон за тутун и тутунски производи³ со кој се уредува примарното производство на тутун, финансирањето, откупот, сместувањето, обработката на откупениот суров тутун во лист, прометот на ферментираниот тутун, како и производството и прометот на тутунските производи. Согласно член 50 и член 51 од Законот за тутун и тутунски производи се утврдува надомест кој го уплаќаат производителите или увозниците на тутунски производи во висина од 3,00 денари/ паковка цигари, кои средства ќе се користат за финансирање на активностите во примарното тутунско производство за дополнително финансирање на примарното земјоделско производство и за промоција на извозот.

Фуражните култури подлежат на мерки на политиката чија цел е првенствено да ја зголемат понудата на добиточна храна. Конкретно, мерката се однесува на развојот на вештачки ливади преку засадување на есперзета на ливадите. Производството на добиточна храна и фуражни култури ги задоволува потребите само 30-35% од вкупните национални потреби. Фуражните растенија опфаќаат само 8% од вкупната обработлива површина во земјата за разлика од земјите со развиена сточарска индустрија каде овој дел изнесува околу 40%. Една од причините за ова е недостатокот од доволно земја по фарма и малите фарми на кои е непрофитабилно да се одгледуваат фуражни растенија. Исто така, Р. Македонија е нето увозник на

³ Службен весник бр. 24/2006

пченка за семе и фуражни култури за скоро половина од домашните потреби. Недостатокот од фуражни култури и добиточна храна (и оттука нивната висока цена) е еден од главните ограничувачки фактори за развојот на сточарството што негативно се одразува на трошковната структура на производството на месо (добиточната храна и фуражните култури можат да изнесуваат од 50 до 85% од производствениот трошок) особено при интензивно крмење.

2.3. Градинарски култури

Производството на зеленчук, особено раниот зеленчук е една од значајните карактеристики на македонскиот земјоделски сектор и е еден од најзначајните под-сектори кои нудат солидна основа за понатамошен конкурентски развој на македонското земјоделство. Иако производството на зеленчук е традиционална производна гранка, сепак е во фаза на развој, а пазарната ориентираност на производството на зеленчук од страна на индивидуалните производители е во подем.

Производството на зеленчук е лоцирано претежно во северните делови на Македонија (Скопје и Куманово) со средна континентална клима и во јужните делови на земјата со медитеранска клима (Струмица, Гевгелија, Валандово) на вкупно засеана површина од околу 35,560 ха, од кои ожеани се 35,435ха во 2006 година. Површината под зеленчук во 2006 година се намалила за 32% во споредба со 2005 година. Околу 300 ха од површините наменети за производство на зеленчук се под стакленици со систем за греење, а останатото производство е организирано под пластеници и на отворено поле.

Површина со култури (во ха)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Зеленчук	50370	51016	49191	51119	46992	35560
Домати	6550	6459	6411	6267	5769	5657
Пиперки	7545	7506	7578	8135	8170	8332
Лук	1111	1087	1092	1098	1105	970
Гршок	6798	6527	6210	8135	5254	907
Леќа	185	227	144	142	103	104
Зелка	3676	3488	3662	4025	3856	3149
Кромид	3778	3748	3385	3203	3218	3037
Компир	13084	13829	13488	13445	12926	13404
Производство (во тони)						
Зеленчук	656648	665064	668161	697651	679064	576889
Домати	126131	109506	129739	114490	116633	142387
Пиперки	111611	108073	111494	127852	127472	140905
Лук	4878	4305	4363	3669	4077	3814
Гршок	5302	5724	5578	5939	6325	1723
Леќа	120	156	144	144	169	86
Зелка	75284	70586	75374	92319	66499	65975
Кромид	30594	34589	30478	34334	38465	33853
Компир	172473	179682	170625	193523	186653	188146
Принос (тони по ха)						
Зеленчук	10,3	9,91	10,38	10,89	10,63	11,86
Пиперки	14,97	14,4	14,71	15,72	15,6	16,9
Лук	4,39	3,96	4	3,34	3,69	3,9
Гршок	0,78	0,88	0,9	0,73	1,2	1,9
Леќа	0,65	0,69	1	1,01	0,69	0,8
Зелка	20,48	20,24	20,58	22,94	17,25	21
Кромид	8,1	9,23	9	10,72	11,95	11,2
Компир	13,18	12,99	12,65	14,39	14,44	14

Климатските услови во Македонија овозможуваат успешно производство на повеќе видови на зеленчук. Најзастапени се домотот, пиперката, краставици, зелка, компир, кромид и бостан претежно произведувани на отворено поле. Овие култури традиционално се произведуваат во Македонија заедно со останатите градинарски култури грав, лук, праз, карфиол, марула, модар патлиџан, морков итн. Во последниве години земјоделските производители воведуваат и нови не-традиционални култури како што се брокули, аспарагус, кинеска зелка и други.

Производството на зеленчук во 2006 година изнесува 576,889 тони за разлика од 2005 година е зголемено за 5,3%. Најголем пораст во 2006 година има домотот со 18% во споредба со 2005 година, пиперката со 9% додека пак останатите култури незначително опаѓаат.

Цените на зеленчукот се карактеризираат со висока сезонска компонента на понудата. Раниот зеленчук е најпрофитабилен за македонските земјоделци и постигнува највисока цена во периодот на берба и пласман во периодот јануари-април. Најниски цени на зеленчукот се забележуваат во периодот јули-септември, кога всушност се пласираат културите произведени на отворено поле.

Зеленчукот се тргува на домашните пазари на големо и мало. Голем дел од домашното производство се пласира и на зелените пазари во урбаните населби. Пазарите на големо се карактеризираат со ограничени капацитети за складирање на зеленчукот и отсуство на капацитети за сортирање и пакување неопходни за исполнување на минимум пазарни стандарди. Понатамошно зајакнување на овие капацитети е неопходно во поглед на зајакнување на домашните пазарни стандарди согласно стандардите на ЕУ доколку се земе предвид фактот дека голем дел од пазарниот вишок на зеленчук произведен во Македонија е наменет за овие пазари.

Во однос на употребата на влезни материјали за производство на зеленчук, семенскиот материјал за производство на отворено поле и во оранжерији претежно е од увоз од Холандија, Израел, Србија и Црна Гора, Бугарија и Грција, а мали количества се произведуваат локално. Најчесто самите производители го произведуваат расадот во сопствени расадници. Губривата кои се употребуваат се претежно од домашно производство додека средствата за заштита на растенијата се потекло од други земји. Наводнувањето на зеленчукот кој се одгледува на отворено поле е преку канали за наводнување додека системите „капка по капка“ се применуваат при производство во оранжерији.

Домати: Околу 80% од производството на домати се одвива во југо-источниот и повардарскиот регион односно во регионот на Струмица, Валандово, Гевгелија, Дојран, Кавадарци, Демир Капија, Велес и Свети Николе. Во последниве години забележан е пораст на производството на домати со примена на модерна технологија во оранжерији и пластеници. Новите производни технологии и новите видови на индустриски домати придонесоа кон зголемување на приходот од оваа култура и надминување на сезонскиот ефект на понуда.

Во 2006 година површината засадена со домати изнесува 5,657 ха, а оженаната површина 5,642 ха. Површината засеана од страна на земјоделските претпријатија изнесува 107 ха, додека пак од површината засеана од индивидуалните земјоделски стопанства е 5,550 ха. Генерално во последниве 10 години површината засадена со домати се намалува главно поради ориентација на производството од отворено поле кон оранжериско производство со системи „капка по капка“.

Производството на домати кај земјоделските претпријатија изнесува 7,385 тони, а кај индивидуалните земјоделски стопанства изнесува 133,003 тони. Приносот на домати во 2006 година од страна на земјоделските претпријатија е 75,3 тони, а кај

индивидуалните земјоделски стопанства е 24,3 тони. Вкупното производство на домати варира помеѓу 120-140.000 тони. Во 2006 година производството изнесува 142,387 тони.

Пиперка: Производството на пиперки има долготрајна традиција во Република Македонија и најчесто се среќава во Струмичкиот, Радовишкиот, Полошкиот, Скопскиот и Кумановскиот регион. Пиперките претежно се одгледуваат на отворено, но одредени количини се произведуваат како раноградинарски зеленчук во оранжерии и пластеници. Во 2004/2005, на околу 10% од површините беа засадени индустриски пиперки додека на остатокот беа засадени неиндустриски пиперки (мали парцели, но со повисоки приноси). Во последните години постои зголемување на производството под модерни пластеници и стакленици. Новите техники и новото производство на индустриски пиперки создаде повисок приход, надминувајќи го сезонскиот карактер на производството и контролата на болестите.

Освен за потрошувачка во свежа форма, пиперките во голем дел се користат и во преработувачката индустрија како: полу-производ (полу-замрзнат, замрзнат, сушен, пиперки во оцет, феферони во буриња) и финален производ (ајвар, лутеница, пинџур, ѓувеч, печени пиперки, пржени пиперки, феферони во оцет). Во моментов постојат 25 преработувачки компании, но постојат изгледи за понатамошно проширување и модернизација на индустријата, бидејќи културата, свежа или преработена, покажува севкупен интересен развој на домашните, како и на странските пазари. Македонија увезува, но исто така и произведува семенски материјал.

Пиперката во 2006 година е засеана на површина од 8,332 ха, од кои земјоделските претпријатија имаат засеано пиперка на површина од 93 ха, додека пак индивидуалните земјоделски стопанства на површина од 8,239. Вкупната површина на пиперката во 2006 година во споредба со 2005 година е дуцло зголемена т.е во 2006 изнесувала 16,6445 ха, додека пак во 2005 година била 8,170 ха.

Вкупното производство на пиперка изнесува 140,905 тони од кои земјоделските претпријатија произвеле 1113 тони, а индивидуалните земјоделски стопанства 139,792 тони. Во 2006 година производството на пиперката е зголемено за 9% во споредба со 2005 година.

Бостан: Бостанот во Македонија се одгледува на површина од 13,047 ха, од вкупната површина во 2006 година бостанот е засеан на површина од 6,581 ха, а ожнеан на површина од 6,466 ха. Намалувањето на површините се должи на ниската цена на бостанот како и пренамена на површините од бостан кон останати раноградинарски култури. И покрај намалувањето на површините приносот на бостан во 2006 година изнесува 20,03 тони. Вкупното производство на бостанот изнесува 129,564 тони.

Компир: Производството на компири е една од најраширените градинарски култури во Македонија. Компирот апсорбира голем дел од работната сила, особено во ридско-планинските производствени региони (Берово, Кратово и Крива Паланка) и на низинските производствени региони (Скопје и Куманово). Производството е претежно наменето за домашните потрошувачи и преработувачката индустрија. Се проценува дека околу 50% се конзумираат годишно на ниво на домаќинство, додека остатокот се продава на угостителски објекти и преработувачката индустрија (која е сепак ограничена по големина и ограничена на производство на чипс). Незначителен дел се извезува. Република Македонија е нето увозник на семенски компир, главно од Холандија, Србија и Црна Гора, и постои можност домашно производство на семенски компир да се зајакне. Просечните приноси на компир се под просекот на ЕУ, што се должи на проблеми со семињата (несертифицирано семе со слаб квалитет и здравје) и на несоодветните производствени практики.

Во 2006 година компирот е насаден на површина од 13.404 ха што претставува околу 24% од вкупната површина под градинарски култури. Производството на компир се движи од тони годишно, а за 2006 година изнесува 188,146 тони и за разлика од 2005 година е зголемено за 0,7%.

2.4. Преработка на овошје и зеленчук

Претпријатијата за овошје и зеленчук главно произведуваат полу-готови производи (доматно пире, кечап и доматни сокови, јаболкови концентрати, замрзнати вишни – наменети за дообработка, суви производи како сливи, ориз, моркови, магнонос, кромид, лук) и во помали количини високо преработени производи (во тегли или конзервирани печени пиперки, ајвар, лутеница, ѓувеч, маринирани корнишони, лут и благи пиперки, цвекло и овошни производи со додаден шеќер како што се компоти од вишни, џемови, итн.).

Поголемиот број на претпријатија имаат застарена опрема. Во поголем број случаи инвестициите биле насочени кон набавка на машини од еден тип во производните линии. Споредено со сличните производи во западните земји, македонските се од традиционален тип, со просечна амбалажа. Западните технологии кои во помала мера влијаат на текстурата, вкусот и другите карактеристики на квалитетот и амбалажата се несвојствени. Сепак, некои од претпријатијата започнуваат да ги усвојуваат новите маркетиншки стратегии и ги обновуваат нивните производни линии.

Во последната деценија, бројни приватни претпријатија прогресивно се зафатија со еколошка преработка на овошје и зеленчук. Овие претпријатија започнаа со мал опсег и ги проширија објектите за производство паралелно со порастот на побарувачката за нивните производи. Некои од претприемачите беа веќе искусни во трговијата со градинарски производи. Приватните претпријатија обично произведуваат помал асортиман на производи но се фокусираат на производи со повисок степен на обработка (додадена вредност) првенствено наменети за извозен пазар. Поголем број на приватни претпријатија располагаат со нова опрема, но само неколку имаат машини и производни линии за кои е потребен поголем работен интензитет.

Во 2006 се изврши испитување на околу 40 компании за преработување на овошје и зеленчук⁴. Генерално, околу 90% од целокупната активност е преработка на зеленчук додека пак околу 10% е преработка на овошје. Во врска со видот на преработка, најголемиот дел од преработувачите се вклучени во конзервирање, помал број од нив имаат објекти за сушење и замрзнување, додека преостанатите имаат комбинирани линии на производство.

Во периодот од 2003-2006, индустријата бележи постојан пораст во производството, главно поради зголементата побарувачка на странските купувачи за македонски преработки, а порастот на домашниот пазар се јави како резултат од навлегувањето на синџирите на мало и промените на начинот на живот на населението (купување на преработени производи наместо нивно подготвување дома). Во 2004 производството на индустријата изнесуваше 4,7 илјади тони, повеќе отколку во 2003 (+22,4%) додека во 2005 производството изнесуваше 2,5 илјади тони повеќе отколку во 2004 (9,7%)

Преработувачката индустрија на овошје и зеленчук е високо ориентирана кон извоз, извезувајќи околу 80% од вкупното производство. Пазарите на ЕУ и на соседите се главните дестинации на извоз за домашно произведените и преработени производи. Прекуокеанските пазари (особено Австралија) е исто така важна дестинација на извоз поради големите заеници на имигранти од Македонија но исто така, и од другите Балкански држави. Вредноста регистрирана во врска со количеството на извоз укажува домашните преработувачи главно извезуваат производи со ниска

⁴ Проектот “ Индустријата за преработка на овошје и зеленчук и нејзиното влијание на создавање работни места во Република Македонија“ е резултат на заедничка соработка помеѓу Македонската програма за советодавни услуги за земјоделство и Здружението на преработувачи на овошје и зеленчук на РМ

додадена вредност, кои се сметаат како стандардни производи или “стока за широка потрошувачка”.

Приближно 68% од компаниите се лоцирани во градовите, додека преостанатите 32% од преработувачките капацитети се во руралните средини (села кои се сместени во близина на градовите). Најголемиот број на компаниите за преработка на овошје и зеленчук се класифицирани како микро или мали фирми (88% во 2005). Само 5 фирми во 2005 имаат над 50 вработени, од кои само 3 имаат над 100 вработени. Нема големи претпријатија во индустријата за преработување на овошје и зеленчук.

Индустријата за преработување на овошје и зеленчук е трудоинтензивна. Сепак, тоа што преработувачкиот бизнис е екстремно сезонски не овозможува поголем број на вработувања со полно работно време. Според податоците обезбедени од соодветните страни вкупниот број на вработени со полно работно време изнесува 11.021 во 2005 (со тренд на зголемување). Вработувањето на сезонски работници од страна на преработувачката индустрија го следи истиот позитивен тренд за работници со полно работно време со 2.154 работници во 2005. Сезонските работници најчесто се ангажираат за време на високата преработувачка сезона за околу 4-5 месеци годишно.

Нето цена за работен час во 2005 варираше од 35 до 60 МКД, просечно 46,74 МКД/час. Општа карактеристика на индустријата за преработка на овошје и зеленчук слабото користење на инсталирани производствени капацитети. Просечното користење во 2005 изнесуваше приближно околу 27%. Целокупниот капацитет за преработка на овошје и зеленчук е околу 122 илјади тони крајно производство.

Според преработувачите на овошје и зеленчук, главните причини кои попречуваат поголемо користење на преработувачките капацитети се недостаток на суровини, недостаток на работна рака, недостаток на капитал за работа и недостаток на пазари.

Постои потреба од повластен третман на дејноста преработка на овошје и зеленчук поврзано со инвестициските можности. Индустријата е тесно поврзана со руралните средини и нејзиното понатамошно растење ќе бара дополнителна работна сила на фарма и ќе стимулира вработувања надвор од фарма. Понатаму, дејноста со преработување на овошје и зеленчук има потенцијал да придонесе кон економски развој во слабо развиените региони особено во поглед на отворање на работни места, намалување на миграцијата на помладата популација и стимулирање на нови приватни бизниси.

Сепак, скромните резултати во последните години не треба да го засенуваат постоечкиот потенцијал за подобрување на меѓународната конкурентност на овој сектор во блиска иднина: природно поволни услови за одгледување, особено за овошје и зеленчук и некои нетрадиционални култури како ситното овошје, чаеви, зачини и печурки. Во моментот не постои владина политика за индустријата за преработување на овошје и зеленчук

Главни препораки дадени од преработувачите, кои позитивно треба да влијаат врз продуктивноста на индустријата за преработка на овошје и зеленчук во престојниот период, се следниве:

- Промовирање на микро и мали претпријатија затоа што тие имаат највисока потреба од вработување со полно работно време и покажуваат голема флексибилност при вработување на сезонски работници со скратено работно време;
- Поголема соработка со производителите за да овозможат навремено и соодветно обезбедување на производи;

- Развој на механизми за зголемување на моменталното искористување на капацитетите кое е под ниво, а кои би овозможиле брзо ширење со потреба од минимален капитал;
- Развој на повластени шеми за грантови кои ќе се стремат кон поддршка на индустријата;
- Обезбедување на интензивен маркетинг и поддршка при промовирање на извозници за преработено овошје и зеленчук
- Идентификување, промовирање и овозможување на модел(и) за поквалитетен дијалог меѓу повеќе интересни страни (компанији, МЗШВ, МЕ итн.)

2.5. Сточарство и сточарско производство

Сточарството претежно се одвива во планинските предели во периметар на северната, западната и источната граница со широчина на појасот од 10-80 км. Сточарските региони се граничат со регионите за производство на полјоделски култури со што се зголемува интеракцијата од аспект на искористување на нус производите од полјоделството за исхрана на добитокот.

Историски гледано, одледувањето на добиток (освен одгледување на свињи и живина) се изведува од страна на помалите земјоделски стопанства, што пред се ги вклучува индивидуалните земјоделски стопанства, чие производство е главно за сопствена потрошувачка. Секако постои одреден број на комерцијално ориентирани индивидуалните земјоделски стопанства кои се во пораст но и големи специјализирани сточарски производствени претпријатија, чиј број е во опаѓање.

Број на животни и клучни најзастапени производства, 2000-2006

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Број на добиток							
Говеда	264,968	265,266	258,973	259,976	254,803	248,185	255,430
Овци	1,250,686	1,285,099	1,233,830	1,239,330	1,432,369	1,244,000	1,248,801
Кози		78,542	81,439	71,810	67,786	62,190	63,579
Свињи	204,135	189,293	196,223	179,050	158,231	155,753	167,116
Живина	3,713,369	2,749,637	2,900,966	2,417,362	2,725,298	2,617,012	2,585,327
Пчели	75,481	70,869	70,088	71,602	69,036	66,738	67,804
Производство							
Говедско и телешко месо (тони)	7,287	5,835	6,738	8,691	8,824	7,604	7,132
Кравјо млеко (000 лит)	220,244	200,904	198,431	191,533	212,898	197,464	93,984
Овчо млеко (000 лит)	40,156	47,486	51,626	52,466	47,876	48,700	56,582
Свинско месо (тони)	9,323	8,413	10,626	9,609	9,373	8,897	8,633
Пилешко месо (тони)	4,840	4,702	3,992	4,116	3,189	3,809	3,715
Овчјо / козјо месо	4,919	5,789	4,637	5,895	7,030	6,857	7,198
Јајца (000 парчиња)		395,000	345,000	283,000	340,000	340,000	330,846
Волна (тони)	1,920	1,917	1,914	2,003	3,176	1,791	2,166
Мед (тони)	1,087	982	853	1,026	916	1,042	868

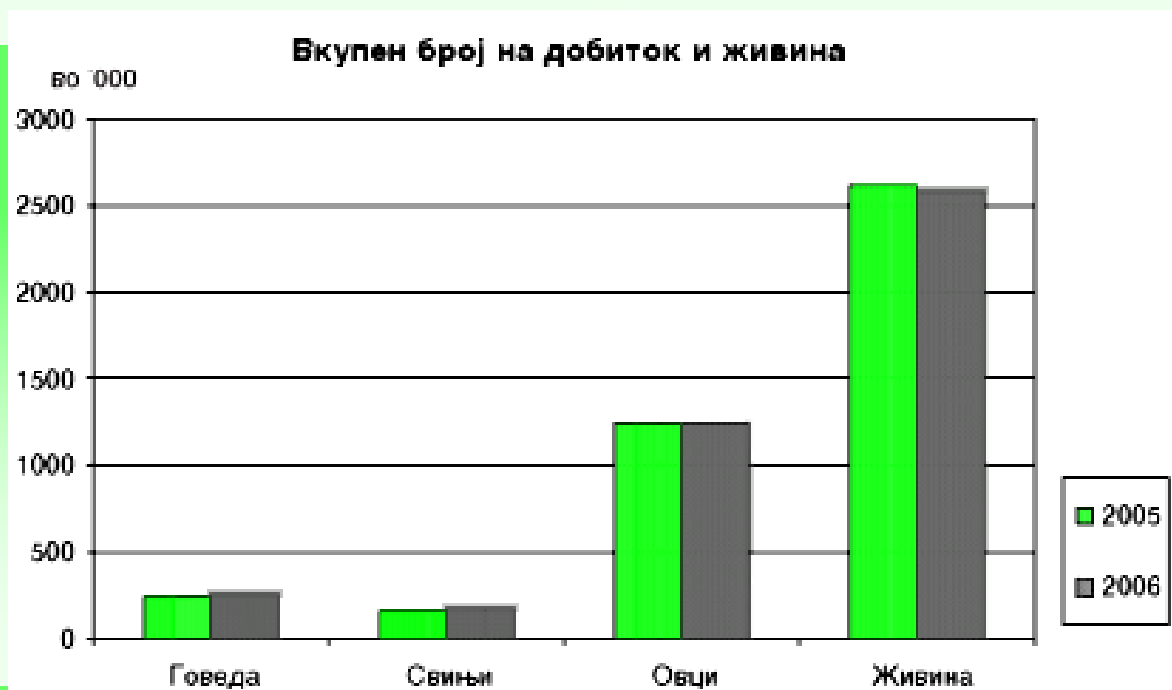
Вкупниот број на говеда во 2006 година во споредба со претходната, е зголемен за 7245 грла или 2.9 %, а бројот на кравите и стелните јуници е зголемен за 7063 грла или за 4,5 %.

Бројот на свињите во 2006 година, во однос на 2005 е зголемен за 1 1363 грла или 7,3 %, а бројот на приплодни грла е зголемен за 13,5 %.

Бројот на овците во 2006 е зголемен за 0,4 %, а бројот на приплодните грла е зголемен за 3,1 %.

Бројот на пчелни семејства во 2006 е зголемен за 1,6 %.

Во 2006 година, во однос на претходната година, намалување е забележано кај живината и тоа за 1,2 %.

Во последната деценија, сточарското производство бележи тренд на опаѓање, со мал пораст во 2006. Бројот на добиток (иако статистички тоа не е очигледно) е намален. Производството на говедското и овчо месо е во пораст, додека бројот на производите од живина опаѓа. Производството на млеко скоро двојно се зголеми во периодот помеѓу 1994 и 2000, додека приносите, иако споредбено се уште се ниски, постојано се зголемуваат. Живинарската индустрија, која е фокусирана на производството на јајца, постојано е во опаѓање во последните дваесет години, иако приватните индивидуални фарми ја зголемуваат својата активност во овој сектор.

Македонија во голема мера зависи од увезената добиточна храна, пченка, протеини и растителни масти (соја и сончоглед, пченкарен глутен) како и комплетни мешавини или додатоци (комбинација од протеини или протеини, минерали и витамини).

Македонија е нето извизник на сурово млеко, но истовремено е и нето увозник на суровото месо и изнутрици, колбаси и слични производи од месо и млечни производи.

Во 2006 во Македонија работеле 143 објекти со дозвола за колење, третирање, преработка, производство, собирање, складирање, разладување, замрзнување и трговија за производи и суровински материјали од животинско потекло, за кои Управата за ветеринарство има издадено ветеринарно-санитарна дозвола и води

регистар⁵. Од нив 37 се објекти за извоз и само 10 имаат дозвола за извоз во земјите на ЕУ. Извозните објекти кои произведуваат производи од животинско потекло треба да поседуваат извознички контролен број, додека објектите кои ги пласираат своите производи на домашниот пазар не поседуваат број на дозвола.

Објекти кои имаат дозвола за работа во Македонија, 2006⁶

Тип на објект	Бр. на објекти кои имаат дозвола за работа	Објекти за извоз	ЕУ дозвола за извоз
Кланици за црвено месо (говедско, свинско и јагнешко)	21	7	7 за јагниња
Кланици за живина	2	2	
Месо од дивеч	-	-	
Објекти за преработка на месо и производи од месо	37	11	
Објекти за преработка на млеко и млечни производи	70	6	1
Риби и производи од риби	-	-	
Објекти за преработка на полжави	2	2	2
Објекти за производство на производи од јајца	2	2	
Објекти за мед	3	2	
Други објекти	6	5	
Вкупно	143	37	10

Објектите за преработка на млеко се со мал и среден капацитет со околу 50% употребеност на инсталираните капацитети за преработка. Само една компанија за преработка на млеко е регистрирана за извоз во ЕУ.

Македонската **преработувачка индустрија за месо** многу зависи од увозот на сурово месо. Објектите за колење на животните, преработка и складирање на производи од животинско потекло се поделени во следниве категории:

- Објекти за колење на животните;
- Објекти за расекување на месо;
- Објекти за преработка и расекување на месо од дивеч;
- Објекти за преработка на месо и подготовка на производи од животинско потекло;
- Објекти за ладење, замрзнување и складирање на производи од животинско потекло.

Во однос на изградба, техничка опрема, капацитет, методи за работа и организација на ветеринарната инспекција, тие се класифицирани на следниов начин:

- Објекти со висок капацитет на производство – индустриски објекти;
- Објекти со помал капацитет на производство – занаетчиски објекти;
- Објекти (простории) во домаќинства за преработка на млеко и подготовка на производи од млеко, преработка и собирање на мед, сортирање и пакување на јајца.

⁵ Закон за ветеринарно здравство (СВ на РМ бр. 28/98)

⁶ Управа за ветеринарство 2006

Споменатите објекти мора да ги исполнат општите услови кои се заеднички за сите објекти, поврзани со локацијата, дворови, патишта, водоснабдување и одвод на отпадна вода, материјалот кој се употребува во изградбата на објектите, опрема, вентилација, осветлување, простории за санитација на опремата, простории за општите потреби за персоналот и ветеринарната инспекција, како и за хигиена на вработените. Посебните услови зависат од типот и степенот на производството. Управата за Ветеринарство врши контрола на активностите и примената на законите кои се однесуваат на прехранбените производи од животинско потекло.

Не постојат одобрени **кланици** за извоз во ЕУ на црвено месо (освен седум кланици за јагниња). Главниот проблем се јавува во објектите каде нема прочистителна станица за вода и не постои интерес кај преработувачите да ги исполнат критериумите на ЕУ. Системот за оценка на труповите не го следи СЕУРОП системот за класификација и другите стандарди согласно со внатрешниот пазар на ЕУ. Постои слаба примена на ХАЦЦП и слаба само-контрола.

Во земјата не постои кафилерија за животни која ги исполнува стандардите на ЕУ.

Говедарство

Говедарството е најзастапено во ридско-планинските предели по должината на северната, западната и источната граница на земјата. Националната расна структура претежно вклучува и млечни и месни раси, но најприсутна е ориентираноста кон млечните раси. Производството на месо, општо земено, е дополнителна дејност и засновано на селектирани крави и гоење на машки телиња, додека гоењето на месните типови на раси е во многу мал обем и се заснова на увезени раси од Србија кои имаат двојна намена. Главните раси вклучуваат 54% на Буша (селска, домашна раса која се користи за млеко, месо и во исклучително се користат за работа во оддалечените / тешко достапни подарчја), 19% Сименталци (подеднакво се користи и за млеко и за месо), 13% Источно-Фризиска/Холштајнска (претежно млеко), 13% Монтафонска раса (претежно млеко) и 1% Оберенталска раса (претежно млеко)⁷.

Бројот на говеда постојано се намалува во последните десет години. Во периодот 2000-2006 просечниот број на говедата е 257 илјади (255430 грла во 2006). Бројот на кравите и стелните јуници исто така е намален од 70% од вкупниот број на грла на говеда во 2001 на 63% во 2005 (околу 157 илјади од кои во просек 88 илјади или 56% се молзни крви).

Просечната големина на фарма на говеда е мала и просечниот принос на млеко по крава е околу 2,362 литри⁸. Во 2005, 91% од фармите на говеда имаат помалку од 10 грла, 6% имаат помалку од 20, 2% помалку од 50 и само 1% имаат повеќе⁹. Општата структура на одгледувачите на говеда е проценета на следниов начин:

1. *Традиционални фармери* (75% од вкупниот број) кои имаат нископродуктивни 1-3 крави со ниско годишно производство на млеко од 2-3 илјади л/крава. Продуктивноста е многу ниска поради несоодветните услови под кои тие се чувани, како и слабиот квалитет на добиточна храна. Овој тип на производители не претставува солидна основа за идно пазарно производство.
2. *Семејни фарми* со 5-20 крави со годишно производство на млеко од 4-5 илјади л/крава среден принос. Најчесто тие се мешани фарми со неколку типови на производство кое треба да претставува идна основа за производство на говеда.

⁷ МЗШВ Годишен земјоделски извештај 2005

⁸ Државен завод за статистика на Република Македонија 2006. стр. 418

⁹ 2005 – Систем за идентификација и регистрација на животните, УВ, МЗШВ

Според стандардите кои преовладуваат во соседните земји, фармите со минимум 10 крави се сметаат за економски способни да опстанат¹⁰.

3. *Специјализирани фарми* со повеќе од 20 крави, со висока продуктивност, со годишно производство на млеко од над 5 илјади л/крава. Бројот на ваквите типови на фарми е мал, само 3% од фармите. Само 1 процент од фармите имаат повеќе од 50 грла и треба да бидат носители на производство на квалитетен генетски материјал за преостанатите фарми (репродуктивни центри).

Во периодот 2000-2006 просечното годишно производство на говедско месо (тежина на заклани говеда изразена во трупови/каркаси) било околу 7,500 тони, што е недоволно за задоволување на националните потреби (потрошувачи и индустрија за преработка). Според Државниот завод за статистика, околу 14,000 тони годишно се увезувани во 2004-2005 (16,000 тони според Институтот за ветеринарство), од кои дел е со намалени царински квоти за увоз. Домашната побарувачка за говедско (вклучително за индустријата) се исполнува со увоз со просечна вредност од €21 милион годишно.

Во периодот 2000-2006 просекот на годишно производство на млеко во Македонија бил околу 203,500 тони, но драстично е опаднато во 2006 година на 93,984 тони. Според официјалната статистика, вкупното производство на кравјо млеко покажува опаѓање и е чувствително и многу често е доста проблематично. Произведеното млеко се употребува или за потрошувачка во свежа форма или преработено во јогурт, павлака, кисело млеко, сирење, урда, кашкавал, преработено сирење и друго. Македонија е нето увозник на млечни производи (во 2005, вкупната количина на увезени млечни производи изнесувала до 17 илјади тони)¹¹ за вкупен износ од од €17.5 милиони (2005).

Еден од најголемите ограничувачки фактори во сточарското производство е високата цена на фуражни култури и добиточна храна што влијае на крајната трошкова структура на производството на месо, особено во интензивен тов најприсутен во низините.

Одгледувањето на говеда е поддржано од страна на МЗШВ чија главна цел е да се подобри расната структура на македонските млечни стада (постојат три главни инструменти: поддршка на “високо-квалитетни” крави, поддршка на контролата на податоците за производството/ матична евиденција, поддршка за регистрирани крави) и финансиска поддршка за произведена, добиточна храна во силоси и косена добиточна храна за употреба на самата фарма. Мерките за поддршка не покажуваат резултати бидејќи ниту се зголемил бројот на кравите, ниту пак се подобрила нивната продуктивност. Официјалните податоци покажуваат дека постојат 3,840 високопродуктивни млечни крави во фармите за одгледување кои треба да послужат за подобрување на генетската основа на стадата во сопственост на индивидуалните фармери. Сепак, се чини дека тие само ги заменуваат потребите¹² на своите стада. Не постои соодветен инструмент, понуден од страна на државата до преработувачите кој ќе го регулира вишокот на пазарот преку поддршка на складирањето на млечните производи кои имаат подолг рок на траење (путер, сирење).

Овчарство и козарство

Овие сточарски гранки во Македонија имаат долга традиција за што постојат поволни природни услови (стадата се одгледуваат во еколошки чисти зони, а пасиштата заземаат повеќе од половина од вкупното земјоделско земјиште) и

¹⁰ Европскиот просек е 24 крави по фарма, во Грција е 8, во Велика Британија и Холандија е 70 по фарма.

¹¹ Државен завод за статистика, 2005

¹² Драгослав Коцевски, изготвен материјал 2006

значително придонесува за земјоделскиот извоз. Додека според мислењето на експертите се смета дека бројот на овци е помеѓу 600 и 800 илјади, официјалната статистика (2000-2006) покажува годишен просек од 1.26 милиони овци во земјата (1.248 милиони во 2006, од кои 67% расплодни овци – највеќе молзни, 27% јагниња и едногодишни јагниња, 6% овни и стерилни овци). Сепак, точниот број на грла и фарми не е познат бидејќи регистрацијата и обележувањето на овци се уште не е извршено.¹³

Околу 96% од молзните овци се одгледуваат од страна на индивидуални земјоделски стопанства. Во 2004 бројот на фарми за овци беше проценет на 2,964¹⁴. На поголемиот дел од фармите се одгледуваат помалку од 51 овца, во околу 45 % од стадата на овци има помеѓу 101 и 300 грла и има околу десет фарми каде бројот на овци надминува 1,000 грла. Типичните фарми за овци и кози се фамилијарни бизниси, користејќи сопствена земја, сместувачки капацитети и работна сила. Поголемите фарми или групи на фармери се насочени кон изнајмување на државни пасишта за време на летната сезона. Побројни стада може да се најдат само во западниот дел на земјата.

Расната структура на популацијата на овци во Република Македонија се состои главно од расата Праменка поделена во Овчеполка (60%) и Шарпланинка (30%) додека остатокот е од Праменка вкрстена со Мерино и/или Аваси. Со оглед на доминантната можност за извоз на јагнешко месо, традиционално не постои јасно дефинирана производствена ориентација (месо–волна наспроти млеко-месо).

Слично како со одгледувањето на овци, одгледувањето на кози беше важна традиционална активност во минатото. Заради оголување на пасиштата, беше воведена забрана за одгледување на кози во 50-тите која беше укината дури во 1989 што резултираше со незначителна популација на кози. Последователно, интересот за одгледување на кози повторно започна, и во периодот 2001-2006 имаше годишен просек од 67.7 илјади кози во Македонија (63.5 илјади во 2006)¹⁵. Проценките на експертите, сепак, е дека овој број изнесува околу 100 илјади¹⁶. Согласно со податоците од Институтот за сточарство, има 1,200 фарми за кози во земјата, но ако фармите со 1 до 5 грла не се земаат предвид, бројот на фармите е само 664. Бројот на одгледувачи на кози се зголемува како резултат на побарувачката на пазарот за козјо млеко и поради неговата профитабилност. Сепак, главните проблеми со кои се соочува оваа конкурентна гранка во развој се недостаток на примена на техничко-технолошките солүции на фармите, неорганизираните производители кои пласираат мали и нестандардизирани количини на пазарот, што резултира со генерално недоловно искористување на достапните природни и други ресурси во оваа индустрија. Покрај големиот интерес покажан од развиените европски земји за козјо млеко и сирење, македонските производители се далеку од целосното искористување на поволната бесцаринска трговија и очигледната побарувачка, главно поради недостаток на постојан квалитет на млекото, и неможноста да воспостават препознатлив бренд на сирење, и недоволните количини кои ги исполнуваат ЕУ стандардите за квалитет, и не ги исполнуваат условите за добивање одобрување за извоз на поголем број капацитети за преработка.

Популацијата на кози во Македонија припаѓа на Балканската раса, но постои вкрстување со Санската раса и во последно време со Алпина, последната е

¹³ Драгослав Коцевски, изготвен материјал 2006, во кој е изнесено дека официјалниата бројка на јагниња е ниска (обезбедената проценка е околу 788 илјади јагниња/едногодишни, што е логично споредено со бројот на репродуктивни овци).

¹⁴ Студија за меѓународно конкурентни потсектори- Овци и кози производи, 2006, финансирана од ЕАР

¹⁵ Државен завод за статистика, Годишници 2001-2005, Соопштение број на добиток и добиточно производство во 2006 година.

¹⁶ Студија за меѓународно конкурентни потсектори- Овци и кози производи, 2006, финансирана од ЕАР

подржани во воспоставените репродуктивни центри. Продуктивноста на козите е варијабилна поради различните производствени услови. Клучните просечни производствени карактеристики на популацијата на кози се жива мера од 30 до 40 кг и млечен принос од 150 литри¹⁷. Јарињата се појавуваат во февруари/март и нивната телесна тежина на возраст од 60 дена е 15 кг, кога се продаваат на локалните пазари заедно со јагнињата.

Вкупниот просек на производство на **овчо млеко** во периодот 2001-2005 е околу 53 илјади литри (56.5 илјади во 2006) со просечен принос од 57 литри по овца (64 литри во 2006, со тренд на зголемување). Овците на индивидуалните земјоделски стопанства произведуваат 60 л/годишно додека овците од претпријатијата само 39 л. Најголем дел од млекото е преработено во бело овчјо сирење (од типот на фета) кое се продава на домашниот пазар, но мали количини се извезуваат во соседните земји (Грција) во сезоната на молзење. Други млечни производи се овчи кашкавал, кисело млеко и сурутка. Млечните овчи производи имаат добар извозен потенцијал поради ниските производствени трошоци и високиот квалитет. Сепак, слабата производствена технологија може да се истакне како значителен проблем, како и хигиената и примената на стандардите за квалитет. Постои само една млеканица во земјата со дозвола за извоз во ЕУ, додека два други преработувачи поседуваат дозвола за извоз во трети (не-ЕУ) земји. Во поново време, производителите покажуваат тренд на зголемување на производството на млеко и вкрстување со раси на овци кои имаат висок потенцијал за производство на млеко. Со цел да се подобри размножувањето на добитокот, формирани се повеќе центри за размножување со високо квалитетни овни (од расите Источно-фризиски, Виртенберг и Аваси) под контрола на овластени институции.

Пазарот за козјо млеко сè уште е неразвиен, но цените се релативно високи. Како резултат на тоа, се повеќе фармери се опремуваат со објекти за преработка кои се наоѓаат на самата фарма и ги снабдуваат супермаркетите и продавниците за сирење со различни специјални видови сирење. Бидејќи цената на козјото млеко е половина од цената на овчото млеко (т.е. скоро еднаква со цената на кравјото млеко), многу од фармерите на овци чуваат исто така и кози и го мешаат козјото со овчото млеко.

Просекот на **производство на овчо месо** од 2000 до 2006 беше 6,526 тони (7,198 тони во 2006) и исто така покажуваат тренд на покачување. Околу 75% од македонските трупови јагниња се извезуваат во земји на ЕУ (околу €12.5 милиони се реализираат годишно, што го чини трет земјоделски производ), главно во Грција (2,126 тони) и Италија (761 тон) и се концентрирани во периодите на Божиќ и Велигден. Овие пазари бараат трупови со тежина од 7 до 8 кг. Јагнињата се колат во кланици кои имаат дозвола за извоз и се извезуваат како свежо разладено месо. Македонскиот извоз во ЕУ е ослободен од давачки за увоз, сепак, истакнатото “Македонско јагне” во моментов е под закана како резултат на воведување и мешање на различни раси, и затоа станува се потешко да се произведе униформно-непроменливо заклано јагне со потребните квалитети. Помали количини се продаваат во Хрватска (која станува значаен растечки пазар), Србија и Црна Гора, како и Кипар, генерално во бесцаринска квота. **Кожата од овците** се бара од страна на индустријата за штавење и кожната индустрија, но волната (1.9 кг волна по грло во 2006) се продава по ниски цени.

Свињарство

Во периодот 2000-2006, просекот на популацијата на свињи беше 173.5 илјади грла (167,1 илјади во 2006). Според статистичките податоци, бројот на свињи во Македонија укажува на намалување (особено забележително во приватниот сектор), главно заради високата цена на добиточната храна, највисоката трошковна

¹⁷ Модернизација на македонското земјоделство, Моментална состојба на овци и кози, В.Џабирски

компонента при одгледувањето. Во 2006 структурата на стадата на свињи беше составена од прасиња (31.5%), товни прасиња (47.2%), маторици и назимки (15.9%), нерези (1.3%) и други (4.1%)¹⁸.

Претпријатијата кои се занимаваат со организиран начин на размножување и производство на прасиња (затворен круг, вештачко осеменување, и т.н.), се сопственици на околу 40% од вкупниот број на свињи во земјата, додека останатите 60% од свињите се во сопственост на индивидуалните земјоделски стопанства (низок интензитет на размножување и селекција, со околу 1-3 маторици и стадо со вкупно 15-20 грла). Од статистиката може да се процени дека значителен број товници на индивидуалните фарми не се заклучени во регистрирани кланици, туку се продадени на приватни потрошувачи или се користат за потребите на домаќинствата.

Најчести раси се Ландрас (белгиски, дански, шведски и германски), како и големите Јоркшир и Дурок. Внесот на новиот генетски материјал е направен само со увоз на нерези, со цел да се избегне парење во сродство и да се зголеми просекот на производствените резултати.

Во периодот 2000-2006, просечното годишно производство на свинско месо е 9 илјади тони (8,633 тони во 2006). Товни прасиња се колат со околу 100 кг жива мера. Процентот е дека околу 90% од домашните потреби за сурово свинско месо се покриени со домашното производство, но македонската месна индустрија за своите потреби целосно увезува замрзнато свинско месо (5,567 тони во 2005) Главните пазари од кои се увезува свинското месо се ЕУ (62%), Бразил (11%) и Полска (4%). Увезените производи од свинско месо (шунка, колбаси и сланина) се релативно поевтини и покрај царинските трошоци за увоз. Во 2006, делот на свињи и свинско месо од вкупниот агро-прехранбен извоз изнесува 3%.

Целта на сегашните мерки на политиката во свинската индустрија е подобрување на расната структура во македонските стада на свињи преку обезбедување поддршка на високо квалитетно вклучување со призната генетика и контролирање на податоци за производство на високо квалитетни животни. Поддршката се намалувала во последните години.

Живинарство

Живинарската индустрија, која главно е фокусирана на производство на јајца, во текот на последните дваесет години постојано се намалува, иако индивидуалните земјоделски стопанства ја зголемуваат оваа активност во овој сектор. Според податоците на Државниот завод за статистика за периодот 2000-2006, просечниот годишен број на живина во Македонија беше околу 2.71 милиони (2.585 милиони во 2006). Во наведениот период, постои намалување на бројот на несилки кој не влијае на производството на јајца, поради зголемената продуктивност (соодветна околина, раководење и опрема, и т.н).

Производството на јајца е примарна активност на македонската живинарска индустрија. Истата може да биде на три различни нивоа. Има големи фарми (околу десет од нив, кои чуваат околу 37% од вкупниот број на несилки, во просек 80-100 илјади несилки по фарма и просечно производство од преку 300 јајца/кокошка/годишно), многу средни фарми во семејна сопственост (кои одгледуваат околу 63% од несилките, со просечен капацитет од 2-5 илјади по фарма, со просечно производство на 108 јајца/кокошка/годишно) и живина која се

¹⁸ Податоците за 2005 се од Извештајот на Државниот завод за статистика, мај 2006.

¹⁹ Драгослав Коцевски, изготвен материјал, 2006. Согласно статистичките податоци на Државниот завод за статистика од 2005, индивидуалните фарми одгледуваат 68.5% од маториците и назимките и само 45% прасиња + прасиња за товење, наспроти соодветните проценти на претпријатијата од 31.5% и 45%, но ефикасноста на индивидуалните фарми не е за 50% пониска (прасиња /маторици) отколку во претпријатијата.

чува на домашните дворови. Производството на јајца во Македонија е доволно за нејзините потрошувачки потреби.

Специјализираното производство на бројлери е во рана фаза на развојот, но добива позиција на пазарот и покрај големиот увоз на замрзнато пилешко месо кое ги намалува цените на домашниот пазар. Производството е организирано во големи фарми од индустриски тип, и околу 30 помали приватни фарми на кооперативен принцип со производство од 6% (1.000 тони/годишно) од пазарната побарувачка за свежо пилешко месо. Интегрираното договорно производство во производството на месо од живина е започнато. Сепак, во земјата постојат само две кланици (со вкупен капацитет од 2 милиони птици годишно), што го ограничува развојот на производството на бројлери. Иако домашното производство на пилешко месо бележи брз пораст во последната деценија, покрива само 20% од домашната побарувачка. Увозот на пилешко месо претставува најголем дел од вкупниот увоз на агро-прехранбени производи. Во 2005 околу 25 илјади тони беа увезени (или 37,6% од вредноста на увозот на месо и месни производи (во вредност од €21,1 милиони во 2005), главно замрзнато пилешко месо за преработувачката индустрија) од САД (30%), Словенија (18%), Кина (14%) и ЕУ-15 (13%).

Во Република Македонија има увоз помеѓу 300 и 500 илјади еднодневни пилиња, исто толку 12 до 16 недели стари јарки со вкупен износ од €180 до 300 илјади за еднодневни пилиња, и €1 до 2 милиони за јарки. Главните цели на претходните мерки на политиката на живинарската индустрија беа развивање на индустријата за бројлери преку поддршка на фарми за одгледување на родителски јата за продажба на еднодневни пилиња (бројлери и несилки) и товни бројлери кои се продаваат на кланици.

Интересен развој во живинарската индустрија е неодамнешниот развој на нови активности, како што е одгледувањето на ноеви. Моментално постојат преку 45 фармери кои одгледуваат ноеви, и вкупното производство во последната година е проценета на 800 ноеви. Со релативно ниска вредност на постоечката инвестиција (€2.000-4.000 по семејство), солидните приходи и осигураниот пласман на производството на договорна основа, фармското производство на овие птици, иако е во првата фаза на својот развој, обезбедува добри можности како профитабилна алтернатива за диверсификација на постоечките земјоделски активности.

Пчеларство

Природните услови во Македонија се погодни за развој на пчеларството. Во просек, за време на периодот 2000-2006 имало околу 69,2 илјади пчелни семејства (67,8 илјади во 2006), со годишно просечно производство од 926 тони мед (868 во 2006). Статистичките податоци укажуваат на трендот на опаѓање на бројот на пчелни семејства од 2000 година, но истовремено кореспондираат со растечко производство на мед. Просечното производство на мед по кошница е ниско, и се движи од 12 до 20 кг по кошница (15 кг во 2006). Подобро раководени кошници, сепак, произведуваат 50-60 кг/кошница/годишно. Поголемиот дел од медот е повеќе-цветен и една третина е моно-цветен. Другите производи се пчелин восок, прополис и матична млеч.

Доминантниот вид е Царниолан пчелата. Во моментот има околу 11,000 производители на мед, повеќето од нив со 5-10 пчелини кошници. Во повеќето случаи, пчеларството е дополнителна активност која обезбедува 40 до 45% од приходот на домаќинството. Само 14% имаат комерцијално производство на мед, кои поседуваат околу 100 пчелини кошници. Има 12 преработувачи на мед во Македонија. Во 2005, беа регистрирани репро-центрите за селекција и размножување на репродуктивен материјал. Скоро целото производство на мед се консумира на

домашниот пазар и околу 8% се извезува. Увозот на мед е помалку од 1% и подлежи на увозни давачки во висина од 45%.

Одгледување на полжави

Одгледувањето на полжави е профитабилен бизнис кој во Македонија се разви во последните 5 години. Производството се обезбедува по пат на претходно склучени договори со странски компании. Моментално постојат 26 одгледувачи здружени во Здружение на одгледувачи на полжави со седиште во Куманово.

Поглавје: 3

Преглед на состојбите во лозарството и винарството

3.1. Старосна структура на лозовите насади

Од вкупното обработиво земјиште во 2006 година (537.000 ха), 82% е обработливо земјиште и градини, 11% се ливади, 5% се лозови насади и 2% се овоштарници.

По своите климатски карактеристики Македонија е класифицирана во лозарска зона III-C-b. Географски лозарството во Македонија е сконцентрирано во три лозарски реони. Главниот (централен) реон кој опфаќа околу 83% од производството е Вардарскиот реон (т.н. Повардарие), потоа Пелагониско-полошкиот реон (западен) кој учествува со околу 13% од производството и Пчињско-осоговскиот (источен) реон со околу 4% учество. Трите главни реони се поделени на 16 подреони или т.н. виногорја.

Производството во различните реони и виногорја е крајно нерамномерно. Тиквешкото виногорје претставува главна производна област на винско грозје и на вино. Понатаму следат Гевгелиско-Валандовското виногорје, Скопското, Велешкото, Струмичко-Радовишкото и Кумановското виногорје.

Старосната структура на македонските лозја се оценува како неповолна поради фактот што околу 60% од лозовите насади се постари од 15 години (односно во оптимална старост на виновата лоза). Од нив околу 38% или околу 10.000 ха се ко н крајот на производниот циклус (постари од 20 години) за чија обнова е потребна голема финансиска инвестиција. Последниве десет години одредени насади се обновени како дел од приватната иницијатива за потребите на вино производството, особено во Тиквешкиот регион и Гевгелиско-валандовското виногорје. Во овие области постои тренд на распространување на лозови насади на приватните поседи кај малите индивидуални производители.

За да се унапреди старосната структура на лозовите насади земјоделската политика за поттикнување на развојот на лозарството доделува поддршка за подигање на нови лозови насади исклучиво наменети за производство на вино.

Вкупната површина под лозови насади бележи тренд на константно опаѓање. Во споредба со вкупната површина под лозови насади на почетокот на 80-тите години, површината под лозје во 2006 година е за 35% помала (од околу 38.000 ха во 1981 година на 24.266 ха во 2004).

Според официјалните статистички податоци и проценките на МЗШВ, оваа тенденција ќе следи и во наредниот период делумно поради тоа што порастот на површините под нови лозови насади не е доволен да го надомести темпото на стареење на виновите лози, а делумно поради структурните проблеми со кои се соочува секторот како и можностите за инвестиции. Просечниот годишен пад на површините под лозови насади во последниве 10 години (1997-2006) изнесува околу 470 ха годишно.

Старосна структура на лозовите насади

Возраст (во години)	Площарина (ха)	% од вкупната плоштина под лозови насади
<5	2.276	8%
5-10	3.980	14%
10-15	4.840	17%
15-20	6.540	23%
20-25	5.120	18%
>25	5.690	20%

Извор: Факултет за земјоделски науки и храна

3.2. Типови лозови насади

За време на периодот 2000-2006, беа обработувани во просек 26.000 ха, од кои 70% беа за производство на вино, и 30% за трпезно грозје и суво грозје.

Поради поволната клима, македонското **трпезно грозје** е со доминантен квалитет и значителен извозен потенцијал со можно зголемување на сегашниот странски прилив од €7 милиони (2005). Асортиманот на сортите на трпезно грозје вклучува неколку класи од многу рани, до многу доцни сорти на трпезно грозје. Постои недостаток на центри за класирање и пакување на трпезното грозје, и на ладилници (за продолжување на неговата трајност после периодот на берба). Голем дел од производството на трпезно грозје е наменето за домашниот пазар, а извозот на регионалните пазари е ограничен. Поради проблемите кои постојат на пазарот на трпезно грозје и зголемениот интерес за извоз на вино, количината на трпезно грозје која се преработува во вино и вински нус производи е непозната.

Белото **винско грозје** преовладува во Република Македонија (главно од сортата Смедеревка, со околу 60%). Црвеното грозје од сортата Вранец е присутно на приближно 20% на лозовите насади. Покрај неповолната старосна структура, лозовите насади се карактеризираат со широк опсег на оддалеченост помеѓу редовите и во редовите. Со тоа се попречуваат механизирани операции кои се ограничени на обработка на почвата и заштита на виновата лоза, а недоволно за ампело-технички мерки, берба, подигање на нови лозови насади, и т.н. Тракторите и опремата претежно се технички и економски застарени. Наводнувањето во најголем број случаи не постои, придонесувајќи кон варирање на висината на приносот. Со напредокот на развојот на виновите насади на несистематски начин (биолошките карактеристики на сортите и микроклимата не беа земени предвид), висок процент на винови насади се лоцирани во т.н. зони подложни на мразеви каде често се појавува замрзнување на пупките.

Продажбата на грозје на винарските визби генерално не е регулирана со посебно договорени предуслови или кооперативни договори (краткорочни или долгорочни) и затоа преовладува ривалство (конкуренција кај винарските визби) и нелојална конкуренција (кај одгледувачите на грозје).

3.3. Производство на грозје и вино

Во 2006 година се произведени 254.300 тони грозје (намалување од околу 5% во однос на 2005 година).

Површини на лозови насади и производство на грозје

Година	Вкупна површина (во ха)	Производство (во тони)	Приноси (тони по ха)	Принос по пенушка (во кг)
2002	26194	118935	4,54	1
2003	25692	243821	9,49	3
2004	24777	254613	10,28	3
2005	25044	265717	10,61	3
2006	24266	254308	10,48	3

Во 2006 година приватните производители беа доминантни производители на грозје со просечен удел во вкупното производство од 79%, додека производството на земјоделските претпријатија изнесуваше 21%.

Производство на грозје и вино за 2006 година

Површина на лозови насади (во ха)	Земјоделски претпријатија и задруги	7521
	Индивидуални земјоделски стопанства	16745
Производство на грозје (во тони)	Земјоделски претпријатија и задруги	53393
	Индивидуални земјоделски стопанства	200915
Преработено грозје од сопствено производство (во тони)	Земјоделски претпријатија и задруги	16513
	Индивидуални земјоделски стопанства	97622
Број на пенушки	Земјоделски претпријатија и задруги	21886
	Индивидуални земјоделски стопанства	67776
Производство на вино (во 000 литри)	Земјоделски претпријатија и задруги	11269
	Индивидуални земјоделски стопанства	25740

Според податоците од 2006,²⁰ во земјава постојат 45 регистрирани винарски визби, со вкупен максимален капацитет на производство од 1,685,540 хектолитри. Неколку винарски визби го контролираат пазарот на вино во однос на капацитет, производство, како и извоз. Од вкупно регистрирани 45 винарски визби, 39 од нив имаат капацитет од 50-50000 хл, 3 имаат капацитет од 50000-150000 хл и 3 имаат капацитет од 150000-500000 хл. Капацитетот на винарските визби за производство на црвено вино (60%) е поголем отколку за бело вино (40%) поради фактот што сортите на бело вино (кои преовладуваат) вообичаено се користат повеќе за производство на ракија. За време на последните неколку години, бројот на новите приватни винарски визби (главно производствени погони со мала и средна големина) значително се зголеми, што претставува интересен тренд со оглед на тоа дека севкупната површина на лозови насади бележи постојано намалување. Овие винарски визби се стремат кон централизирање на производство на вино полнето во шишиња и висококвалитетни вина, преку строга контрола на изборот на сортите, управување со лозовите насади и берба, транспорт и практики за испорака. Тие исто така инвестираат во софистицирана преработка, полнење во шишиња и маркетинг технологии и се конкурентни на домашните како и на странските пазари.

Домашната потрошувачка на вино во Македонија во 2006 година изнесувала 7,3 литри годишно по домаќинство²¹. Сепак, на ниво на цела земја потрошувачката на вино по глава на жител ја надминува оваа бројка и доколку се земе предвид и потрошувачката на вино во туристичките капацитети и ресторани вклучително и конзумирање на домашно произведено вино т.н. неофицијално производство потрошувачката на вино по глава на жител се проценува на околу 15 литри по жител годишно. Со ова релативно ниско ниво на потрошувачка на вино во споредба со европските земји, македонскиот пазар за вино не е атрактивен за големите европски производители.

3.4. Трговија со грозје и вино

Македонија е нето извозник на вино. Извозот на вино учествува со околу 13% од вкупниот извоз на земјоделско-прехранбени производи и тоа главно на пазарите на ЕУ. Генерално, извозот на вино е клучен елемент во одржување на развојниот баланс на македонскиот вински сектор, ако се земе предвид фактот дека во просек од околу 40% од производството на вино (вклучително и производството на грозје) е наменето за извоз. Се проценува дека од вкупно 48 фирми кои извезуваат вино од Македонија, само 3 претпријатија сочинуваат околу 50% од вкупниот извоз на вино, а 8 фирми сочинуваат 80% од македонскиот извоз на вино.

Извозот на вино бележи тренд на намалување. Наливното бело вино учествува со околу 45% од вкупната вредност на извозот, наливното црно вино со 29% и извозот на вино во шишиња со 26%. Вредносно, извозот на вино во шишиња е поблиску до вредноста на извозот на наливно црно вино. Околу 50% од извезеното вино во последниов период е со географски ознаки на потекло. Разликите се евидентни при извоз на наливно или вино во шишиња.

Извозот на црвени вина во шишиња е претежно наменет за земјите од поранешните југословенски простори (освен Словенија). Истото се однесува и за извозот на бело вино во шишиња односно најзначаен пазар за македонското бело вино во шишиња се поранешните југословенски простори (освен Словенија). Извозот на наливно црвено вино и наливно бело вино е насочен на пазарите на ЕУ-15. Битна карактеристика на извозот на македонско наливно вино во ЕУ-15 е намалување на вредноста што укажува на намалена цена на извезеното вино по хл.

²⁰ Регистар во Одделението за лозарство, овоштарство и винарство при МЗШВ.

²¹ Државен завод за статистика. Потрошувачка на домаќинствата во Република Македонија, 2006 година

Генерално, и покрај фактот дека ЕУ 15 е доминантен пазар за големи количества македонско вино, традиционалниот пазар на Македонија (поранешните југословенски републики освен Словенија) станува еднаков по значење како ЕУ 15 поради сè поголемиот извоз на вино во шишиња со повисока цена.

Анализите на трговија на вино по дестинации укажуваат на 9 главни извозни пазари за македонското вино: во ЕУ 15 - Германија и сè повеќе Австрија; од поранешните Југословенски простори - Србија, Црна Гора и Хрватска, а од новите земји членки Словенија и Република Чешка. Останати извозни пазари се Албанија, Јапонија и Русија.

Трговијата со вино на Македонија и ЕУ е во согласност со Дополнителниот протокол за вино и алкохолни пијалоци потпишан на 1 јануари 2002 согласно Спогодбата за стабилизација и асоцијација помеѓу Македонија и ЕУ (односно Времената спогодба). Во согласност со Дополнителниот протокол извозот на вино во ЕУ се одвива во рамки на преференцијална бесцаринска (количинска) квота од 300.000 хл од кои 285.000 хл за наливно вино, а 15.000 хл за вино во шишиња. Доделената квота е динамична на годишно ниво односно секоја година квотата за вино во шишиња се зголемува за 6.000 хл на сметка на намалување на квотата за наливно вино за истата количина. Ваквиот договор е со цел да се стимулираат македонските производители да извезуваат вино со додадена вредност и препознатливост. Со проширување на ЕУ, на 1 мај 2004 година, вкупната квота за увоз на вино во ЕУ се зголеми на вкупно 395.500 хл од кои 362.500 хл за наливно вино и 29.000 хл за вино во шишиња. Од друга страна пак, увозот на вино од ЕУ во Македонија исто така се одвива во рамки на бесцаринска квота од 3.000 хл која се зголемува на годишно ниво за 300 хл.

Во согласност со производните можности на македонската винска индустрија Македонија не ги искористува во целост предностите на преференцијалниот трговски договор со ЕУ. Структурата на извозот се подобрува и квотата за вино во шишиња е исполнета за 47%, а квотата за наливно 98%.

3.5. Домашна поддршка на винскиот сектор

Домашната поддршка за винскиот сектор се доделува во рамките на Годишната програма за развој на земјоделството, а средствата се обезбедени од Буџетот на МЗШВ. Мерките согласно со програмата се однесуваат само за подигнување и обновување на лозови насади со вински сорти. Критериум за исплаќање на средствата е производството или набавката на здравствено исправен лозов насад од сортите Шардоне, Совињон, Семијон, Жилавка, Траминец, Мускат о тонел, Вранец, Каберне Совињон, Каберне Франк, Бургундец црн, Мерло, Теран и Сирах, а наменет за подигање на нови лозови насади или обновување на стари лозја. Целта на оваа мерка е поттикнување на лозарско и винарско производство односно поттикнување на производителите на повеќегодишни насади за нови порентабилни и високо квалитетни сорти грозје.

Корисници на поддршката можат да бидат и правни и физички лица кои ги исполнуваат општите услови и го имаат пријавено насадот во подрачните единици на МЗШВ. Покрај општите услови, барателите треба да поднесат решение за основна дејност-земјоделско производство, доказ за сопственост на земјиште или под закуп, сертификат за потекло на садниот материјал, фитосанитарен сертификат и финансиски документ за набавка на садниот материјал.

Износ на планирани и реализирани средства за финансиска поддршка

	планирани*	реализирани*	реализирани за лозови насади	подигнати лозови насади (ха)	поддршка по ха (ден./ха)
2004	30.000.000	11.345.855	н.а	н.а	45.000 ден/ха
2005	45.000.000	30.419.889	24.855.217	552,3	45.000 ден/ха

Извор: МЗШВ, Годишна програма за поттикнување на развојот на земјоделството

*Износот на планирани и реализирани средства ја вклучува и финансиската поддршка за подигање на овоштарници.

Од 2004 година, владините субвенции се доделуваат за органско производство за овоштарници вклучително лозови насади (од 0.2 до 5 ха), во износ од 8.000 МКД по хектар. Дополнителен износ од 4 милиони МКД се доделува за пазарни активности (стандардизација на производството во согласност со ЕУ барањата), за сите производители на овошје и зеленчук.

3.6. Идни активности

Идните активности и планови за унапредување на развојот на винскиот сектор се во согласност со процесот на евро-интеграција, а се насочени во следниве области:

1. Усогласување на законодавството за вино со законодавството на ЕУ од оваа област

Во областа на виното, обврските на Македонија да го усогласи националното законодавство со она на ЕУ е согласно Спогодбата за стабилизација и асоцијација меѓу РМ и ЕУ (чл. 68), односно согласно Дополнителниот протокол за вино и алкохолни пијалоци, Македонија се обврза да ги усвои прописите на ЕУ за енолошки средства и постапки како неопходен предуслов за извоз на македонското вино на пазарите на ЕУ. Како дел од овој напор, во 2004 година беше донесен нов Закон за вино усогласен со основната регулатива за пазарот на вино на ЕУ (1453/99). Новините кои се внесуваат во винскиот сектор во согласност со овој закон се: ограничување на садењето на нови лозови насади, воспоставување на национален регистар на лозови насади, воспоставување на задолжителен систем на декларации на берба на грозје, производство на вино и залихи, изработување на национална стратегија за лозарство и винарство, формирање на здруженија на производители, задолжителна дестилација на винскиот талог и комињето и изработување на посебни правила за вина со географско потекло. Овој закон претставува функционална правна интеграција на македонскиот вински сектор и винскиот сектор на ЕУ. Во согласност со Законот за вино се предвидуваат голем број на подзаконски акти потребни за негово спроведување.

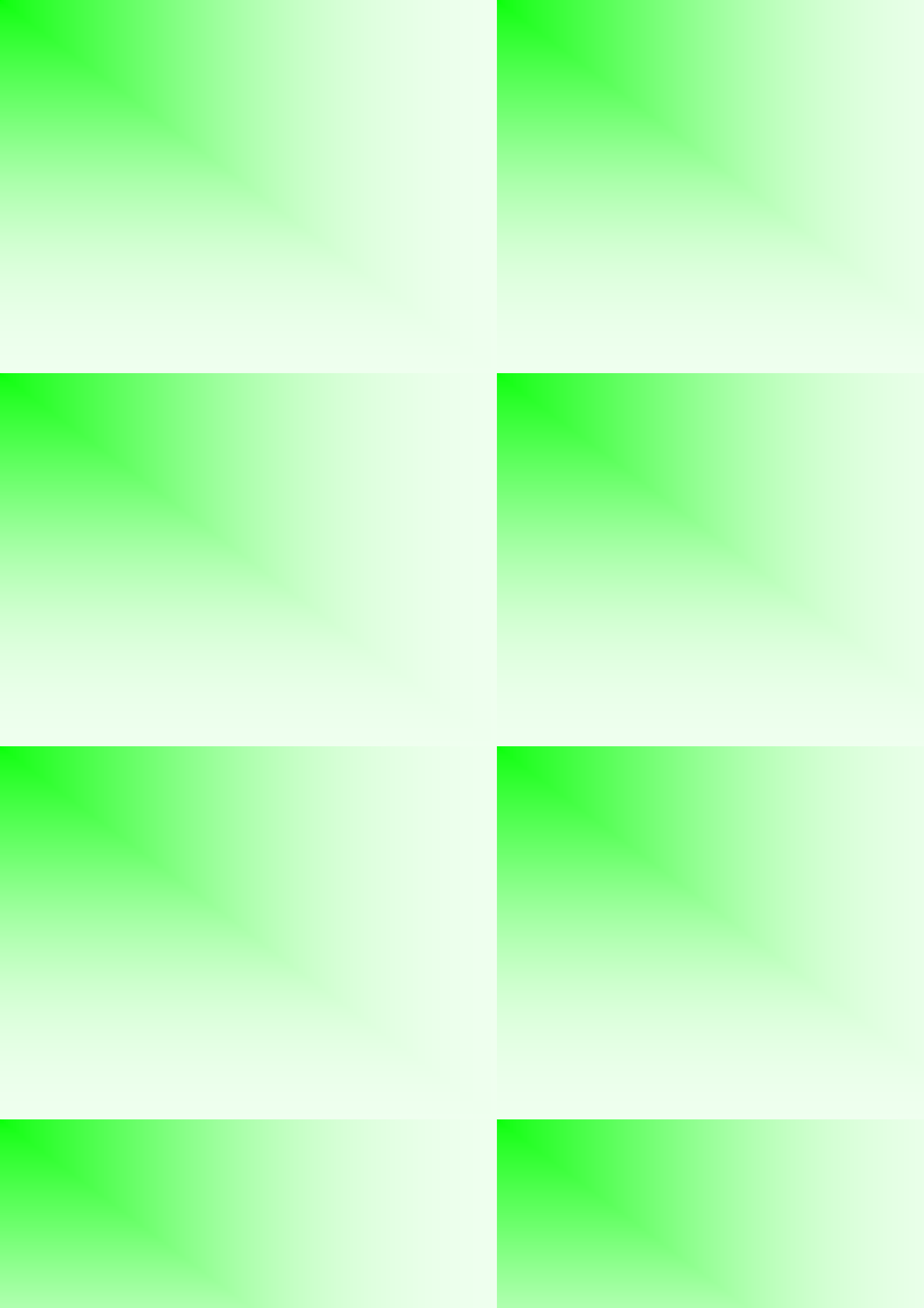
2. Воспоставување на пилот-регистар на лозови насади, кој се планира понатаму да се однесува за целата територија на РМ

Активностите за воспоставување на пилот регистар на лозови насади во рамките на МЗШВ се финансирани од ЕУ и раководени од ЕАР. Основна цел на воспоставување на катастарот е да даде основа за:

- следење и управување со производниот потенцијал (регистрање на површините под лозови насади, утврдување на произведените количини, насочување на производството итн.);
- гаранција за квалитетот на виното преку потврда за потеклото на виното;
- олеснување на процесот на инспекциска контрола.

3. Зајакнување и реформа на институционалната поддршка на винскиот сектор

Новиот Закон за вино со своите карактеристики бара институционална поддршка за негово успешно спроведување. Институционалните реформи ќе бидат насочени кон зајакнување на одделението за вино при МЗШВ како и негово кадровско екипирање. Се планира и реформа во делот на инспекциските служби од аспект на делегирани инспектори кои ќе ги извршуваат исклучиво контролите согласно со Законот за вино.

Поглавје 4

Рибарство

Општествените и политичките промени во последната деценија негативно се одразија на секторот рибарство, што резултираше со намалување на важноста на улогата на секторот за рибарство и аквакултури во севкупната економија. Сепак, секторот локално има важно економско значење за туризмот и реставрацијата, како и општествените и еколошките улоги кои не треба да се занемарат во урамнотежена и разнообразна политика за земјоделство и рурален развој.

Во Македонија областите за риболов опфаќаат околу 56.000 хектари од кои 83% се природни езера (Охридско, Преспанско и Дојранско), 11% се вештачки езера, 4% се реки и 1% се рибници. Рибарството има многу мал удел во БДП (само 0,1%) и вработувањето во рибарскиот сектор е истотака на ниско ниво. Вкупниот лов на риби беше 868 тони во 2005, 54% од кои беше пастрмка и 36% крап²². Вкупниот лов на риба од отворени води постојано се намалува, додека производството на вештачки рибни езера се зголемува (90% од вкупниот улов во 2005).

Законот за рибарство (1993) го регулира комерцијалниот риболов, спортскиот риболов и прозводството на риба. Секторот за рибарство е под надлежност на МЗШВ, кое издава дозволи на комерцијални компании и спортски рибарски здруженија и издава дозволи за изградба на рибни фарми. Националниот земјоделски инспекторат е задолжен за мониторинг и контрола. Во Македонија нема рестрикција на вкупната количина на фатена риба, но режимот за користење на рибни производи од водите за риболов се базира на годишни програми, кои ги земаат предвид биолошките карактеристики на дозволените рибни видови за размножување и риболовот е пропорционален со природната стапка на пораст. Спортскиот риболов е ограничен на одреден број на денови во годината и на употреба на дозволена опрема за риболов.

Од аспект на националната економија, рибарството има занемарливо учество во БДП од само околу 0,1%. Вработувањето во секторот рибарство е исто така ниско со годишен просек на вработени во 2005 година од 112 лица (од кои 20 жени) и всушност бележи драстичен пад од 34% во споредба со 2004 година, а во споредба со 2003 година намалувањето на годишниот просек на вработување е дури 46%. Вработените во секторот рибарство се занимаваат со улов на риба, дејност во мрестилишта и рибарски фарми, како и услужни активности поврзани со рибарството. Согласно Анкетата за работна сила во 2004 година, спроведена од Државниот завод за статистика, вкупната работна сила во рибарскиот сектор е проценета на 442 вработени лица (0,1% од вкупно вработени) од кои половина се со средна стручна спрема, а 72 лица со високо образование. Според Анкетата, 78 ангажирани работници во рибарството се жени.

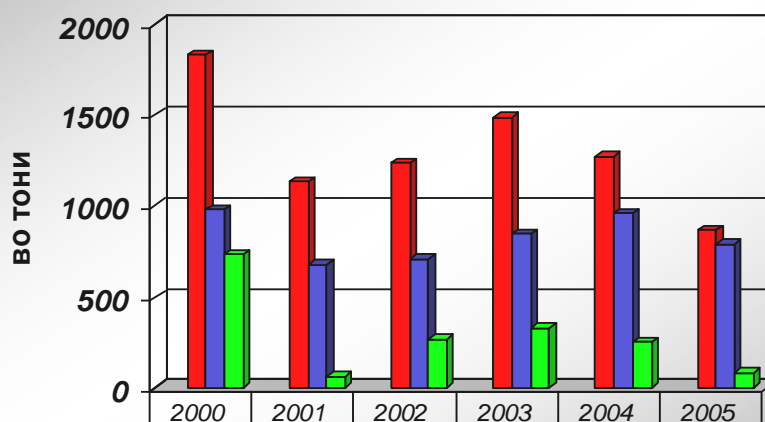
Нето просечна плата во секторот Рибарство во 2003 година изнесувала 7.231 денари, а во 2004 има значително зголемување за 41% и изнесувала 10.259 денари, исто и во 2005 година е зголемена, за 24% во однос на 2004 година, или за 76% во однос на 2003 година.

²² Извор: Државен Завод за Статистика, 2006 година

4. 1. Производство на риби

Производството на риба во Р. Македонија се врши со стопански излов од природните езера и со производство на риба во рибници. Уловот од отворени води постојано се намалува, но производството на свежи риби во рибници се зголемува. Во 2005 година уловот во рибниците изнесувал околу 90% од вкупниот улов. Најголем улов во рибниците е на пастрмка (471 тони во 2005 година) и крап (316 тони).

Тренд на вкупен улов, во тони, 2000-2005

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
■						
■ Вкупен улов	1834	1135	1238	1486	1271	868
■ Вкупен улов од рибници	982	677	705	846	959	787
■ Останато	735	62	265	326	252	81

Извор: Државен завод за статистика

Концесиите се издаваат на 5 години, а од концесионерот се очекува да развие план за заштита, подобрување и употреба на рибниот фонд за времетраење на периодот на концесија. Спортскиот риболов е дозволен на езерата врз основа на супсидијарен договор меѓу риболовните друштва и концесионерот. Државниот земјоделски инспекторат е надлежен за мониторинг и контрола на активностите согласно Законот за рибарство. Најстрога е контролата на риболов на пастрмка.

4. 2. Селекција и одгледување

Во рибниците во Република Македонија најчесто одгледуван вид на риби се пастрмката и крапот. Во 2005 година во рибниците во Р. Македонија се уловени 471 тони пастрмка и 316 тони крап, што представува 97% од вкупниот улов во рибниците.

Нови можности ќе произлезат со овозможувањето на регулирано порибување на отворени води, кое треба да биде поддржано краткорочно преку финансирање за изведувачки мрест на охридска пастрмка и порибување на Охридско Езеро со одгледан подмладок, и развивање на порибувањето на Дојранското и Преспанското Езеро.

4.3. Потрошувачка

Рибата произведена во рибници на пазарот се продава свежа и непреработена. Свежа риба се продава типично на локалните пазари преку продавници или директно до рестораните. Побарувачка за специфични видови на риба (Охридска пастрмка и јагула и Дојрански и Преспански крап) ја надминува понудата, што резултира во повисоки цени.

Според официјалната статистика, просечно домаќинство конзумира околу 22,3 кг риба и рибни производи (што резултира во околу 6-8 кг годишна потрошувачка по глава жител), што е ниско во споредба со земјите на ЕУ (околу 20 кг годишно по глава жител). Македонија е нето увозник на риба и рибни производи.

4.4. Увоз и извоз на риби и рибни производи

Вкупниот увоз на риба и рибни производи во периодот 2000 - 2004 година е во постојан пораст, а во периодот 2005 - 2006 бележиме опаѓање на вкупниот увоз на риба и рибни производи. Поголемиот дел од увозна риба и рибни производи во 2006 година беа замрзната морска риба со околу 50% од вкупната вредност на увозот; потоа конзервирана риба (цела или во делови) со околу 38%; и свежа риба со околу 6%. Останатите 6% ги сочинуваат рибно филе, школки, мекотели, чадена риба и кавијар. Најголем дел од вредноста на увозните рибни производи се увезени од Аргентина (23,2%), Хрватска и Шпанија (секоја со по 10%), Грција (5,5%), потоа Бугарија, Србија и Црна Гора²³ како снабдувачи на македонскиот пазар со свежа слатководна риба.

Увоз на риби и рибни производи, во мил. €, 2000-2006

ОПИС	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Вкупен увоз на земјоделско прехранбени производи	298,24	283,40	326,18	304,29	338,33	348,1	367,40
Вкупен увоз на риби и рибни производи	7,24	7,17	9,29	8,55	9,12	8,21	7,97
% на увозот на риби и рибни производи во вк.	2,4%	2,5%	2,8%	2,8%	2,7%	2,3%	2,1%

Извор: Државен завод за статистика на РМ, 2005, СМТК класификација на трговијата

4.5. Цени на риби и рибни производи

4.5.1 Голе мопродажни цени

Производно-откупните цени на пастрмката и крапот во периодот од 2003 -2006 бележат опаѓање на цените, додека цените на другата слатководна риба варираат околу линија на трендот.

²³ Извор: Државен Завод за Статистика, 2005, СИТЦ класификација за трговија

Производно-откупни цени на риби, во денари, 2003 - 2006

	Пастрамка	Крап	Друга слатководна риба	Плашица
2003	303,20	148,54	191,95	34,68
2004	262,81	125,38	181,91	35,60
2005	231,84	110,13	184,23	35,50
2006	226,90	110,41	187,82	38,50

Извор: Државен завод за статистика на РМ, 2006,

4.6. Државна политика во врска со риболовот, производството, преработката и маркетинг на риби и рибни производи

Поддршката на МЗШВ за рибарството се обезбедува преку годишната Програма за поддршка и развој на земјоделството. Почнувајќи од 2004, тие алоцираа средства за зголемување на рибниот фонд преку полнење на рибните води со ендемични рибни видови и со некои мерки поврзани со развојот на научни проекти за промовирање на рибарството. Во 2005 вкупната сума исплатена за овој сектор беше 4,65 милиони МКД (€ 76.000²⁴). МЗШВ изготвува нов, усогласен со ЕУ, Закон за рибарство и аквакултура, кој го опфаќа менаџментот на ресурси, инспекција и контрола, структурна и пазарна политика и пренесување на информациите.

Финансиската поддршка беше наменета за регистрирани производители на матичен материјал од автохтони видови риби како и за набавка на рибен подмладок за обновување на рибниот фонд. Освен овие мерки во Програмата се обезбедуваат и средства за одредени мерки во врска со изработка на научни проекти за унапредување на рибарството. Подолу е даден преглед на планираните и реализираните финансиски средства во изминатиов период:

Државна поддршка за поттикнување на развојот на рибарството, 2004-2005

година	планирани	Реализирани
2004	3.000.000	2.700.000
2005	3.800.000	4.650.000

Извор: МЗШВ, Годишна програма за поттикнување на развојот на земјоделството

Понатамошно внимание треба да се посвети на поддршката за обновување на постоечката аквакултура на пастрмката и крапот, особено од еколошки аспект (рециклирање на нус производи или отпад од производство, и елиминирање и/или отстранување на отпад), набавка и инсталација на опрема за транспорт кон пазарите, и чување на свежа риба, на пазарите (вклучително ладење, производство на мраз за чување и замрзнување), како и за подобрување на НАССР, квалитетот и пакувањето.

Во Програмата за поттикнување на развојот на земјоделството во 2007 година средствата се во износ од 844.626.000,00 денари, обезбедени согласно раздел 14001 програма 3 подпрограма 30 категорија 46 ставка 464 и средствата во износ од 23.068.000,00 денари обезбедени согласно раздел 14001 програма 6 подпрограма

²⁴ Извор: МЗШВ, Годишна програма за поддршка и развој на земјоделството

60 категорија 48 ставка 482 од Буџетот на Република Македонија ("Сл. весник на РМ" бр. 139/2006), ќе се користат според намените, критериумите и условите утврдени со оваа програма.

Средствата од дел I точка 2 на оваа програма наменети за финансиска поддршка за рибарството ќе се користат за следните мерки:

Програма за поттикнување на развој во рибарството и аквакултурата, 2007

Рибарство	12.000.000,00
Финансиска поддршка за порибување на риболовни води: - риболовни подрачја - риболовни ревири	1.700.000,00 300.000,00
Спроведување на активности уредени со новиот Закон за рибарство и аквакултура	5.000.000,00
Физичка заштита на риболовно подрачје Охридско Езеро	5.000.000,00

Извор: МЗШВ, Годишна програма за поттикнување на развојот на земјоделството

Идните активности во областа на рибарството во Македонија се насочени кон изготвување на нов Закон за рибарство и аквакултури кој ќе ги опфати обаластите за управување со ресурси, инспекција и контрола, структурни и пазарни политики и дистрибуција на информации во согласност со политиката на ЕУ во оваа област.

Поглавје 5

Трговија со земјоделско прехранбени производи

5.1. Надворешна трговија со земјоделски производи

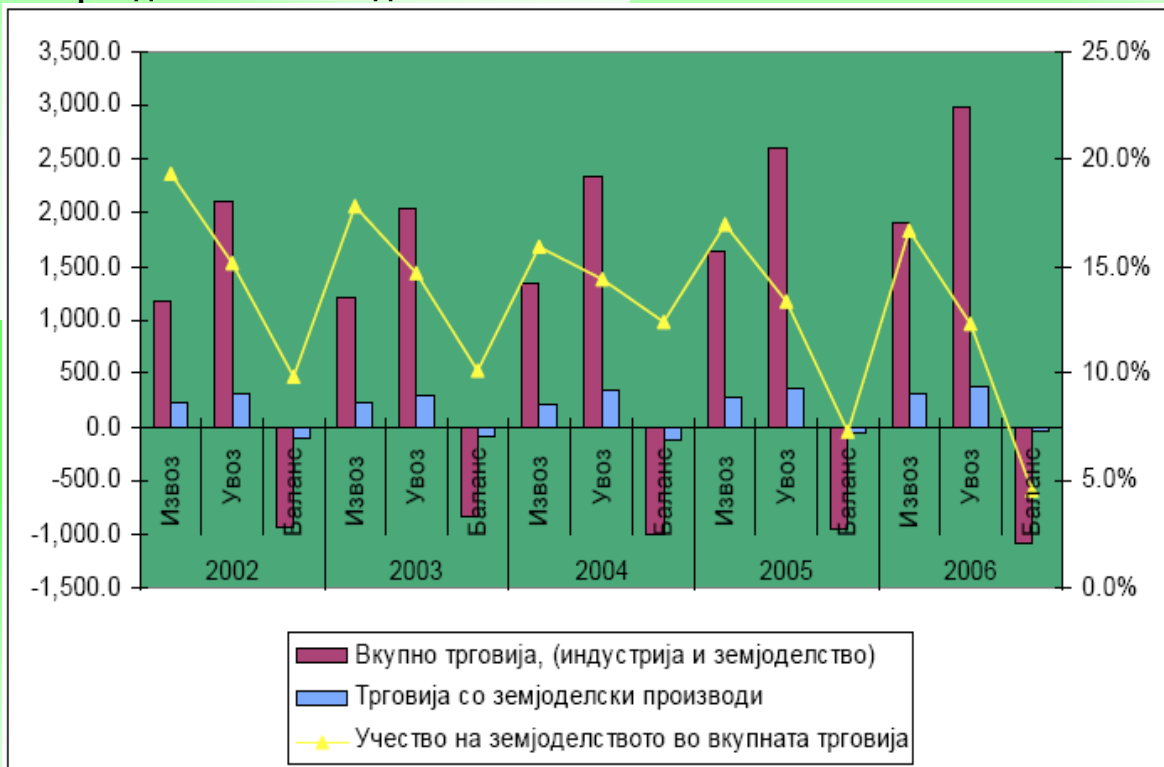
После намалувањето на релативното учество на извозот на земјоделско-прехранбени производи во вкупниот извоз на Република Македонија за периодот 2002-2004 година (од 19,4% на 16%) во 2005 и 2006 година извозот на земјоделско-прехранбени производи има тренд на благ пораст со учество од околу 17% во вкупниот извоз.

Од друга страна учеството на увозот на земјоделско-прехранбени производи во вкупниот увоз на Република Македонија во 2005 година бележи тренд на намалување во однос на 2004 година, од 14,5% на 13,4%, односно во 2006 година во однос на 2005 година, од 13,4% на 12,3%.

Вкупна трговија и трговија со земјоделско-прехранбени производи за периодот 2002-2006 година (во милиони €)

		Вкупно трговија, (индустрија и земјоделство)	Трговија со земјоделски производи	Учество на земјоделството во вкупната трговија
2002	Извоз	1,178.3	228.0	19.3%
	Увоз	2,106.0	319.3	15.2%
	Баланс	-927.6	-91.3	9.8%
2003	Извоз	1,207.1	214.4	17.8%
	Увоз	2,038.2	298.4	14.6%
	Баланс	-831.1	-84.0	10.1%
2004	Извоз	1,345.9	213.6	15.9%
	Увоз	2,354.0	338.3	14.4%
	Баланс	-1,008.1	-124.8	12.4%
2005	Извоз	1,643.5	278.6	17.0%
	Увоз	2,601.0	348.1	13.4%
	Баланс	-957.5	-69.5	7.3%
2006	Извоз	1,906.2	318.0	16.7%
	Увоз	2,987.7	367.4	12.3%
	Баланс	-1,081.5	-49.4	4.6%

Развој на вкупната трговија во Република Македонија и трговијата со земјоделско - прехранбени производи (во милиони €) за периодот 2002-2006 година

Трговска размена со земјоделско-прехранбени производи со цел свет за 2006 година

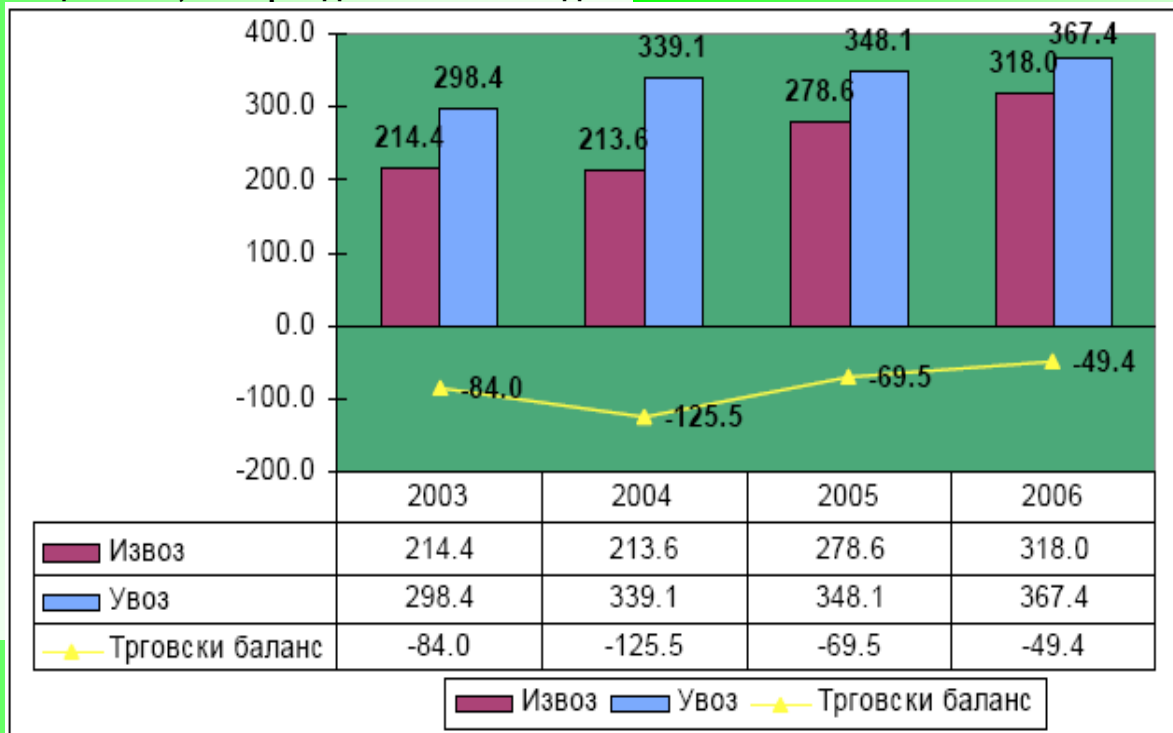
Паралелно со вкупниот трговски тренд, трговијата со земјоделско-прехранбени производи, во 2006 година во споредба со претходната 2005 година, покажува тренд на подобрување. Дефицитот во трговската размена со земјоделско-прехранбени производи во 2006 година е намален за 29% во споредба со 2005 година, односно од 69,5 милиони евра во 2005 година, на 49,4 милиони евра во 2006 година.

Извозот на земјоделско-прехранбени производи во 2006 година, во споредба со 2005 година, е зголемен за 14,1%, односно од 278,6 милиони евра на 318 милиони евра. Од друга страна увозот на земјоделско-прехранбени производи во 2006 година, во споредба со 2005 година, е зголемен за 5,5%, односно од 348,1 на 367,4 милиони евра.

Намалувањето на дефицитот при трговската размена со земјоделско-прехранбени производи во 2006 година, пред се се должи на зголемениот извоз на вино (од 29 милиони евра во 2005, на 35,5 милиони евра во 2006), потоа зголемениот извоз на цигари (од 8,7 милиони евра во 2005, на 15,1 милиони евра во 2006), извозот на газирани сокови (од 16,5 милиони евра во 2005, на 23,9 милиони евра во 2006), извозот на јаболка (од 5,6 милиони евра во 2005, на 8,9 милиони евра во 2006), извозот на домати (од 12,2 милиони евра во 2005, на 14,2 милиони евра во 2006), извозот на лубеници (од 2,6 милиони евра во 2005, на 4,5 милиони евра во 2006). Позитивно е што се забележува и извесно зголемување на извозот и кај јагнешкото месо, зелката, замрзнатиот мешан зеленчук, сушениот зеленчук, коскеното овошје, полуприготвено мешано овошје и конзервираното овошје и зеленчук.

Значајно улога во намалувањето на дефицитот во 2006 година има и намалениот увоз на пилешко месо (од 21,1 милиони евра во 2005, на 16,9 милиони евра во 2006) и драстично намалениот увоз на пченица (од 11,3 милиони евра во 2005, на 3,7 милиони евра во 2006). Овој драстично намален увоз на пченица во 2006 година неможе да се земе како реален показател за задоволувањето на потребите со пченица, од причини што реалните потреби од увоз на пченица во Република Македонија се движат од 90.000 до 120.000 тони на годишно ниво. Овој драстичен пад на увозот на пченица во 2006 година (од 26.000 тони), се должи од недостатокот на пченица на светскиот пазар во 2006 и нејзината повисока увозна цена, заради што се откупија скоро сите количини од домашното производство.

Трговска размена со земјоделско-прехранбени производи со цел свет, за периодот 2003-2006 година

5.2. Увоз и извоз на земјоделски производи по производ

Најзначајни извезувани земјоделско-прехранбени производи во цел свет за периодот 2005-2006 година

Тариф. ознака	Наменување	Извоз					
		2005			2006		
		количина во тони/Хл	Вредност во милиони €	Учество %	количина во тони/Хл	Вредност во милиони €	Учество %
2401	Тутун суров, непреработен	21,605.5	73.3	26.3%	29,407.5	73.6	23.1%
2204	Вино од свежо грозје	663,507.6	29.0	10.4%	837,838.5	35.9	11.3%
2202	Газирани сокови	43,911.3	16.5	5.9%	62,795.0	24.0	7.5%
2402	Пури, цигарилоси, и цигари од тутун	1,118.8	8.7	3.1%	2,170.3	15.2	4.8%
1905	Бисквити и вафли	6,668.9	11.2	4.0%	8,455.0	14.3	4.5%
0702	Домат свеж или разладен	36,592.9	12.2	4.4%	42,165.8	14.3	4.5%
0204	Месо јагнешко, свежо, разладено, или замрзнато	2,714.1	12.6	4.5%	2,875.8	13.6	4.3%
0808	Јаболка, свежи	42,471.4	5.6	2.0%	64,978.9	8.9	2.8%
2005	Зеленчук мешан, конзервиран	5,571.3	5.9	2.1%	6,378.1	7.9	2.5%
0709	Зеленчук мешан, свеж или разладен	23,148.4	10.6	3.8%	10,486.2	7.3	2.3%
0806	Грозје свежо или сушено	38,016.4	7.7	2.8%	31,498.6	7.0	2.2%
1605	Черупкари, мекотелци, приготвени или конзервирани	1,073.1	4.6	1.7%	1,329.2	6.1	1.9%
1806	Чололада и други производи што содржат како	2,149.3	5.0	1.8%	2,817.2	5.9	1.9%
2106	Прехранбени производи на друго место неспомнати	4,192.9	5.0	1.8%	3,562.8	5.0	1.6%
2001	Зеленчук, овошје, конзервирано	4,371.4	3.7	1.3%	5,469.3	4.7	1.5%
0807	Лубеници, дињи	35,700.2	2.6	0.9%	48,388.4	4.5	1.4%
0712	Сушен зеленчук	220.0	3.4	1.2%	308.8	4.4	1.4%
Вкупно земјоделско-прехранбени производи извезени во цел свет		465,936.9	278.6	100.0%	545,532.0	318.0	100.0%

Извор на податоци: Државен завод за статистика

Обработка: Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство

Најзначајни увезувани земјоделско-прехранбени производи во цел свет за периодот 2005-2006 година

		Увоз					
		2005			2006		
Тариф. ознака	Наименување	количина во тони	Вредност во милиони €	Учество %	количина во тони	Вредност во милиони €	Учество %
1701	Шеќер	62,718.7	15.7	4.7%	58,603.9	20.0	5.4%
0201	Месо говедско, свежо или разладено	8,964.8	14.3	4.3%	8,614.0	18.8	5.1%
0202	Месо говедско, замрзнато	5,043.4	6.0	1.8%	6,105.4	7.1	1.9%
1806	Чоколада и други прехранбени производи што содржат какао	6,730.1	16.2	4.9%	7,764.7	17.8	4.8%
1512	Масло од семе од сончоглед	28,403.1	16.0	4.8%	30,988.0	17.3	4.7%
2106	Прехранбени производи на друго место неспомнати	7,098.9	14.5	4.4%	9,761.6	17.0	4.6%
0207	Месо од живина	25,141.6	21.1	6.3%	22,782.9	16.9	4.6%
1905	Бисквити и вафли	12,428.0	13.8	4.2%	12,620.1	14.4	3.9%
0203	Месо свинско, свежо, разладено или замрзнато	5,566.7	10.7	3.2%	6,790.0	12.3	3.3%
0901	Кафе, печено или непечено	7,737.3	9.8	2.9%	7,474.0	11.1	3.0%
2005	Зеленчук мешан, конзервиран	4,935.9	7.0	2.1%	5,438.8	8.2	2.2%
1602	Преработки од месо, сувомесни производи	3,038.2	8.0	2.4%	3,071.5	8.1	2.2%
2202	Газирани сокови	13,991.3	6.4	1.9%	18,507.4	8.0	2.2%
1005	Пченка	65,817.8	7.5	2.2%	57,775.2	7.3	2.0%
1001	Пченица и наполица	90,095.5	11.3	3.4%	25,972.6	3.7	1.0%
Вкупно земјоделско-прехранбени производи увезени од цел свет		533,730.4	332.4	100.0%	535,977.3	367.4	100.0%

Извор на податоци: Државен завод за статистика

Обработка: Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство

5.3. Увоз и извоз на земјоделски производи по земји

Најзначајни трговски партнери на Република Македониј со земјоделско-прехранбени производи во 2006 година

Најзначаен трговски партнер на Република Македонија, со земјоделско-прехранбени производи, во 2006 година, е Европската Унија со учество во вкупниот извоз на овие производи од 45,6% и 39,8% учество во вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени производи.

Втор најзначаен трговски партнер е Србија и Црна Гора (вклучително и Ко сово), со учество од 28,7% во вкупниот извоз на земјоделско-прехранбени производи и учество од 19,9% во вкупниот увоз на овие производи. По осамостојувањето на Република Србија, Република Црна Гора и по склучувањето на Договорот за слободна трговија со Административната територија Косово, имајќи предвид дека статистичките податоци сеуште не се водат поодделно за секоја од нив, сеуште неможе да се добие реална слика за тоа колкаво е учеството за секоја од нив поодделно во вкупната трговија.

Трет значаен трговски партнер е Република Хрватска, со учество од 7,2% во вкупниот извоз на земјоделско-прехранбени производи и учество од 5,4% во вкупниот увоз на овие производи.

Потоа следат Босна и Херцеговина со учество во извозот од 6,4% и учество во увозот од 2,1%; Бугарија со учество од 2,7% во вкупниот извоз и учество од 4,7% во вкупниот увоз; Турција со учество од 0,9% учество во вкупниот извоз и учество од 3,7% во вкупниот увоз.

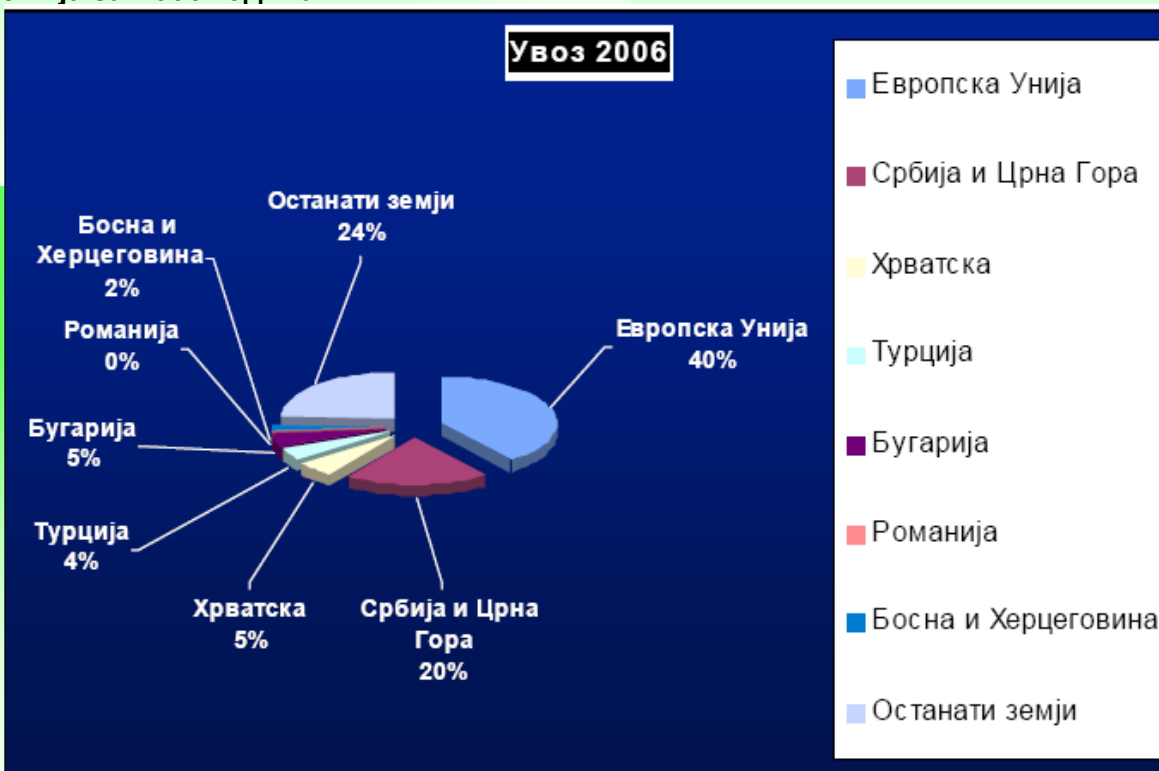
Преглед на трговската размена со земјоделско-прехранбени производи по земји за периодот 2005 – 2006 година (во милиони €)

Земја	Извоз				Увоз				Трговски баланс	
	2005		2006		2005		2006		2005	2006
	Вредност	Учество %	Вредност	Учество %	Вредност	Учество %	Вредност	Учество %		
Европска Унија	129.5	46.5%	145.1	45.6%	145.4	41.8%	146.4	39.8%	-15.9	-1.3
Србија и Црна Гора	77.5	27.8%	91.4	28.7%	60.7	17.4%	73.2	19.9%	16.9	18.2
Хрватска	18.0	6.5%	23.0	7.2%	19.8	5.7%	19.9	5.4%	-1.8	3.1
Турција	4.8	1.7%	2.8	0.9%	17.5	5.0%	13.7	3.7%	-12.6	-10.9
Бугарија	5.7	2.0%	8.5	2.7%	20.3	5.8%	17.4	4.7%	-14.6	-8.9
Романија	1.1	0.4%	2.2	0.7%	0.3	0.1%	0.8	0.2%	0.8	1.4
Босна и Херцеговина	14.2	5.1%	20.3	6.4%	7.4	2.1%	7.7	2.1%	6.8	12.6
Останати земји	27.6	9.9%	24.7	7.8%	76.7	22.0%	88.4	24.1%	-49.0	-63.7
Вкупно со цел свет	278.6	100.0%	318.0	100.0%	348.1	100.0%	367.4	100.0%	-69.5	-49.4

Учество на трговските партнери во трговската размена со земјоделско-прехранбени производи за 2006 година

Трговска размена со земјоделско-прехранбени производи со Европската Унија за 2006 година

Договорот за слободна трговија меѓу Република Македонија и ЕУ-15, започна да се имплементира во 2001 година, врз основа на Времената Спогодба, со која беа регулирани царинските концесии за земјоделско-прехранбени и рибни производи до 2003 година.

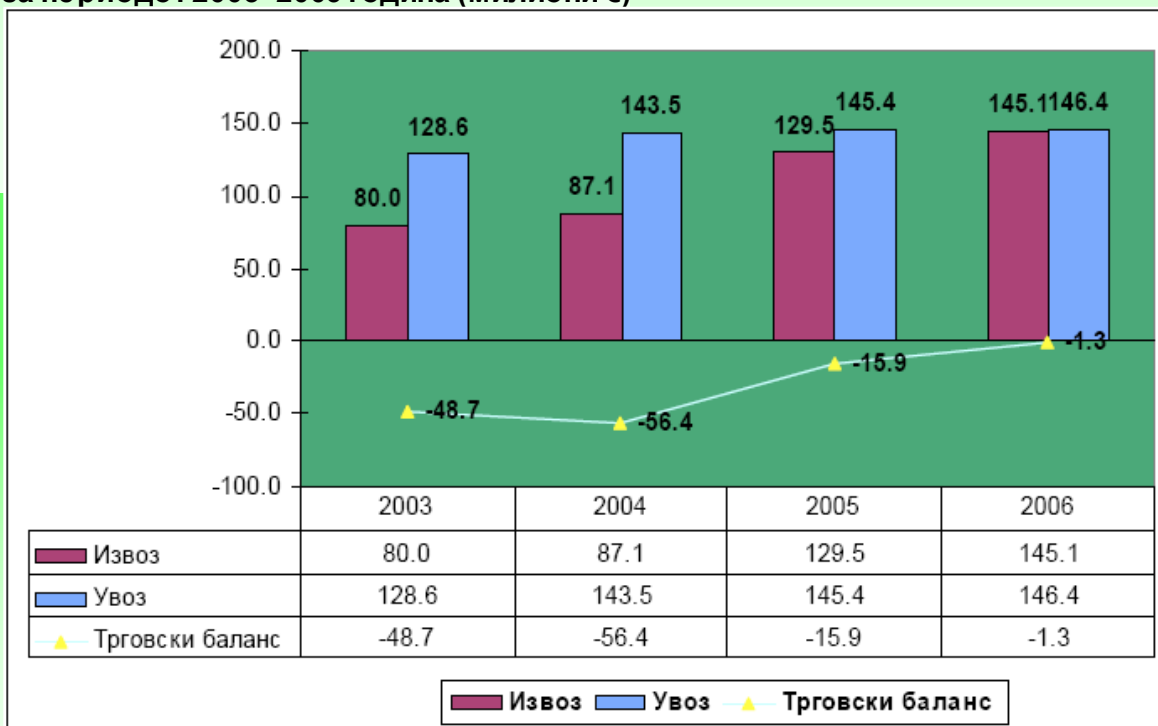
Понатамошни преговори меѓу Европската комисија и Република Македонија, во насока на имплементирање на понатамошна либерализација во трговијата со земјоделско-прехранбени и рибни производи, за периодот до 2011 година, беа одржани во 2003 година, како обврска од Членот 29 од Спогодбата за стабилизација и асоцијација.

Заради проширувањето на Европската Унија, согласно Членот 35 од Спогодбата за стабилизација и асоцијација, во текот на 2004 година беа одржани преговори меѓу Европската Комисија и Република Македонија, за да не се нарушат традиционалните трговски текови помеѓу Република Македонија и 10те нови земји членки кои пристапија кон Европската Унија. Со завршување на овие преговори, Протоколот за проширување (кој стана составен дел на Спогодбата за стабилизација и асоцијација) стапи на сила на 1ви мај 2004 година.

ЕУ-25, е најзначајниот трговски партнер на Република Македонија во трговската размена со земјоделско-прехранбени производи, со просечно учество од околу 43% во вкупната трговија со овие производи (извоз плус увоз) за периодот 2004-2006 година. Во 2006 година, ЕУ-25, во вкупниот извоз на земјоделско-прехранбени производи учествува со 45,6%, а во вкупниот увоз на овие производи, учествува со 39,8%.

Позитивниот развој на зголемување на македонскиот извоз на земјоделско-прехранбени производи во Европската Унија во 2006 година за 12%, наспроти минимално зголемениот увоз за 0,7%, успеа да го намали негативниот трговски баланс за 91,8% (односно од 15,9 милиони евра на 1,3 милиони евра).

Преглед на податоците за извоз, увоз и трговски баланс со Европската Унија за периодот 2003–2006 година (милиони €)

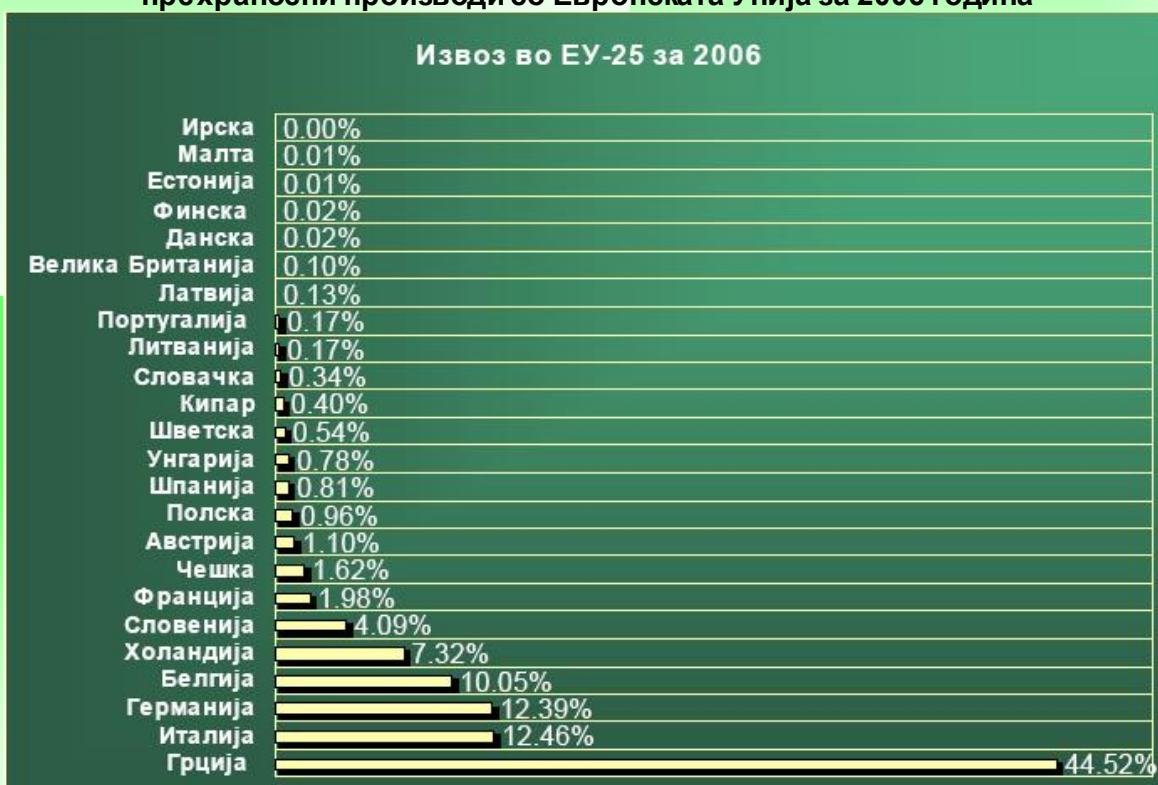

Најголемиот дел од извозот на земјоделско-прехранбени производи, во 2006 година, од Република Македонија во Европската Унија, е реализиран во Грција, со учество од 44,52% од вкупниот извоз во Унијата. Најзначајни производи извезени во Грција се тутунот, јагнешкото месо, конзервирани полжави, домати свежи, млеко и други. Потоа следи Италија со учество од 12,46% во вкупниот извоз во Европската Унија, а

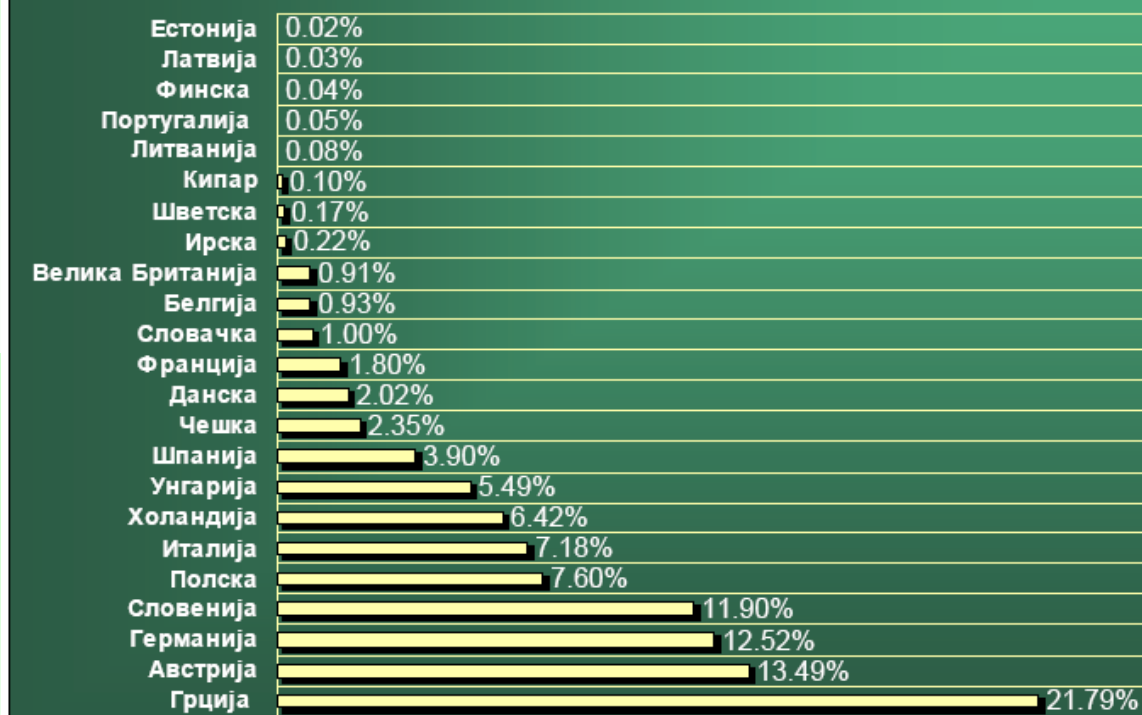
најзначајни извезувани производи во Италија се јагнешко месо, сушен зеленчук, печурки, полуприготвен зеленчук, тутун и други. Следна е Германија со учество од 12,39% во вкупниот извоз во Европската Унија, а најзначајни извезувани производи се вино, тутун, полупреработено мешано овошје, конзервиран зеленчук, кондиторски производи и други. Потоа следи Белгија со учество од 10,05% во вкупниот извоз во Европската Унија, па Холандија со учество од 7,32%, Словенија со учество од 4,09% и т.н.

Најголемиот дел од увозот на земјоделско-прехранбени производи, во 2006 година, во Република Македонија од Европската Унија, е реализиран од Грција, со учество од 21,79% од вкупниот увоз од Европската Унија. Најзначајни производи увезени од Грција се добиточна храна, конзервиран зеленчук, маслинки, масло од сончоглед, конзервирани полжави, живинско месо, портокали и други. Потоа следи Австрија со учество од 13,49% во вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени производи од Европската Унија, а најзначајни увезени производи се шеќер, говедско месо, газирани сокови, свинско месо и други. Следна е Германија со учество од 12,52% во вкупниот увоз од Европска Унија, а најзначајни увезени производи се сирење, прехранбени производи на друго место неспомнати, чоколади, тестенини и други. Потоа следи Словенија со учество од 11,9% од вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени производи од Европската Унија, Полска со учество од 7,6%, Италија со учество од 7,18% и т.н.

Учество на земјите од ЕУ-25 во трговската размена со земјоделско-прехранбени производи со Европската Унија за 2006 година

Увоз во ЕУ-25 за 2006

Анализа по производи за трговска размена со земјоделско-прехранбени производи со Европската Унија за 2006 година

Трговијата со групата на риби и рибни производи, нема некое големо значење, првенствено заради фактот што Република Македонија нема излез на море. Учеството на увозот на риби и рибни производи, во 2006 година, во вкупниот увоз на земјоделско-прехранбени производи од Европската Унија изнесува 3%. Учеството на извозот на риби и рибни производи, во 2006 година, изнесува околу 4% од вкупниот извоз на земјоделско-прехранбени производи во Европската Унија, кое учество се должи на извозот на полжави свежи, приготвени и конзервирани (тарифна ознака 0307 60 00 00 и 1605 90 30 10).

Другите земјоделски производи, кои се во групата над Глава 24 од царинската тарифа, дефинирани како земјоделски производи во Анексот I во Спогодбата за земјоделство од Уругвајската Рунда, исто така имаат незначително учество во трговската размена со земјоделско-прехранбени производи меѓу Република Македонија и Европската Унија, со учество од 4% во увозот и учество од 1% во извозот.

Согласно со ова, најголем дел од трговската размена, во 2006 година, отпаѓа на производите класифицирани од 1 до 24 Глава од Царинската тарифа и тоа со учество во увозот од 93% и во извозот со учество од 96%.

Според класификацијата на Европската Унија, во вкупниот извоз, примарните земјоделски производи учествуваат со 87%, а преработените земјоделско-прехранбени производи со учество од 9%, додека во вкупниот увоз примарните земјоделски производи учествуваат со 65%, а преработените земјоделско-прехранбени производи учествуваат со 28%.

Извоз на земјоделско-прехранбени производи од Република Македонија во Европската Унија за 2006 година

Извозот на земјоделско-прехранбени производи, во 2006 година, од Република Македонија во Европската Унија, во однос на 2005 година е зголемен за 12%, односно од 129,5 милиони евра, на 145,1 милиони евра.

Овој зголемен извоз во 2006 година, се должи пред се на зголемениот извоз на тутун за 5,8% (од 54,9 милиони евра во 2005, на 58,1 милиони евра во 2006), потоа на зголемениот извоз на газирани сокови од 0,04 милиони евра во 2005, на 6,1 милиони евра во 2006 година, потоа на зголемениот извоз на домати за 66,6% (од 2,7 милиони евра во 2005, на 4,5 милиони евра во 2006), зголемениот извоз на лубеници за 380% (од 0,5 милиони евра во 2005, на 2,4 милиони евра во 2006), потоа на извозот на мешан зеленчук полуприготвен или замрзнат за 46,4% (од 2,8 милиони евра во 2005, на 4,1 милиони евра во 2006), извозот на полуприготвено овошје за 107,6% (од 1,3 милиони евра во 2005, на 2,7 милиони евра во 2006), извозот на сушен зеленчук за 25% (од 3,2 милиони евра во 2005, на 4 милиони евра во 2006) и други.

Загрижува намалениот извоз на вино на пазарите во Европската Унија за 11% (од 14,5 милиони евра во 2005, на 12,9 милиони евра во 2006). Но имајќи го во предвид фактот дека вкупниот извоз на вино е зголемен за 23,2% (од 28,9 милиони евра во 2005, на 35,6 милиони евра во 2006), како на наливно вино така и на вино во шишиња, позитивно е тоа што извозот на македонското вино не зависи само од пласманот на пазарите во европската Унија, туку добро се позиционира и на други пазари, пред се во Србија и Црна Гора, Хрватска, Бугарија (што не беше случај во изминатите години), Русија и други земји.

Најзначајни извезувани земјоделско-прехранбени производи во Европската Унија за периодот 2005-2006 година

		Извоз					
		2005			2006		
тарифна ознака	Наименување	Количина во тони/Хл	Вредност во мил. €	учество %	Количина во тони/Хл	Вредност во мил. €	учество %
2401	Тутун, суров и непреработен	15,179.0	54.9	42.4%	21,218.3	58.1	40.1%
0204	Месо јагнешко, свежо, разладено или замрзнато	2,606.9	12.1	9.4%	2,824.5	13.3	9.2%
2204	Вино од свежо грозје	413,221.5	14.5	11.2%	389,844.0	13.0	8.9%
2202	Газирани сокови	126.7	0.03	0.0%	10,900.2	6.1	4.2%
1605	Полжави, приготвени или конзервирани	1,073.1	4.6	3.6%	1,329.2	6.1	4.2%
0709	Друг зеленчук, свеж или разладен	6,070.3	7.1	5.5%	3,790.2	5.5	3.8%
0702	Домат, свеж или разладен	6,700.3	2.7	2.1%	11,845.4	4.5	3.1%
0710	Зеленчук, полуприготвен, замрзнат	3,656.5	2.8	2.2%	5,537.7	4.1	2.8%
0712	Сушен зеленчук	193.9	3.3	2.5%	256.7	4.0	2.8%
0401	Млеко и павлака, неконцентрирани	10,509.5	4.2	3.2%	5,954.6	3.6	2.5%
0811	Овошје и јатчесто овошје, полуприготвено, замрзнато	1,423.5	1.3	1.0%	2,161.7	2.7	1.9%
0807	Лубеници, дињи, свежи	4,393.6	0.5	0.4%	17,781.0	2.4	1.6%
0602	Други живи растенија, резници, калеми, мицелиуми	5.2	2.1	1.6%	19.5	2.2	1.5%
2005	друг зеленчук, приготвен или конзервиран	1,982.5	1.9	1.5%	1,572.6	2.1	1.5%
Вкупно земјоделско-прехранбени производи извезени во Европската Унија		120,865.5	129.5	100.0%	147,682.7	145.1	100.0%

Извор на податоци: Државен завод за статистика

Обработка: Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство

Увоз на земјоделско-прехранбени производи во Република Македонија од Европската Унија за 2006 година

Увозот на земјоделско-прехранбени производи во Република Македонија од Европската Унија, во 2006 година, е зголемен за 0,7% во однос на увозот во 2005 година, односно од 145,4 милиони евра во 2005, на 146,4 милиони евра во 2006.

Се забележува зголемен увоз на живинско месо за 25,5% (од 5,5 милиони евра во 2005, на 6,9 милиони евра во 2006), потоа зголемен увоз шеќер за 28,8% (од 8 милиони евра во 2005, на 10,3 милиони евра во 2006), зголемен увоз на маргарин за 190% (од 1 милиони евра во 2005, на 2,9 милиони евра во 2006), потоа зголемен

увоз на конзервиран зеленчук за 30,3% (од 3,3 милиони евра во 2005, на 4,3 милиони евра во 2006), зголемен увоз на концентрати на белтачини за 19,7% (од 11,7 милиони евра во 2005, на 14 милиони евра во 2006) и други производи.

Од друга страна се забележува тренд на намалување на увозот на некои производи и тоа пред се намален е увозот на говедско месо за 47% (од 11,7 милиони евра во 2005, на 6,2 милиони евра во 2006), потоа увозот на пченица за 64,7% (од 3,4 милиони евра во 2005, на 1,2 милиони евра во 2006), намален увоз на масло од сончоглед за 57,6% (од 3,3 милиони евра во 2005, на 1,4 милиони евра во 2006), увозот на масло од репка за 60,9% (од 2,3 милиони евра во 2005, на 0,9 милиони евра во 2006) и други производи.

Ваквиот намален увоз на одредена група на производи од Европската Унија и зголемениот извоз на група земјоделско-прехранбени производи од Република Македонија, придонесе за намалувањето на дефицитот во трговската размена со земјоделско-прехранбени-производи меѓу Република Македонија и Европската Унија за 91,8% (односно од 15,9 милиони евра во 2005, на 1,3 милиони евра во 2006).

Најзначајни увезувани земјоделско-прехранбени производи од Европската Унија за периодот 2005-2006 година

		Увоз					
		2005			2006		
тарифна ознака	Производ	Количина во тони	Вредност во мил. €	учество %	Количина во тони	Вредност во мил. €	учество %
2106	Прехранбени производи на друго место неспоменати, екстракти на белтачини	6,114.5	11.7	8.07%	8,791.0	14.1	9.63%
1701	Шеќер	31,199.4	8.1	5.55%	31,802.0	10.4	7.07%
0203	Месо свинско, свежо, разладено или замрзнато	4,214.1	8.8	6.06%	3,977.4	8.4	5.71%
0207	Живонско месо, свежо, разладено или замрзнато	6,361.8	5.5	3.78%	8,326.3	6.9	4.69%
0201	Месо говедско, свежо или разладено	7,731.0	11.7	8.02%	3,535.0	6.1	4.19%
1806	Чоколада и други прехранбени производи што содржат како	1,561.9	5.0	3.45%	1,554.4	5.1	3.45%

		Увоз					
		2005			2006		
тарифна ознака	Производ	Количина во тони	Вредност во мил. €	учество %	Количина во тони	Вредност во мил. €	учество %
5201	Памук, невлачен или нечеслан	3,176.4	3.2	2.20%	4,122.0	4.7	3.21%
2005	Зеленчук мешан, конзервиран	2,022.5	3.3	2.24%	2,866.8	4.3	2.92%
0406	Сирење и урда	1,447.6	3.9	2.67%	1,504.1	4.2	2.85%
1602	Преработки од месо, сувомесни производи	1,329.3	4.3	2.93%	1,280.1	4.1	2.79%
1601	Колбаси и слични производи од месо	2,213.2	3.9	2.71%	2,258.5	4.0	2.72%
2401	Тутун, суров и непреработен	2,158.7	3.3	2.24%	1,895.9	3.6	2.49%
2309	Добиточна храна	4,843.4	3.4	2.34%	4,608.0	3.5	2.41%
2304	Маслени погачи и други цврсти остатоци, за исхрана на животни	13,699.7	3.4	2.35%	14,296.2	3.3	2.27%
1517	Маргарин	1,050.1	1.0	0.67%	3,700.3	2.9	2.01%
1001	Пченица и наполица	21,862.4	3.4	2.33%	7,114.5	1.2	0.82%
Вкупно земјоделско-прехранбени производи увезени од Европската Унија		182,007.7	145.4	100.00%	166,518.0	146.4	100.00%

Извор на податоци: Државен завод за статистика

Обработка: Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство

5.4. Трендови на развој на регионална трговија

Процесот на трговска интеграција на Република Македонија започна по нејзиното осамостојување. Соочена со регионална нестабилност, политички и економски блокади од страна на Грција и ембарго на ООН кон северниот сосед Југославија надворешната трговија се одвиваше отежнато поради фактот на изгубени традиционални пазари. Кон средината на 90те со стабилизација во регионот се интензивираше процесот на трговска интеграција. Процесот на трговска интеграција на Република Македонија може да се подели на регионална, европска и глобална интеграција.

Процесот на регионална интеграција е означен со низата Договори за слободна трговија (ДСТ) со земјите од регионот. Глобалната интеграција ја означил влезот на Република Македонија во Светската трговска организација (СТО) во 2003 година, додека процесот за Европската интеграција е дефиниран со Спогодбата за стабилизација и асоцијација.

Еден од принципите на системот на СТО е земјите да ги намалат трговските бариери и да дозволат трговијата да се одвива послободно. Република Македонија при преговорите во СТО се согласи на значителна либерализација кај најголем дел од производите, додека за земјоделските производи царинската заштита е задржана на задоволително ниво, заради значењето на земјоделскиот сектор. Просечната царинска стапка за земјоделските производи како резултат на преговорите се

намали од 24,87% на 13,75%. Овие намалени царински стапки се основа за понатамошна либерализација на мултилатерална и билатерална основа.

Како најчести форми за постигнување на понатамошна трговска либерализација се формирање на преференцијални трговски договори, слободни трговски зони, царински униии и заеднички пазар (common market на пр. ЕУ).

Главни цели на регионалните договори за слободна трговија се стимулирање на пораст на домашната економија преку:

- (i) подобар пристап на пазарот на националните извозни производи во други земји;
- (ii) привлекување и зголемување на странските директни инвестиции како и модерна технологија како придружен елемент на инвестициите;
- (iii) зголемување на продуктивноста на производството и конкуренцијата како на домашниот така и на странскиот пазар.

Договорот за Слободна трговија со Европската Унија (ЕУ) е најзначаен преференцијален договор, заради обемот на трговската размена меѓу Република Македонија и ЕУ. Врз основа на трговскиот договор повеќето бариери за влез на македонските земјоделски производи беа отстранети, освен за вино, baby beef, шеќерот и риби и рибни производи, за кои се договорени царински квоти или постепена либерализација. Од друга страна Република Македонија, за влез на земјоделско-прехранбените производи со потекло од ЕУ,

- i) ги укина царинските стапки за производите кои се дефинирани како нечувствителни,
- ii) договорена е постепена либерализација за средно чувствителните производи во транзиционен период до 2011 година и
- iii) за високо чувствителните производи договорена е примена на максимална царинска заштита, а за дел од нив се договорени бесцарински квоти.

Како дел од трговските интеграции поврзани со процесот на пристапување на Република Македонија кон ЕУ, е и членството во Централно европскиот договор за слободна трговија – ЦЕФТА, како средство за регионална соработка и доказ за политичката и организациона зрелост на земјите претенденти за влез во ЕУ.

Република Македонија го ратификуваше ЦЕФТА Договорот во 2006 година и започна со негова имплементација на 24 август 2006 година. Земји членки на ЦЕФТА се Република Бугарија, Република Хрватска, Романија и Република Македонија.

Земјите од Југо-источна Европа под покровителство на Пактот за стабилност и Европската Комисија, во јуни 2006 година, ги отпочнаа мултилатералните преговори за воспоставување на правна рамка на новиот Единствен договор за слободна трговија во регионот, именуван како Договор за изменување и пристапување во ЦЕФТА (ЦЕФТА – 2006).

Овој договор беше потпишан на 19^{ти} декември 2006 година во Букурешт – Романија. Земји потписнички на ЦЕФТА – 2006 се: Република Бугарија, Република Хрватска, Романија, Република Македонија, Република Албанија, Босна и Херцеговина, Република Молдова, Република Црна Гора, Република Србија и Привремената Административна Мисија на Обединетите Нации во Косово во име на Косово. Договорот ЦЕФТА – 2006 треба да биде ратификуван, од страна на земјите потписнички, во првата половина на 2007 година и да почне со негова имплементација во втората половина на 2007 година. Со отпочнувањето на неговата имплементација ќе престанат да важат постојните Договорите за слободна трговија, склучени меѓу земјите потписнички.

Поглавје 6

Домашна поддршка на земјоделскиот сектор

6.1. Мерки за поддршка – Програма за поддршка финансирана од буџетот на МЗШВ

По значителниот пораст од 40% во 2004 година споредено со претходната година, буџетот на МЗШВ добива постабилен тренд во последните две години, задржувајќи се на износот од околу 1,45 милијарди денари. Релативниот удел на расходите, кои го опфаќаат земјоделскиот сектор преку буџетот на МЗШВ, во вкупните расходи на државата се зголеми двојно од 1,1% во 2001 година на 2,2% во 2004 и 2005 година. Сепак, поради удвојувањето на вкупните буџетски расходи во централниот буџет на РМ во 2006 година, а задржувањето на истото ниво на расходите за земјоделство, уделот на буџетот на МЗШВ повторно се врати на нивото од 2002 година со 1,24% од вкупните расходи на Р. Македонија. Како и да е, учеството на земјоделскиот сектор во вкупните трошоци во опсег помеѓу 1,2% и најмногу 2,2%, е прилично низок во однос на придонесот што за македонската економија го има земјоделскиот сектор.

Во 2006 вкупниот буџетски трошок на МЗШВ изнесуваше € 23,7 милиони.

Активностите за поддршка на земјоделското производство вклучени во Програмата за земјоделство, капиталните инвестиции за наводнување и одводнување како дел од Програмата за водостопанство, како и мерките за заштита на здравјето на животните, изнесуваат околу 90% од вкупниот буџет на МЗШВ во последните три години. Програмата за земјоделство го достигнува својот максимум во 2005 година, со повеќе од 40% од вкупниот буџет кој е потрошен само на неа. Фондовите распределени на Програмата за заштита на ветеринарно здравство повторно се зголеми во 2006 година (242 милиони денари) откако го достигна најмалиот износ во 2005 година, додека трошоците за системи за наводнување постојано се зголемуваа со текот на времето, претставувајќи поединечна програма со најмногу алоцирани средства во 2006 година. Остатокот на фондовите се распределени на шумарство, заштита на здравје на растенија (со семе и саден материјал) како и за јавна администрација од 5%, 3% и околу 1,5% соодветно. За прв пат во 2006 година, износ од 45 милиони денари (3% од вкупниот буџет на МЗШВ) беше распределен на новите воведени пилот мерки за рурален развој како дел од програмата за намалување на сиромаштијата.

Од аспект на економската структура на трошоците на МЗШВ во 2006 година, приближно 85% се распределени на субвенции и тековни трансфери²⁵ (48% во 2005 и 44% во 2006) и капитални трансфери (главно во водостопанство, ревитализација на селата и програми за пошумување) со слично учество како претходната ставка. Околу 10% од вкупниот буџет обично се распределува за плати на вработените во МЗШВ.

Краток преглед на економската структура на буџетот на МЗШВ во 000' денари за 2005-2006

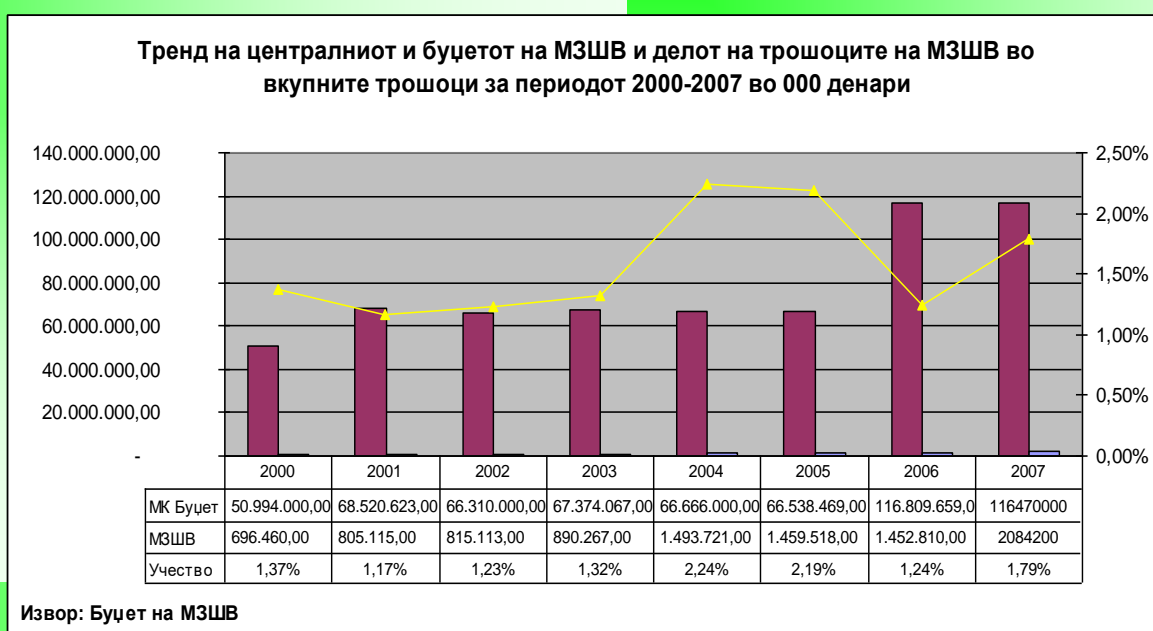
Опис	2005		2006	
	износ	учество	Износ	учество

²⁵ Опфатени преку трансфери во Програмата за поддршка на земјоделството, Програма за здравје на животните, Програма за здравје на растенијата, Проект за развој на јужните и источните рурални региони во РМ и трансфери со Агроберза.

Плати за вработените	148.844	10%	156.071	11%
Стоки и услуги	35.149	2%	30.250	2%
Камати	0	0%	9.225	1%
Субвенции и трансфери	707.200	48%	639.500	44%
Социјално осигурување	2.800	0%	0	0%
Капитални средства	565.525	39%	607.500	42%
Отплаќање на главница на кредити	0	0%	11.425	1%
Вкупни трошоци	1.459.518	100%	1.453.971	100%

Извор: Буџет на МЗШВ

Развојот на централниот и буџетот на МЗШВ и делот за земјоделството во вкупните трошоци во милиони денари се претставени на следниот графикон.

Во 2006 година активностите на Програмата за поддршка финансирана од буџетот на МЗШВ беа изразени преку:

- **Програмата за поттикнување на развојот на земјоделството** со предвидени средства за 2006 година од 445.000.000,00 денари, односно вкупен буџет од 1.032.694.000,00 денари со ребалансот;
- **Програмата за рурален развој со предвидени средства** со предвидени средства за 2006 година од 45.000.000,00 денари.

6.1.1. Директни плаќања

Почнувајќи од 2004 година, земјоделската политика внесува вид на интервенции слични на директивите на ЕУ за земјоделскиот сектор, истовремено наоѓајќи се под силно влијание на тековниот и интензивен процес на интеграција на земјата во меѓународната заедница нагласена со пристапувањето во СТО. *Ad hoc* мерките се заменети со мерки на CAP (Заедничка земјоделска политика) водени главно од напредокот на политичките аспекти на интегративните процеси со ЕУ. Како резултат, почетните одлики на мерките за поддршка карактеристични за двата столба на CAP – директна поддршка за земјоделците која не е поврзана со производството и реализирана преку плаќањето по површина и глава на добиток и

шемите на рурален развој пропратени со воспоставување на соодветен институционален капацитет беа првично воведени во 2004 и 2006 година.

Директните субвенции за земјоделците обезбедени преку МЗШВ се вклучени во Програмата за поттикнување на развојот на земјоделството, особено преку нејзините подпрограми за финансиска поддршка на сточарството и растителното производство. Развојот на Програмата за поттикнување на развојот на земјоделството, во текот на периодот 1999-2006, како и најважните карактеристики на поддршка на земјоделските производители во 2004, 2005 и 2006 година се прикажани подолу.

Програма за поттикнување на развојот на земјоделството 1999-2006 (во мил. денари)

Година	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Финасиска поддршка за растително производство	65,40	68,00	30,50	28,50	19,10	266,00	242,00	846,00
Финасиска поддршка за сточарство	107,00	104,00	80,10	99,50	57,90	183,00	259,00	161,00
Финасиска поддршка за водостопанство	54,60	55,00	80,00	50,00	54,00	50,00	50,00	13,00
Општи мерки (вклучувајќи и поддршка за развој на кризните региони)	-	-	33,70	6,00	4,02	21,00	31,00	11,00
Здруженија или конкурентност	-	-	-	-	-	10,00	4,00	-
За довршување на мерките започнати во претходната година	17,00	17,00	10,60	27,69	69,00	7,00	5,00	2,00
Вкупно	244	244	235	211,7	204	537	591	1033

Извор: Буџет на МЗШВ

Во 2006 година од буџетот на Република Македонија беа обезбедени средства во износ од 1.032.694.000,00 денари. За реализација на истите по намени Владата на Република Македонија донесе Програма за поттикнување на развојот на земјоделството во 2006 година во која беа утврдени критериумите и условите за реализација на мерките.

Преку Министерството, за земјоделство, шумарство и водостопанство се реализираа следните мерки:

Мерка	Предвидени средства од Програмата	Буџет со ребаланс
1 Финансиска поддршка за развој на растителното производство кај одделни видови земјоделски култури производство	301.000.000,00	845.800.000,00
2 Финансиска поддршка за развој на сточарско производство	100.000.000,00	160.326.000,00
3 Водостопанство	30.000.000,00	13.068.000,00
4 Недоволно предвидени средства	5.000.000,00	2.500.000,00
5 Општи мерки	9.000.000,00	11.000.000,00
Вкупно	445.000.000,00	1.032.694.000,00

Извор: Извештај за реализација на Програмата за поттикнување на развојот на земјоделството за 2006 година (МЗШВ)

Правата и обврските на корисниците на средства од оваа програма беа утврдени со решенија за начинот за остварување на правото за користење на средствата што ги пропиша министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство и договори што ги склучуваше министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство.

Растително производство

Во областа на растителното производство (поледелство, овоштарство и лозарство) се реализираа следниве мерки:

	Растително производство	Предвидени средства од Програмата	Предвидени средства од Програмата со ребаланс на буџетот	Исплатени средства	Нереализирани средства
Вид на мерка					
Поледелство					
1.1	Финансиска поддршка за произведена и продадена пченица	186.000.000,00	404.000.000,00	361.662.405,00	42.337.595,00
1.2	Финансиска поддршка за засеана површина со јачмен во производната 2005/06 година	50.000.000,00	53.000.000,00	51.194.557,00	1.805.443,00
1.3	Финансиска поддршка за засеана површина со пченка во производната 2006 година	45.000.000,00	26.000.000,00	25.348.224,00	651.776,00
Лозарство и овоштарство					
1.4	Финансиска поддршка за подигање на нови лозови насади со квалитени вински сорти грозје и за подигање на нови овошни насади од круша и коскесто овошје (праска, кајсија, слива и вишна) и за подигање на нови насади од ситно овошје (малина, капина, рибизла и јагода)	20.000.000,00	18.000.000,00	25.430.981,00	(6.630.981,00)
Тутунско производство					

1. 5	Финансиска поддршка за поттикнување на примарното тутунско производство од реколтата 2005 година		343.000.000,00	342.431.972,00	568.028,00
1. 6	Финансиска поддршка за унапредување на пасишта		1.000.000,00	6.000.000,00	(5.000.000,00)
Вкупно		301.000.000,00	845.800.000,00	812.068.139,00	33.731.861,00

Сточарско производство

Во областа на сточарското производство (говедарство, овчарство и водење матично книговодство, селекција и мониторинг во земјоделството) преку Министерството, за земјоделство, шумарство и водостопанство се реализираа следниве мерки:

Сточарско производство		Предвидени средства од Програмата	Предвидени средства од Програмата со ребаланс на буџетот	Исплатени средства	Нереализирани средства
Вид на мерка					
Говедарство					
2.1	Финансиска поддршка за регистрирани грла говеда	50.000.000,00	66.826.000,00	86.585.000,00	-19.759.000,00
Овчарство и козарство					
2.2.	Финансиска поддршка за одржување и зголемување на основното стадо овци	50.000.000,00	90.500.000,00	110.008.744,00	-19.508.744,00
2.3	Финансиска поддршка за водење матично книговодство, селекција и мониторинг во земјоделството		3.000.000,00	3.000.000,00	
Вкупно		100.000.000,00	160.326.000,00	199.593.744,00	-39.267.744,00

- Средствата за **водостопанство** на оваа програма за финансиска поддршка за развој на водостопанството изнесуваа вкупно 30.000.000,00 денари. За предвидените 30.000.000,00 денари беа склучени 5 договори во износ од 18.578.020,00 денари.

- За довршување на започнатите мерки и неподмирени обврски во 2005 и за **недоволно предвидени средства** по одделни мерки во 2006 година со Програмата беа предвидени 5.000.000,00 денари, а се исплатија вкупно 1.807.778,00 денари.

- Општите мерки опфаќаа средства во вкупен износ од 11.000.000,00 денари и ги опфаќаа следниве мерки:

За мерката Образование и пропаганда во земјоделството со програмата беа предвидени 1.500.000,00 денари, со ребаланс на Буџетот 1.500.000,00 денари, се исплатија 1.355.882,00, а нереализирани останаа 144.118,00 денари.

За мерката Одржување и надградба на информативен систем со програмата беа предвидени 500.000,00 денари, со ребаланс на Буџетот 500.000,00 денари, се исплатија 417.265,00, а нереализирани останаа 82.735,00 денари.

За мерката Материјални трошоци за спроведување на програмата со програмата беа предвидени 2.000.000,00 денари, со ребаланс на Буџетот 4.000.000,00 денари се исплатија 4.380.647,00 денари.

За мерката Финансиска поддршка за корисниците на земјоделско земјиште во државна сопственост на плодоуживање со програмата беа предвидени 5.000.000,00 денари, со ребаланс на Буџетот 5.000.000,00 денари но мерката не се реализираше.

6.1.2. Поддршка на земјоделските производители во недоволно развиени подрачја

Во 2005 година Секторот за финансиска поддршка и рурален развој во соработка со другите сектори при Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство и со поддршка од Проектот за структурни и правни реформи на МЗШВ, финансиран од ЕУ, подготви Пилот програма за рурален развој за 2006-2008 година во Р. Македонија која има развоен карактер. Општата цел на програмата е да се воспостават системи на поддршка во Р. Македонија за олеснување на мерките за рурален развој во согласност со мерките и административните системи на ЕУ. Конкретните цели на програмата се следните:

- поддршка на развојот во руралните области во согласност со постојните програми кон целните корисници со цел подобрување на конкурентноста и одржливоста на земјоделството и руралните области;
- воспоставување на потребните административни системи во рамките на МЗШВ за управување со претпристапните фондови на ЕУ наменети за рурален развој.

Вкупните буџетски средства одобрени за 2006 година за оваа програма изнесуваа 45 милиони денари. Средствата за Програмата за рурален развој во 2006 година беа обезбедени од Буџетот на Република Македонија. За реализација на овие средства по намени Владата на Република Македонија донесе Програма за рурален развој во 2006 година во која беа утврдени критериумите и условите за реализација на мерките.

Со програмата беа предвидени следните мерки:

	<i>Назив на мерката</i>	<i>Предвидени средства од Програмата</i>
1	Инвестиции во земјоделски стопанства	44.000.000,00
2	Материјални трошоци за спроведување на Програмата	1.000.000,00
Вкупно		45.000.000,0

Извор: Извештај за реализација на Програмата за рурален развој за 2006 година

Правата и обврските на корисниците на средства од оваа програма беа утврдени со решение за начинот за остварување на правото за користење на средствата што ги пропиша министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство и договори што ги склучуваше министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство со барателите чии барања беа одобрени.

Инвестиции во земјоделски стопанства

Во делот на Инвестиции во земјоделски стопанства, корисници беа правни лица кои се регистрирани според Законот за трговски друштва и физички лица регистрирани според Законот за вршење на земјоделска дејност.

Реализацијата за правните лица се изврши на следниот начин:

	Инвестиции за опрема во:	Предвидени средства од Програмата	Исплатени средства	Нереализирани средства
1.1.	Растително производство	3.000.000,00	10.239.669,00	-7.239.669,00
1.2.	Сточарско производство	4.000.000,00	9.064.379,00	-5.064.379,00
1.3.	Доработка и чување на примарни земјоделски производи	7.000.000,00	999.707,00	6.000.293,00
	Вкупно	14.000.000,00	20.303.755,00	-6.303.755,00

Реализацијата за физичките лица се изврши на следниот начин:

	Инвестиции за опрема во:	Предвидени средства од Програмата	Исплатени средства	Нереализирани средства
1.1.	Растително производство	6.000.000,00	13.064.132,00	-7.064.132,00
1.2.	Сточарско производство	10.000.000,00	5.573.449,00	4.426.551,00
1.3.	Доработка и чување на примарни земјоделски производи	14.000.000,00	927.572,00	13.072.428,00
	Вкупно	30.000.000,00	19.565.153,00	10.434.847,00

Вкупниот број на лица што поднесоа барање за користење на средства беше 404 од кои 242 барања од правните лица и 162 барање од физички лица.

Од вкупно поднесените барања од правни лица (242) одобени беа 52 барања, со кои се потпишаа Договори за финансиска поддршка а поради некомплетност или несоодветност беа одбиени 190 барања. Се реализираа 47 договори и за нив се исплати финансиска поддршка. Нереализирани беа 4 договори а кај едно правно лице при контрола на терен се утврди неправилност при реализација и на истото не се исплати финансиска поддршка.

Од вкупно поднесените барања од физички лица (162) одобрени беа 113 барања, со кои се потпишаа Договори за финансиска поддршка а поради некомплетност или несоодветност беа одбиени 49 барања. Се реализираа 99 договори и за нив се исплати финансиска поддршка. Нереализирани беа 13 договори а кај едно физичко лице при контрола на терен се утврди неправилност при реализација и на истото не се исплати финансиска поддршка.

6.1.3. Поддршка за суровини и материјали за земјоделско производство

За подобрување на конкурентноста на производите од агрокомплексот, суштинско значење има примената на минимална цена на увезени суровини и репроматеријали, и субвенционирањето на супстанциите кои се применуваат во примарното земјоделско производство и преработувачката индустрија, а не се

продукти на домашното стопанство, или пак кај нас се произведуваат во недоволни количини. Станува збор за регреси сврзани за продажната цена на репроматеријалите.

Политиката на регресирање во земјоделството има за цел зголемување на земјоделското производство по единица капацитет, преку обезбедување на материјална помош за набавка и примена на поквалитетни сорти на семенски материјал, поголеми количества на органски ѓубрива (средства за прихранување на почвата) и заштита на растенијата и добитокот од болести и штетници.

Наменската анализа на регресите, недвосмислено потврдува дека се работи за бенифиција од материјален карактер. Регресите се директно врзани со процесот на производството, односно, трошковната компонента и индивидуалната производствена цена. Нивното влијание се ефектуира во намалувањето на вредноста на трошоците и цената на чинењето. На тој начин регресите сврзани со продажната цена на репроматеријалите директно и позитивно делуваат врз зголемување на конкурентноста на агроиндустриското производство наменето за домашен пазар и/или за извоз.

6.1.4. Мерки поврзани со даноци, кредити и осигурување

6.1.4.1. Мерки поврзани со даноци

Даноци кои влијаат на земјоделскиот сектор се: данок на додадена вредност, данок на имот и продажба на недвижности, данок на профит и данок на личен доход.

Данок на додадена вредност

Во согласност со условите кои се пропишани во Законот на ДДВ, правните лица и индивидуалните фармери кои се регистрирани за ДДВ цели, покрај нивните должности, според условите кои произлегуваат од законот, имаат право да им биде вратена ДДВ сумата за набавката на сировини и репроматеријали.

Од октомври 2006 година беше усвоен нов ДДВ-даночен режим²⁶ за земјоделскиот сектор (вклучувајќи го шумарството), со што се редуцираа претходните 18% даночна стапка до моменталните 5% единствено за одредени производи (семе и посадочен материјал, минерални ѓубрива, средства за заштита на растенија, земјоделска механизација, пластични фолии за земјоделски цели). Повратокот на ДДВ е долг процес и постои потреба да се изнајдат поедноставни решенија.

Сите ДДВ-нерегистрирани (индивидуални) фармери се всушност крајни корисници и следствено на тоа плаќаат повисоки цени за нивните сировини и репроматеријали. Малите производители обично не се регистрираат поради трошоците кои се поврзани со книговодството (сметководствени услуги), бирократски препреки, нискиот степен на образование и недостиг на соодветна обука.

Данок на имот и продажба на недвижности и данок на права²⁷

Индивидуалните земјоделски стопанства и правните лица не плаќаат данок на имот за недвижен имот (згради на фармите и на земјоделскиот имот), но го плаќаат на

²⁶ Одлука за Производи подобни на повластена стапка од 5% ДДВ (Службен весник 102/2006)

²⁷ Закон за данок на имот, Сл. В. Бр. 80/1993 изменет и дополнет во Сл. В. 3/1994, 71/1996 и 54/2000

подвижен имот (комерцијални моторни возила, трактори и комбајни) на пропорционална база, односно 0,1% од пазарната вредност на имотот.

Продажба на недвижности и имотните права се предмет на даноци на продажба на недвижности и имотните права. Даноците за продажбата на недвижности и на имотните права се пресметуваат со 3% од вредноста на недвижнината или правото. Ова се применува и на физички и на правни лица. Пренос на имотот или имотното право мора да се регистрира во регистрот за недвижности, кој го прибележува новиот даночен обврзник. Продажбата на недвижности во процедура на аграрно консолидирање е ослободен од овој данок.

Данок на добивка²⁸

Правните лица во земјоделскиот сектор плаќаат данок на добивка од 15%. Даночната основа е намалена за сумата на профитот инвестиран во економски недоволно развиени региони и во посебни региони (намалувањето не може да изнесува повеќе од 50% од даночната основа) и за сумата на основни средства од оваа добивка кои се инвестирани во заштита на животната средина. Компаниите кои започнуваат со бизнис се предмет на 50% даночен рабат на добивка остварен а во првата година.

Данок на личен доход²⁹

Физички лица (вклучувајќи ги индивидуалните фармери и занаетчиите) подлежат на данок за личен доход. Доходот од земјоделската активност се применува на:

- Катастарски доход. Данокот се пресметува со помош на стандардизирани износи одредени (годишно) од страна на комисија врз основа на продуктивноста на земјиштето според нивниот квалитет, односно според категоријата на обработлива земја и на следниов начин како што е пропишано во Закон: катастарскиот доход одреден за секој вид на земја, без разлика на тоа дали се користи во земјоделството или шумарството, или дали воопшто има активност на тоа земјиште, претставува основа за пресметување на данокот.
- Данок на доход се пресметува на приходот кој е заработен од страна на физичкото лице кое е вклучено во земјоделскиот бизнис и е регистриран како сопственик на земјиште или корисник во земјишниот регистар. Даночната стапка за личен доход изнесува 12% (за 2007 година и 10% за 2008 година) за годишен доход од 360,000 денари (5.900 €) и 18% доколку доходот го надминува дадениот лимит. На 1ви јануари 2005 година, покрај двете постоечки прогресивни стапки од 12% и 18%, беше воведена нова даночна стапка од 24%, за годишен приход повисок од 720.000 денари.

Со Законот за данок на личен доход исто така се пропишува дека сопственикот или корисникот на земјиштето кој остварува доход од земјоделство кое значително го надминува катастарскиот доход мора да плати данок на личен доход.

Ослободување и намалувања на данокот на личен доход на катастарски доход: Сопственикот или лицето кое го користи земјиштето во помалку развиените региони е ослободен од данокот на катастарски доход. Катастарските општини, во кои

²⁸ Закон за данок на добивка, Сл. В. Бр. 80/1993 изменет и дополнет во Сл.В. 33/1995, 43/1995, 71/1996, 5/1997, 28/1998 и 11/2001

²⁹ Закон за данок на личен доход, Сл. В. 80/93 изменет и дополнет во Сл. В. 3/9, 70/94, 71/96, 28/97, 8/2001, 50/2001, 52/2001, 2/2002, 44/2002, 99/2004, 120/2005.

повеќе од 50% од земјиштето е од VI и VIII категорија во поглед на квалитетот, се сметаат за помалку развиени региони. Собствениците на земјиште, на кои земјоделството им е примарна дејност, исто така се ослободени од данокот на катастарски доход, како и лицата кои се враќаат во руралните средини, односно, кои стануваат фармери, а кои претходно биле невработени, се исто така ослободени од плаќање данок во период од 5 години од започнување на нивните бизнис активности. Дополнително олеснување е 50% даночно ослободување за мелиорација и 100% за консолидирање на земјиште, но единствено за тековната година. Даночната основа е редуцирана исто така за сумата која е инвестирана во објектите кои се од значење за бизнисот и во опремата, но само 30% од катастарскиот доход. Ако приносите од едно или повеќе земјишта се помали поради невообичаени причини (болест на растенијата, штетници или други невообичаени ситуации), катастарскиот доход пропорционално се намалува со намаленото производство предизвикано од штетите. Владата на Р. Македонија, врз основа на проценката на штетата, одобрува ослободување од данок.

Даночниот обврзник е привремено ослободен од плаќање данок за:

- Земјиште кое не било користено, но со помош на инвестиции станало поволно за употреба, во период од 5 години од започнувањето на мелиорацијата на земјиштето, и
- Земјиште на кое се култивирани нови лозови насади, овоштарници и други повеќегодишни плантажи, во период од 5 години.

Доходот од собирање на шумски овошја, билки, чаеви, диви печурки остварен од страна на физички лица е ослободен од оданочување од април 2006 година.

6.1.4.2. Мерки поврзани со кредити

Руралниот финансиски систем во земјата се состои од следниве институции кои ги кредитираат активностите на земјоделците: комерцијални банки, банки за микро-кредитирање, штедилници, неформални финансиски канали и значителни кредитни програми финансирани од донатори. Ниската цена на земјата и проблемите во врска со обновување на колатералот за земјиштето уште повеќе го обесхрабруваат руралното кредитирање. Руралните кредити главно се обезбедуваат како микро-кредити и кредити за примарно производство со вообичаени услови за позајмување што вклучуваат износи помеѓу 5.000-25.000 €, со каматна стапка од 6% годишно, период на отплата 3 години вклучувајќи и 6 месеци грејс период. Кредитите за обработка и тргување на земјоделски производи изнесуваат 5.000-75.000 € и се одобруваат под следниве услови: каматна стапка 7% годишно и период на отплата до 6 години зависно од инвестицијата вклучувајќи и грејс период од 6 месеци до 2 години.

Небанкарските финансиски институции како штедилници и микро-кредитни организации, кои повеќе се насоочени кон кредитирање на помали претпријатија и употреба на недвижности (со исклучок на земјиште) како средства за обезбедување на кредитниот пласман-хипотека, пополека ги насочуваат своите услуги кон руралните средини. Сепак, формирањето на неколку прогресивни штедилници (Можности и ФУЛМ) ја зголемија понудата на рурални кредити.

Проектот (Проект за рурален развој на јужните и источните региони ИФАД 1 и Проект за финансиски услуги во земјоделството - ИФАД 2) за рурална рехабилитација на ИФАД го претставува мнозинството на севкупните донаторски кредитни програми финансирани во земјата. Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство и Меѓународниот фонд за развој на земјоделството (ИФАД) развија комерцијални кредитни линии кои првично стартуваа во 1997 година, за да продолжат преку втората програма ИФАД 2, предвидена да биде завршена до декември 2007

година. Заемите се доделуваат на индивидуални земјоделци и фирми ангажирани во преработката и трговијата на земјоделско-прехранбени производи (вклучувајќи и тутун), со каматна стапка од 6%, т.е. 7%, на средствата обезбедени преку комерцијалните банки. Временскиот рок на отплата, вклучувајќи го и грејс периодот од една до седум години, зависно од целта на заемот. Постои револвинг фонд – Земјоделски кредитен дисконтен фонд, формиран во рамки на Министерството за финансии, како и обезбедување на техничка помош на корисниците на кредити, преку мрежа на добро обучени технички и бизнис советници. Достапните категории на кредити се следниве:

Категории на кредити на ИФАД

Категорија	Износ во €
Микро кредити	до 2.000
Кредити за примарно производство	до 25.000
Кредити за преработувачките капацитети	до 75.000
Кредити за тргување со земјоделски производи и нивни преработки	до 75.000

Извор: Меѓународен фонд за развој на земјоделството

Во вкупниот износ на инвестицијата, ИФАД кредитната линија учествува со 70%, додека останатите средства се обезбедуваат од страна на финансиските институции учеснички во проектот. Како дополнување, Министерството за локална самоуправа преку Бирото за економски неразвиените подрачја учествува во субвенционирање на каматните стапки на корисниците на кредити на ИФАД 1 и ИФАД 2 кои живеат во неразвиените општини. Кредитното портфолио на ИФАД 1 и ИФАД 2 по кредитни категории до декември 2005 година е резимирано во следната табела:

Кредитно портфолио на ИФАД 1 и ИФАД 2 според категории на кредити, 2005

Кредити	Број на одобрени заеми	Процент на вкупно одобрени заеми	Вкупен износ на одобрени заеми во €	Процент на одобрени заеми	Просечен износ на заем во €
Микро кредити	404	34%	608.380	8%	1.506
Кредити за примарно производство	720	61%	4.341.590	59%	6.030
Кредити за агро преработки	46	4%	1.913.791	26%	41.604
Рурални кредити за тргување	13	1%	497.503	7%	38.270
Вкупно	1.183	100%	7.361.264	100%	

Извор: Меѓународен фонд за развој на земјоделството

Имплементацијата на кредитните активности во рамки на Земјоделскиот кредитен дисконтен фонд се спроведува почнувајќи од октомври 2003 година, и заклучно со 22.08.2007 година одобрени се вкупно 2575 кредити во вкупен износ на рефинансирање (70%) од 10,8 милиони евра (вкупно ИФАД 1, ИФАД 2 и револвинг фонд).

Структурата на бројот на одобрени кредити по финансиски институции покажува соодветен баланс помеѓу деловните банки и штедилниците. Во реализацијата на кредитите до сега најактивно се вклучени НЛБ Тутунска Банка АД Скопје (789 одобрени кредити или 39% од вкупниот износ на рефинансирање), Штедилница Можности (1224 одобрени кредити или 27% од вкупниот износ на рефинансирање) и

Инвестбанка АД Скопје (221 одобрени кредити или 18% од вкупниот износ на рефинансирање). Исто така, не помалку значајно за проектот е и учеството на останатите финансиски институции.

Кредитно портфолио на ИФАД 1 и ИФАД 2 според категории на кредити, 2005

Кредити	Број на одобрени кредити	Процент од вкупниот број на одобрени кредити	Вкупен износ на одобрени кредити (ЕУР)	Процент од вкупниот износ на одобрени кредити	Вкупен износ на одобрено рефинансирање-70% (ЕУР)
Микро кредити	715	28	1,055,999.58	7	738,605.98
Кредити за примарно производство	1760	68	10,131,318.67	66	7,091,063.73
Кредити за агро преработки	80	3	3,429,306.48	22	2,400,466.03
Рурални кредити за тргување	20	1	814,503.37	5	570,150.00
Вкупно	2575	100	15,431,128.10	100	10,800,285.74

Извор: Меѓународен фонд за развој на земјоделството

Од вкупно одобрените кредити, 28% се микрокредити до 2.000 евра, 68% се кредити за примарно производство до 50.000 евра, 3% се кредити за мали и средни претпријатија кои вршат преработка на земјоделски производи до 150.000 евра, додека 1% се кредити за рурална трговија до 150.000 евра. Структурата по вредност покажува дека учеството на кредитите наменети за примарно земјоделско производство е најголемо со 7,09 милиони евра или 66% од вкупно пласираните средства. Потоа следуваат кредитите за преработка на земјоделски производи со 2,40 милиони евра (22%), па микро кредитите и кредити за трговија со земјоделски производи во износ од 0,74 милиони евра (7%) и 0,57 милиони евра (5%), респективно. Ваквата структура на досега одобрените кредити е согласно поставените цели на проектот и во целост одговара на интересот за овие категории на кредити на финансискиот пазар.

Од подеталната анализа на одобрените кредити се забележува дека според бројот на одобрени кредити најголемо е учеството на кредити за сточарство со 36%. Исто така, значителен е интересот за кредити наменети за инвестирање во поделство со учество од 29%. Голем број од реализираните кредити (21%) се наменети за инвестиции и обртни средства во лозарството. Потоа следуваат пчеларство (6%), овоштарство (4%), преработка на земјоделски производи (3%) итн.

Во повеќе од 70% од одобрените кредити беше обезбеден со авалирање на меница, главно од лица вработени во јавниот сектор, додека четвртина користеа хипотека на згради/недвижности. Основните средства беа ретко прифатени како обезбедување на кредитот (во 4,3% од вкупно одобрените заеми) поради несигурноста во правото на сопственост на заемобарателите и неможност да се утврди реалната пазарна цена. Од истите причини во незначителен број случаи, во само 0,5% од вкупно одобрените заеми, како обезбедување беше прифатено земјоделско земјиште. Ограничувањата за употреба на земјиште како хипотека се наметнати поради потешкотиите за надоместување на хипотекраните суми од земјоделско земјиште во случај на лоши заеми поради ниската вредност на

земјоделското земјиште, намалениот интерес за негово купување, социјалните причини, итн.

Расположивите кредитни линии имаат големо значење во контекст на користење на претпристапната помош на ЕУ за рурален развој, односно достапните кредитни средства се сметаат како услов за успешно користење на средствата од ИПАРД, кои ќе бидат на располагање од 2008 година, а планираниот износ за двегодишен период (2008 и 2009) е 19 милиони евра. Искуството од другите земји во регионот покажало дека многу често средствата од ИПАРД грантовите не можат целосно да се искористат заради непостоење на програми за пред-финансирање (достапни и поволни кредитни линии).

6.1.5. Агрегатна поддршка

Во 2006 година во рамките на Годишната програма на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, вкупниот буџет за поддршка изнесуваше 1.106.6694.000,00 ден., или по програми:

- Програма за поттикнување на развојот на земјоделството со вкупен буџет од 1.032.694.000,00 ден. со следните мерки:

Финансиска поддршка за развој на растителното производство кај одделни видови земјоделски култури производство со буџет од 845.800.000,00 ден. Во областа на растителното производство (поледелство, овоштарство и лозарство) се реализираа следниве мерки:

За финансиска поддршка во растителното производство со Програмата за поттикнување на развојот на земјоделството во 2006 година и со ребаланс на Буџетот беа предвидени вкупно 845.800.000,00 денари. За реализација на мерките се исплатија вкупно 812.068.139,00 денари, од кои за делот поледелство 438.205.186,00 денари, за делот овоштарство и лозарство 25.430.981,00 денари, за примарното тутунско производство 342.431.972,00 денари и за делот унапредување на пасишта 6.000.000,00 денари.

Финансиска поддршка за произведена и предадена пченица од планираните 404.000.000,00 денари, реализирани се средства во износ од 361.662.405,00 денари. За секој предаден килограм пченица се исплаќаше по еден денар. Така, со овие средства финансиски се поддржани 57.405 земјоделски производители на пченица.

Финансиска поддршка за засеани површини со јачмен во производната 2005/2006 година од планираните 53.000.000,00 денари, реализирани се средства во износ од 51.194.557,00 денари. За секој засеан хектар јачмен се исплаќаше по 1.000,00 денари. Така, со овие средства финансиски се поддржа засејување на околу 51.194,55 ха под јачмен.

Финансиска поддршка за засеани површини со пченка во производната 2006 година од планираните 26.000.000,00 денари, реализирани се средства во износ од 25.348.224,00 денари. За секој засеан хектар пченка се исплаќаше по 1.000,00 денари. Така, со овие средства финансиски се поддржа засејување на околу 25.348,22 ха под пченка.

Финансиска поддршка за подигање на нови лозови и овошни насади со квалитетни сорти од планираните 18.800.000,00 денари, реализирани се средства во износ од 25.430.981,00 денари. За секој засеан хектар лозов насад се исплаќаше по 32.000,00 денари, а за секој засеан хектар овошен насад се исплаќаше 16.000,00 денари. Така, со овие средства финансиски се поддржа засејување на околу 670.968 ха нови лозови насади, и 247.5 ха нови овошни насади.

Финансиска поддршка за поттикнување на примарното тутунско производство од реколтата 2005 година, од планираните 343.000.000,00 денари, реализирани се средства во износ од 342.431.972,00 денари. За секој предаден килограм тутун се исплаќаше по 15,00 денари. Така, со овие средства финансиски се поддржани 31.342 земјоделски производители на тутун.

Финансиска поддршка за унапредување на пасиштата, односно за реализирање на планираните активности кои се однесуваат на подобрување на квалитетот на пасиштата, а во интерес на зголемување и подобрување на сточарското производство, на ЈП за пасишта се исплатени средства во вкупен износ од 6.000.000,00 денари.

- Финансиска поддршка за развој на сточарско производство со буџет од 160.326.000,00 ден. Во областа на сточарското производство (говедарство, овчарство и водење матично книговодство, селекција и мониторинг во земјоделството) преку Министерството, за земјоделство, шумарство и водостопанство се реализираа следниве мерки:

За поттикнување на сточарското производство (говедарство, овчарство и водење матично книговодство, селекција и мониторинг во земјоделството) со Програмата за поттикнување на развојот на земјоделството во 2006 година и со ребаланс на Буџетот беа предвидени вкупно 160.326.000,00 денари. За реализација на мерките се исплатија вкупно 199.593.744,00, од кои за делот Говедарство 86.585.000,00 денари, за делот овчарство 110.008.744,00 денари, и за водење матично книговодство, селекција и мониторинг во земјоделството 3.000.000,00 денари.

Финансиска поддршка за регистрирани грла говеда, од планираните 66.826.000,00 денари, реализирани се средства во износ од 86.585.000,00 денари. По основ на оваа мерка финансиски беа поддржани 173.170 грла говеда.

Финансиска поддршка за одржување на основното стадо овци, од планираните 90.500.000,00 денари, реализирани се средства во износ од 110.008.744,00 денари. По основ на оваа мерка финансиски беа поддржани 846.221 грла овци.

Финансиска поддршка за водење матично книговодство, селекција и мониторинг во земјоделството, од планираните 3.000.000,00 денари, реализирани се средства во износ од 3.000.000,00 денари. За овозможување на преглед и пристап на веродостојни и сигурни податоци за потеклото и староста на грлата, за нивната продуктивност, плодност, развиеност, здравје и наследни способности и со тие податоци да можат грлата правилно да се оценат и со тоа да се одберат за понатамошна репродукција потребно е водење на матичното книговодство. За работата на републичката служба за водењето на матичното книговодство, селекција и следењето на состојбите во сточарството на овластената институција ЈНУ Институт за сточарство беа исплатени средства во вкупен износ од 3.000.000,00 денари.

- Водостопанство со буџет од 30.000.000,00 ден. Средствата од оваа програма за финансиска поддршка за развој на водостопанството беа распределени за следните намени: За предвидените 30.000.000,00 денари беа склучени 5 договори во износ од 18.578.020,00 денари. Договори се склучени со Водна заедница "Маздрача" с. Неготино-Врапчиште за довршување на бетонирањето на главниот доведен канал од река Маздрача до с.Добридол во износ од 2.000.000,00 денари, со фирмите ГЕИНГ и Монтинг Енергетика од Скопје за санација и ревитализација на хидромеханичката и електричната опрема вградена во темелните испусти на браните Глажна, Липково и Ратевска Река во износ од 8.165.081,00 денари и анекс договор во износ од 1.279.287,00 денари, за надзор над изведбата на санацијата и ревитализацијата на хидромеханичката и електричната опрема со фирмата "Цирко"-Скопје во износ од 1.349.920,00 денари, за "Чистење на 13-ти канал и канал Логоварди" со фирмата "Стентон градба"-Битола во износ од

4.873.680,00 денари и анекс договор во износ од 749.218,00 денари, за надзор над изведбата за “Чистење на 13-ти канал и канал Логоварди” со фирмата “Еко-Мар”инженеринг-Битола во износ од 160.834,00. Исто така беше донесено решение за исплата на придонеси за вработување и ПИО за вработените од ВРО “Малешевско Поле”–Берово во износ од 831.820,00 денари, за кое Владата на Република Македонија донесе одлука за ликвидација. Вкупно склучените договори се во износ од 18.578.020,00 денари. Од склучените договори не се реализира договорот со Водна заедница “Маздрача”, поради тоа што водната заедница не ја спроведе постапката за јавна набавка. Работите по другите склучени договори се реализираа. За реализираните договори исплатени се средства во износ од 10.000.226,00 денари, а неисплатени се 6.577.794,00 денари. Овие средства не беа исплатени поради тоа што со ребалансот на буџетот вкупните средства од програмата во износ од 30.000.000,00 денари беа намалени на 13.068.00,00 денари. Покрај исплатените 10.000.226,00 денари за склучените 4 договори и со решение исплатените 831.820,00 денари за реструктурирање на ВРО “Малешевско Поле”–Берово (придонеси за вработување и ПИО) исплатени се и 2.235.954,00 денари по извршно судско решение.

- Недоволно предвидени средства 5.000.000,00 ден. За довршување на започнатите мерки и неподмирени обврски во 2005 и за недоволно предвидени средства по одделни мерки во 2006 година со Програмата беа предвидени 5.000.000,00 денари, а се исплатија вкупно 1.807.778,00 денари.

- Општи мерки со буџет од 11.000.000,00 ден. со следниве мерки:

За мерката Образование и пропаганда во земјоделството со програмата беа предвидени 1.500.000,00 денари, со ребаланс на Буџетот 1.500.000,00 денари, се исплатија 1.355.882,00, а нереализирани останаа 144.118,00 денари.

За мерката Одржување и надградба на информативен систем со програмата беа предвидени 500.000,00 денари, со ребаланс на Буџетот 500.000,00 денари, се исплатија 417.265,00, а нереализирани останаа 82.735,00 денари.

За мерката Материјални трошоци за спроведување на програмата со програмата беа предвидени 2.000.000,00 денари, со ребаланс на Буџетот 4.000.000,00 денари, се исплатија 4.380.647,00 денари.

За мерката Финансиска поддршка за корисниците на земјоделско земјиште во државна сопственост на плодоуживање со програмата беа предвидени 5.000.000,00 денари, со ребаланс на Буџетот 5.000.000,00 денари но мерката не се реализираше.

• Програма за рурален развој со вкупен буџет од 45.000.000,00 ден. Со програмата беа предвидени следните мерки:

Инвестиции во земјоделски стопанства со буџет од 44.000.000,00 ден. Во овој дел корисници беа правни лица кои се регистрирани според Законот за трговски друштва и физички лица регистрирани според Законот за вршење на земјоделска дејност.

Вкупниот број на лица што поднесоа барање за користење на средства беше 404 од кои 242 барања од правните лица и 162 барање од физички лица.

• Програма за ревитализација на селата со буџет од 28.000.000,00 ден. Средствата од оваа програма ќе се користат според намените, критериумите и условите утврдени со оваа програма. Средствата за реализација на Програмата за ревитализација на селата во 2006 година, особено ќе се користат за:

Реден број	Опис на работите	Износ во денари
1	Изградба и реконструкција на системи	5.000.000

	за водоснабдување на селата	
2	Изградба на фекална канализација на селата	8.000.000
3	Изработка на техничка документација за управување на водите	15.000.000

- Програма за здравје на растенијата со буџет од 1.000.000,00 ден.

Поглавје: 7

Услуги во земјоделството

7.1. Истражување и наука

Согласно општествените и економските промени, приоритетот е ставен на развој на произведен модел со подобрување на количеството и квалитетот на земјоделското производство. Врз основа на Законот за научно истражувачка се одделуваат средства за предложени програми од истражувачките институции.

Институции за истражување и развој кои спроведуваат истражувања за поддршка на развој на земјоделството и шумарството се следниве: Земјоделски институт, Институт за сточарство, Институт за тутун од Прилеп, Институт за јужни култури од Струмица и Ветеринарен институт. Истражувачките институции во земјоделството во моментот имаат вработено околу 300 лица, од кои околу 40% се со високо образование, магистри и доктори на науки. Освен во институтите, дел од истражувањата во земјоделството се спроведуваат од страна на високо образовните институции.

Земјоделскиот институт, главно, остварува четири дејности: научноистражувачка, издавачка, апликативна и производна. Научноистражувачката работа е насочена кон изнаоѓање техничко-технолошки решенија и кон нивна апликација во производството. Добиените сознанија за генетската варијабилност на домашните популации и интродуираните сорти од поважните поледелски, градинарски, лозови и овошни видови, овозможуваат научноистражувачката работа да биде насочена кон создавање нови повисокоприносни и квалитетни генотипови од целокупното земјоделско растително производство. Како резултат на досегашната селекциона работа, Институтот креирал и му се признаени многубројни сорти кај поледелските и градинарските култури. Апликативната дејност на Институтот, главно, се одвива во опитно-производните стопанства и во други земјоделски организации. Во своите производно-опитни објекти, Институтот произведува и плодови од поледелски, градинарски и овоштарски видови, а произведува и грозје и вина.

Институтот за тутунот се занимава со истражувања од областа на тутунопроизводството, но и советодавна улога преку организирање на отворени денови на своите опитни полиња каде се поканети производителите на тутун, фирмите и членовите на Здружението на тутунарите.

Институтот за сточарство има развиено електронско означување и систем на следливост и за да се прошири оваа активност даден е предлог да се формира централна канцеларија со комјутери и оператори на бази на податоци за да ги внесуваат деталите на редовна неделна основа за секоја фарма. Институтот учествува во 2,5 годишен проект на истражување и трансфер на технологија, кое е

наменето за зголемување на профитабилноста на малите земјоделци во различни претпријатија.

Сите институти се меѓународно поврзани и добиваат поддршка од меѓународни проекти. Донаторска мрежа на фондови со соседните земји (СИДА, регионална статистика) или обука во производството на млечни и месни производи (УСАИД со НАПМДП како обучен центар за техничари) и организации меѓу производителите (СИДА, Македонската национална организација за земјоделство со Шведската земјоделска унија).

Истражувачките институти се правен дел на Факултетите и многу малку се финансирани од Владата. Сите јавни истражувачки активности, вклучувајќи и земјоделство, се финасирани преку Министерството за наука и образование. Методот на финасирање преку Министерството за наука и образование неодамна е променет, кое сега само ги обезбедува платите, заедно со доделувањето на средства за програми и сектори во согласност со стратегијата за истражувања во земјоделството. Која било организација или поеднец може да поднесе понуда или предлог за реализирање на истражувачки проект. Владата ги финансира платите, кои секако сочинуваат само околу 20% од вкупниот буџет на институциите, со остатокот што доаѓа од проектните фондови. Средствата за истражувачки проекти се добиваат согласно предложените програми или преку процедура на јавно наддавање. Во 2005 вкупната сума потрошена за активностите на сите пет истражувачки институциски (вклучително нивните моментални трошоци) беше само околу 141 милиони денари (еднакво на € 2.3 милиони).

7.1.1. Образование

Македонскиот образовен систем, во надлежност на Министерството за образование и наука, помина низ реформи кон модернизирање на наставниот план и образовните активности. Во 2004 година Владата усвои национална програма за развој на образованието за 2005–2015 за сеопфатна реформа на оваа област заснована на процесите на демократија, децентрализација, автономија, плурализам, мултикултура и глобализација, како и меѓународни образовни стандарди на знаење и вештини и по принципите на доживотно учење.

Земјоделски средни училишта

Во земјата Земјоделската насока постои во државните средни училишта. За училишната **2005/2006** година за земјоделското образование во 10 градови во Република Македонија во 6 различни насоки на образование во земјоделството. Високото образование во земјоделството не привлекува особено внимание кај новите генерации и секоја година повеќе од 30% од слободните места остануваат непополнети. Најголемиот број на ученици кои посетуваат настава во средните земјоделски училишта се од руралните средини. Од запишаните студенти, околу 10%-15% не го завршуваат своето образование од најразновидни причини.

На следнава табела е прикажан бројот на средни училишта за земјоделството, ветеринарство, производство на храна и шумарство во 2003/04 и 2004/05 и соодветниот број на ученици.

Број на средни училишта и број на ученици ³⁰

Тип на училиште	Бр. на	Бр. на	Бр. на	Бр. на
-----------------	--------	--------	--------	--------

³⁰ Податоци од Државен завод за статистика

	училишта 2004/2005	училишта 2005/2006	уче ници 2004/2005	уче ници 2005/2006
Земјоделство	11	10	2,571	1,141
Ветеринарство	4	5	1,237	765
Производство на храна	6	6	1,808	1,331
Шумарство	3	3	404	313
Вкупно	24	24	6,020	3,550

Универзитетско образование во земјоделството

Македонскиот систем за земјоделско високо образование вклучува пет образовни институции: Факултет за земјоделски науки и храна - Скопје, Факултет за ветеринарна медицина - Скопје, Шумарски факултет - Скопје (во рамки на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје), Факултет за биотехнички науки – Битола (во рамки на Универзитетот „Св. Климент Охридски“ во Битола), и Центарот за политехнички студии (во рамки на Тетовскиот државен универзитет). Високообразовните институции се во фаза на подобрување на стандардите за студирање и наставните програми со цел да се постигне компатибилност со ЕУ. Законот за високо образование, изменет и дополнет во 2003³¹, обезбеди рамка за имплементација на принципите на Болоњскиот процес³².

Системот на развој вклучува соработка со образовни институции од аспект на зајакнување на студиската програма, размена на студенти, стипендирање на домашни студенти за понатамошно образование во странство итн. Образовните активности на факултетите делумно се финансирани преку Министерството за наука и образование, додека со поголем дел, околу 60% од вкупниот износ од 4.4 мил. евра потрошени во 2005 година доаѓаат од нивните сопствени приходи.

Овие промени треба да го обезбедат неопходниот број на нови специјализирани професионалци потребни во активностите на индивидуалните фарми, малите и средните претпријатија од индустријата за храна како и за научно-истражувачка работа во специјализирани институции.

Број на запишани студенти во системот на високото образование ³³

Факултет	Година 2003/2004	Година 2004/2005	Година 2005/2006
Факултет за земјоделски науки и храна во Скопје	1,306	1,156	924
Факултет за Ветеринарна медицина во Скопје	359	339	324
Факултет за биотехнички науки во Битола	865	841	930
Шумарски факултет во Скопје	698	804	726
Центар за политехнички студии на Државниот универзитет во Тетово*	н/а	н/а	116
Вкупно	3,228	3,140	3,020

³¹ Службен Весник на Р.Македонија бр. 64/00 и бр. 49/03.

³² Факултетите спроведоа ре-организација на одделенијата, студиите, студентските групи и програми како и воведоа кредитен систем за трансфер имплементиран во согласност со Европскиот кредит трансфер систем (ECTS).

³³ Извор: Државен завод за статистика. Државниот универзитет во Тетово има достапни податоци само за 2005/2006

7.1.1. Советодавни служби и консултативни услуги

За разлика од порано кога советодавните услуги во земјоделскиот сектор беа воглавно во надлежност на институциите од јавниот сектор како што е Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството (АПРЗ) и научно-истражувачките институции, во последно време различни категории на обезбедувачи на совети во земјоделството го завземаат своето место во советодавните услуги во земјата. Во услови на ограничени буџетски средства кај јавните институции, субјектите од индивидуалните стопанства, здруженијата на земјоделци и меѓународните донаторски организации иако сè уште со ограничен обем на понуда на услуги, недоволно диверзифицирани методи и целни групи и лимитирани ефекти во задоволувањето на потребата за совети, сè повеќе се наметнуваат како значаен фактор во советодавната дејност.

Треба да се напомени дека субјектите со дополнителна активност како даватели на советодавни услуги, остваруваат приходи од поддршката на проектите (особено од меѓународните донатори). Поради моменталните услови (економски и демографски) во индивидуалниот земјоделски сектор, иако услугите се директно или индиректно наменети за земјоделците, тешко се остварува наплата од индивидуалните земјоделци, исклучок е, доколку услугата е врзана со физичка размена на добра.

За разлика од АПРЗ, останатите јавни институции (како институтите и факултетите) го сведуваат советувањето на дополнителна активност кон нивните истражувачки, односно образовни функции. Од друга страна, добавувачите на семе, семенски материјал, ѓубрива и механизација, како и ветеринарните станици се најактивни приватни даватели на советодавни услуги во руралните средини. Индивидуалните стопанства вклучува различни категории на обезбедувачи на услуги. Најрелевантни, иако се уште ограничени на ниво на земјата, се индивидуални советници или консултантски фирми (земјоделски инженери за примарно и секундарно производство, економисти, специјалисти за почва, специјалисти за заштита на растенијата, ветеринари, и т.н.) кои во некои случаи исто така користат лаборатории и професионална опрема. Обично зачестеноста и дистрибуцијата (број на советници, опсег на достапна одредена експертиза) на обезбеден совет по оваа категорија се директно поврзани со нивото на економскиот и демографскиот развој на одредени региони, со поголема концентрација онаму каде земјоделството е успешно и од економска важност за регионот. Овој тип услуги со тоа претставува дел од комерцијалниот и/или извозно ориентиран производствен систем (како што е во Гевгелија, Битола и Струмица) или онаму каде одгледувањето е специјализирано (како на пр. Кавадарци за винско грозје). Нивните целни групи се прогресивни фармери, кои се подготвени и во можност да платат за специјалистички услуги, и агро-преработувачи. Во овие региони, советите исто така се обезбедуваат од добавувачите на репроматеријали (семе и саден материјал, ѓубрива, агро-хемиски средства) и добавувачи на механизација и опрема, како дел од политиките на компанијата за пред и по продажба.

Агенција за поддршка на развојот на земјоделството

АПРЗ е формирана со Закон за основање на АПРЗ (Сл.весник бр.3/98), базиран на реформите на советодавните служби во Македонија поддржани од Проектот на Светска банка (ППИЗП) и во согласност со стратегијата за развој на земјоделството на РМ 1995-2010 година.

Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството е буџетска институција одговорна за давање на стручна советодавна услуга наменета за унапредување на

индивидуалното земјоделско производство. Активностите се насочени кон давање поддршка во примена на советодавни мерки во процесот на земјоделското производство со практична имплементација на научните и техничките сознанија насочени според потребите на пазарот, соработка и зајакнување на земјоделските здруженија, извршување на мерки со цел спроведување на Владините програми од областа на земјоделството, воспоставување и користење на информативни системи во земјоделското производство со воспоставување на евиденција за следење на неговата рентабилност и економичност, изготвување на информативнио гласиола со опфатеност на домашни и странски извори на информации од областа на земјоделството наменети за земјоделците и другите заинтересирани фактори - институции.

Структурата на АПРЗ е дизајнирана на три нивоа на управувања: Управа, регионални/подрачни центри и работни единици. Седиштето на Агенцијата за поддршка на развојот на земјоделството (АПРЗ) се наоѓа во Битола и координира 6 регионални центри со 30 работни единици низ земјата. Од вкупно 134 вработени, 90 се технички советници, а оперативните расходи по вработен се 398 илјади денари.

АПРЗ е одговорна и главно ориентирана кон обезбедување техничко советување на индивидуалните земјоделски производители преку едукативни состаноци, по можност на терен, како и обезбедување на техничко-економски советодавни пакети, агроинформативни кампањи сл. кои се на располагање за различни видови на земјоделско производство и услуги соодветни на потребите на индивидуални фармери и здружени фармери. АПРЗ претставува единствен примател на државни средства кои се наменети за земјоделски советодавни услуги и нејзиниот годишен буџет (плати и основни оперативни трошоци) директно се обезбедуваат од Министерството за финансии.

АПРЗ нема надополнување на буџетот од наплата на активности на дадени советодавни услуги кон индивидуални земјоделски производители поради состојбите во земјоделскиот сектор (рурални средини, еднаков третман кон земјоделците, потребата од размена на информации и сл). Поддршката на проектите поради дејноста на АПРЗ, е од технички карактер (што не е случај кај институтите и факултетите каде активноста е третирана од дополнителен карактер). Буџетот на Агенцијата за поддршка на развојот на земјоделството за 2006 година е вкупно 43,565.000 денари или приближно 708 000 евра, за разлика од 2005 година кога буџетот на АПРЗ беше 45 милиони денари или приближно 731 000 евра.

Активностите на АПРЗ и организационата поставеност ги следат специјалностите на земјоделското производство и тоа поделство, сточарство, лозаро-овоштарство, градинарство, агрономија и информации и маркетинг. Услугите на овозможување непосредна советодавна помош на самостојните индивидуални земјоделски производители за практична имплементација на соодветни мерки односно научно-техничките сознанија во процесот на земјоделското производство подготвени како техничко-економски пакети, имаат за цел зголемување на квалитетот и количеството на земјоделското производство и поголема искористеност на земјоделските ресурси. Агенцијата се стреми овие услуги да се усогласени со реалната побарувачка од страна на клиентите, односно потребите на индивидуалните земјоделски производители и нивните здруженија, а во согласност со примена на стандардите на ЕУ.

Како придружни активности во дефинирањето и имплементацијата на советодавните услуги и во согласност со постоечките услови за работа, АПРЗ реализира демонстративни опити, агрохемиски анализи и анализи на базата на податоци од ФМС. Исто така, Агенцијата извршува мерки со цел спроведување на Владините програми во областа на земјоделството особено Програма за поттикнување на развојот на земјоделството и други активности на барање на

МЗШВ³⁴ одржување и надградба на Системот за Мониторинг³⁵ на Фарма од кој се користат информации за рентабилност и економичност на земјоделското производство за сопствените советодавни активности, но и за потребите на други заинтересирани институции, изготвува информативни гласила наменети за индивидуални земјоделски производители итн.

Во тековната 2006 година, во рамките на активностите за поддржување на управувањето, менаџментот и режиските активности овозможено е одржување на ИС-софтвер и извршена е негова надградба, започнати се активности за подобрување на WEB страната, одржани се предавања и обуки за советниците поддржани од Проекти ГТЗ, СЛР, СИДА и др., обработена е целокупната документација во согласност со законските регулативи. Во рамките на активностите за развој на индивидуалните земјоделски производители преку реализација на стручни советодавни услуги извршена е посета на терен и организирани се едукативни средби со опфат на повеќе од 4000 земјоделци, реализирани се десет демонстративни опити, извршени се анализи од базата на податоци, изработена е предпроектна спецификација за изградба на подсистем за евиденција на советодавната услуга, дефинирани се проблеми за одредени производи, извршена е обработка на информации, формирана е база на податоци за изработка на ТЕСП. Во рамките на активностите кои ја поддржуваат теренската реализација на мерки од Програмата на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство се извршени сите активности во делот на реализација на Програмата за поттикнување на развојот на земјоделството; извршено е следење прогнозирање и детерминација на штетници и изработени се извештаи; извршени се обуки и предавања за спроведување и евидентирање на органско земјоделско производство во соработка со Проектите поддржани од МЗШВ и е земено активно учество во поддршка на ИЗП при аплицирање за средства од Програмата за рурален развој.

Во рамките на активностите за имплементацијата на воспоставување на сметководствена евиденција на фарма во Република Македонија, според регулативите на ЕУ, АПРЗ одржува база на податоци од 450 фарми. Во оставарување на зацртаните активности АПРЗ е подпомогната од страна на неколку проекти финансирани од СИДА како што се МААСП (Програма за поддршка на советодавните услуги во земјоделството во Р. Македонија) во делот на зголемување на функционалноста на советодавните услуги, Проектот за „Подобрување на земјоделската статистика“, реализиран од Шведската Статистика а насочен кон понатамошниот развој на ФМС и негово приближување кон стандардите на Европската Мрежа на сметководствени податоци за фарма (ФАДН), како и СФАРМ-Проект за поддршка на земјоделските здруженија кој во своите активности во континуитет вклучува советници од Агенцијата и помага и во реализација на обуки за советниците и земјоделците.

Регионална програма за воспоставување на пазарни врски

Регионална програма за воспоставување на пазарни врски чие спроведување го финансира италијанската влада е со строго дефинирана цел - намалување на пазарниот ризик и олеснување на пласманот на земјоделските производи на домашниот и странскиот пазар. Оваа Програма, која е имплементирана од ИФАД, ги опфаќа Босна и Херцеговина, Албанија и Македонија. Целта на оваа програма е идентификување и надминување на тешкотиите со кои се соочуваат

³⁴ Вклучително, следење, прогнозирање и детерминација на болести, штетници и плевели, кои се карантински и економски значајни за потребите на Управата за заштита на растенија, учество во активности за спроведување на мерки од Програмата за рурален развој и учество во поддршката за реализација на предприсапните фондови, како и различни тековни барања и потреби на сектори при МЗШВ.

³⁵ Во кој се вклучени 450 фарми.

производителите и преработувачите како учесници во синџирот на понуда на земјоделски производи. Но, и за организирање на други форми на поддршка за преработувачите и фармерите во однос на договарањето на производството, на подобрување на квалитетот, намалување на трошоците, како и обезбедување на стабилно производство во согласност со стандардите што веќе се применуваат во ЕУ. Тие активности се спроведуваат преку Единицата за координација на проекти, паралелно со реализација на кредитните линии на ИФАД. Тоа е во функција за на сите напори што се прават за обезбедување на поволни кредити за земјоделството и за полесен пласман на земјоделските производи на пазарот. Оттука и неслучајно техничката поддршка за поврзувањето на земјоделските производи со пазарите, односно поврзување на производителите со потрошувачите е доста битен елемент за понатамошно ефектуирање на инвестицијата. Во тој контекст, веќе се работи во четири потсектори, како што се овошје, зеленчук, вино, јагнешко месо и млечни производи.

Единица за поддршка на инвестициите во земјоделството, во рамките на Проектот за финансиски услуги во земјоделството - ИФАД

Единицата за поддршка на инвестициите во земјоделството, во рамките на Проектот за финансиски услуги во земјоделството - ИФАД, има за цел да го поддржи процесот на кредитирање во земјоделството и квалитетно искористување на инвестицијата, со што би се намалил ризикот од неисплатливи и неодржливи вложувања. Главните активности на Единицата се преземаат во насока на:

- развивање мрежа на советници кои обезбедуваат услуги за потенцијалните и постоечките корисници на ИФАД кредитната линија, во изработката на бизнис планови, помош во прибирање на документацијата потребна за аплицирање за кредит и давање на економски одржливи совети по реализацијата на кредитот;
- обука на кредитокорисниците со цел зголемување на нивниот капацитет за успешно водење на бизнисот, обуки и демонстративни опити за примена на нови технологии, стандарди во производството и преработката на земјоделските производи и менаџментот со бизнисот на фарма;
- следење на инвестицијата во текот на целиот циклус, со што се намалува ризикот од несоодветно спроведување на одобраниот бизнис план, како и отплата на кредитот во предвидениот рок и
- обезбедување поддршка во формирање на организиран синџир на снабдување со земјоделски производи и обезбедување посреднички услуги за сите учесници во синџирот.

Во моментот Единицата за поддршка на инвестициите во земјоделството има развиено мрежа од 15 советници кои работат на територијата на целата држава, олеснувајќи го пристапот до финансиски средства што ги нудат финансиските институции вклучени во ИФАД проектот, наменети за руралната популација. Главната задача на ИФАД советниците е да обезбедат пакет на советодавни услуги за клиентите, што го содржи делот на изготвување бизнис план и вториот дел од советодавниот пакет кој нуди технички и бизнис совети за успешна реализацијата на инвестицијата откако ќе се добие кредитот. Принципот на плаќање на советодавните услуги се врши врз основа на потпишан договор со проектот и клиентот од страна на советникот, кој делумно ќе биде исплатен со средствата на проектот, а остатокот на трошоците за дадените услуги ќе биде покриен од страна на клиентот. Одлуката за ангажирање на советникот ја носи самиот клиент, а цената на советодавните услуги во рамки на проектот е утврдена со посебен тарифник. Проектот преку своите активности успеа да го зголеми капацитетот на советниците со цел адекватно и квалитетно да одговорат на потребите на клиентит, давајќи посебен акцент на развојот на капацитетот за водење бизнис. Од анализата на досегашните резултати,

евидентно е дека советниците играат значајна улога за подобра информираност на клиентите при изборот на финансиската институција која ќе понуди поповолни услови. Кредитокорисниците кои се советувани, најчесто користат кредити со поголема вредност, подолги рок на отплаќање и грејс период и помала каматна стапка во однос на несоветуваните кредитокорисници. Советниците имаат голема улога за намалување на ризикот на инвестирање и во надминувањето на проблемите кои ги имаат одредени кредитокорисници со отплатата на кредитите. Досегашното искуство покажува дека директното вклучување на советниците во процесот на инвестирање ја зголемува одржливоста на бизнисот во земјоделството и драстично ги намалува проблемите при отплатата на кредитот. Истовремено, оние кредитокорисниците кои не користеле советодавни услуги, а имале проблеми со отплатата на кредитот, ги надминале најголем дел од проблемите и започнале редовно да го отплаќаат кредитот во моментот кога почнале да користат советодавна услуга. Ваквите резултати имаат влијание и на финансиските институции, кои ги согледуваат позитивните резултати од реализирањето на инвестицијата при користење услуги од советниците, на таков начин стекнуваат поголема доверба во кредитокорисниците, кои не ретко се јавуваат по втор или трет пат за користење кредит од кредитната линија на ИФАД. Некои од финансиските институции ги прифаќаат советниците на начин што го поттикнуваат користењето на истите од страна на кредитокорисниците. Кај 4 (четири) од вкупно 6 (шест) финансиски институции учеснички во проектот, повеќе од половината кредитокорисници користат советодавни услуги. Ваквата ситуација е изразена кај Комерцијално Инвестициона Банка од Куманово и Штедилница Фулм, кај кои над 70% од кредитокорисниците користат советодавни услуги. Во однос на регионалната застапеност, во кумановскиот и штипскиот регион над 60% од кредитокорисниците се советувани. Советниците заклучно со 31 декември 2005 година имаат поддржано 490 клиенти во процесот на инвестирање во развојот на нивниот бизнис. Тие обезбедуваат советодавни услуги за 41% кредитокорисници од вкупниот број одобрени 1.183 кредити заклучно со 31 декември 2005 година. Советниците со своите активности поддржаа инвестирање на 3 милиони € од кредитната линија во земјоделскиот сектор. Дури 96% од клиентите кои користат советодавни услуги се во примарното производство. Останатите 4% од кредитокорисниците се компании кои се занимаваат со трговија и преработка на примарните земјоделски производи. Во однос на секторската распределба 56% од советуваните кредитокорисници се во сточарство, 42% се растително производство и 2% за механизација.

7. 2. Земјоделска механизација

Постојаниот стремеж на земјоделското производство бара потполно механизирање на работните процеси и нивно рационално користење. Земјоделската механизација во Р. Македонија е дотрајана така да просечната старост на тракторите изнесува од 22-24 години.³⁶ Резултат на ваквите состојби се честите дефекти кои негативно се одразуваат на земјоделските машини. Постои големо шаренило на приклучни машини од различно производство. Ова е знак дека на земјоделската механизација не се посветило доволно стручно внимание.

Степенот на вкупната механизираниост во Македонија изнесува 1,76 kW/ха. Податоците зборуваат дека степенот на механизираниост е многу низок, а појдувајќи од фактот дека од овој број на трактори околу 85 % е амортизиран јасно станува збор за потреба на обновување тркторски парк со нови трактори и соодветно приклучни машини.

³⁶ Според проучувањата на проф. Д-р Д. Таневски, 1999 г. од Факултетот за земјоделски науки и храна - Скопје

Според вкупната обработлива површина, типот на почвата, видот на културата и амортизираноста на постојаната механизација потребно е обновување со трактори од два до три типа. При изборот на тракторите треба да се води сметка за нивната универзалност, потребната влечна сила, моќноста на моторот, специфичната потрошувачка на гориво приближно до 200г/kW/ха. Со набавка на современи трактори се овозможува поголема ефикасност во одржувањето и организирањето во работата со што помал број на трактори да се постигнат поголеми ефекти во производството.

Структурата на моторите на тракторите, поради разликата во големината на стопанствата, ќе ја согледаме поодделно.

Структура на моторите во тракторите – земјоделски претпријатија³⁷

Бр.	Категорија kW	Парче	(%)
1	до26	365	14,75
2	27-37	454	18,35
3	38-66	1012	40,90
4	67-88	392	15,88
5	88-110	121	4,89
6	>110	129	5,21
7	Вкупно	2474	100

Просечна моќ 55,22 kW

Најзастапени се моторите со моќност од 38 до 66 kW, потоа од 27 до 37 kW, 67 -88 kW, над 110 kW, а најмал е бројот од 88-110 kW. Просечната моќност на тракторите изнесува 55,22kW.

Структурата на дизел моторите вградени во тркторите во индивидуалните стопанства³⁸

Бр.	Категорија kW	Парче	(%)
1	до 11	4899	9,33
2	12-18	4376	8,34
3	19-26	22600	43,05
4	27-37	17575	33,48
5	> 37	3040	5,79
6	Вкупно	52490	100

Просечна моќ 25,75 kW

Најзастапени се моторите со моќод 19-26 kW, а потоа 27-37kW, до 11 kW, 12-18kw и најмале бројот над 37kW. Просечната моќност е 25,75 kW.

Околу 75 % од вкупниот број на трактори, потребно е да се заменат со нови, бидејќи го надминуваат пропишаниот експлоатационен век од 8 години. Тоа изразено во број на трактори од сите категории, би изнесувало 41233 трактори. Меѓутоа поради економската ситуација тоа е невозможно.

Годишна потреба од земјоделска механизација – Трактори³⁹

Моќност во kW	Број на трактори
27-37	1443
38-66	325
67-88	31
89-110	9
над110	10
Вкупно	3655

³⁷ Извор: Факултет за земјоделски науки и храна

³⁸ Извор: Факултет за земјоделски науки и храна

³⁹ Извор: Факултет за земјоделски науки и храна

Приклучни машини		Број на приклучни машини	
Плугови			3791
Дискови култиватори			662
Сеалки			182
Прскалки			2910
Косачки			221
Силажни комбајни			2
Култиватори			28
Преси со висок притисок (баличарки)			16
Житни комбајни		Број на житни комбајни	
Житни комбајни			125

Република Македонија располага со 1776 житни комбајни. Во индивидуалните стопанства има релативно нови комбајни со старост до 6 години колку што трае и експлоатациониот век на еден комбајн и се застапени 25%. Комбајните со старост од 6-15 години се застапени со 45%, со старост од 15-25 години со 20% и со старост од 25 до 30 години со 10%. Според вкупниот број на житни површини и комбајни од земјоделски претпријатија на еден комбајн доаѓаат по 96 ха, додека во а по 110 ха на еден комбајн. Податоците зборуваат дека просечна старост на комбајните изнесува 17,5 години (во земјоделски претпријатија од 12-16 години).

Старосната структура е причина за големиот процент на загуби во зрно кој се движи од 10-35%.

Потребно е да се набават житни комбајни од еден производител кои се универзални и служат за прибирање на сите култури. Особено треба да се води сметка на дозволен процент на загуби кој треба да биде максимално 1%. Со набавката на житните универзални комбајни каде продуктивноста ќе се зголеми од 10 – 20 %/ха за време од една смена и загубите на зрно драстично ќе се намалат (пр.за време од една смена и загубите на зрно ги намалиме за 1% кај житните култури заштедуваме 126 кг/ха).

Во основа се укажува дека е потребно не само обновување на целокупниот тракторски агрегат со нови трактори и приклучна механизација, туку истовремено и обновување на опремата, односно житните комбајни, со што би се зголемила економичноста на производството и намалувањето на растурот во голема мера.

Број на земјоделски машини во земјоделските претпријатија и земјоделските задруги

	Трактори	Комбајни	Косачки	Сеалки за стрни жита	Ѓубре растурачи	Камиони	Моторни прскалки
2001	1901	301	78	212	332	142	267
2002	1401	206	62	152	263	101	202
2003	1255	206	78	156	231	90	186
2004	1038	144	62	130	213	68	146
2005	1094	132	46	137	217	54	159

Извор: Државен завод за статистика

7.3. Земјоделско информативен систем (ЗИС)

Клучниот Земјоделски информативен систем го сочинуваат: Мрежа на сметководствени податоци на фарма, Земјоделска статистика вклучувајќи економски сметки за земјоделството, и Пазарен информативен систем.

Систем за мониторинг на фарма / Мрежа на сметководствени податоци на фарма

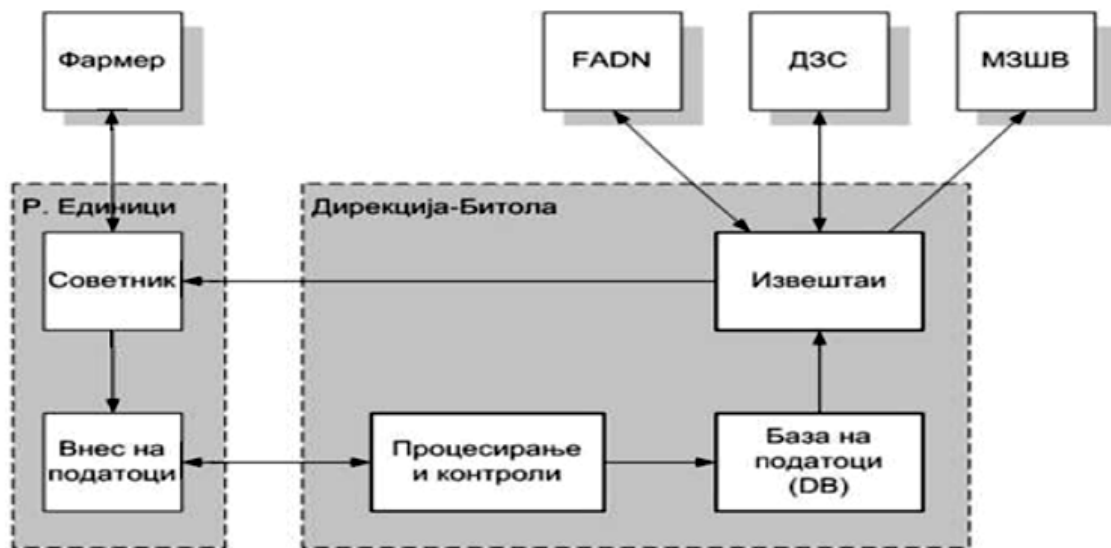
Во рамките на програмата на Светска банка која ги поддржува реформите во Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството, беше воспоставен сеопфатен и добро технички структуриран систем за мониторинг на фарма. За оваа активност 70 советници од АПРЗ прибараа податоци за ресурсите, приходот, приносот, и трошоците од 450 различни фарми избрани според големина и претприемачка активност. Советниците со директна посета на фарма, најмалку еднаш на два месеци ги прибират, евидентираат и внесуваат податоците во базата на системот на АПРЗ. Постоечкиот Систем за мониторинг на фарма нашироко беше прифатен и препорачан од страна на ЕУ експертите како солидна основа за идно надградување на системот на *Мрежа на сметководствени податоци на фарма (FADN)* неопходен за формулирање на типот на CAP (заедничка земјоделска политика).

Општо за податоците од ФМС

Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството на Р. Македонија – Битола располага со база на податоци од индивидуални земјоделски производители и тоа за ресурси, приноси, приходи, трошоци и сл. Базата користи податоци од 450 фарми кои се објавуваат на годишно ниво. Градењето на базата на податоци т.е. Информацискиот систем е поддржан од проект на Светска банка во 2001 година, во согласност со Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство. Во изминатиот период квалитетно се надоградува од Шведската статистика, финансиран од СИДА. Квалитетот на податоците и изборот на примерокот по години зависи од повеќе фактори:

- Почетната година за избор на фармите е врз база на соодветна методологија, но истото трпи промени и се базира на изградена доверба помеѓу фармер-советник. Примерокот би добил официјалност на репрезентативност после реализацијата на Земјоделскиот попис и примената на соодветна методологија за избор и дефинираност на индивидуален земјоделски производител (ИЗП) или индивидуално земјоделско стопанство (ИЗС)
- Во изминатиот период, во различни години, се применуваа одредени надоградувања на системот – софтвер, се додефинираа потребните видови податоци, се развиваше соодветната методологија за пресметка на излезни резултати, што предизвикуваше различни ефекти на годишните пресметки; (Сл.1 Пример од податоци за една фарма)
- Се вградуваат разни контроли, цел е да се изгради софтверски контролен систем;
- Се надградуваше методологијата за прибирање и евиденција на податоците во соодветни тетратки – формулари, се надоградуваат упатствата за работа и користење на информатичката технологија;
- Во целиот изминат период немаше континуитет во расположиви потребни финансиски средства за посета на терен, критична година за финансиски средства е и 2006 година;
- Во изминатиот период во различни години се имплементираа соодветни обработки на податоците кои ги задоволуваат регулативите на ФАДН, потребите на Државниот завод за статистика, МЗШВ, но пред сè, потребите на советодавната услуга.

Прибирање и проток на податоци од Системот на мониторинг на фарма

Извор: Агенција за поттикнување на развој на земјоделството, Битола

Годишниот ФМС/ФАДН извештај за податоци за 2005 год.

Изградбата на ФМС/ФАДН започна во 2001 година во АПРЗ со финансиска и техничка поддршка од Светска банка. Од 2002/03 година на АПРЗ и беше дадена поддршка од СИДА/Статистика Шведска. Помеѓу 2001 и 2003 година има континуитетна развојна доработка на ФМС/ФАДН и во поглед на комплетна целост и другите квалитетни аспекти успешно се подобри. Во моментот нема веродостојни информации за сеопфатноста на фарми во Македонија. Информациите ќе бидат достапни кога податоците од земјоделскиот попис ќе бидат внесени во Земјоделскиот (Фармерскиот) регистар. Системот на мониторинг на фарма (FMS) претставува евидентирање на ресурсите, приносите, приходите и расходите, работната рака во процесот на производство кај приватните фармери. Иницијативата за градење на систем за евиденција на фарма беше поддржана од проект на Светската Банка во согласност со МЗШВ. Понатамошниот развој на FMS е реализиран со проект финансиран од SIDA преку Шведска Статистика.

КОРИСНИЦИ ОД БАЗАТА НА ПОДАТОЦИ

Успешноста на FMS зависи од:

- мотивираноста и условите за работа на советниците, нивната стручност и статусот на Агенцијата,
- континуирани напори за надградба на системот и подобрување на квалитетот на податоците
- меѓусебна доверба помеѓу советниците и фармерите
- поддршка од други институции што е неопходно за одржливоста на FMS
- редовни и навремени финансиски средства

Резултати од ФМС 2005, Годишна бруто маржа по производ (ден/ха или грло)

Производи	Калкулирани бруто приходи	Калкулирани директни трошоци	Контрибуциона маржа
Грав	210.523,89	89.659,58	120.864,30
Грозје	143.177,41	35.839,56	107.337,86
Домати	660.382,86	350.757,32	309.625,53
Зелка	455.968,00	275.849,23	180.118,77
Јаболка	275.366,42	157.120,90	118.245,52
Јачмен	29.495,08	19.963,35	9.531,73
Компир	240.506,77	116.411,60	124.095,17
Кромид	348.837,19	197.893,51	150.943,67
Лубеници	200.216,78	151.181,87	49.034,91
Луцерка	81.093,09	17.493,65	63.599,44
Молзни крави	89.174,74	62.664,22	26.510,51
Пиперка	369.473,18	217.209,27	152.263,91
Приплодни овци	8.369,99	5.607,73	2.762,27
Пченица	31.829,67	19.669,37	12.160,29
Пченка	58.425,69	21.538,33	36.887,36
Сливи	178.956,44	115.981,24	62.975,20
Тутун	217.646,09	45.934,81	171.711,28

Извор: ФМС, Агенција за поттикнување на развојот на земјоделството, Битола

Контрибуциони маржи според типот на фарма (во '000 денари), 2005 година

Тип на фарма	Фарми	Приход на фарма	Дирек. тр-ци	Контрибу. маржа по фарма	Општи трошоци	Приход за фарма и семејство	Контрибу. маржа по фарма
1. Зеленчук. фарми	45	616	243	373	14	359	46
2. Овошни фарми	22	693	385	307	4	304	22
3. Лозови фарми	47	312	79	232	11	221	32
4. Поледелски фарми	33	245	108	137	6	131	7
5. Мешани фарми	27	391	182	209	3	206	25
6. Фарми за говеда	29	901	544	358	4	354	20
7. Фарми за овци	51	2.448	1.489	959	15	944	97
8. Фарми за кози	2	189	58	131	0	131	38
9. Мешани животински фарми	8	1.652	655	997	4	993	79
10. Мешани фарми	61	1.240	337	903	13	891	48
Вкупно фарми	325	869	408	461	7	453	42

Извор: ФМС, Агенција за поттикнување на развојот на земјоделството, Битола

Контрибуциони маржи според големина на фарма (во '000 денари), 2005 година

Големина на фарма	Вкупен број на фарми	Вкупни калкулиран и приходи	Вкупни калкулиран и директни трошоци	Калкулирана контрибу. маржа на фармата	Вкупно платени општи трошоци	Приходи за фарма и семејство	на на обработ. земјиште по фарма	Контрибу. маржа по на обработ. земјиште
без хектари	35	2.209	1.542	667	14	653	0,00	0
помалку од 2 ха	128	260	169	91	10	81	0,84	108
2-5 ха	108	936	329	607	10	597	2,99	203
5-10 ха	34	1.314	456	858	5	853	6,29	136
10-15 ха	10	2.440	696	1.744	10	1.734	11,35	154
повеќе од 15 ха	12	3.729	1.439	2.291	9	2.281	24,62	93
Просек на фарма	327	995	461	534	10	524	3,22	132

Извор: ФМС, Агенција за поттикнување на развојот на земјоделството, Битола

Земјоделска статистика

Севкупните цели на земјоделската статистика се надзор на земјоделските активности и обезбедување на веродостојни информации за различни корисници. Државниот завод за статистика презема значителни напори во подобрување на нивната земјоделска статистика, но сèуште опфатеноста на приватните фарми останува главен проблем. Пописот на земјоделството и формирањето на земјоделски регистар ќе ги прошири основите за статистичко опфаќање на приватното земјоделство и усогласување на веродостојноста на земјоделската статистика.

Што се однесува до земјоделската статистика, вкупно седумнаесет истражувања за структурните и полјоделска-сточарска-шумска статистика беа спроведени (годишно или почесто) од кои девет беа насочени кон комерцијалните фарми и осум фармите со мали имоти. Методологијата опфаќа прибирање извештаи од претпријатијата, истражувања преку примерок со огромен број посети на фармите (на пример за добиток) и проценки (предвидувања за жетва, итн.). Сепак, повеќето од нив не може да се сметаат за целосно репрезентативни бидејќи опфатеноста на фармите со мали имоти, на пример, е многу слаба што се однесува на некои статистички показатели и не постоењето на други.

За целите на развивање на агро-монетарна статистика, голем приоритет е даден на Економските сметки во земјоделството. Создавањето на Економските сметки во земјоделството во моментов е одговорност на Државниот завод за статистика кој започна со воспоставување на Економските сметки во земјоделството во 1999 кој се однесува на Економските сметки во земјоделството за 1998 година. Последните Економски сметки во земјоделството се изработени за 2004 година. Развојот на веродостојни Економски сметки во земјоделството страда од недостиг на информации за фармите со мали имот и прецизни информации од поголемите земјоделски претпријатија каде има недостиг од податоци за меѓусебната потрошувачка во секторот, камати на заемите и рента, за инпут на труд и главница на акционерски капитал. Во моментот нема придонес од страна на МЗШВ во надминување на проблемот од недостиг на податоци или употреба на Економските сметки во земјоделството во процесот на формулирање на политиката.

Подобрувањето на Земјоделската статистика е предмет на шведскиот проект финасиран од СИДА да ги зајакне главните компоненти на системот на Земјоделската статистика т.е. воспоставување на статистички регистар на фарми на кој му претходи пописот во земјоделството, подобрувањето на веќе расположливите статистики за житно, сточарско и шумаско производство и развојот на трудот во земјоделството и агро-монетраната статистика (вклучувајќи и Економски сметки во земјоделството).

Земјоделски пазарен информативен систем

Пошироките цели на земјоделскиот пазарен информативен систем е постојано обезбедување на транспарентен преглед на движењата на земјоделските пазари и оттука зајакнување на положбата на националниот агро-прехранбен сектор на домашниот и странските пазари. Освен тоа, системот обезбедува релевантни податоци за пазарот важни за формулација на деловните стратегии и стратегиите на земјоделската политиката. Интегриран, сеопфатен пазарен информативен систем со организирана динамика на објавување на резултати сèуште не постои. Одделението за земјоделство при Државниот завод за статистика прибира цени и објавува податоци за тргувања за земјоделските производи на неделна основа и објавува извештаи на месечна основа. Цените се прибираат на пазарите на големо за овошје и зеленчук во Скопје и Струмица, на 6 сточни пазари и на 13 зелени пазари на различни места во пазарни денови, т.е. 4 до 5 пати месечно. Се прибираат највисоките, најниските и најчестите цени, но просечни цени не се пресметуваат. Понатаму, од сточните пазари се прибираат податоци за понудените количини како и следење на движењата на откупните пунктови за земјоделски производи. Извештаите вклучуваат споредба на цените со последниот месец и минатогодишните цени. Одделението за цени во Секторот за национални сметки на Државниот завод за статистика работат на цени на фарма, кои во моментов исклучиво се користат за статистички цели. За формирање на цени на производител, се користат откупните цени на земјоделските индустрии. Одредени парцијални напори за воспоставување на земјоделски пазарен информативен

систем се направени со помош на странски донатори, како што се Ленд о' Лејкс, УСАИД и ГТЗ. Овие напори не се покажаа оддржливи на долг рок во отсуство на интегриран систем за следење и анализа на движењата на земјоделските пазари.

Генералното признавање на улогата на значењето на информациите за развој на земјоделството воопшто е една од целите на креирање на земјоделската политика на МЗШВ како и иницијативи за формирање на институционално тело за интеграција и координација на системот. Нееднаквиот развој и примена на информатички технологии во релевантните институции во системот дополнително го отежнува процесот на воспоставување на еден интегриран земјоделски информативен систем. Дополнителна пречка е општата информатичка инфраструктура во руралните средини и примена на информатички технологии на ниво на фарма. Оттука произлегува и нагласената улога на медиумите во дисеминација на информациите како и големата улога на советодавните служби.

Поглавје 8

Шумарство

8.1. Општи карактеристики на шумарскиот сектор

Шумите како природно богатство покрај економската имаат и значајна општокорисна функција и согласно член 2 од Законот за шумите („Сл. Весник на РМ“ бр.47/97, 7/2000 и 89/04) се прогласени за добро од општ интерес и уживаат посебна заштита.

Општокорисните функции, во смисла на овој закон, се влијанието на шумите врз заштитата на животната средина, а особено врз заштитата на земјиштето, населените места, сообраќајниците и другите инфраструктурни објекти, коритата на водотеците од дејството на процесите на ерозијата, регулирање на режимот на водите и режимот на ерозивните наноси, климата, плодноста на земјиштето, прочистување на воздухот, подобрување на квалитетот на водите, создавање услови за лечење и закрепнување, одмор, спорт, рекреација и туризам.

Во последно време шумите стануваат се поважен фактор во човековото живеење поради фактот дека се еден од најважните чинители за намалување на ефектите од стаклената градина, кои се предизвикани, пред се од прекумерната емисија на CO₂. Тие имаат капацитет трајно да го врзат јаглеродот во дрвната маса и во хумусот кој го произведуваат. Приближно 10% од светската емисија на CO₂ во атмосферата се асимилира во шумите.

Природните услови во РМ зависат од местоположбата, климата, релјефот, педолошко - геолошката градба на теренот и хидролошко - хидрографските карактеристики, кои овозможуваат опстанок на голем број растителни и животински видови, поради што нашата држава се вбројува во редот на земјите со богат биодиверзитет. Голем број на растителни и животински видови се реликтни и ендемитни, па оттука дендрофлората на РМ ја сочинуваат 319 видови дрвја и грмушки со повеќе од 80 подвидови и вариетети во рамките на 119 родови и 54 фамилии. Посебно важно е тоа што 16% од вкупниот број на балканските видови се ендемити и субендемити.

На шумско земјиште во РМ припаѓаат 1.159.600 ха, од кои вкупната површина под шуми изнесува 955.300 ха, односно 37% од територијата на Републиката. По состав се лисјарски (листопадни) 82%, четинарски (зимзелени) 12% и мешани (лисјари-четинари) 6%. Според потеклото се високостеблени 29% и нискостеблени 71%.

Вкупната дрвна маса изнесува 74.343.000 м³, а вкупниот годишен прираст 1.830.000 м³ со просечен годишен прираст на хектар од 2,02 м³.

Планираниот годишен сечив етат (планирана годишна дрвна маса за сеча) изнесува околу 1.300.000 м³.

Од вкупната површина под шуми, шумите во државна сопственост зафаќаат 90,14%, додека по дрвна резерва нивното учество е 92,2%. Приватните шуми зафаќаат 9,86% од вкупната површина под шума и учествуваат со 7,8% во вкупната дрвна резерва. Сопственичката структура на површините на шумите ќе се промени со завршување на процесот на денационализација.

8.1. Тековни активности во шумарскиот сектор

8.2.1. Стратегијата за одржлив развој на шумарството во Република Македонија

Во 2004 година, од страна на ФАО (Организација за храна и земјоделство при Обединетите Нации) беше одобрен проект за изготвување на Стратегија за одржлив развој на шумарството во Република Македонија. Процесот на изготвување на Стратегијата се засноваше на принципот на партиципација на сите заинтересирани страни и принципот на интегрирање на шумарството во развојните стратегии и планови на национално ниво.

Стратегијата за одржлив развој на шумарството во Република Македонија, со Акционен план 2007-2009 година, е усвоена од страна на Владата на РМ, на седницата одржана на 19.06.2006 година. Стратегијата ќе се имплементира со дефиниран Акционен план, кој ги содржи мерките и активностите за идниот развој на шумарскиот сектор со утврдена временска динамика и проценка на потребни материјални и човечки ресурси за нивно реализирање.

Главни насоки на Стратегијата за одржлив развој на шумарството во Република Македонија се:

- Проширување, подобрување на квалитетот и заштита на шумскиот фонд;
- Мултифункционално стопанисување со шумите и одржлив развој на шумарството;
- Утврдување на условите за изнаоѓање на национални и меѓународни фондови за поддршка на развојот на шумарството и
- Усогласување на законската регулатива од шумарскиот сектор со националните интереси и меѓународните обврски.

На 21 ноември 2006 година во организација на Секторот за шумарство и ловство се одржа Донаторска конференција со цел финансирање на одредени акции предвидени со Акциониот план 2007-2009 година:

- Формирање на информатичка мрежа и воведување на ГИС технологија;
- Формирање на шумарски информативен систем со база на податоци;
- Ажурирање на евиденцијата за државни шуми и разграничување на приватните од државните шуми во катастарските општини каде е во примена катастарот на недвижности;
- Изготвување методологија за извршување на национална инвентаризација на шумите;
- Спроведување на инвентаризација на шумите во Република Македонија;
- Изработка на Општ план за стопанисување со шумите во Република Македонија;
- Набавка на 37 специјализирани теренски возила за локализирање и гаснење на шумски пожари;
- Изработка на Студија за валоризација на шумите;
- Изработка на Студија за производниот процес шума/дрво - финален производ, со цел подобрување на ефикасноста во работењето;
- Изработка на Студија за капацитети и технологии за користење на биомасата во РМ;
- Изработка на Студија за природните наоѓалишта, количините, можните капацитети и критериуми за користење на други шумски производи;
- Изработка на Студија за шумски туристички ресурси и нивниот потенцијал за развој на локално и регионално ниво;
- Развивање на Програма за адаптација на шумарството во услови на глобалните климатски промени;

- Изработка на Студија за влијанието на активностите на шумарството врз шумските екосистеми и
- Спроведување сертификација на 30% од шумите во РМ;

Во месец мај 2006 година, беше потпишан Меморандум за заемна соработка помеѓу Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство на РМ и СНВ (Холандска Развојна Организација), со цел подобрување и развој на шумарството во РМ. Една од целите на овој Меморандум е и поддршка на активностите предвидени со Акциониот план 2007-2009 од Стратегијата за одржлив развој на шумарството во РМ.

Како резултат на заемната соработка помеѓу Министерството и СНВ Македонија беа реализирани две акции од Акциониот план и тоа: беа организирани информативни семинари со сопствениците на приватните шуми за нивните права и обврски, а кон крајот на декември 2006 година беше изработен и Прирачник за сопствениците на приватни шуми во соработка со Здружението на граѓани „Приватни шуми“ и ЈП „Македонски шуми“.

8.2.2. Реализација на Програмата за проширена репродукција на шумите за 2006 година

Со Програмата за проширена репродукција на шумите за 2006 година се финансираа и реализираа следниве мерки:

- Пошумување на голини и ерозивни земјишта во државна сопственост на површина од 824 ха во 13 реони. Најголема површина е пошумена во Свети Николско (151 ха), Штипско (150 ха), Велешко (130 ха) и Кумановско (110 ха), додека во останатите подрачја пошумувањата се извршени на површина од 13 до 60 ха;
- Нега на шумски култури со прореди е извршена на површина од 1049 ха во 11 шумски стопанства на ЈП „Македонски шуми,“ и тоа во: Свети Николско, Кумановско, Штипско, Велешко и Кратовско на површина од 100 до 288 ха, а во останатите подружници на помала површина;
- Санирање на опожарени шумски површини и нивна вештачка обнова и спречување на масовното сушење на шумите и шумските култури е извршено на 194 ха;
- Обезбедување на шумски садници за приватно пошумување и за спроведување на Еколошката акција на младите во РМ. Во текот на 2006 година, обезбедени се вкупно 462.264 садници, од кои 403.185 се употребени за пошумување на земјиште во приватна сопственост, воглавно на оголени површини, ниви, ливади и напуштени необработливи површини и повторно пошумување на сечишта и пополнување на делумно или сосема уништени шуми (опожарени, исушени или испасени од добиток) и 59.079 садници за спроведување на Еколошката акција.

За имплементација на Програмата за проширена репродукција на шумите, надлежен е Секторот за шумарство при МЗШВ. Работите се извршени на површините со кои стопанисува ЈП „Македонски шуми“ - Скопје, односно неговите подружници - шумски стопанства.

8.2.3. Заштита на шумите

Одделението за заштита на шумите, покрај другите активности кои се предвидени со Програмата за проширена репродукција на шумите за 2006 година, во делот на заштитата на шумите изврши возобновување на мрежата за биоиндикаторски точки.

Оваа акција е спроведена во соработка со Катедрата за заштита на шумите при Шумарскиот факултет. Возобновени се 42 биоиндикаторски точки, со цел континуирано следење на здравствената состојба на шумите во РМ. Заради целосно и ефикасно спроведување на оваа акција, во текот на возобновувањето на постојните и поставувањето на нови биоиндикаторски точки во континуитет се вршеше и обука на стручни кадри од ЈП „Македонски шуми“ и други субјекти кои се задолжени да ја следат здравствената состојба и да доставуваат извештаи за истата.

8.2.4. Ловство

Согласно член 19 од Законот за ловството („Службен весник на Република Македонија“ бр. 20/96, 26/96, 34/97 и 69/04) и Решението на Министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство за утврдување на видот на штетниот дивеч и висината на парична награда („Службен весник на Република Македонија“ бр. 32/03) се исплатува парчна награда за уништен штетен дивеч.

За 2006 година, исплатена е парична награда во вкупен износ од 1.055.700,00 денари за уништени вкупно 329 броја штетен дивеч од кои 182 волка, 132 волчици и 15 волчиња.

8.2.5. Меѓународни активности

1. Учество на УНФФ 6 (Светски Форум за шумите при ОН), февруари 2006 година;
2. Полноправно членство во МЦПФЕ (Министерска конференција за заштита на шумите во Европа), април 2006 год.
3. Членки на Европската комисија за шумарство при ФАО, јуни 2006;
4. Членки на УН ЕЦЕ (Економска комисија за Европа при ОН), јуни 2006;
5. Учество во работата на експертските состаноци за Министерската конференција за заштита на шумите во Европа во: Вроцлав (април), Варшава (октомври) и Вилнус (октомври), 2006 година;
6. Учество во ЕНА ФЛЕГ процесот на земјите од Европа и Северна Азија во зајакнување на борбата против нелегална сеча и трговија со дрво, Анталија (мај 2006).
7. Учество на Форумот „Улогата на шумарството во развојот на руралните региони во земјите на Југоисточна Европа“, Софија октомври 2006;
8. Остварени посети на Р.Словенија, Р. Хрватска, Р. Србија, Р.Словачка, Чешката Република и други.

8.3. Државен инспекторат за шумарство и ловство

8.3.1. ОРГАНИЗАЦИЈА НА РАБОТА

Со Законот за организацијата и работата на органите на државната управа („Сл. весник на РМ“ бр. 58/2000), Државниот инспекторат за шумарство и ловство е орган во состав на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство.

Согласно Правилникот за систематизација на работните места, во Државниот инспекторат за шумарство и ловство предвидени се 22 работни места. Со инспекторатот раководи Директор, а работните задачи ги извршуваат 16 инспектори за шумарство и ловство распоредени во пет регионални одделенија и тоа:

- **Регион 1:** Скопје, Куманово, Крива Паланка и Велес;
- **Регион 2:** Гостивар, Тетово, Кичево, Струга и Охрид;
- **Регион 3:** Прилеп, Битола, Демир Хисар и Македонски Брод;

- **Регион 4:** Делчево, Веница, Кочани и Берово;
- **Регион 5:** Гевгелија, Струмица, Неготино и Радовиш.

Државниот инспекторат за шумарство и ловство врши контрола и надзор над спроведувањето на одредбите од Законот за шумите, Законот за ловството, Закон за репродуктивен материјал од шумски видови дрвја и Законот за заштита на растенијата, како и на подзаконските акти од наведените закони. Државниот инспекторат секоја година носи Програма за работа на Државниот инспекторат за шумарство и ловство.

8.3.2. ИЗВРШЕНИ КОНТРОЛИ И ДРУГИ АКТИВНОСТИ ВО 2006 ГОДИНА

- Поминати денови во надзор - **1079**;
- Извршени се вкупно **2119** прегледи (во државни претпријатија **1653**, во приватни претпријатија **220**, прегледи во приватни шуми **39** и прегледи кај физички лица а кои вршат дејствија од областа на шумарството и ловството **207**);
- Составени се **1980** записници,
- Донесени се вкупно **383** решенија, од кои за отстранување на недостатоци **338**, а за времено запирање на работите **45**.

ИЗВРШЕНИ ПРЕГЛЕДИ И ПРЕЗЕМЕНИ МЕРКИ

Реден број	ПОДРАЧНА ЕДИНИЦА	ДЕНОВИ ПОМИНАТИ ВО НАДЗОР	БРОЈ НА ИЗВРШЕНИ ПРЕГЛЕДИ				ВКУПНО ПРЕГЛЕДИ	СОСТАВЕНИ ЗАПИСНИЦИ	ИЗГОТВЕНИ ИНФОРМАЦИИ, ИЗВЕШТАИ, РАСПИСКИ, ПИСМА И ДР.	ДОНЕСЕНИ РЕШЕНИЈА	
			ВО ДРЖАВНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА	ВО ПРИВАТНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА	ВО ПРИВАТНИ ШУМИ	НА ФИЗИЧКИ ЛИЦА				ЗА ОТСТРАНУВАЊЕ НА НЕДОСТАТОЦИ	ЗА ВРЕМЕНО ЗАПИРАЊЕ НА РАБОТИТЕ
1	К.ВОДА	101	110	27	0	4	141	141	20	15	5
2	КУМАНОВО	146	111	20	10	21	162	157	18	10	0
3	ГОСТИВАР	94	108	14	1	15	138	123	114	45	3
4	КИЧЕВО	127	80	23	7	20	130	101	26	23	8
5	СТРУГА	158	202	0	2	74	278	118	48	30	7
6	ПРИЛЕП	180	164	21	6	3	194	228	101	35	3
7	БИТОЛА	102	69	3	0	33	105	105	25	15	0
8	Д.ХИСАР	117	100	13	2	14	129	128	25	21	4
9	ДЕЛЧЕВО	157	166	38	4	11	219	234	42	95	9
10	ВИНИЦА	140	166	8	2	6	182	189	45	24	4
11	ГЕВГЕЛИЈА	113	93	12	1	6	112	126	21	5	2
12	НЕГОТИНО	151	142	14	0	0	156	114	100	9	0
13	РАДОВИШ	113	134	25	4	0	163	206	39	11	0
14	МЗШВ	10	8	2	0	0	10	10	0	0	0
	ВКУПНО :	1079	1653	220	39	207	2119	1980	624	338	45

Поднесени се барања за поведување на прекршочна и кривична постапка - **155** и тоа:

- за прекршочна постапка **147** (против правни лица **74**, а против физички лица **73**).
- за кривична постапка **8** (**6** по Законот за шумите и **2** по Законот за ловството).

Од поднесените пријави против правни лица, најбројни се пријавите кои се однесуваат за сторени прекршоци :

- по Законот за шумите **66** односно **89%**,

- по Законот за ловството **8** односно **11%**.

Од поднесените барања против физички лица, најбројни се пријавите за сторени прекршоци:

- по Законот за ловството **64** или **88 %**,
- по Законот за шумите **9** или **12 %**.

8.4. ШУМСКА ПОЛИЦИЈА

Основна функција на шумската полиција, согласно Законот за шумите, е чувањето на шумите во државна и во приватна сопственост. Припадниците на шумската полиција при вршење на работите од својата надлежност соработуваат меѓусебно со овластените лица на Министерството за внатрешни работи, со Јавното претпријатие за стопанисувње со шуми и правните лица што вршат одгледување и заштита на шуми со посебна намена и со други правни лица кои непосредно или посредно се занимаваат со заштитата на шумите.

Секторот за шумска полиција брои околу 107 шумски полицајци распоредени по шумско-полициски станици (ШПС) скоро во сите градови на Републиката.

Припадниците на шумската полиција особено се овластени да:

- ја чуваат шумата,
- интервенираат, спречат и легитимираат или приведат лицата затечени во вршењето на прекршоци или кривични дела што се однесуваат на шумите,
- вршат преглед на сите средства со кои се превезува или пренесува дрво и други шумски производи, на сите места каде што се чува дрвото и другите шумски производи, вршат привремено одземање на предмети и средства со кои е извршено кривично дело или прекршок и предметите што настанале или се присвоени со извршување на такво дело,
- ја следат и известуваат за состојбата на шумите во врска со бесправните сечи и шумските кгажби, шумските пожари, гастителните болести, шумските штетници, како и други непогоди и
- ги известуваат надлежните органи за противправно присвојување на шуми и шумско земјиште, а против прекршителите да покренуваат постапки пред надлежен орган.

Во 2006 година од стана на шумската полиција, покрај редовните контроли беа изведени и повеќе републички акции наизменично во повеќе региони при што се поднесени голем број пријави и привремено се одземени средства со кои е сторен прекршокот и привремено одземена е дрвна маса која е бесправно посежена или складирана.

Поглавје 9

ЕУ интеграција и меѓународна соработка

Република Македонија продолжи со напорите во поглед на усогласувањето на националното законодавство со законодавството на ЕУ во областите кои ги уредува Заедничката земјоделска политика (ЗЗП).

9.1. СТРАНСКА ПОМОШ

Во насока на процесот на европска интергација се проектите од КАРДС програмите 2002, 2003 2004 и 2006 година.

Од програмата **КАРДС 2002** се следниве проекти:

- **Основање на систем за мониторинг и контрола на лозовите насади** – целта на првата фаза на проектот е да се воспостави интегриран, одржлив пилот систем за регистрирање на сите производители и мониторинг на производствените потенцијали, усогласување на законската регулатива и зајакнување на институционалниот капацитет и институциите вклучени во секторот вино, првата фаза на проектот заврши во крајот на октомври 2006 година, *втората фаза од проектот е од програмата КАРДС 2006* и со истата се предвидува проширување на винскиот катастар на територијата на целата земја, понатамошно зајакнување на Одделението за овоштарство, лозарство и винарство, во насока на регулирање и развивање на производството на вино, како и на Државниот инспекторат за земјоделство кој спроведува контрола и мониторинг на производството на вино во согласност со барањата на ЕУ, и усогласување на законската регулатива во однос на регистрацијата и мониторинг на виното и дополнителните законски акти кои произлегуваат од идните реформи на ЗОП за вино, истиот се очекува да започне јули 2007 година.

Од програмата **КАРДС 2004** е проектот - **Структурни и правни реформи на МЗШВ**. Целта на проектот е зајакнување на капацитетите на МЗШВ за спроведување на предизвиците и обврските во креирањето и спроведувањето на агендата на процесот на приближување кон ЕУ.

Проектот ги содржи следниве компоненти:

Компонента 1 –Развој на хоризонталните услуги

Проектот обезбедува поддршка во развивање на институционална структура во МЗШВ во насока на исполнување на обврските за европска интеграција во согласност со стандардите и практиките на ЕУ.

Компонента 2 – Усогласување на ветеринарната законска регулатива,

Развој на правната рамка и институционалниот капацитет на ветеринарните служби во МЗШВ на полето на здравје на животните и ветеринарното јавно здравје и јакнење на капацитетите на надлежните тела за извршување на граничната контрола соодветна на онаа во ЕУ.

Компонента 3 – Рурален развој

Целта е да развие модел за планирање на политиката за рурален развој и да се воспостави институционален капацитет усогласен со методите и политиките на ЕУ со што се креира структура за идно користење на структурни фондови.

Компонента 4 – Земјоделски пазари и стандарди

Поддршка во утврдување на недостатоци на земјоделскиот пазар за економски значајни производи и да помогне во развивање на стандарди и прописи соодветни на оние во ЕУ во согласност со Заедничките организации на пазарот (ЗОП) за одделни подсектори, регулирање на стандардите за продажба, големина и пакување; правила за етикетирање, анализа, инспекции и надзор, техничка помош и обука за изготвувањето на Законот за семе и саден материјал и Законот за заштита на нови сорти на земјоделски растенија, како и подзаконските акти кои произлегуваат од истите.

Проектот официјално започна на 20 јануари 2005 година и ќе до март 2007 година.

Активностите од фазата на продолжување на проектот се опфатени во следниве компоненти:

Компонента 1: ИПАРД Програмирање

Компонента 2: ИПАРД Агенција

Компонента 3: Усогласување на приоритетните законски акти во областа на ветеринарството неопходни за спроведување на ИПАРД Програмата.

Во рамките на **КАРДС 2006** предвидени се следниве проекти:

- *Основање на систем за мониторинг и контрола на лозови насади (втора фаза)*
- *Воспоставување на национален систем за идентификација на животни (трета фаза)*
- *Систем за контрола на храна*

Во рамките на регионалната **КАРДС 2006** година е и проектот за **Интегрирано гранично управување**. Делот од проектот со кој се обезбедува техничка помош започнува во мај 2007 година, а останатите компоненти започнуваат подоцна.

Проектите ИФАД 1 и 2 се во насока на рурално кредитирање преку подобрување на стандардот на живеење на населението во руралните средини, спроведување на проекти што ја намалуваат руралната сиромаштија во земјите во развој, зголемување на приходите во домаќинството, зајакнување на индивидуалното земјоделско стопанство и подобрување на производството.

ГТЗ проект **“Воведување на ЕУ директиви во македонската земјоделска политика и поддршка на соработката во земјоделско - прехранбениот сектор со земјите во регионот”** - со овој проект е предвидена реализација на повеќе активности од областа на приближување на земјоделско-прехранбениот сектор на РМ кон истиот на ЕУ, како и зајакнување на регионалната соработка во секторот; проектот е во тек на реализација со редовно реализирање на предвидените активности; истиот се очекува да заврши во август 2008 година.

Проектот се состои од 2 компоненти:

Компонента - 1. *Приближување на македонското законодавство кон законодавството на ЕУ. Во соработка со МЗШВ, проектот ќе работи на*

подготовка на Законот за земјоделство и рурален развој и на неговите подзаконски акти.

Компонента - 2. Поддршка на регионалната соработка во југоисточна Европа. Проектот има и една поткомпонента која се однесува на воведување на стандарди за квалитет на производите како што се ГАП, СЕУРОП, ХАЦЦП и сл.

Во фаза на програмирање е проект **“Унапредување на руралниот развој во Македонија”** и се очекува да се обезбедат средства за спроведување на истиот од **ФАО** и од различни донатори, и истиот се очекува да започне во септември 2007 година.

Техничка поддршка во насока на реструктурирање и зајакнување на советодавните услуги во земјоделскиот сектор во Република Македонија е обезбедена од МААСП (**Програма за поддршка на македонските советодавни услуги во земјоделскиот сектор**) проектот финансиран од СИДА. Проектот ќе поддржи да се воспостават квалитетни земјоделски советодавни услуги во земјоделскиот сектор (МААСП), во насока на спроведување на Програмата за рурален развој и во функција на зголемување на јавното мислење за ИПАРД програмата. Првата фаза се очекува да заврши во ноември 2007 година, по која се очекува да започне втората фаза.

Дополнително СИДА обезбеди техничка помош за поддршка на кабинетот на министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Македонија, преку финансирање на проектот **Советодавни услуги за кабинетот на МЗШВ во врска со интеграциите кон ЕУ.**

Проектот финансиран од **Светска банка Зајакнување на земјоделството и пристапување кон ЕУ** е во насока на создавање на модерен и конкурентен земјоделски сектор, кој има значајна економска и социјална улога, како и помош на земјата за зголемување на апсорпцискиот капацитет и спроведување на ЕУ реформите сè до зачленување во ЕУ. Истиот се очекува да започне во текот на 2007 година.

Преглед на тековни проекти по донатори

Назив на проектот	Основна цел	Извори и износ на финансирање	Статус на проектот (од-до)
Структурни и правни реформи на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство	техничка помош во следните области: европска интеграција; анализа на земјоделската политика; усогласување на ветеринарно законодавство; усогласување на законската регулатива од областа на семето и садниот материјал ; рурален развој; земјоделски пазари, итн	ЕУ- Кардс 2004 2.711.448 €	20.01.2005- 19.12.2007 (продолжен)
Воспоставување систем за мониторинг и управување со лозови насади	усогласување на македонското законодавство во секторот за вино со тоа на ЕУ и да се воспостави катастар на лозови насади Да се зголеми конкурентноста и координацијата во македонскиот сектор за вино Да се зголеми институционалниот капацитет на МЗШВ за поддршка на секторот за вино	ЕУ- Кардс 2002 837.804 €	27.01.2004- 01.10.2006 (завршен)
Воспоставување на национален интегриран фитосанитарен систем	Промовирање и заштита на трговијата со растенија и саден материјал во Р.Македонија Зајакнување на капацитетот на фитосанитарните служби во Р. Македонија во согласност со стандардите на ЕУ Забрзување на процесот за усогласување на фитосанитарните закони на Р. Македонија.	ЕУ- Кардс 2002 872.980 €	24.03.2004- 01.06.2006 (завршен)
Воспоставување на национален систем за идентификација на животни-фаза 2	Воспоставување на системот за идентификација и регистрација на животните кој ќе овозможи: Заштита на здравјето кај луѓето и животните; Поддршка (субвенционирање) во сточарството; Следење на трендовите за производство на безбедна храна; Пристап до меѓународниот пазар на производи од животинско потекло; Селекција и полесно управување со фармите за говеда, овци и кози; Ефикасно справување со нелегална трговија со животни.	ЕУ- Кардс 2003 799.992 €	08.11.2004- 01.05.2006 (завршен)
Поддршка на модернизацијата на македонскиот земјоделско-прехранбен сектор и негово приближување кон ЕУ	Јакнење на земјоделскиот и прехранбениот сектор во Македонија како движечка економска и институционална сила, со цел за негово приближување кон ЕУ и соседните земји.	Германија-ГТЗ	04.2003-03.2005 (завршен)
Воведување на ЕУ директиви во македонската земјоделска политика	Проектот се состои од 2 компоненти: 1. Апроксимација на македонското законодавство со она на ЕУ. Во соработка со МЗШВ проектот ќе работи на подготовка на законот за земјоделство и рурален развој и на неговите подзаконски акти. 2. Поддршка на регионалната соработка во југоисточна Европа. Проектот има и една поткомпонента која се однесува на воведување на стандарди за квалитет на производите како што се ГАП, CEUROП, Хасап и сл.	Германија-ГТЗ	2005-2008

Назив на проектот	Основна цел	Извори и износ на финансирање	Статус на проектот (од-до)
Програма за наводнување на јужната долина на реката Вардар	Одржливо зголемување на земјоделското производство и продуктивност преку рехабилитација и модернизација на системите за наводнување на земјоделските површини во јужниот регион на реката Вардар.	Германија-ГТЗ	2003-2008
Програма за поддршка на советодавните услуги во земјоделството во Р. Македонија	Подобрување на економските услови на луѓето во руралните средини преку подобрување на квалитетот, релевантноста и пристапноста до земјоделските советодавни услуги	Шведска-СИДА 4.000.000 €	01.12.2004- 30.11.2007
СФАРМ фаза 2	Поддршка на земјоделците во бизнисот и ланецот; Поддршка за развој на демократијата и раководење во земјоделските здруженија;Развој на политика и стратегија.	Шведска-СИДА 4 100 000 €	01.12.2004-06.2007 (завршен)
Проект за подобрување на земјоделските статистики	Да воспостави силна основа за одржлив систем на земјоделска статистика, преку давање на адекватни, сигурни и навремени информации, со што ќе се задоволат барањата на ЕУ и потребите на македонското општество.	Шведска-СИДА 2.000.000 €	2002-2007
Градење на капацитет за формулирање на македонската политика и економска анализа на земјоделскиот сектор	Подобрување на капацитетот на катедрата за земјоделска економија и организација за да започне формулирање на политиката и економска анализа на прашањата кои се од стратешко значење за земјоделскиот сектор.	Шведска-СИДА 1.200.000 €	2004-2007
Платформа за знак за квалитет и сертификација; експертски центар за секторот земјоделство, храна и транспорт на истите во Македонија	Основање на експертски центар за контрола на квалитетот и центар за сертификација на секторот земјоделство и храна Сертифицирани 15-20 фирми во наредните 2 години (повеќе од 10 ХАЦЦП и 5 Еуреп-Гап) Промоција на системите за контрола на квалитет и сертификација во секторот земјоделството и храна.	Холандија - ПСО програмски 185.000 €	11.2004-09.2006 (завршен)
Основање, сместување и обезбедување на македонско сертификационо тело во хортикултурниот сектор	Зголемување на обемот на извозот на производи од хортикултурниот сектор од Македонија во ЕУ и со тоа зголемување на приходот на производителите во овој сектор. За таа цел ќе се основа сертификационо тело кое ќе им помага на прозиводителите во надминување на пречките за потврдување на квалитетот на извезените производи преку класификација на нивните производи и ќе обезбедува меѓународни сертификат и за продажба на нивните производи надвор од Македонија и посебно во ЕУ.	Холандија - ПСО програмски 370.000 €	01.01.2004- 31.12.2005 (завршен)
Производство и маркетинг на органска сушена храна	-Производство на суви овошја, зеленчук, супи, пире од компири и сите видови на природни производи. Овие производи ќе се пласираат на македонскиот пазар. -Обезбедување на квалитетни сировини за прехранбени компании од Македонија, Западна Европа и САД.	Холандија - ПСО БЗБ 699.100 €	01.11.2003- 31.10.2005 (завршен)

Назив на проектот	Основна цел	Извори и износ на финансирање	Статус на проектот (од-до)
Интегрирано производство на замрзнато овошје	Производство на овошје (малини, капини, јагодиШ), негово складирање и замрзување и извоз во ЕУ. Технологијата на превоз, доработка и чување според највисоките холандски еколошки стандарди, што обезбедува непречен извоз на целокупното производство.	Холандија - ПСО БЗБ 397.530 €	01.01.2003-2005 (завршен)
Производство на градинарско семе во Македонија	Со овој проект се развива производство на семе со холандска технологија со висок квалитет и потенцијал, што е основа за пласман како во Македонија, така и во земјите на ЕУ.	Холандија - ПСО БЗБ 520.000 €	01.11.2002-2005 (завршен)
Подобрување на условите за производство на млеко во Делчево	Подобрување на квалитетот и квантитетот на сите нивоа во производната линија на млеко. Проектот ќе го поддржи здружението З.О.Г. Симентал во еколошкото производство на млеко и ќе направи демонстрациона фарма за производство на млеко.	Норвешка-Норгес Вел 362.000 €	05.2003-2006 (завршен)
Производство на компири за семе, конзумација и преработка во Крива Паланка	Поддршка во одгледувањето на компирови семиња во околината на Крива Паланка. Три нови видови се внесени во македонската сортна листа, кои ќе бидат произведувани по лиценца од здружението на фармери Паланечки Компир. Од донаторот ќе биде поддржана изградбата на склад за компирови семиња и основна машинерија за производство на компирови семиња.	Норвешка-Норгес Вел 241.000 €	05.2003-2006 (завршен)
Проект за органско земјоделство во Македонија	Проектот ќе придонесе за имплементација на техники на органското производство и замена на конвенционалното со органско земјоделство. Активностите на проектот ќе ги опфатат и развојот на националната политика за органско земјоделство и воведување на предмет органско земјоделство во земјоделските школи во Македонија.	Швајцарија-СДЦ 407.489 €	01.07.2005-2008
Воведување и ширење на одржливи системи за производство на овошје и зеленчук	-Ширење на одржливи производствени системи; -Подобрување на конкурентноста на фармите преку надградување на типичните локални производи; -Воведување на технологии за органско и интегрално производство кои се во согласност со меѓународните регулативи.	Италија 339.000 €	01.04.2004- 01.04.2006
ИФАД 1 Проект за рехабилитација на руралните подрачја во јужните и источните делови на Македонија	Обезбедување на финансиски услуги на мали приватни фармери и претприемачи во понеразвиените делови на Македонија.	ИФАД 7.600.000 \$	1997-31.12.2005 (завршен)
ИФАД 2 Проект за финансиски услуги во земјоделството	-Развивање на комерцијално одржливи фарми и други рурални претпријатија; -Воспоставување на институционална и финансиска основа за одржливи земјоделски финансиски услуги.	ИФАД-8.000.000 \$ Шведска- 854.740 \$	28.05.2002- 28.05.2007

Назив на проектот	Основна цел	Извори и износ на финансирање	Статус на проектот (од-до)
Програма за воспоставување на пазарни врски за земјоделците во Македонија	Оспособување на учесниците во синџирот на снабдување со земјоделски прехранбени производи да ги искористат постојните и новите пазарни можности.	ИФАД, Италија 782.000 \$	07.10.2004- 30.06.2007
Проект за рехабилитација и реструктурирање на наводнувањето	-Да им се овозможи на земјоделците целосно да ги користат потенцијалите на наводнувањето преку рехабилитација на три системи за наводнување од највисок приоритет. -Да придонесе за зголемување на одржливоста и ефикасноста на овие системи за наводнување преку воведување на учесничко управување.	Светска Банка- 12.500.000 \$ Холандија- 11.990.000 \$	28.04.1998- 30.09.2006 (завршен)
Проект за зајакнување и пристапување на земјоделскиот сектор	да се подобри помошта во земјоделскиот сектор на начин конзистентен со барањата за пристапување во ЕУ. Проектот содржи 4 компоненти, и тоа: - зајакнување на административниот капацитет на МЗШВ согласно со барањата на ЕУ - зајакнување на способноста на МЗШВ за искористување на фондовите за рураклен развој на ЕУ - развивање на ефикасен ветеринарен капацитет завршување на реформите во секторот на наводнување	Светска Банка - 15.000.000 \$	започнува со реализација септември 2007
Катастар за недвижности и регистрација	-Забрзување на востанувањето на КН; -Подобрување на процедурите за запишување и воведување на автоматизација и ИТ технологија за ефикасни услуги на запишување на правата; -Подобрување на институционалниот капацитет и на човечите ресурси и стратешки развој; -Развој на владиниот капацитет да формулира политики за да се постигнат ефикасни пазари на имоти.	Светска Банка- 10.850.000 € Холандија- 550.000 € Шведска- 3.000.000 €	07.2005-12.2009
Воведување на подобрени вештини за земјоделство, механизација, наводнување и маркетинг	-Да се помогне во економското опоравување на кризните и сушните подрачја; -Промоција на подобрено земјоделско производство и маркетинг на високоприходни земјоделски култури; -Подобрена земјоделска пракса и зголемена продуктивноста на земјоделците во кризните и сушните региони; -Современ земјоделски маркетинг на високоприходни земјоделски култури во 24 групи/села	ФАО, Норвешка 996.372 \$	05.2003-12.2005 (завршен)

Назив на проектот	Основна цел	Извори и износ на финансирање	Статус на проектот (од-до)
Институционален развој и градење на капацитет во шумарството и во подсекторите на дрвната индустрија	-Формулирање на нова шумска политика и изработка на национална стратегија за шумарство во согласност со националните развојни и еколошки акциски планови и стандардите на ЕУ -Донесување на ново шумско законодавство усогласено со новата шумска политика и правилата и регулативите на ЕУ.	ФАО 296.000 \$	10.2004-09.2006 (завршен)
Програма за знак за квалитет и поддршка на агробизнисот	Примена на активност за знак за квалитет во одржлива индустрија, со поддршка на националното здружение на производителите на месни и млечни производи; Да им се овозможи на производителите, преработувачите и трговците на овошје и зеленчук да ја зголемат нивната способност да ги идентификуваат и задоволат потребите на домашниот и меѓународниот пазар; Да се помогне овчарската индустрија.	УСАИД 6.000.000 \$	30.09.2003- 29.09.2007
Проект за конкурентност во Македонија	Зголемување на конкурентноста на македонското стопанство преку развој и имплементација на стратегии за пет индустриски кластери за извозни производи кои како основа за настап на светскиот пазар ги имаат квалитетот и иновативноста, а не евтината работна сила. Кластер за вино, јagne и сирење.	УСАИД 11.670.000 \$	2002-2007
ХС злетовица 1-ва фаза брана Кнежево и наводнување	Водоснабдување на населението и индустријата за преку 100 000 жители во општините: Кратово, Пробиштип, Штип, Свети Николе, Злетово, Карбинци и Лозово; Наводнување на 3100 ха земјоделски површини во атарот на Пробиштип и Злетово Производство на електрична енергија од 56.000.000 кwh годишно; Обезбедување на биолошки минимум на реката Злетовица и намалување на опасност од поплави.	Јапонија	2003-2010
ХСМ Лисиче-брана со придружни објекти	Намената на овој хидросистем ќе биде обезбедување на вода за водоснабдување на градот Велес и околните населени места, наводнување на 4.200 ха земјоделско земјиште, производство на електрична енергија и унапредување на животната средина.	Холандија, Шпанија	01.08.1991- 20.08.2006

Извор: Проект за координација на странска помош, фаза 2, УНДП/СЕП, 2006

Поглавје 10

Рурален развој

Вовед

Руралниот развој како поим во неговото значење во политиката на ЕУ е нов за МЗШВ и општо за Владата на Р. Македонија. До сега, неколку институции спроведуваа на некоординиран начин низа програми за јавна поддршка кои пошироко можат да се категоризираат под заглавјето “рурален развој”. МЗШВ води две мали годишни програми за земјоделски инвестиции и ревитализација на селата (во просек €1.5 милиони годишно, но тие се намалени, почнувајќи од 2004, до просечно 0.3 милиони годишно). Слично, институции од други сектори водеа програми (за мали и средни претпријатија - програма од Министерството за економија, и сл.). Недоволно развиените подрачја се покриени од Бирото за недоволно развиени подрачја (во Министерството за локална самоуправа). Сепак, овие некоординирани шеми функционираат одделно, а не како интегрирани Програми.

Во јануари 2004, во МЗШВ беше формиран Секторот за финансиска поддршка и рурален развој, кој го опфаќа и Одделението за финансиска поддршка во земјоделството и Одделението за рурален развој, чија задача е да планира, дизајнира и да ги следи политиките и мерките за рурален развој.

На крајот од 2005, МЗШВ беше назначено од Владата⁴⁰ како управувачки орган за руралниот развој во Македонија. Во согласност со ова Решение, МЗШВ е назначено да планира, следи и да ги оценува активностите и програмите, да ги координира активностите на различните институции од секторот и да врши супервизија на финансиските функции кои се однесуваат на руралниот развој. Управувачката институција ќе биде партнер одговорен за целокупната соработка со ЕК во областа која управува со земјоделството и со руралниот развој. Општата цел е да се постават системи за поддршка за олеснување на мерките за рурален развој според мерките на ЕУ и да се изградат административни системи кои ќе може да одговорат на претпристапните ИПАРД средства на ЕУ.

Во 2006, МЗШВ вовеле одделна буџетска програма од 45 милиони МКД (околу € 0.73 милиони евра), за интегрално да финансира и имплементира програма за Рурален развој. Програмата беше управувана од Секторот за финансиска поддршка и рурален развој. Конкретни цели на Програмата се следните:

- поддршка на развојот на руралните средини во согласност со постојните програми за целните корисници со цел да се подобри конкурентноста и одржливоста на земјоделството и на руралните средини;
- востановување на неопходните административни системи во рамките на МЗШВ за да се управува со претпристапните фондови на ЕУ наменети за рурален развој.

Програмата опфаќа една мерка “Инвестиции во земјоделски стопанства” и три под-мерки:

- Набавка на опрема и механизација за растително производство
- Набавка на опрема и механизација за сточарско производство

⁴⁰ Решение на Владата на Р. Македонија, бр.19-4070/1 од 18.11.2005 (Службен весник на РМ бр. 5/2006),

- Набавка на опрема и механизација за доработка и чување на примарни земјоделски производи

Подобни корисници беа физичките и правните лица (регистрирани земјоделци и земјоделски организации).

Правата и обврските на корисниците на средствата од оваа програма беа утврдени со решение за начинот за остварувањена правото за користење на средствата што ги пропиша министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство и договори што ги склучуваше министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство со барателите чии барања беа одобрени.

По објавување на програмата во службен весник (Сл.Весник бр.15/2006), следуваше објавување на оглас во печатените медиуми и кампања за нејзина промоција преку организирање на регионални средби, дистрибуција на рекламен материјал, флаери, брошури, преку подрачните единици на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, земјоделски здруженија, Федерацијата на фармери, Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството, Ифад советници и др.

Во делот на Инвестиции во земјоделски стопанства, корисници беа правни лица кои се регистрирани според Законот за трговски друштва и физички лица регистрирани според Законот за вршење на земјоделска дејност.

Реализацијата за правните лица се изврши на следниот начин:

Р.б.	Инвестиции за опрема во:	Планирани	Исплатени	Нереализирани
1.1.	Растително производство	3.000.000,00	10.239.669,00	-7.239.669,00
1.2.	Сточарско производство	4.000.000,00	9.064.379,00	-5.064.379,00
1.3.	Доработка и чување на примарни земјоделски производи	7.000.000,00	999.707,00	6.000.293,00
ВКУПНО		14.000.000,00	20.303.755,00	-6.303.755,00

Реализацијата за физички лица се изврши на следниов начин:

Р.б.	Инвестиции за опрема во:	Планирани	Исплатени	Нереализирани
1.1.	Растително производство	6.000.000,00	13.064.132,00	-7.064.132,00
1.2.	Сточарско производство	10.000.000,00	5.573.449,00	4.426.551,00
1.3.	Доработка и чување на примарни земјоделски производи	14.000.000,00	927.572,00	13.072.428
ВКУПНО		30.000.000,00	19.565.153,00	10.434.847,00

Вкупниот број на лица што поднесоа барање за користење на средства беше 404 од кои 242 барања од правните лица и 162 барања од физички лица.

Преглед на бројот на доставени барања по корисници (правни и физички лица) и по подрачни единици:

Р.б.	Подрачна единица	Физички лица	Правни лица	Вкупно
1	Берово	6	5	11
2	Битола	11	37	48
3	Валандово	0	5	5
4	Велес	4	19	23
5	Виница	0	1	1
6	Гевгелија	2	22	24
7	Гостивар	6	6	12
8	Дебар	5	0	5
9	Делчево	7	5	12
10	Демир Хисар	1	1	2
11	Кавадарци	4	7	11
12	Кочани	13	16	29
13	Кичево	1	8	9
14	Кратово	0	0	0
15	Крива Паланка	2	5	7
16	Крушево	0	0	0
17	Куманово	2	7	9
18	Македонски Брод	1	3	4
19	Неготино	2	3	5
20	Охрид	1	4	5
21	Прилеп	12	10	22
22	Пробиштип	2	4	6
23	Радовиш	7	6	13
24	Ресен	2	1	3
25	Свети Николе	39	4	43
26	Струга	1	9	10
27	Струмица	4	9	13
28	Тетово	10	6	16
29	Штип	1	14	15
30	Гази Баба	5	14	19
31	Чаир	0	1	1
32	Кисела Вода	8	3	11
33	Карпош	3	7	10
ВКУПНО		162	242	404

Со оглед на тоа што интересот за користење на средства беше мал за мерките 1.3.а)Инвестиции за доработка и чување на примарни земјоделски производи, 1.2.б)Инвестиции во опрема во сточарско производство и 1.3 б)Инвестиции за доработка и чување на примарни земјоделски производи, министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство, согласно дел VI став 1 од програмата за Рурален развој изврши пренамена на средствата по одделни мерки.

Преглед на пренамена на нереализирани средства по мерки:

Р.б.	Мерка	Средства за пренамена
1.3.а)	Инвестиции за доработка и чување на примарни земјоделски производи	6.000.293,00
1.2.б)	Инвестиции за опрема во сточарско производство	4.426.551,00
1.3.б)	Инвестиции за доработка и чување на примарни земјоделски производи	9.149.944,00
Вкупно		19.576.788,00

Преглед на пренаменети средства за реализација на следни мерки:

Р.б.	Мерка	Средства за пренамена
1.1. а)	Инвестиции за опрема во растително производство	7.239.669,00
1.2. а)	Инвестиции за опрема во сточарско производство	5.064.379,00
1.1. б)	Инвестиции за опрема во растително производство	7.064.132,00
2.1	Материјални трошоци за спроведување на програмата	208.608,00
Вкупно		19.576.788,00

Од вкупно поднесените барања од правни лица (242) одобрени беа 52 барања, со кои се потпишаа Договори за финансиска поддршка, а поради некомплетност или несоодветност беа одбиени 190 барања. Се реализираа 47 договори и за нив се исплати финансиска поддршка. Нереализирани беа 4 договори а кај едно правно лице при контрола на терен се утврди неправилност при реализација и на истото не се исплати финансиска поддршка.

Од вкупно поднесени барања од физички лица (162) одобрени беа 113 барања, со кои се потпишаа договори за финансиска поддршка, а поради некомплетност или несоодветност беа одбиени 49 барања. Се реализираа 99 договори а кај едно физичко лице при контрола на терен се утврди неправилност при реализација и на истото не се исплати финансиска поддршка.

Преглед на бројот на одобрени и реализирани барања по корисници (правни и физички лица) и по подрачни единици:

Р.б	П.Е.	Мерка 1.1.		Мерка 1.2.		Мерка 1.3.		Вкупно
		Физички	Правни	Физички	Правни	Физички	Правни	
1	Берово	4			1			5
2	Битола	4	3		9	1		17
3	Валандово				1			1
4	Велес	2	3	1	2			8
5	Гевгелија	2	2				1	5
6	Гостивар	1		1				2
7	Дебар	1		2				3
8	Делчево	2		4				6
9	Демир Хисар			1				1
10	Кавадарци	2	1					3
11	Кочани	5	1	3				9
12	Куманово	1	1				1	3
13	М.Брод	1						1
14	Неготино					1		1
15	Охрид			1				1
16	Прилеп	7	2	3	3			15
17	Пробиштип		1					1
18	Радовиш	2						2
19	Св.Николе	20		6				26
20	Струга				2		1	3
21	Струмица	2	1		1			4
22	Тетово	6		3	1			10
23	Штип		4				1	5
24	Гази Баба	2	2	2			1	7
25	К.Вода	3	1	2				6
26	Карпош			1				1
Вкупно		67	22	30	20	2	5	146

Поглавје 11

Ветеринарство

Управа за ветеринарство, тековни активности

Управата за ветеринарство, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство како надлежен орган во состав е одговорна за контрола на здравствената заштита на животните, заштита од заразните болести кои од животните се пренесуваат на луѓето, ветеринарно санитарниот преглед и контрола на производите, суровините и отпадните материји од животинско потекло, превентива во размножувањето на животните, ветеринарната заштита и унапредување на животната средина и природата, минималниот задолжителен обем на здравствена заштита на животните, организација и вршење на ветеринарно - здравствената дејност, ветеринарно здравствената контрола на добиточната храна и производите за исхрана на животните, производството, прометот и употребата на лековите за употреба во ветеринарната медицина, обележувањето и идентификацијата на животните и благосостојбата на животните. Своите надлежности ги врши согласно Законот за ветеринарно здравство (Сл. весник на РМ бр.28/98), Законот за безбедност на храната Закон за безбедност на храна и на производите и материјалите што доаѓаат во контакт со храната (“Службен весник на РМ” бр. 54/2002); Закон за лекови, помошни лековити средства и медицински помагала (“Службен весник на РМ” бр. 21/98);Закон за идентификација и регистрација на животните (“Службен весник на РМ” бр. 69/2004).

Управата за ветеринарство работите од својата надлежност ги врши и во согласност со меѓународните договори што ги ратификувала Република Македонија, Меѓународните стандарди на Светската организација за здравствена заштита на животните (ОИЕ) како и со други акти и стандарди со кои се обврзала Република Македонија.

11.1. Здравствена заштита на животните

МЗШВ, преку Управата за ветеринарство, а согласно Законот за ветеринарство и Годишната Наредба за 2006 година, спроведе низа превентивни мерки и активности за контрола и искоренување на следниве болести:

а. Превентивна вакцинација и третмани:

- Беснило кај кучињата;
- Класична чума кај свињите;
- Њукастелска болест кај живината;
- Црн пришт (Антракс).

Класична чума кај свињите

Вкупно вакцинирани свињи против Класична чума кај свињите за 2006 година се 368.688.

Црн Пришт (Антракс)

За контрола на болеста предвидена е вакцинација на сите говеда, овци, кози и копитари во местата каде болеста е потврдена во последните 20 години. Третирања се извршени на 31.101 овца, 5.865 говеда, 282 кози и 111 коњи.

Њукастелска болест

Во текот на 2006 година се извршени вкупно 2.634.758 вакцинации на живина против Њукастелска болест.

б. Годишна наредба за 2006 – Збрини резултати за дијагностички испитувања согласно методологијата на Labis(Лабораториски информативен систем)

Тестирања и други испитувања:

- Бруцелоза кај овци/кози;
- Бруцелоза кај говеда;
- ТБЦ кај говеда.

1. Бројот на позитивни овци и кози на болеста бруцелоза е 14.749, а заклани се 7868 овци и кози во кланица Македонски Бисер од Радовиш.

2. Во 2006 година, на Бруцелоза кај говедата вкупно беа тестирани 5.694 говеда во 104 населено место. Позитивни говеда се дијагностицирани во вкупно 12 населени места во 10 епизоотиолошки подрачја. Како серо позитивни беа дијагностицирани вкупно 143 говеда. На принудно колење се пратени 110 говеда.

3. Во 2006 година за контрола на болеста Туберкулоза кај говедата вкупно се туберкулинизирани 103.788 говеда, позитивен резултат дале 111 говеда. Во кланица „Македонски Бисер„ од Радовиш заклани се 114 говеда.

4. Во текот на 2006 година земени се и испитани за присуство на причинителот на трансмисивни Енцефалопатии (ТСЕ) 1258 проби од заклани говеда и 995 проби од заклани овци/кози во кланиците во Република Македонија. Сите испитани примероци покажале негативен резултат (отсуство) на причинителот на Трансмисивни Енцефалопатии.

11.2. Ветеринарно јавно здравство

Активностите на Управата за ветеринарство за ветеринарно јавно здравство за периодот 01 јануари .- 31 декември 2006 се следниве:

- **Креирање на ветеринарно-здравствени услови и изработка на ветеринарно-санитарни одобренија со кои се потврдува дека не постојат ветеринарно-санитарни пречки за увоз на пратките од животинско потекло**

По барање на увозниците изготвени се 3065 решенија со кои се утврдува дека не постојат ветеринарно-санитарни пречки за увоз на пратки од месо и производи од месо и 1345 решенија со кои се утврдува дека не постојат ветеринарно-санитарни пречки за увоз на пратки од млеко и производи од млеко. Обработени се 2489 раздолжени решенија од извршен увоз на пратки месо и производи од месо со вкупно увезена количина 29.226.928 кг и 1133 раздолжени решенија од извршен увоз на млеко и производи од млеко со вкупно увезена количина 21.587.443 килограми.

- **Следење и анализа на годишниот план за Националната програма за мониторинг на присуството на биорезидуи во производите од животинско потекло**

Според годишниот план од Националната мониторинг програма за контрола на резидуи од одредени супстанции, ветеринарни лекови и контаминенти во живи животни и храната од животинско потекло во 2006 беше предвидено да се земат 1106 мостри, од што се реализира 82,55%, односно беа земени 913 мостри.

Од страна на Факултетот за ветеринарна медицина Скопје кој го спроведуваше лабораториското испитување беа доставени и обработени 42 фактури со вкупно 901 наоди.

Вкупниот износ од спроведеното испитување изнесува 6.147.100 денари.

Од вкупно испитаните мостри 18 дадоа позитивен наод на присуство на тешки метали.

- **Ветеринарно-санитарна согласност за отпочнување со работа на објекти за колење на животни и производство на производи од животинско потекло и доставување мостри за лабораториско испитување**

Поднесени се вкупно 52 барања за одобрување за отпочнување со работа на објекти за колење животни и производство на производи од животинско потекло, складирање-лагерирање на производи од животинско потекло како и издавање извознички контролни броеви.

Издадени се 17 решенија за отпочнување со работа на објекти за производство на производи од животинско потекло, како и две решенија за определување на извозни објекти за извоз на производи од животинско потекло од Република Македонија.

До Европската Комисија поднесена е пријава со кандидатура на еден објект за одобрување на извоз на јагнешко месо на пазарите на ЕУ, промена на име на еден веќе одобрен објект, како и бришење од листата на еден постоечки објект за извоз на јагнешко месо.

- **Податоци за Објекти за преработка на производи од животинско потекло во Р. Македонија кои имаат добиено ветеринарно-санитарна согласност за работа во 2006 година од Управата за ветеринарство**

Детален приказ за овие објекти е даден во следнава табела

Вид на објект	вкупен број	Извозни објекти
Кланици	1	1
Класирање и пакување на јајца	2	2
Ладилник - складиште	9	2
Преработка на месо	1	/
Млекари	3	1
Производство на сладолед	1	1

Напомена: Извозните објекти дадени во третата колона се дел од вкупниот број на објекти.

- **Податоци за вкупниот број на објекти за преработка на производи од животинско потекло во Р. Македонија кои имаат ветеринарно-санитарна согласност за работа од Управата за ветеринарство**

Детален приказ за истите е даден во следнава табела:

Вид на објект	вкупен број	Извозни објекти
Аквакултура	2	2
Готови јадења	6	6
Преработка на јајца	1	1
Кланици	23	9
Класирање и пакување на јајца	3	3
Ладилник - складиште	34	3
Обработка на мед	4	3
Расекување на месо	1	/
Преработка на месо	41	/
Млекари	82	6
Производство на сладолед	1	1
Преработка на риба	2	2

Напомена: Извозните објекти дадени во третата колона се дел од вкупниот број на објекти.

11.3. Систем за ветеринарно-медицински препарати

Во 2006 година согласно Законот за лекови, помошни лековити средства и медицински помагала Службен Весник на Република Македонија 21/98 и Законот за Ветеринарно Здравство Службен Весник на Република Македонија 28/98 Управата за ветеринарство изработи и издаде 546 одобренија односно решенија за увоз на лекови, добиточна храна и додатоци за добиточна храна.

Во соработка со ветеринарните инспекциски служби извршена е контрола на 17 правни субјекти кои вршат промет со лекови за употреба во ветеринарната медицина (Веледрогерији) како и регистрација на три нови правни субјекти кои ја вршат оваа дејност. Изврши регистрација на 75 ветеринарно медицински препарати и за истите изготви листа на ветеринарно медицински препарати за кои е издадено Одобрение за ставање во промет која што периодично беше објавувана во Службен весник на Република Македонија.

Изготвен е Правилник за начинот на водење на евиденција за прометот на лековите за употреба во ветеринарната медицина како и Правилник за податоците што треба да ги содржи упатството за употреба на лековите за употреба во ветеринарната медицина и истите ги објави во Службен весник на Република Македонија.

11.4. Систем за исхрана на животните

Во системот на исхрана на животните во текот на 2006 година:

- Извршена е корекција на ветеринарно-санитарни услови и изработка на ветеринарно-санитарни Решенија со кои се потврдува дека не постојат ветеринарно-санитарни пречки за увоз на добиточна храна. Изготвување на модел сертификати кои ја потврдуваат ветеринарно-санитарната исправност на добиточната храна.
- - Изготвена е листа на правни субјекти кои вршат промет со добиточна храна и согласно оваа евиденција во Република Македонија работат 76 оператори со добиточна храна од увоз.

- - Изготвена е и објавена Наредба за забрана на употреба на протеини по потекло од животни во исхрана на животни Службен весник на Република Македонија 109/06.

11.5. Систем на идентификација и регистрација на животните

Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство преку Управата за ветеринарство, спроведува систем за идентификација и регистрација на животните. Неговата имплементација е поддржана од Европската унија преку Европска агенција за реконструкција (фондовите на КАРДС и ФАРЕ).

Системот за идентификација и регистрација на животните има за главна цел:

- Хармонизација на македонската легислатива со европската;
- Контрола на движењето на животните и со тоа контрола на здравјето на животните и луѓето;
- Подробрување на програмите за развој на земјоделството;
- Заштита на здравјето на потрошувачите преку обезбедување на безбедна храна од животинско потекло;
- Непречен пристап на меѓународниот пазар за производи од животинско потекло;
- Доказ на сопственоста со што се спречува криминалот.

Задачата за воспоставување на еден ваков систем произлегува од Договорот за стабилизација и асоцијација со ЕУ, како и Времената спогодба, со кои се преземаат обврски за апроксимација на македонската легислатива со европската.

Систем за идентификација и регистрација на животните (ИиР)

Системот за идентификација и регистрација на фармските животни го сочинуваат:

- Централен регистар на одгледувалишта на животни;
- средства за поединечна идентификација на животните од видовите говеда, овци, кози и копитари;
- регистри на одгледувалишта на животните од видовите говеда, овци, кози и свињи;
- документи за движење на животните од видовите говеда, овци, кози и копитари и
- компјутерска база на податоци за животните од видовите говеда, овци, кози и свињи.

Во ноември 2004 се започна со идентификацијата и регистрацијата на сите категории говеда во Р. Македонија. Теренските активности се спроведуваат од ветеринарните друштва кои имаат договор со МЗШВ и до крајот на 2006 година во базата на податоци се регистрирани 310.915 грла говеда (состојба на 31 декември 2006 година). Во оваа бројка се опфатени над 95% од категоријата на стари говеда со што се овозможува целосно спроведување на Законот за ИиР кој ги уредува роковите за идентификација и регистрација на новороденте грла (најмногу 42 дена од раѓањето на животното). За секое обележно говедо се изработува и доставува негов пасош кој го следи животното при секое негово движење (купопродажба). Системот е оценет од меѓународните експерти како еден од најсовремените во Европа и единствен функционален во Југо-источна Европа.

Идентификација и регистрација на овци и кози

Поради успешноста на проектот “Воспоставување на систем за идентификација и регистрација на говеда”, ЕАР во соработка со МЗШВ започнаа со реализација на проектот “Систем за идентификација и регистрација на животните- фаза 2” финансиран од ЕУ, кој започна на почетокот на ноември 2004. Проектот трае 30 месеци при што се спроведени следниве активности:

- консолидација на системот за идентификација и регистрација на говедата;
- развој на стратегија за идентификација и регистрација на малите преживари и изготвување на законски и подзаконски акти;
- интеграција на системот за идентификација и регистрација на животните со другите информатички системи во Управата за ветеринарство и Министерството за земјоделство шумарство и водостопанство.

Моментална состојба на системот за идентификација и регистрација на животните

Системот за ИиР на животните е во напредна фаза и од почетокот на 2006 година до сега се спроведени и се спроведуваат следниве активности:

- Континуирано спроведување на активностите за идентификација и регистрација на животните, достава на документи, регистрирање на движењата на животните и администрирање на базата на податоци;
- Извршена е набавка на дополнителни 24 ПДА рачни компјутери, кои ќе се користат за потребите на системот за ИиР. Средства во износ од 30.000 € беа обезбедени преку Европската агенција за реконструкција (ЕАР).
- Изготвени се нацрт измени и дополнувања на постоечкиот Закон за ИиР на животните (постоечкиот Закон за Идентификација и регистрација на животните беше изготвен кога не постоеше релевантна ЕУ легислатива. Со донесувањето на Регулативата 21/2004 ЕЕС, со која се регулира ИиР на малите преживари, одредбите на постоечкиот Закон за ИиР станаа не компатибилни со европските). Законот е во процедура на донесување и се очекува да стапи во сила во текот на 2007 година.
- Изготвени се измени и дополнувања на Правилникот за идентификација и регистрација на говеда (Сл. Весник на РМ 47/2005). Новиот Правилник ќе стапи во сила во 2007 година.
- Во периодот од Јануари 2006 до февруари 2007 година, извршена е контрола на 3576 одгледувалишта на говеда.
- Извршена е надградба на постоечкиот систем, со имплементација на додатни модули:
 - а) модул за следење/контрола на зементите примероци - со што ќе се подобри контролата на болестите кај животните и контролата на пратките од животинско потекло (модулот е во завршна фаза на тестирање);
 - б) модул за контрола на субвенциите во говедарството (оперативен од април 2006 година);
- Изготвена е стратегијата за понатамошна надградба на постоечкиот систем. Еден од предвидените модули е модулот за граничната ветеринарна инспекција, со што ќе се обезбеди подобра контрола на увезените пратки од животинско потекло;
- Изготвен е план за имплементација на системот за ИиР на малите преживари;
- Извршена е обука на персоналот за администрирање на системот за обработка на пописните формулари за малите преживари;

- Извршен е попис на одгледувалишта на мали преживари, со што се опфатени над 90% од одгледувалиштата кои чуваат овци и кози;
- Започнато е внесување на пописните формулари во базата на податоци, и планирано е процесот да биде завршен до крајот на април 2007 година;
- Извршена е обука на персоналот на новите ветеринарни станици за ИиР на животните, нивно задолжување со материјално технички средства (хардвер, софтвер) и средства за идентификација;
- Континуирана посета на сточните пазари, едукација на фармерите, трговците со добиток и одговорните лица кои управуваат со пазарите во врска со ИиР на животните;
- Изработка и дистрибуција на пропаганден материјал;
- Изработка и дистрибуција на кратка и долга верзија на промотивен филм за ИиР на животните;
- Организирање презентации во соработка со подрачните единици на МЗШВ, Ветеринарните станици и сточарските друштва;
- Предложен е концепт за користење на Компјутерската база на податоци, за воспоставување на информатички стандард на ниво на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, со што ќе се изврши регистрација на сите типови на земјоделски стопанства во РМакедонија. Со ваков пристап ќе се намалат трошоците за одржување и лиценцирање на Земјоделскиот информатички систем кој според европските стандарди мора да се воспостави заради користење на субвенциите, безбедноста на храната и планирање на развојот во земјоделството;
- Управата за ветеринарство во соработка со ЕАР го одобри започнувањето на “Проектот за идентификација и регистрација на животните - фаза 3” по завршувањето на постоечкиот проект;

Програма за користење на средствата за здравствена заштита на животните во 2006 година

Програмата треба да овозможи Управата за ветеринарство - Одделението за идентификација и регистрација на животните да одговори на обврските што и се дадени согласно Законот за идентификација и регистрација на животните. Активностите ќе бидат насочени кон остварување на следниве приоритети:

1. Финансирање на тернските активности поврзани со ИиР
2. Одржување и надградба на постоечката база на податоци
3. Набавка на ушни маркици
4. Подигнување на свеста на сточарите за нивните обврски кои произлегуваат од Законот за ИиР на животните

11.6. Законска регулатива

Во постапка на усвојување се:

- Закон за ветеринарно здравство (втора фаза-Владина постапка)
- Закон за јавно ветеринарно здравство (Владина постапка)
- Закон за благосостојба на животните (Владина постапка)
- Законот за отпад и нус-производи од животниско потекло (Владина постапка)

До крајот на 2007 година се планира донесување на редица подзаконски акти кои произлегуваат од Законот за ветеринарно здравство кој како основен и системски закон регулира одредени прашања и активности од ветеринарното здравство. Во

групата посебни закони од областа на ветеринарството спаѓаат: Закон за ветеринарно јавно здравство, закон за благосостојба на животните, Закон за нус-производи од животинско потекло, Закон за ветеринарно-медицински препарати, Закон за исхрана на животните.

Исто така, изготвени се работните верзии на *Законот за ветеринарно-медицински препарати* и *Законот за исхрана на животните*.

Како континуитет во усогласување на ЕУ законодавството од Законот за ветеринарно здравство, Законот за ветеринарно јавно здравство, Законот за благосостојба на животните, Законот за нус-производи од животинско потекло потребно е да се донесат бројни подзаконски акти во текот на 2008 година со кои поблиску се пропишуваат одредени услови, критериуми или процедури.

Во текот на 2009 година предвидено е донесување на подзаконските акти кои ќе произлезат од Законот за ветеринарно-медицински препарати како и Законот за исхрана на животните.

Треба да се напомене дека новодонесените закони и подзаконски акти, како и оние кои се во фаза на донесување предвидени како краткорочен или среднорочен приоритет се усогласени со законодавството на ЕУ. Процесот на усогласување на националното законодавство со релеватното законодавство на ЕУ Владата на РМ како една од обврските заради соодветно формулирање на оптималните преговарачки позиции на Република Македонија и исполнување на условите за влез во ЕУ, Владата на Република Македонија изготви сеопфатен и долгорочен документ Национална Програма за усвојување на правото на ЕУ – НПАА.

11.7. Ветеринарни Инспекциски служби

Со вршењето на ветеринарно санитарната контрола и надзор се обезбедува примена на законските одредби, со цел постигнување адекватна здравствената заштита на животните од болести, заштита од заразните болести кои од животните се пренесуваат на луѓето, ветеринарно-санитарен преглед и контрола на храната од животинско потекло, ветеринарна заштита и унапредување на животната средина и природата.

Ветеринарно санитарната контрола во внатрешниот промет ја спроведуваат **39 ветеринарни инспектори** во **23 подрачни организациони единици** кои се во состав на МЗШВ. Ветеринарно санитарната контрола во надворешниот промет преку границата на Република Македонија ја спроведуваат **13 ветеринарни инспектори** на **9 гранични премини** определени од страна на Владата на Р.Македонија. Сите тие ги сочинуваат ветеринарните инспекциски служби.

I. Компарација на активностите на ветеринарните инспекциски служби во 2004, 2005 и 2006 година

- Во извештајот за работењето на ветеринарната инспекција во 2006 година констатиран е пораст на издадените записници во текот на годините. Зголемениот број издадени записници е резултат на зголемените ветеринарно-санитарни контроли. Бројот на издадени решенија е со константна вредност. Бројот на пријави за прекршоци во 2006 година двократно е зголемен во однос на 2005 година и шесткратно во однос на 2004 година што може да се види од следнава табела:

Табеларен приказ на извршени ветеринарно санитарни контроли и бројот на поведени управни и казнени постапки во 2004, 2005 и 2006 година

Вид правни акти	година		
	2004	2005	2006
записници	4.568	5.099	6.081
решенија	1.254	1.006	1.441
мандантни казни	3	0	0
пријави за прекршоци	48	133	302
пријави за кривични дела	1	1	1

Во табелата е даден приказ на извршени ветеринарно санитарни контроли и бројот на поведени управни и казнени постапки во 2004, 2005 и 2006 година од страна на ветеринарните инспектори во ПОЕ-ци на МЗШВ.

- Констатиран е континуитет во бројот на заклани и прегледани животни од видот говеда, свињи, овци и кози, а значително зголемување на процентот на заклана живина кој во 2005 и 2006 година е зголемен за 2 пати во однос на 2004 година како што е прикажано во следнава табела:

Табеларен приказ на вид и број на прегледани животни наменети за колење во 2004, 2005 и 2006 година

вид на животни	година		
	2004	2005	2006
говеда	7.263	6.733	6.203
свињи	95.220	110.376	105.284
овци	250.410	251.218	293.095
кози	690	385	5.151
живина	486.137	839.886	1.012.546

Во табелата е даден приказ за видот и бројот на прегледани животни од страна на ветеринарните инспектори, кои се заклани во 2004, 2005 и 2006 година.

- Во внатрешниот промет најмногу ветеринарно-санитарни прегледи се извршени на месото и производите од месо, потоа на млекото и млечните производи како најбројни на пазарот, а зад нив се јајцата и производите од јајца и рибите и производите од риби. Во годините земени за анализа, 2004-та година доминирале прегледите извршени на месото и на производите од месо во однос на сите останати производи. Бројот на прегледи на месо и месни производи низ годините опаѓа. Бројот на прегледи на останатите производи од животинско потекло низ годините земени за анализа се зголемува

Приказ на бројот на извршени ветеринарно санитарни прегледи на производи од животинско потекло во прометот во 2004, 2005 и 2006 година

вид на производ	година		
	2004	2005	2006
Месо	7.359	5.692	4.245
производи од месо	5.187	4.622	4.853
Млеко	1.907	2.461	2.616
производи од млеко	2.501	2.502	2.947
Риби	288	701	938
производи од риби	310	637	138
Јајца	189	923	1.233
производи од јајца	93	730	970
Мед	139	24	30
храна за риби	19	6	2
добиточна храна	48	25	14
рибино брашно	17	28	9
кукички од полжави	15	1	0
полжави	12	5	9
рибина икра	0	3	3
останато	118	168	109
вкупно	18.202	18.528	18.116

- На царинските терминали во 2006 година се прегледани 935 пратки повеќе од 2005 година. Порастот на прегледани пратки се должи на порастот на увезени пратки од животинско потекло. Согласно зголемениот број пристигнати пратки во 2006 година зголемен е и бројот на земени мостри за утврдување на хигиенската исправност на производите од животинско потекло. Мострите земени за анализа согласно добиените резултати се прогласуваат за безбедни односно небезбедни за човечка исхрана. Процентот на небезбедни пратки во однос на земените мостри изнесува 0,2% во 2005 година и 0,6% во 2006 година.

Број на прегледани пратки и земени мостри за анализа на Царинските испостави во 2005 и 2006 година

	Година	
	2005	2006
пратки	4.556	5.491
мостри	3.526	4.246
безбедни	3.518	4.221
небезбедни	8	25

- Во Република Македонија во годините земени за анализа постои континуитет во бројот на закрани јагниња со најголем број закрани грла во 2006 година. Во 2004 и 2006 година се добиени поголеми количини јагнешко месо наменето за извоз споредено со 2005 години. Најмало количество јагнешко месо е добиено во 2005 година кое кореспондира и со помалиот број на закрани грла истата година.

Приказ на број на заклани јагниња и добиено јагнешко месо наменето за извоз по години

Година	Број на заклани јагниња	Кг. Добие но јагнешко месо за извоз
2004	280.620	2.749.508
2005	273.302	2.492.191
2006	281.122	2.743.709

- Низ годините земени за анализа постои линеарен пораст на бројот на увезени пратки од животинско потекло и пратки кои транзитираат низ Македонија. Бројот на пратки наменети за извоз во 2004, 2005 и 2006 година е во константни граници.

Приказ за бројот на пратки кои поминале на граничните премини при увоз, извоз и провоз во 2004, 2005 и 2006 година

година	2004	2005	2006
увоз	8.081	8.258	9.771
извоз	1.082	1.418	1.230
провоз	4.291	5.823	6.776
вкупно	13.454	15.499	17.777

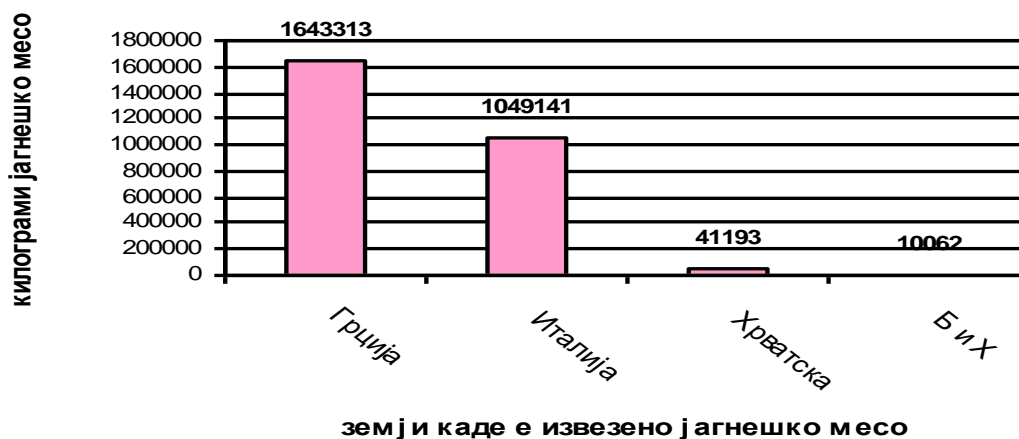
II. Обавени активности во текот на 2006 година од страна на ветеринарните инспекциски служби

- По поднесени барања за покренување управни и прекршочни постапки согласно законот за ветеринарно здравство и законот за лекови, помошни лековити средства и медицински помагала, составени се 6081 записник, издадени се 1445 решенија и не е изречена ниту една мандатна казна.

Предмет на управните и прекршочните постапки се: спречување и сузбивање на заразни болести, промет на животни без уверение, незаконско преработување на производи од животинско потекло, незаконско вршење промет и скалдирање на производи од животинско потекло, недозволена складирање и промет на добиточна храна, недозволен промет и производство на лекови.

- Во 2006 година од вкупниот извоз на јагнешко месо во Грција е извезено најголем дел од количеството – 1.643.313 кг или 60%, после неа следува Италија со 1.049.141 кг и 2% отпаѓа на останатите земји (Хрватска, БиХ).

Графички приказ на земји каде е извезено јагнешко месо од Р.Македонија во 2006 година

- Што се донесува до извоз на млеко и млечни производи во 2006 година најголем е извозот на УХТ млеко во споредба со другите производи од млеко. Од вкупниот извоз на млеко и млечни производи, УХТ млеко учествува со 96% а останатите млечни производи со 4%. Вкупното количество на извезено млеко и млечни производи од РМ изнесува 3.685.096 кг.

Во 2006 година констатиран е најголем процент на увоз на УХТ во однос на другите видови млека и млечни производи дури до 40%, а останатите 30% отпаѓаат на производите од млеко. 16% отпаѓа на увозот на кашкавал, а 14% на останатите млечни производи.

Приказ на увоз на млеко и производи од млеко во 2006 година

Вид млечен производ	Количина во тони
УХТ млеко	12.114.181
Мл. производи	8.711.654
Кашкавал	2.515.946
Сирење	2.249.226
Сладолед	1.417.915
Путер	1.167.229
Мл.во прав	1.012.118
Мл. храна	90.917
Казеин	60.500
Вкупно	29.339.686

- Во 2006 година доминираше увозот на пилешко месо во однос на другите видови месо. Значителен е и увозот на говедско и свинско месо и производите од месо но со 50% помало количество во однос на пилешкото месо.

- Како најактивен ГП каде се врши увоз, извоз и транзит е ГП Табановце со најголем процент од 60% од вкупниот број поминати пратки, потоа Богородица и Деве Баир.

11.8. Идни активности на Управата за ветеринарство

Како идни активности на Управата за ветеринарство се предвидени:

А. Обуки за зајакнување на државната ветеринарна служба

Б. Надградба на системот за идентификација и регистрација на животните:

- надградба на системот за ИиР на говеда;
- започнување со обележување на мали преживари; - почеток на 2007
- вклучување на свињите во системот за идентификација и регистрација на животните – во текот на 2007/2008 и после што се очекува да се отпочне со обележување на свињите (есен 2008);

В. Подобрување на мерките за здравствена заштита на животните и благосостојба на животните:

- промена во делови од Програмата за бруцелоза и Програмата за ТБЦ соодветно на наодите на ревизијата после што следува имплементација на истите (2007-2008);
- епидемиолошки студии за зоонози и економски важни болести и изготвување на препораки за изработка на програми за сузбивање/контрола
- изготвување препораки за сузбивање/контрола на економски важни болести со цел да се намали бројот на заболени животни како и намалување на губитоците од болестите;
- воведување на принципот на проценка на ризиците како метод во донесување на одлуки во однос на здравствена заштита на животните;
- изготвување на правилници за планови за итни мерки при појава на болести (зарази);
- интеграција и надградба на информационите системи за здравствена заштита на животните;
- Кампања за подигање на свеста во доменот на добробитта на животните;

Г. Воведување, надградба и подобрување на одредени системи неопходни за функционалноста на Управата за ветеринарство и ветеринарните инспекциски служби како и прилагодување кон ЕУ стандардите

- Воведување и подобрување на системите за безбедност на храната од животинско потекло и за животински нус-производи;
- воведување на Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF) – систем чија цел е да обезбеди на органите надлежни за контрола на храна наменета за човечка употреба и на добиточна храна со ефективна алатка за размена на информации кои се однесуваат на мерките кои се преземаат и треба да се преземат со цел да се осигура безбедност на храната за човечка употреба и добиточната храна. - во текот на 2008 г;

- прилагодување на производните капацитети за храна од животинско потекло кон ЕУ стандардите;
- воспоставување на систем за собирање и третман на нус-производи од животинско потекло (2008-2010 г.).

2. Подобрување на системот за ветеринарно-медицинските препарати и исхрана на животните:

- Програма за зајакнување и подобрување на регулаторно-легислативната институционална структура на Република Македонија во однос на производството, прометот и употребата на ветеринарно медицинските препарати- во текот на 2008 г;
- Програма за зајакнување и подобрување на регулаторно-легислативната институционална структура на Република Македонија во однос на производството, прометот и употребата на добиточната храна и исхраната на животните- во текот на 2008 г.

3. Останати системи со кои ќе се зајакне капацитетот на државната ветеринарна служба:

- воведување ИТ систем за мрежно поврзување и размена на информации помеѓу Управата за ветеринарство, подрачните канцеларии и граничните премини;
- воведување на TRAdE Control and Expert System (TRACES) како дел од единствената електронска база на податоци за следење на движењето на пратки од живи животни и одредени производи од животинско потекло во внатрешниот промет на ЕУ и оние кои треба да бидат увезени од трети земји како и обезбедување на сите релевантни податоци поврзани со прометот на овие пратки. Целта на овој систем е да се спречи внесувањето на заразни болести при промет со живи животни и производи од животинско потекло како и да се обезбеди непречен увоз на живи животни и производи од животинско потекло. – во текот на 2008 г.

Поглавје 12

ВОДОСТОПАНСТВО

12.1. Општо за водостопанството

Водостопанството во основа може да се дефинира како комплексен збир на дејности кои имаат стопански карактер и карактер на дејности од јавен интерес, меѓусебно поврзани, и од кои зависи и се неопходен услов за вршење на дејностите од другите стопански гранки. Водостопанските дејности од јавен интерес во смисла на членот 17 од Законот за водите (“Службен весник на Република Македонија” бр.4/98) се: изградба, одржување и користење на водостопански објекти и постројки што се однесуваат на обезбедување на вода за водоснабдување, наводнување и одводнување на земјиште; определување на заштитни зони; заштита од штетното дејство на водите; заштита на коритата и бреговите на водотеците и езерата; одбрана од поплави; заштита од ерозија и уредување на порои; вадење на песок, чакал и камен заради заштита и подобрување на режимот на водите; обезбедување на резерви на вода со кои се обезбедува единствен режим на водите во слив или дел од слив и изработка на проектна документација и студии во врска со подобрувањето на режимот на водите.

За да им се овозможи на приватните земјоделци целосно искористување на потенцијалот на земјоделското производство во услови на наводнување и одводнување, преку воведување на поефикасни и поекономични методи засновани и на учесничко управување на земјоделските производители, корисници на наводнувањето во јули 2003 година донесен е Законот за водни заедници (“Службен весник на Република Македонија” бр.51/03 и 95/05), а во декември 2003 година донесен е Законот за водостопанствата (“Службен весник на Република Македонија” бр.85/03 и 95/05). Овие закони воведуваат нова поставеност, начин на организирање, функционирање и надзор на водостопанството односно поинакво уредување на односот помеѓу државата (државните институции) и правните субјекти кои вршат јавна дејност во водостопанството, како и сите други субјекти кои користат вода или имаат било какво влијание врз водата.

12.2. Имплементација на Законот за водостопанствата

12.2.1. Постапка за ликвидација на постојните водостопански правни субјекти

Со цел реализација на предвидената реформа во водостопанството како прва фаза се пристапи кон ликвидација на осумте водостопански претпријатија и други водостопански правни лица и субјекти во регионите на Тиквеш, Брегалница и Полог, кои се влезени и опфатени во областите на Проектот на Светска Банка за рехабилитација и реструктурирање на наводнувањето во Република Македонија.

Постапката за ликвидација започнува со донесување на Одлуката на Владата на Република Македонија, бр. 23-901/1 од 15.03.2004 год. (“Службен весник на Република Македонија” 15/04), за престанувањето со работа на: (1) ЈВП “Тиквешко Поле” - Кавадарци; (2) ВРО “Водостопанство Неготинско Поле” - Неготино; (3) ОП за стопанисување со води “Извори” - Гостивар (постапката за ликвидација во меѓувреме е завршена - заклучена); (4) ВП “Полог” - Тетово; (5) ВП “Брегалница” - Кочани; (6) РО за водостопанство “Осојница” - Виница; (7) ДОО за водоснабдување

“Подсистем Овче Поле” - Свети Николе и ВРО “Мавровица” - Свети Николе; и (8) АД ЗИК “Црвена Звезда” - ДОО “Водостопанство” - Штип.

Со цел продолжување на спроведувањето на реформите, а како втора фаза во реализација на отпочнување на постапката за ликвидација, Владата на Република Македонија донесе Одлуката, бр.19-1941/1 од 26.05.2005 година, за престанување со работењето на (1) ВРО Водостопанство “Преспанско Езеро” – Ресен, (2) ВРО Водостопанство “Црн Дрим” - Струга и (3) ДОО Водостопанство “Кичевско Поле” – Кичево. Врз основа на оваа одлука во надлежниот основен суд во Битола отпочна ликвидација на овие три правни лица.

Како трета фаза во реализација на отпочнување на постапката за ликвидација Владата на Република Македонија донесе одлуки за престанување со работењето на 5 водостопански претпријатија и тоа на:

- ЈВП “Водостопанство на Македонија” – Скопје, врз основа на Одлуката бр.19-2494/1 од 07.07.2005 год. (“Службен весник на Република Македонија” бр.56/05);
- ВОП Водостопанство “Пелагонија” – Битола, врз основа на основа Одлуката бр.19-4573/1 од 15.12.2005 год. (“Службен весник на Република Македонија” бр.114/05);
- ОП Водостопанство “Вардар” - Скопје и ВП Стерна – Прилеп, врз основа на Одлуката бр.19-3712/1 од 13.12.2005 год. (“Службен весник на Република Македонија” бр.89/05);
- ВРО “Водостопанство Куманово” – Куманово, врз основа на Одлуката на бр.19-4598/1 од 15.12.2005 год. (“Службен весник на Република Македонија” бр.114/05); и
- ВРО “Малешевско Поле” – Берово, врз основа на Одлуката бр.19-2801/1 од 12.06.2006 год. (“Службен весник на Република Македонија” бр.74/06).

Постапката за ликвидација не е покрената уште кај 8 претпријатија и тоа: ВП “Струмички слив”-Струмица, ВРО “Мантово”-Радовиш, ВРО “Водостопанство Охридско Езеро”-Охрид, ЈВП Гевгелиско Валандовско Поле-Гевгелија, ЈВП Хидросистем “Стрежево”- Битола, ЈВП “Лисиче”-Велес, и ЈВП ХС Злетовица-Пробиштип и ЈПВ ХС “Дојранско Езеро” - Стар Дојран.

Заради продолжување на реформите во водостопанството потребно е да се поведе постапка за ликвидација и на преостанатите водостопански правни субјекти со исклучок на ЈПВ ХС “Дојранско Езеро”-Стар Дојран, ЈВП Хидросистем “Стрежево”-Битола, ЈВП “Лисиче”-Велес, и ЈВП ХС “Злетовица”-Пробиштип.

За оваа фаза на реформата ЈПВ ХС “Дојранско Езеро”-Стар Дојран, ЈП Хидросистем “Стрежево”- Битола, ЈВП “Лисиче”-Велес, и ЈВП ХС “Злетовица”-Пробиштип треба да останат во формата во која постојат. Првото претпријатие поради дејноста која ја обавува (услуга од широк јавен интерес-заштита и повраток на Дојранско Езеро), второто поради неговата добра-ликвидна состојба на работење како и дејноста која меѓудругото опфаќа снабдување со вода на РЕК Битола, а со цел да се избегнат евентуални пореметувања во работењето кој може да се јават во процесот на ликвидација, а третото и четвртото од причина што двата система се сеуште во инвестиција, односно сеуште непружаат услуги за испорака на вода што е една од основните дејности на новите водостопанства.

Кај останатите четири претпријатија: ВП “Струмички слив”-Струмица, ВРО “Мантово”-Радовиш, ВРО “Водостопанство Охридско Езеро”-Охрид и ЈВП Гевгелиско Валандовско Поле-Гевгелија треба да отпочнување постапката на ликвидација. Истовремено потребно е да започне постапката за основање на нови

водостопанства и водни заедници кои би ги покриле териториите и дејностите што пред ликвидација ги обавувале овие Водостопанските Претпријатија .

12.3 Основање на нови водостопанства според Законот за водостопанствата

Паралелно со водењето на постапките за ликвидација, отпочнаа постапки за основањето на нови водостопанства. Основниот постулат за основање водостопанства е карактеристиката на системот/системите кои ќе им бидат пренесени на управување и користење и тоа: систем на кој припаѓаат големи брани, систем кој е повеќенаменски-опслужува различни категории на корисници на вода, систем кој по територија зафаќа површина поголема од 5.000 ха, систем на кој му треба ангажман на професионален кадар за функционирање и систем кој е економски и финансиски одржлив во смисол на услугата која може да ја пружи и наплати односно од која ќе може истиот да се сервисира.

Врз основа Законот за водостопанствата основани се следните Водостопанства:

- со Одлука на Владата на Република Македонија бр. 23-3634/1 од 12.10.2004 година е основано “Водостопанството Тиквеш”- Кавадарци (“Службен весник на Република Македонија” бр.72/04), и
- со Одлука на Владата на Република Македонија бр. 23-3634/2 од 12.10.2004 година е основано “Водостопанство Брегалница” - Кочани (“Службен весник на Република Македонија” бр.72/04).
- со Одлука на Владата на РМ бр. 19-2800/1 од 12.06.2006 година е основано Водостопанството “Прилепско Поле” Прилеп (“Службен весник на Република Македонија” бр.74/06),
- со Одлука на Владата на РМ бр. 19-2804/1 од 12.06.2006 година е основано Водостопанството “Берово” Берово (“Службен весник на Република Македонија” бр.74/06),
- со Одлука на Владата на РМ бр. 19-2803/1 од 12.06.2006 година е основано Водостопанството “Скопско Поле” Скопје (“Службен весник на Република Македонија” бр.78/06),
- со Одлука на Владата на РМ бр. 19-2802/1 од 12.06.2006 година е основано Водостопанството “Глажња-Липково” Куманово (согласно извадокот од записникот од Сто и петата седница на Владата на Република Македонија од 12.06.2006 година. Одлуката не е објавена во “Службен весник на Република Македонија”), и
- со Одлука на Владата на РМ бр. 19-2946/1 од 14.06.2006 година е основано Водостопанството “Јужен Вардар” Богданци (“Службен весник на Република Македонија” бр.78/06).

12.4. Формирање водни заедници според Законот за водни заедници

Процесот на формирање на Водните заедници започна кон крајот на 2004 година. Заклучно со ноември 2006 година формирани се 109 водни заедници, кои опфаќаат површина од 60.901ха. Во постапка на основање се 12 водни заедници, кои опфаќаат површина од 4.241ха.

Во следната табела е прикажана покриеноста на ХМС “Брегалница”, ХМС “Тиквеш” и ХМС “Полог” со водни заедници.

Р.б.	Постапка За ВЗ	Тиквеш			Брегалница			Полог-Тетово			Полог-Гостивар			Вкупно		
		Бр.	Ха	%	Бр.	Ха	%	Бр.	Ха	%	Бр.	Ха	%	Бр.	Ха	%
ХМС:																
1.	Планирани	36	13,655	100	22	20,443	100	13	5,639	100	8	1,940	100	79	41,677	100
2.	Формирани	34	13,157	96	19	19,643	96	12	5,189	92	8	1,940	100	73	39,929	96
Самостојни ХС																
1.	Планирани	9	3,370	100	3	1,518	100	16	4,424	100	6	3,668	100	34	12,980	100
2.	Формирани	4	2,340	69	1	400	26	11	3,744	85	6	3,668	100	22	10,152	78
ХМС + самос.ХС																
1.	Планирани	45	17,025	100	25	21,961	100	29	10,063	100	14	5,608	100	113	54,657	100
2.	Формирани	38	15,497	91	20	20,043	91	23	8,933	89	14	5,608	100	95	50,081	92

Извор: Управа за водостопанство, Информација за спроведување на реформите во секторот на водостопанството со имплементација на Законот за водостопанства и Законот за водни заедници

Освен во ХМС “Брегалница”, ХМС “Тиквеш” и ХМС “Полог”, водни заедници се формирани и во регионите на Кичево, Струга, Ресен, Гевгелија, Богданци, Валандово, Струмица, Скопје и Дебар. Во овие региони формирани 14 водни заедници кои покриваат планирана површина од 4.751 ха.

12.5. Водни заедници во ХМС Тиквеш

Во ХМС Тиквеш, од планираните вкупно 45 Водни заедници со површина од 17.025 ха формирани се 37 Водни заедници со површина од 15.289 ха и тоа:

Ред. број	Водна заедница	Површина во ха	Ред. број	Водна заедница	Површина во ха
1	Марена	125	20	Тимјаник 1	360
2	Душан Кирик	602	21	Сопот	271
3	Градско	766	22	Сопот 2	527
4	Росоманско Поле	1,590	23	Шакалица	198
5	Љубаш -2	114	24	Калдрма	305
6	Манастирец	541	25	Виничани	202
7	Паликура	317	26	Сопот 1	120
8	Летиште	435	27	Глишиќ	344
9	Курија	260	28	Дреново, Дебриште	240
10	Сопот, Рибарци	414	29	Смаилица	480
11	Виларов	958	30	Шивец	143
12	Трстеник	279	31	Подлес	100
13	Љубош 1	266	32	Умата	135
16	Требник, Дисан	300	33	Демир Капија	300
17	Дуброво	487	34	Бистренци, Корешница	1,200
18	Бели камења	348	35	Пепелишко Поле	650
19	Криволак	894	36	Дисан	280
			37	Дренска река	190

Извор: Управа за водостопанство, Информација за спроведување на реформите во секторот на водостопанството со имплементација на Законот за водостопанства и Законот за водни заедници

12.6. Водни заедници во ХМС Брегалница

Во ХМС Брегалница, од вкупно планираните 25 Водни заедници со површина од 21.961 ха, формирани се 20 Водни заедници со површина од 20.043 ха и тоа:

Ред. број	Водна заедница	Површина во ха	Ред. број	Водна заедница	Површина во ха
1	Тркање-ГК-7	850	11	Карбинци, Караорман	360
2	Видовиште	260	12	Овче поле 2,2а, Врсаково	271
3	ОПГ ГК-2/3	780	13	Ерџелија	527
4	Зрновци	440	14	Мустафино	198
5	Кочани ГК-4/5	580	15	Цепеничко поле	305
6	Истибања	150	16	Лозово	202
7	Подлог ГК-6	860	17	Црнилиште	120
8	Оризно Поле	1,109	18	Виница, Јакимово, Лески	344
9	Балванско Поле	1,074	19	СВ. Николе	240
10	Аргулица, Карбинци	325	20	Блатец	480

Извор: Управа за водостопанство, Информација за спроведување на реформите во секторот на водостопанство то со имплементација на Законот за водостопанства и Законот за водни заедници

12.7. Водни заедници во ХМС Полог-Тетово

Во ХМС Полог -Тетово од вкупно планираните 29 Водни заедници со површина од 10.063 ха, формирани се вкупно 23 водни заедници со површина од 8.933 ха. Исто така во овој регион формиран е и еден Сојуз на Водни заедници. Сојузот го формираа 12 Водни заедници. Во овој регион формирани се следите Водни заедници:

Ред. Број	Водна заедница	Површина во ха	Ред. број	Водна заедница	Површина во ха
1	ПС Цепчиште	150	14	Боговиње	550
2	Фалише, Стримница	640	15	Теарце-Пршовце	540
3	Долно Седларце, Брвеница	450	16	Доброште	325
4	Голема и мала Реџица,	400	17	Долно Палчиште	380
5	ПС Милетино, Челопек	600	18	Глоѓе	210
6	МК Челопек, Камењане	700	19	Слатина	110
7	Габер	510	20	Лешок	108
8	Ура	190	21	Камјан	250
9	ВЗ Софра	520	22	Пирок -	300
10	ПС Непроштено	209	23	Шкумбини	400
11	ПС Ратае, Лешок, Слатина	520			
12	Горно Седларце	300			
13	Вратница	571			

Извор: Управа за водостопанство, Информација за спроведување на реформите во секторот на водостопанство то со имплементација на Законот за водостопанства и Законот за водни заедници

12.8. Водни заедници во ХМС Полог- Гостивар

Во ХМС Полог-Гостивар од вкупно планираните 14 Водни заедници со површина од 5.608 ха, формирани се 14 Водни заедници со површина од 5.608 ха. Исто така во овој регион формиран е и еден Сојуз на Водни заедници. Сојузот го формираа 8 Водни заедници. Во овој регион формирани се следите Водни заедници:

Ред. број	Водна заедница	Површина во ха
1	Здуње и Гостивар	82
2	ЗГ-0 Балиндолско поле	82
3	ЗГ-1 Чајлинско поле	230
4	ЗГ-2 Форинско поле	248
5	ЗГ-3 Добри дол, Тумчевиште	400
6	ЗГ-4 Неготино Чегране	268
7	ЗГ-5 Градец, Теново	450
8	ЗГ-6 Пирок, Жеровјане и	180
9	Бањичко Поле	248
10	Чегранско Поле	550
11	Шарски Води	726
12	Маздрача	1,050
13	Топлички Извори	212

Извор:Управа за водостопанство, Информација за спроведување на реформите во секторот на водостопанство то со имплементација на Законот за водостопанства и Законот за водни заедници

12.9.Водни заедници во останатите региони

Во останатите региони, регистрирани се 14 Водни заедници со површина од 4871 ха.

Ред. број	Водна заедница	Површина во ха
1	Напредок с.Негорци	524,33
2	Јужен Бисер с.Стојаково	212,73
3	Богданска Котлина с. Богданци	71,31
4	Ѓавачко поле с. Ѓавато	323,61
5	Огражден-исток с. Ново Село Струмица	466,62
6	Петрушка Река с. Миравци	417
7	Сатеска с. Мешеиште	254,17
8	Пчиња с. Долно Коњаре	218,10
9	Смоларе с. Смоларе	153,82
10	Церско Поле с. Цер	229,48
11	Голема Река с. Велмеј Охрид	445,06
12	Чаушица с. Хамзали	148,43
13	Дебарско Поле Дебар	545
14	Новаци	861,9

Извор:Управа за водостопанство, Информација за спроведување на реформите во секторот на водостопанство то со имплементација на Законот за водостопанства и Законот за водни заедници

12.10. Структура на членови во водните заедници

Територијата на формираните водни заедници опфаќа површина за наводнување од 60.901ха. Од оваа површина, изјави за членство во водните заедници имаат потпишано 16.912 земјоделци со површина од 25.587ха и 110 правни со површина од 16.473ха, а останатите се нечленови на водните заедници. Вкупен број на членови земјоделци - водокорисници во регионот на ХМС Тиквеш се 3.207 земјоделци со 9.493 ха, во регионот на ХМС Брегалница 3.238 со 14.862 ха, во регионот на ХМС Полог -Гостивар 2.133 со 3.312ха, во регионот на ХМС Полог-Тетово 3.725 со 5.818ха и во другите региони 4.719 со 7.091ха.

Во следната табела е прикажана структурата на членовите на Водните заедници и површината со која членуваат.

ХМС	Вкупна површина на ВЗ	Индивидуални земјоделци		Правни лица	
		членови	(ха)	членови	(ха)
Тиквеш	15,497	3,166	4,650	41	6,327
Брегалница	20,043	3205	6667	33	8195
Полог-Гостивар	5,608	2,133	3,312	0	0
Полог-Тетово	8,933	3,723	5558	2	260
Други региони	10.820	5400	4,685	34	1691
Вкупно:	60.901	17.627	24.872	110	16.473

Извор:Управа за водостопанство, Информација за спроведување на реформите во секторот на водостопанството со имплементација на Законот за водостопанства и Законот за водни заедници

12.11. ХИДРОМЕЛИОРАТИВНИТЕ СИСТЕМИ ЗА НАВОДНУВАЊЕ И ОДВОДНУВАЊЕ

12.11.1. ХИДРОМЕЛИОРАТИВНИТЕ СИСТЕМИ ЗА НАВОДНУВАЊЕ

Со Водостопанската основа е оценето дека од обработливата површина, со изградените хидромелиоративни системи и доколку се изградат нови хидромелиоративни системи, реално може да се обезбеди наводнување на околу 400.000 ха.

Според техничката документација, врз основа на која се градени системите, беше предвидено да се обезбеди наводнување на 163.693 ха плодно земјиште, но изградените основни објекти (брани, акумулации, пумпни станици, магистрални канали и др.) во средно сушна година можат да обезбедат наводнување на 144.894 ха земјоделско земјиште.

Според времето, динамиката, изворите на финансирање и другите услови за изградба, карактеристични се три периоди во изградбата на хидромелиоративните системи за наводнување и тоа до 1958 година, од 1958 до 1975 и од 1975 година до денес. Во првиот период изградени се 27 ХМС со кои се опфатени 19.026ха. Вториот период се карактеризира со интезивна изградба на ХМС и во овој период се изградени системите "Тиквеш", "Брегалница" и "Струмица" ("Турија", "Водоча" и "Мантово"). Овие системи опфаќаат површина од 68.448ха. За овој период беа изградени и 46 помали системи, кои според техничката документација обезбедуваат наводнување на 39.514 ха. Во третиот период беа изградени 14 нови

системи (“Стрежево”), деталната мрежа во “Радовишко Поле” и модернизација и проширување во Гостиварско, Тетовско и Кичевско Поле, како и повеќе од 25 системи со мали акумулации. Со овие системи се обезбеди наводнување на 40.918 ха.

Меѓутоа, заради недоизградената детална мрежа во поголемите системи (на 12.442 ха); трајно одземените површини со изградените инфраструктурни и друг вид објекти; неодводнетите површини; засолени почви и други причини, оценето е дека со досега изградените системи, при услови на доволно обезбедена количина на вода и кога е застапена сеидбена структура предвидена со проектите за изградба на системите, реално може да се врши наводнување на само 123.864 ха земјоделско земјиште. Оваа површина во однос на вкупната обработлива земјоделска површина е 18,52%, а во однос на површините за кои со изградба на системи може да се обезбеди наводнување (400.000) е 30,97%.

12.11.2. ХИДРОМЕЛИОРАТИВНИ СИСТЕМИ ЗА ОДВОДНУВАЊЕ

Во Република Македонија хидромелиоративните системите за одводнување се градени заради заштита и одводнување на земјоделски, комунални и други земјишта и заради уредување на режимот на водите, заштита на населби, сообраќајници и друго.

Со системите за одводнување се опфатени 82.195 ха. Изградбата на овие системи е во два периода. Во првиот период до 1958 година изградени се 1.052ха системи за одводнување, а во вториот период од 1958 година до денес изградени се 81.143ха или вкупно 82.195 ха. Во “Скопско Поле” со системите за одводнување се одводнуваат 6.600ха, во “Пелагонија” 30.000 ха, во “Струшко Поле” 2.680 ха, во “Струмичко Поле” 9.000 ха, во “Кочанско Поле” 6.000 ха, во “Овче Поле” 1.700ха и во “Преспанско Поле” 1.800ха.

12.11.3. СОСТОЈБА НА ХИДРОМЕЛИОРАТИВНИТЕ СИСТЕМИ

Правилното и нормалното функционирање на објектите во хидросистемите, кои имаат витален интерес посебно во земјоделското производство, зависи од нивното редовно и инвестиционо одржување. Одржувањето на основните објекти од хидромелиоративните системи има важна улога во реализацијата на плановите за наводнување и одводнување.

Поради тоа што повеќето хидромелиоративни системи се изградени од поодамна и поради долгогодишно не одржување состојбата на водостопанските објекти на овие системи е многу лоша, со исклучок на системите “Брегалница”, Тиквеш” и “Полог”. Ваквата состојба на објектите на системите го прави нивното одржување поотезнато и поскапо. За да се доведат во функционална состојба, за да можат да ја вршат функцијата за која се изградени, на хидромелиоративните системи мора да се извршат доста интервенции и поправки. Една од главните причини за лошата состојба на хидромелиоративни системи е лошата финансиска состојба на водостопански претпријатија и организации, кои управуваат со нив.

ХМС “Брегалница” е систем кој со постојните водостопански објекти (браните Калиманци, Ратевска Река, Градче и Мавровица, магистралните канали и деталната мрежа) може да обезбеди наводнување на 24.554 ха, од проектираните 28.300ха, во Беровско, Кочанско, Виничко, Штипско и Светиниколско, водоснабдување на Берово и производство на електрична енергија. Состојбата на браните со придружните објекти е стабилна и тие ја извршуваат функцијата за која се наменети.

Во 2006 година се изврши санација и ревитализација на хидромеханичката и електро опремата вградена во темелните испусти на браните “Калиманци” и “Ратевска Река”. Состојбата на десниот магистрален канал, кој е со должина од 98км, и на левиот мегистрален канал, кој е со должина од 35км, е добра. Со средства реализирани преку Проектот за рехабилитација и преструктуирање на наводнувањето во Република Македонија се изврши реконструкција на овие два магистрални канали. На десниот магистрален канал потребно е да се изврши реконструкција на уште околу 25км, а на левиот канал да се изврши доградба на нови објекти. Исто така, на двата канала потребно е да се изврши санација на хидромеханичката опрема. На деталната мрежа исто така е интервенирано со средства преку Проектот за рехабилитација и преструктуирање на наводнувањето во Република Македонија, но потребни се уште интервенции, за да деталната мрежа биде во функционална состојба и за да се намалат загубите на вода. Исто така потребно е да се изврши реконструкција на осум пумпни станици во Светиниколско, кои целосно се уништени и со кои се наводнуваат околу 4.000ха во горна зона од овој систем.

ХМС “Тиквеш” е систем кој со водите од акумулацијата “Тиквеш”, изградената детална мрежа, заедно со другите помали системи кои се во Кавадаречко, Неготинско, Демиркаписко и Градско, а се наводнуваат од проточни води, опфаќа можна површина за наводнување од 14.531 ха. Во овој систем исто така е интервенирано со средства преку Проектот за рехабилитација и преструктуирање на наводнувањето во Република Македонија. Со средства од овој проект извршена е реконструкција на заедничкиот магистрален канал, на левиот и десниот магистрален канал и на сифоните. На десниот магистрален канал потребно е да се изврши реконструкција на 1.925 метри, а на левиот канал реконструкција на 2.995 метри, рехабилитација на каналот “К-37” во должина од 12,5км, рехабилитација на каналот “Марена” во должина од 3,6км и реконструкција на каналот “ГК-1” во должина од 3,1км. Покрај ова потребно е да се интервенира и на системот “Бошава”, кој е еден од најстарите изградени системи и поради долгиот век на експлоатација на системот (повеќе од 45 години) е доста руиниран.

ХМС “Полог” е систем кој со водите од “Мавровското Езеро” и со протечните води обезбедува наводнување на 13.925 ха во тетовско и гостиварско. Системот го сочинуваат подсистемите “Тетовско Поле”, “Гостиварско Поле” и “Баничко Поле”. Во “Гостиварско Поле” и “Баничко Поле” дистрибуцијата на водата се врши преку отворени земјани и бетонски канали во должина од 360км и подземен цевковод со должина од 92км. Подсистемот “Тетовско Поле” се состои од зафат изграден на река Вардар, магистрален канал “Радиовце-Бистрица” со должина од 26км, разводна и детална каналска мрежа со должина од 80км и пумпни станици за наводнување на површините кои се над каналот. Со средства преку Проектот за рехабилитација и преструктуирање на наводнувањето во Република Македонија е извршена реконструкција на каналот “Радиовце-Бистрица”. Потребно е да се дозаврши реконструкцијата на каналот “Радиовце-Бистрица” во должина од околу 5км.

ХМС “Стрежево” обезбедува вода за наводнување на 20.600 ха, за водоснабдување на населението, РЕК “Битола” и индустријата во Битола. Основните објекти (брана “Стрежево”, собирен канал со вкупна должина од околу 61км и главен доведен канал) на ХМС “Стрежево” поради перманентно тековно одржување се целосно во функција и без проблеми ја извршуваат својата функција. Деталната цевководна мрежа, со која се наводнуваат 20.600ха, е составена од 7 челични цевководи и 3 цевководи од полиестер, разводни и делнични цевководи од ПВЦ и е во добра функционална состојба.

ХМС “Преспа” го сочинуваат две пумпни станици со зафати од Преспанско езеро, зафати на реките Курбинаска, Кранска и Брајчинска и главна, разделна и детална

мрежа каналска мрежа. Во сегашни услови можат да се наводнуваат 3,635ха, што е за 2,080ха помалку од вкупно можните во системот. Долгиот век на експлоатација на системот (повеќе од 40 години), атмосферската влијанија, слабите материјали на изведба и поради тоа што во последните 15 години тековно не е одржуван доведе системот да се наоѓа во исклучително лоша состојба. Главните, разводните и делничните канали се руинирани. Поради големите загуби на вода, кои на одредени места се поголеми од 50% овие објекти не овозможуваат дотек на вода до крајните парцели.

ХМС “Мантово” е систем кој со водите од акумулацијата “Мантово”, со водите од малите акумулации и со проточните води обезбедува вода за наводнување на 5.180 ха и околу 3.000.000 м³ за флотација на рудникот “Бучин”. Состојбата на ХМС “Мантово” исто така не е добра. Поради немање финансиски средства водостопанската организација не преземала поголеми активности за доведување на системот во целосна функционална состојба. На браната “Мантово” потребно е репарација и реконструкција на хидромеханичката опрема на затворачницата на темелниот испуст и затворачницата на тунелот Вранешница. За решавање на овие проблеми изготвена е техничка документација, но поради недостиг на финансиски средства проблемите сеуште не се решени. Исто така и состојбата на главниот делен и лев бетонски канал е многу лоша поради големиот број разрушени кампади и оштетени дилатациони фуди. На деталната мрежа, поради недомаќинското однесување на водокорисниците голем дел од хидранските глави, шахти, решетки од зафати, опрема од пумпните станици се оштетени или украдени.

ХМС “Струмица” е систем кој со водите од акумулациите “Турија” и “Водоча”, малите акумулации “Новоселка”, “Хамзали” и “Иловица” и со протечните води обезбедува вода за наводнување на 10.160 ха, водоснабдување на населението и индустријата во Струмица и за производство на електрична енергија. Во овој регион состојбата на хидромелиоративните системи (ХМС “Турија”, ХМС “Водоча” и другите мали системи) со кои управува водостопанското претпријатие “Струмички Слив” од Струмица исто така е лоша. Во ХМС “Турија” потребна е санација на преливниот орган на браната “Турија” (има изготвено главен проект), реконструкција на главниот затварач на темелниот испуст и потребно е да се изготви главен проект за санација и затварање на продорите на вода во вертикалната кула-затварачница. Главниот отворен бетонски канал исто така е во многу лоша состојба. На овој канал секоја година се санираат само најоштетените делници и делници кои пропуштаат вода и каде постои опасност од хаварија на каналот. Во ХМС “Водоча” на браната “Водоча” потребно е да се изврши реконструкција на хидромеханичката и електричната опрема. Во овој систем исто така во многу лоша состојба се главниот канал “Водоча” и алиментационите канали. Алиментационите канали повеќе од 20 години не се во функција. Деталната мрежа на ХМС “Турија” и ХМС “Водоча” и на малите системи исто така е во лоша состојба со многу оштетувања од несовесните водокорисници.

Во Валандовско - Гевгелискиот регион со ХМС “Удово-Валандовско Поле” опфатени за наводнување се 4,372ха, со ХМС “Гевгелиско Поле” 1.210 и со ХМС “Паљурци” 900ха. ХМС “Удово-Валандовско Поле” се состои од пумпна станица на река Вардар, главен отворен бетонски цевковод, подземна детална мрежа и пумпни станици за наводнување на земјоделските површини во висока зона. ХМС “Гевгелиско Поле” вода за наводнување обезбедува со зафаќање на водите од природни водотеци и со земјани канали се доведува до површините за наводнување, зафаќање на водите од р.Вардар и пумпање до површините за наводнување и со мали акумулации. ХМС “Паљурци” е систем кој се состои од брана “Паљурци”, главен цевковод и детална цевководна мрежа. За подобрување на состојбата во овој систем помеѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Германија склучен е Договор за заем (кредит) на износ од 8.180.670,00 ЕУР, од кои 6.646.794,46 ЕУР

кредит и 1.553.875,64ЕУР грант, за финансирање на проектот “Програма за наводнување на јужната долина на Вардар”.

Со овој проект во регионот на Гевгелија, Валацково и Богданци се врши изградба и реконструкција на четири независни системи и тоа: ХМС “Миравци”, ХМС “Удово”, ХМС “Негорци” и ХМС “Паљурци” со вкупна површина од 2.932,00ха. Проектот е започнат во јануари 2003 година, а треба да заврши во 2008 година.

За подобрување на состојбата во овој регион изработена е втора Физибилити студија, а нејзиното финансирање се предвидува да биде од кредитни средства од Република Германија.

ХМС “Липково” е систем кој со водите од акумулациите “Глажња” и “Липково”, со изградената детална мрежа и со проточните води обезбедува вода за наводнување на 6.336 ха, водоснабдување на населението и индустријата во Куманово и за производство на електрична енергија. Овој систем е еден од најстарите системи во Република Македонија. Поради тоа доста е амортизиран и за да се доведе системот во функционална состојба потребно е на системот да се извршат многу работи. Во ХМС “Липково” за време на воените дејствија во Кумановско беа направени голем број оштетувања на браните “Липково” и “Глажна” и на каналската мрежа, како на надземните така и на подземните елементи од системот. Поради лошата финансиска состојба на ВРО “Куманово”, кое управува со системот, штетите направени за време на воените дејствија, во целос не ги санира. Во овој систем моментално се врши реконструкција на хидромеханичката опрема на браната “Глажна”. Покрај ова реконструкција потребно да се извршат и други поправки на двете брани и на подземната каналска мрежа која е составена од главни канали и секундарна мрежа. Главните канали се изградени од бетонски, азбест-цементни и челични цевки, а секундарната мрежа е изградена од азбест-цементни цевки.

Во Прилепско земјоделските површини се наводнуваат со ХМС “Прилепско Поле” и неколку мали системи. ХМС “Прилепско Поле” го сочинуваат браната “Пештерица”, главен цевковод со должина од 30км, 100км секундарни канали и 300км детална цевководна мрежа. Со овој систем можат да се наводнуваат 5,440ха. Состојбата на овој систем е добра, но за да се наводнуваат можните 5,440ха потребно е доизградба на деталната цевководна мрежа.

Во Кичевско земјоделските површини се наводнуваат со ХМС “Кичевско Поле”, ХМС “Бигор Доленци-Челопеци”, ХМС “Другово” и ХМС “Зајашко-Грешнички”. Со овие системи можат да се наводнуваат 1,220ха. ХМС “Кичевско Поле” е понов систем и се состои од зафат на река Треска, главен цевковод со должина од 8,2км и развона делнична мрежа со должина од 25км. Другите системи се доста стари и се состојат од зафати на река Треска, река Зајашка и река Бачишка и доводни отворени канали. Состојбата на овие системи е доста лоша поради долгогодишна експлоатација, атмосферската влијанија, слабите материјали на изведба и поради тоа што во последните 15 години тековно не се одржувани.

Во Охридско земјоделските површини се наводнуваат со ХМС “Слатино”, ХМС “Љубаништа”, ХМС “Велмејско-Белчишки”, ХМС “Сатеска”, ХМС “Коселско-Лакочерески” и ХМС “Корабица”. Со овие системи можат да се наводнуваат 2.090ха. ХМС “Слатино” се состои од брана “Слатино”, два главни канали и детална мрежа. ХМС “Љубаништа” се состои од пумпна станица лоцирана на изворите во Свети Наум, главен бетонски канал и делнични бетонски канали. Другите системи вода за наводнување користат со зафаќање на водите од река Сатеска, Велмешките извори, Злестовска река, Матица, Песочница, Коселска река и Скребатска река. Водата до површините за наводнување се доведува со цевководи, бетонски и земјани канали. Состојбата и кај овие системи исто така е доста лоша. Посебен проблем преставуваат каверните кои се јавуваат во акумулациониот простор блиску до браната “Слатино”.

Во Струшко земјоделските површини се наводнуваат со системите “Шум” и “Ложани” и таканаречени стари системи. Со овие системи можат да се наводнуваат 1.665ха. Системот “Шум” се состои од брана изградена за зафаќање на водите од изворот Шум и два разводни канали. Со системот “Ложани” со пумпна станица се зафаќаат водите од река Црни Дрим и со подземна цевководна мрежа се доведуваат до земјоделските површини. Другите системи се состојат со зафати изградени на Вевчанска река и зафати за зафаќање на водите од изворите Џепин и Бела вода и бетонски и земјани канали. Состојбата и кај овие системи е доста лоша, а тоа посебно се однесува на старите системи.

Состојбата на хидромелиоративните системи за одводнување исто така не е добра. Повеќе од 15 години воопшто не се преземени мерки за доведување на овие системи во функционална состојба. Во Струмичко состојбата на системите за одводнување е добра, бидејќи во 2005 година со средства од буџетот на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство и со средства од Шведска донација се исчистија главните и секундарните канали. Оваа година со акција на Владата на Република Македонија се исчистија главните канали во горна и долна зона и ободниот канал од вливот на река Вардар до с.Арачиново во Скопско. Моментално се врши чистење на секундарната мрежа и дел од терцијалната мрежа, како и чистење на ободниот канал од с. Сингелиќ до с.Арачиново. Во скопскиот регион посебен проблем преставува плаќањето на струјата, што ја трошат пумпите во Таор и Белви, со кој пумпи се врши препумпавање на водите од Скопскиот регион во река Вардар. Во Битолско, оваа година, со средства од буџетот на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство исчистени се 13-ти канал и канал Логоварди, каде од поплави беа загрозени околу 4.000ха земјоделско земјиште. Исто така и во овој регион проблем преставува пупната станица лоцирана на 13-ти канал, бидејќи пумпите се со мал капацитет и при поголеми води не можат да ја испумпаат водата од овој канал во Црна река. Потребно е да се изврши чистење на останатите канали за одводнување во Битолско, чистење на системот за одводнување во Прилепско, Струшко, Преспанско и на ободниот заштитен канал во Кочанско.

12.12. НАПЛАТА НА ВОДНИОТ НАДОМЕСТ И НАВОДНУВАНИ ПОВРШНИ

Една од главните причини за лошата состојба во која се наоѓаат системите за наводнување и одводнување е лошата финансиска состојба на водостопанските претпријатија и организации, кои стопанисуваа со системите. Голем дел од водостопанските претпријатија и организации поради слабата наплата на водниот надомест беа и сеуште се со блокирани жиро сметки, неисплатени лични доходи и неплатени придонеси повеќе месеци. Нередовната наплата на водниот надомест се повторуваше повеќе години наназад. Поради тоа, односот на управувачите кон системите се сведува на најосновните интервенции. Ваквите интервенции се одразуваа на подготвеноста на системите за наводнување и одводнување, а сето тоа се одразува на приносите. За илустрација се прикажува наплатата на водниот надомест во последните неколку години.

Реден број	До 30.10. за.....година	Воден надомест		Процент на наплата
		Планиран (во денари)	Наплатен (во денари)	

				(%)
1.	2005	165,170,608	28,070,142	16,99
2.	2004	242,022,913	23,757,807	9,82
3.	2003	262,127,918	54,190,035	20,67
4.	2002	221,648,509	51,613,680	23,29
5.	2001	222,032,240	28,933,149	13,03
6.	2000	388.049.347	82.022.911	21.14
7.	1999	393.128.091	63.049.333	16.04
8.	1998	471.784.901	52.561.104	11,14
9.	1997	539.796.810	93.715.030	17.36
10.	1996	499.372.810	98.771.200	19.78

Извор: Управа за водостопанство, Информација за состојбата на хидромелиоративните системи за наводнување и одводнување и реформи во водостопанството

Покрај неплаќањето на водниот надомест за лошата состојба во која се наоѓаат системите за наводнување и одводнување придонесе и намалувањето на површините кои се наводнуваа. Поради намалените површини за наводнување се планираше и наплаќаше помал воден надомест, кој беше недоволен за преземање мерки и активности за доведување на системите во функционална состојба. Намалувањето на површините за наводнување беше поради состојбите во аграрот (несигурен пласман на земјоделските производи што доведуваше до незаинтересираност на земјоделците за наводнување, засејување на површините со култури кои не се наводнуваат и друго). Во следната табела се прикажани наводнуваните земјоделски површини за неколку години наназад.

Реден број	Година	Можни површини за наводнување (во ха)	Планирани површини за наводнување (во ха)	Наводнети површини (во ха)
1.	2006	123.864	29.217	18.443
2.	2005	123.864	37.247	20.739
3.	2004	123.864	48.189	27.498
4.	2003	123.590	48.189	23.160
5.	2002	122.911	32.619	15.203
6.	2001	122.494	42.741	23.929
7.	2000	122.877	57.823	42.248
8.	1999	123.126	57.553	36.146
9.	1998	124.184	57.812	27.287
10.	1997	124.184	71.265	51.665

Извор: Управа за водостопанство, Информација за состојбата на хидромелиоративните системи за наводнување и одводнување и реформи во водостопанството

12.13. ИНВЕСТИЦИИ ВО ВОДОСТОПАНСТВОТО

Капиталните инвестиции во водостопанството се во реконструкција и изградба на системите за наводнување и изградба на брани. Изградбата и реконструкцијата на системите за наводнување и изградбата на брани, покрај од кредити и донации се финансираат од Буџетот на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство во рамките на Годишните програми за работа на Управата за водостопанство.

Во следниот преглед се дадени финансиските средства за капитални инвестиции по основ на Годишната програма за работа на Управата за водостопанство од Буџетот

на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, 2004-2006 година, во 000 денари

ОПИС	2004	2005	2006
Хидросистем Злетовица	100.000	70.500	118.636
Хидросистем Лисиче	190.000	74.025	166.363
Рехабилитација и реструктурирање на наводнување	97.000	130.000	132.000
Наводнување на Јужно вардарска долина	40.000	190.000	45.825
Вкупно	427.000	464.525	484.656

Извор: Буџет на МЗШВ, 2004,2005,2006

Сите средства се наменети за капитални инвестиции по следниве проекти:

Проектот за наводнување во Јужната вардарската долина се однесува на реконструкција и модернизација на системите за наводнување на земјоделските површини од јужниот регион на реката Вардар. Целта на овој проект е одржливо зголемување на земјоделското производство и продуктивност во системите за наводнување, како и подобрување на животните услови на земјоделското население во Јужната вардарска долина. Врз основа на предложените проекти за финансиска соработка со Германската влада, проектот беше одобрен во 1999 година. Од буџетот на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство за овој проект за 2004 година има обезбедено финансиски средства во износ од 40 милиони денари, а за 2005 година 190 милиони денари. Во 2006 издвоени се 45,8 милиони денари средства од Буџет Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство и 240 милиони денари заем од КФЊ банка за завршување на проектот.

Целта на **Проектот за рехабилитација и реструктурирање на наводнувањето** е да им овозможи на индивидуалните земјоделци повторно да добијат потенцијал за наводнување на земјоделското производство, преку рехабилитација на трите хидромелиоративни системи Тиквеш, Брегалница и Полог, подобро управување на наводнувањето преку реструктурирање на водостопанските организации и воведување на процес на управување врз база на учество на директните корисници на водата. Овој проект, со вкупен буџет од 32,5 милиони €, започна во 1997 година и е завршен на 15 ноември 2006 година. Проектот за рехабилитација и реструктурирање на наводнувањето е финансиран од три извори: заем од Светска банка (ИДА/ИБРД) 38,5%; грант од Холандската Влада 36,9% и буџетско учество 24,6%. Од буџетот на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство за овој проект за 2004 година има обезбедено финансиски средства во износ од 97 милиони денари, а за 2005 година 130 милиони денари. Во 2006 од Буџетот на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство издвоени се 132 милиони денари, 90 милиони денари расходи од донации од Холандска влада и 120 милиони денари од заем на Светска банка.

Проектот за Хидросистемот „Злетовица“ е повеќенаменски систем и обезбедува водоснабдување на населението и индустријата во општините Кратово, Пробиштип, Штип, Свети Николе, Злетово, Карбинци и Лозово, наводнување на 3.000ха земјоделско земјиште, производство на електрична енергија и заштита од поплави. Вкупниот буџет предвиден за овој проект се проценува на 115 милиони €, при што Јапонската влада би учествувала со 74%, додека Владата на РМ треба да ги обезбеди преостанатите средства. Од буџетот на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство за овој проект за 2004 година има обезбедено

финансиски средства во износ од 100 милиони денари, а за 2005 година 70,5 милиони денари. Во 2006 година издвоени се средства од Буџетот на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство во износ од 118,6 милиони денари и 500 милиони од заем од Јапонска влада за изградба на пристапен пат и брана со придружни објекти и објекти од водоснабдителниот систем.

Хидромелиоративниот систем “Лисиче” е повеќе наменски објект. Тој ќе се користи за водоснабдување на населението во градот Велес, водоснабдување на околните села што гравитираат на системот, снабдување на индустријата со технолошка вода, наводнување на 4100ха плодна земјоделска површина, ревитализација на езерото “Младост”, обезбедување на биолошки минимум на реката “Тополка” и за подобрување на микро климата во регионот. Изградбата на браната “Лисиче” со придружните објекти е започната на 01.09.1991 година. За изградба на браната Лисиче од Буџетот на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство во 2004 година издвоени се буџетски средства во износ од 190 милиони денари, во 2005 година издвоени се од 74,025 милиони денари, а во 2006 година издвоени се околу 166,4 милиони денари и 306 милиони денари заем од Кралство Шпанија за градежни работи за довршување на придружните објекти и хидромеханичка опрема. Изградба на браната со придружни објекти се планира да заврши во 2007 година, а се планираат понатамошни активности за изградба на систем за наводнување на 4.100 хектари земјоделско земјиште.

Поглавје 13

Заштита на растенијата

Растенијата како добра од општ интерес за Републиката имаат посебна заштита утврдена со закон. Одтука здравјето на растенијата е право и одговорност на Република Македонија, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, Фитосанитарната управа, Државната фитосанитарна лабораторија, давателите на јавни услуги, органи и тела и на сопствениците.

Фитосанитарна Управа

Активноста од областа на заштитата на растенијата Фитосанитарната Управа во 2006 година ги фокусираше на: организирање на мерки за превенција од внесување и ширење на штетни организми, спроведување на мерките за сузбивање, контрола над извршувањето на мерките, анализа и евалуација на статусот на здравјето на растенијата во земјата и надвор, проценки на ризикот од појава и ширење на штетните организми, фитосанитарна инспекција, регистрирање на производство, промет и одобрување на средства за заштита на растенијата и вештачки губрива, хармонизирање на националното законодавство со ЕУ законодавството, и координирање на работите од фитосанитарната област, елаборирање на база на податоци и информирање на сите заинтересирани страни.

13.1. Заштита на растенијата - мерки за превенција и заштита

Со цел за обезбедување на мерки за превенција од појавата и ширењето и одредување на соодветни, економски оправдани мерки за заштита во 2006 година се продолжи со следење и сигнализација на појавата на карантинските и економските значајни штетници на земјоделските растенија и изготвување на предлог мерки за заштита. За реализација на мерките се ангажирани поголем број научни стручни институции и експерти од повеќе научно стручни институции и лаборатории.

13.2. Состојба со болести, штетници и плевели во 2006 година

Фитопатогените бактерии се следени на голем број локалитети. Особено внимание е посветено на некои карантински бактерии: *Erwinia amylovora*, *Ralstonia solanacearum* која не е регистрирана кај градинарските култури и *Xylella fastidiosa* која не е регистрирана кај виновата лоза во Македонија.

Clavibacter michiganensis subsp. sepedonicus, причинителот на бактерискиот рак на компирот не е регистриран.

Clavibacter michiganensis subsp. michiganensis кај домотот е регистрирана на ограничена површина во некои пластеници и со изразен интензитет, причинувајќи значителни штети.

Карантинската бактерија *Erwinia amylovora* е детерминирана на повеќе локалитети и тоа кај јаболката, крушата, дуњата, дивата круша и некои украсни видови на растенија. Во текот и крајот на летото, како резултат на големата суша, бактериската пламеница доста стагнираше, а на одредени локалитети каде се применија препорачаните мерки заболувањето беше речиси искоренето. Регистрирана е во Паланечкиот реон (Ранковце), Делчево и Македонска Каменица, Неготино и Демир Капија (Чифлик, Корешница), во Битолско (Бистрица, Породин,

Цапари и Доленци), Скопски реон (Шишево, Студеничани, Моране, горно и долно Соње), во Пробиштип, Пехчево и Берово, Валандово, Ресен. Штетите се проценуваат на околу 10%.

Детерминирани се повеќе видови од фитопатогените бактерии кои се јавуваат кај градинарските култури и кои имаат посебно економско значење, како што се: *Pseudomonas syringae* pv. *syringae*, *Pseudomonas syringae* pv. *tomato*, *Pseudomonas syringae* pv. *lachrymans*, *Pseudomonas viridiflava*, *Xanthomonas campestris* pv. *vesicatoria* i *Erwinia carotovora* subsp. *carotovora*.

Во повеќе локалитети е детерминирана фитопатогената бактерија *Agrobacterium tumefaciens*, и тоа кај вишната и виновата лоза. Најчеста појава на ракот се забележува на сорите: афусали, кардинал, кралица на лозата, мускат хамбург, мерло и италијански ризлинг, додека бергундинецот и геме се нешто поотпорни. Главниот начин на ширење на болеста е преку користење на здравствено неисправен саден материјал. Во текот на оваа година присуството на болеста кај старите лозови насади не е алармантно, но повеќе загрижува фактот што ова заболување повеќе е присутно кај младите лозови насади.

Streptomyces scabies - причинител на обичната краставост кај компирот е присутна секаде во Македонија каде се одгледува компирот (малешевија, струмичко, кривопаланечко), но без да причини економски штети.

Plum pox virus е регистриран секаде каде се одгледуваат коскастите овошни видови, првенствено сливата.

Quadrascidiotus perniciosus Comst. – *kaliforniskata* {*titesta* vo{ka e registrirana vo bitolsko (Porodin, Oleveni), во ресенско, охридско, скопско, неготинско (Пепелиште) со слаб интензитет на напад, кај поголем број овошни видови: јаболко, круша, дуња, слива, праска и мушмула.

Кај компирот во Република Македонија во текот на 2006 година со различен интензитет на зараза беше евидентирано присуството на неколку причинители на вирусни инфекции и тоа: PLRV, PVS i PVY – со најголема застапеност и PVX, со послаба застапеност. Општо земено, состојбата со производството на компир, од аспект на вирусни инфестации, во набљудуваните реони во текот на 2006 год. беше добра. Во најголем број случаи, кај парцели со поголема заразеност на растенијата, беа евидентни симптоми на секундарна зараза, што насочува изворот на зараза да се бара во семенскиот материјал.

Tomato spotted wilt virus (TSWV) – вирус на бронзена некроза на домотот беше утврден во оранжериите во Струмица, Богданци и “Цвет” од Гевгелија.

Alternaria solani i *A. Alternata* беа регистрирани во реоните каде се произведуваат градинарските култури. Појавата, штетите и интензитетот на нападот се регистрирани во заштитени простори и на отворено. Штетите се повисоки на оние парцели каде вниманието за заштита е помалку посветено.

Botrytis cinerea - причинител на сивото гниење претставува посебен проблем во заштитени простори кај домотот, краставицата и пиперката (струмичко, гевгелиско), но исто така и кај грозјето во Тиквешкиот регион.

Botrytis squamosa - сиво гниење на кромидот е регистрирано во атарите на селата Стојаково, Богданци, Негорци, каде наоѓаат и 80% од посевите со зимски кромид.

Plasmopara viticola - причинител на пламеницата на лозата е редовно следена од појава на примарните инфекции. Пламеницата е регистрирана во Преспанскиот регион, Скопскиот регион, Охридско-Струшкиот регион, Кумановскиот регион, во Струмица, Свети Николе, Неготинскиот и Демиркапискиот регион, Битолскиот регион, во Тиквешкиот регион. Поволните климатски услови овозможува во текот на целата вегетација на младите лисја да се забележуваат симптомите на болеста со распадните органи.

Phomopsis viticola - причинител на екскориозата на лозата е утврден на виновата лоза во околината на Скопје, во Струмичкиот реон, Неготино и Демир Капија, Валандово, Гевгелија. Во Тиквешкиот реон ова заболување е редовно присутно кај насадите од сортите: афус али, кардинал, рибиер. Посебни штети врз приносот не се забележани.

Uncinula necator - причинителот на пепелницата на лозата е вториот посериозен проблем на лозата. Во 2006 година е регистрирана во Преспанскиот регион, Скопскиот регион, Охрид и Струга, Кумановски реон, Свети-Николе, Велешки реон, Струмички реон со слаб до среден интензитет на напад.

Venturia inaequalis - причинител на чадливата дамкавост на листот и краставост на плодот на јабolkото беше масовно присутна во сите насади од јабolkо низ целата Република (Крива Паланка, Кратово, Куманово, Берово, Пехчево, Гостиварскиот регион, Неготино и Демир Капија, Битолскиот и Преспанскиот регион, Тиквешки регион, Охрид, Струга, Дебар, Кичево и Ресен).

Podosphaera leucotricha - причинител на пепелницата на јабolkото и оваа година е регистрирана во Кумановскиот регион, Берово, Пехчево, Делчево, Македонска Камнеица, Гостиварски регион, Битолски регион, Тиквешки регион, Охрид, Струга, Дебар, Кичево, Тетовскиот регион, Скопскиот и Ресенскиот регион со слаб до умерен интензитет на напад.

Taphrina deformans - причинител на кадравоста на лисјата на праската се јави со послаб интензитет на напад во 2006 година. Регистриран е на повеќе локалитети во скопско, кумановско, паланечко, Пробиштип, Неготино, Демир Капија, Криволак, Валандово, Пелагониски и Тиквешкиот регион, Скопскиот регион со слаб до умерен интензитет на напад како резултат на ненавремената хемиска заштита и поволните климатски услови за нејзиниот развој.

Monilia laxa i *Monilia fructigena* - причинители на сушење на цветовите, гранчињата и плодовите на коскастите овошни видови се јави со посилен интензитет на напад во одделни реони (Крива Паланка и Ранковце, Кумановскиот реон, Берово, Пехчево, Гостиварскиот регион, Делчево, и Македонска Каменица, Неготино, Криволак, Црвени Брегови, Валандово, Охридско-Струшкиот регион, Скопскиот реон).

Leptinotarsa decemlineata Say. – компировата златица е регистрирана во сите реони со компир, црн патлиџан и домати, со слаб до умерен интензитет на напад. Штетите се со слаб интензитет.

Polychrosis botrana Schiff. – сив гроздов молец, *Clysia ambiguella* Hbn. – жолт гроздов молец се редовна појава во лозовите насади. Во текот на пролетта регистриран е силен напад од сивиот гроздов молец (50 -75 ларви на 100 прегледани грозда) во с. Љубаш на АД Гоце Делчев од Кавадарци. Но, втората и третата генерација од молецот се регистрирани со слаб интензитет на напад. .

Psylla pyri L. – обична крушкова болва е регистрирана во ресенско и кумановско со слаб интензитет на појава.

Trialeurodes vaporarum Westw. – оранжериска белокрылка е регистрирана во сите производни реони со градинарски култури, особено со домати и кратавица во оранжериско и пластеничко производство.

Анализата на почвените проби од пластеничкото производство, од оранжериите и од производството на отворено со домати, пиперка, бостан покажаа мешани популации од неколку видови нематоди од родот Мелойдогсне (*M. incognita*, *M. hapla*, *M. javanica* i *M. arenaria*) и доминација од видот *Meloidogyne incognita*.

Panonychus ulmi Koch – црвениот овошен пајак е регистриран во битолско, ресенско, Тиквешкија со слаб до умерен интензитет на појава.

Tetranychus urticae Koch – копривин пајак е регистриран кај јаболковите на сади во ресенско, охридско со слаб интензитет.

Xyleborus dispar F. – Покрај другите поткорници, во последните години во ресенско е регистриран и овој вид кој навлегува во срцевината на гранките и стеблата, прави штета и ја намалува активноста на стеблото. Штетите стануваат изразени во време на зреење на плодовите, кога тешките плодови ги кршат оштетените гранки.

Helicoverpa armigera Hb – памуковата совица се почесто се регистрира во насади со домот во поголем број локалитети (скопско, струмичко).

Hylemia antiqua Meig. – кромидовата мува е регистрирана со слаб до умерен интензитет на појава во повеќе градинарски локалитети во битолско, кумановско, гостиварско, велешко, валандовско, гевгелиско, кривопаланечко.

Zabrus tenebrioides Goeze. – црниот житарец е регистриран во скопско, кривопаланечко, Пелагонија со слаб интензитет на појава. Не се превзимани мерки за хемиско сузбивање на штетникот.

Кај оризот е регистрирана појавата на: *Cochliobolus miyabeanus* (Ito & Kuribayashi) Drechs., *Pyricularia oryzae* Cav., *Magnaporthe salvinii* (Catt.) Kraus & Webster (Syn. *Leptosphaeria salvinii* Catt, *Gibberella fujikuroi* (Saw.) Wolenw.

Cochliobolus Miyabeanus

Кај тутунот е регистрирана појавата на: *plamencata* (*Peronospora tabacina*), *PVY* i *TMV*, лисните вошки, тутуновата болва.

Состојбата со заплевеленоста на пченицата и јачменот со див овес во 2006 година е скоро слична на претходните неколку години, со таа разлика што интензитетот на заплевеленоста (број на растенија на м²) е поголем и што се јавуваат и нови жаришта, во веќе познати, но и во нови реони. Дивиот овес, со помал или поголем интензитет, е присутен, скоро, во сите позначајни реони каде што се одгледуваат житните култури (Пелагонија, Овче Поле, Полог, Скопско и сл.). Состојбата е особено загрижувачка во Скопско-Кумановскиот и Пробиштипскиот реон, како и периферните делови на Овчеполската котлина.

Во врска со состојбата со биолошката борба во Република Македонија може да се каже дека примената не е задоволителна. Основна причина за слабата примена на биолошките мерки за заштита на растенијата од штетните инсекти во оранжериите за производство на зеленчук е мошне тешката економска ситуација на претпријатијата чија основна дејност е земјоделското производство како и недостатокот на можност за сертификација на така добиеното производство. Во оваа година во најголем дел од оранжериите во Републикава за опрашување на домотите наместо вибратори или томатин беше употребуван бумбарот *Bombus terrestris*.

13.3. Увоз

Во 2006 година фитосанитарните инспекции на пратки за увоз вршени се од фитосанитарни инспектори на 16 гранични премини. Фитосанитарните прегледи се вршени според увозниот систем со: преглед на документација, идентификација на пратката со документацијата и фитосанитарен преглед од аспект на присуство на штетни организми.

Фитосанитарни инспектори во 2006 година имаат извршено контрола на 17 192 пратки со количина од 299 919 тон во 2005 година 19 690 пратки со количина од 366 557 тон и во 2004 година е 18 296 пратки во количина од 387 017 тон.

Увозот најчесто се извршува преку најфреквентните гранични премини Богородица, Ново село, Меџитлија, Табановце, Кафасан и Деве Баир.

Увоз по гранични премини во 2006 година

Граничен Премин	Пратки - броја	Количина во кг
Богородица	5 578	107 428 839
Ново Село	878	12 917 157
Меџитлија	43	750 829
Скопје	314	7 982 141
Табановце	5 384	90 922 167
Ќафасан	697	11 822 528
Деве Баир	1 421	21 796 520
Делчево	2 316	34 324 677
Битола	536	11 787 702
Струмица	12	0 065
Охрид	13	187 232
ВКУПНО:	17 192	299 919 857

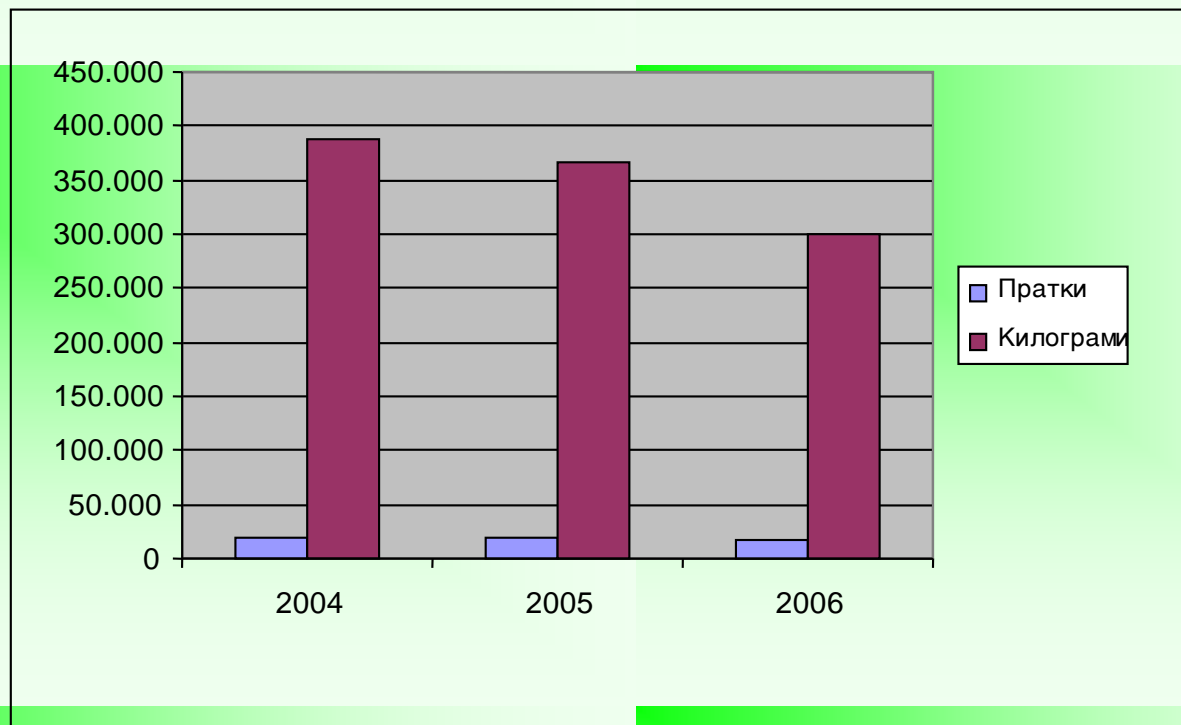
Производи кои се увезуваат во поголеми количини се пченица, пченка, соја, компир, банани, портокал и др.

Најголем број пратки се прегледани и извршен е увоз од Република Србија, Бугарија, Грција, Хрватска, Босна и Херцеговина.

Вкупно извршен прегледи по години:

Година	2004	2005	2006
Пратки-броја	18 296	19 690	17 192
Килограми	387 016 585	366 556 680	299 919,857

Во 2004 година се прегледани и реализиран е увоз на производи од растително потекло за 6% повеќе спореден со 2005 година, а додека 2005 сопреден со 2006 увозот на пратки од растително потекло е намален за 4%.

13.4. Извоз

Во 2006 година фитосанитарните инспекции на пратки за извоз вршени се од фитосанитарни инспектори на 13 извозни терминали за отпремување на пратките за извоз (Скопје, Кавадарци, Струмица, Велес, Кочани, Гевгелија, Куманово, Тетово, Охрид, Прилеп, Ресен, Кичево и Струга). Фитосанитарните инспекции се вршени според системот на следење од место на производство во вегетација и пред отпремување на пратките.

Во 2006 извршено е преглед вкупно на 35 660 броја пратки со количина од 327 842 тони, 2005 година на 34 526 броја пратки со количина од 266 134 тони и 2004 година извршена е контрола на вкупно 33 018 броја пратки со количина од 210 283 тони Извозот исто така најчесто се извршува преку најфреквентните гранични премини претежно преку Богородица, Ново село, Меџитлија, Табановце, Кафасан и Деве Баир.

ИЗВОЗ

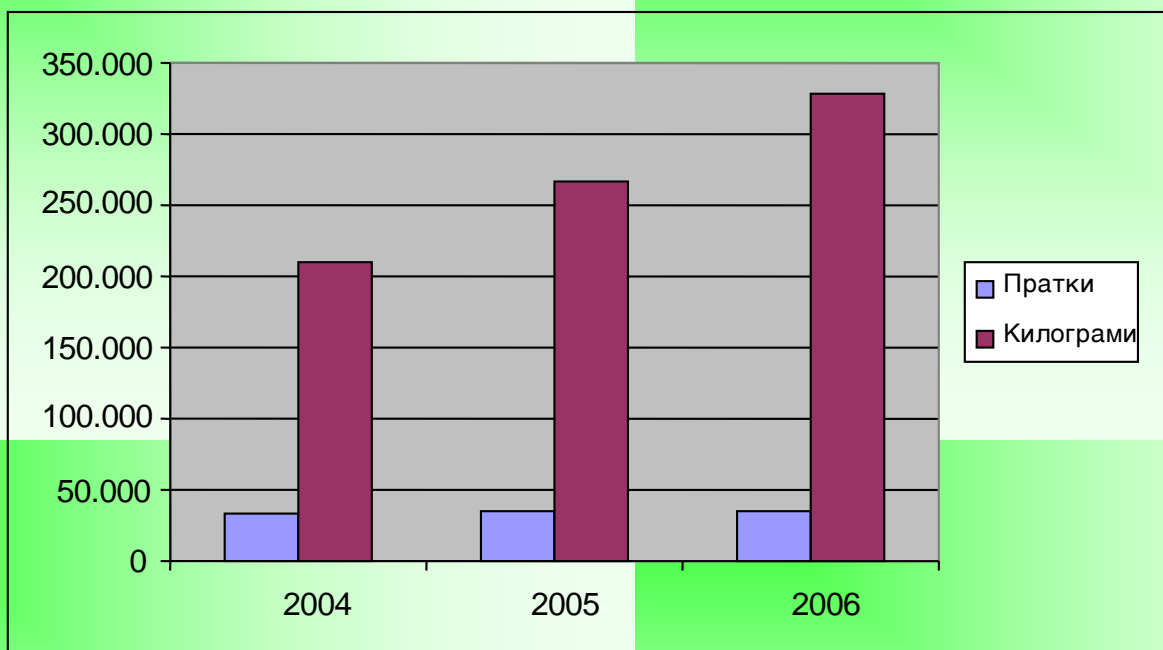
Граничен Премин	Пратки (бр)	Количина во кг
Богородица	2.989	34.669.649
Ново Село	9	25.010
Скопје	13.856	59.194.778
Табановце	517	6.740.939
Кафасан	346	2.405.188
Деве Баир	87	781.913
Делчево	156	2.329.885
Блато	159	341.798
Кавадарци	2.539	43.818.531
Кочани	18	195.612
Велес	553	8.820.220
Прилеп	687	9.002.008
Битола	1.769	22.585.608
Струмица	11.849	135.337.875
Охрид	58	41.842
Ресен	69	1.551.034
Вкупно	35.660	327.841,890

Во Р.Македонија производи кои се прегледани и се извезуваат во поголеми количини во 2004, 2005 и 2006 година се: домати лубеница, јаболко, пипер, тутун, краставица и др.

Извозот на пратки од производи од растително потекло во 2005 година е за 26 % зголем во однос на 2004 година и 2006 во однос со 2005 имаме благ пораст на извозот од 3%,

Вкупно извршени прегледи на извоз по години 2004, 2005 и 2006

Години	2004	2005	2006
Пратки - броја	33.018	34.526	35.660
Количина (т)	210.282,356	266.134,113	327.841,888

Остварени финансиски средства од фитосанитарни прегледи на пратки од растително потекло при увоз, извоз и провоз на во 2006 година

За извршен фитосанитарен преглед и контрола во прометот преку границата на Република Македонија при увоз, извоз и провоз на пратки од растенија и производи од растително потекло фитосанитарните инспектори наплатуваат надоместок согласно Законот за Здравје на растенијата (Сл.Весник на Р.М. бр.20/2005 год.). Со Одлука на Владата пропишана е Висината на надоместок за задолжителен здравствен преглед на растенија, пратки од растенија, производи од растително потекло и преглед на пратки од средства за заштита на растенијата при увоз, извоз, транзит и реекспорт (Сл.Весник на Р.М. бр.74/2001).

Остварените средства се приход на Буџетот на Р.Македонија.

Надоместок е во зависност од прометот и кој претежно се врши преку најфреквентните гранични премини Богородица, Ново село, Меџит лија, Табановце, Кафасан и Деве Баир. Извозот со оглед на тоа и на овие премини од увозните пратки е остварен поголем надоместок.

Остварен надоместок од фитосанитарни прегледи по граничи премини во 2006 година

Граничен премин	Пратки	Извоз денари	Увоз денари	Провоз денари	Реекспорт денари	Вкупно во денари
Богородица	22.744	1.675.260	7.143.321	6.499.605	419.200	15.737.387
Ново Село	1.009	1.690	1.798.310	58.365	1.550	1.859.915
Меџитлија	44	0	36.550	575	0	37.125
Скопје	14.838	2.959.347	813.874	4.930	631.072	4.409.223
Табановце	7.772	1.415.094	9.708.172	909.335	36.600	12.069.202
Кафасан	1.326	219.950	747.413	132.595	0	1.099.958
Деве Баир	6.390	112.110	1.868.610	1.421.552	0	3.402.272
Делчево	2.691	158.050	4.948.050	85.415	0	5.191.515
Блато	160	28.550	0	0	0	28.550
Кавадарци	2.538	2.466.530	0	0	0	2.466.530
Кочани	18	84.166	0	0	0	84.166
Велес	553	470.050	0	0	0	470.050
Прилеп	687	530.025	0	0	0	530.025
Битола	2.384	1.410.660	816.481	39.975	1.000	2.268.116
Струмица	11.942	6.556.844	6.000	0	44.350	6.607.194
Охрид	75	88.370	10.530	1.800	0	100.673
Ресен	69	79.650	0	0	0	79.650
Вкупно	75.240	18.256.347	27.897.285	9.154.148	1.133.772	56.441.553

Остварен надоместок од фитосанитарни прегледи по граничи премини во 2004, 2005 и 2006 година

Граничен Премин	2004	2005	2006
Богородица	15,712,175	14,225,396	15.737.387
Ново Село	2,844,725	4,770,205	1.859.915
Меџитлија	679,892	948,855	37.125
Скопје	4,484,733	4,336,740,50	4.409.223,40
Табановце	9,395,731,50	9,449,263,50	12.069.202,10
Кафасан	980,290	839,719	1.099.958
Деве Баир	2,759,185	3,669,995	3.402.272,50
Делчево	5,760,895	6,791,579	5.191.515
Блато	35,950	1,100	28.550
Кавадарци	990,670	2,032,140	2.466.530
Кочани	1,511,855,40	2,016,620,40	84.166,80
Велес	302,020	230,400	470.050
Прилеп	407,800	231,200	530.025
Битола	2,010,263	1,057,410	2.268.116,50
Струмица	4,338,460	5,398,720	6.607.194
Гевгелија	44,420	12,460	15.737.387
Охрид	45,650	40,680	100.673
Ресен	328,300	314,250	79.650
Струга	38,740	4,850	1.099.958
Вкупно	52,671,754,90	56,371,583,40	56.441.553,30

Анализиран надоместокот во последните три години е со незначителен пораст 2005 од 2004 за 7 %, и 2005 од 2006 порастот е за 0,2 %.

13.5. Систем за средства за заштита на растенијата

Во република Македонија може да пуштаат во промет и употребуваат средства за заштита на растенијата кое се одобрени имаат дозвола од министерот за земјоделство Шумарство и водостопанство издадена согласно Законот за заштита на растенијата.

Во 2006 година за промет и употреба се биле 396 средства за заштита на растенијата

Дозволите се издадени на 3 домашни производители- кои ги формулираат средствата за заштита на растенијата во Република Македонија и на 26 странски производители преку 29 овластени застапници кои истовремено го вршат и увозот и прометот на големо.

Прометот на мало во земјоделките аптеки се врши преку 205 правни лица запишани во регистрот во министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство - Фитосанитарната управа.

Во 2006 година според извршените прегледи од фитосанитарната инспекција на граничните премини увезени се 131 пратка со 1 067 тони сретсва за заштита на растенијата.

Увозот на средствата за заштита на растенијата во последните 3 години не покажува значителни пораст или пад.

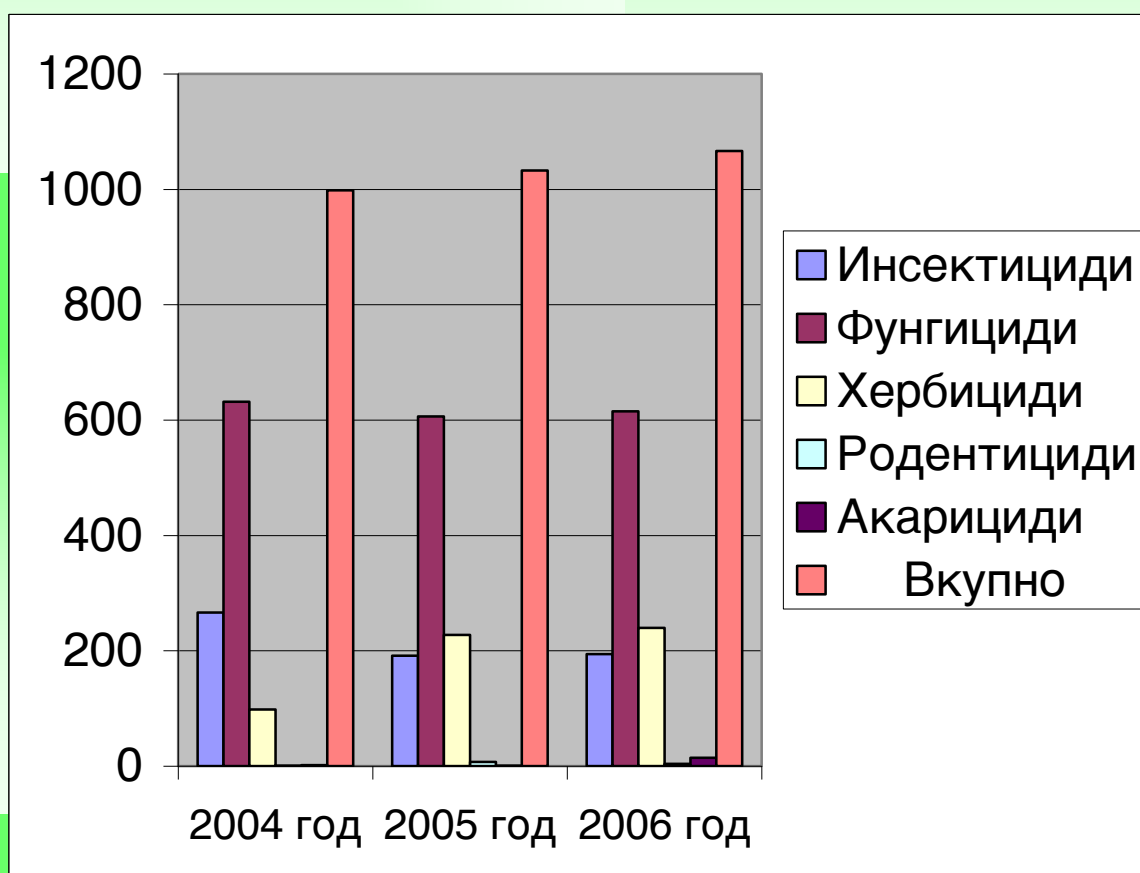
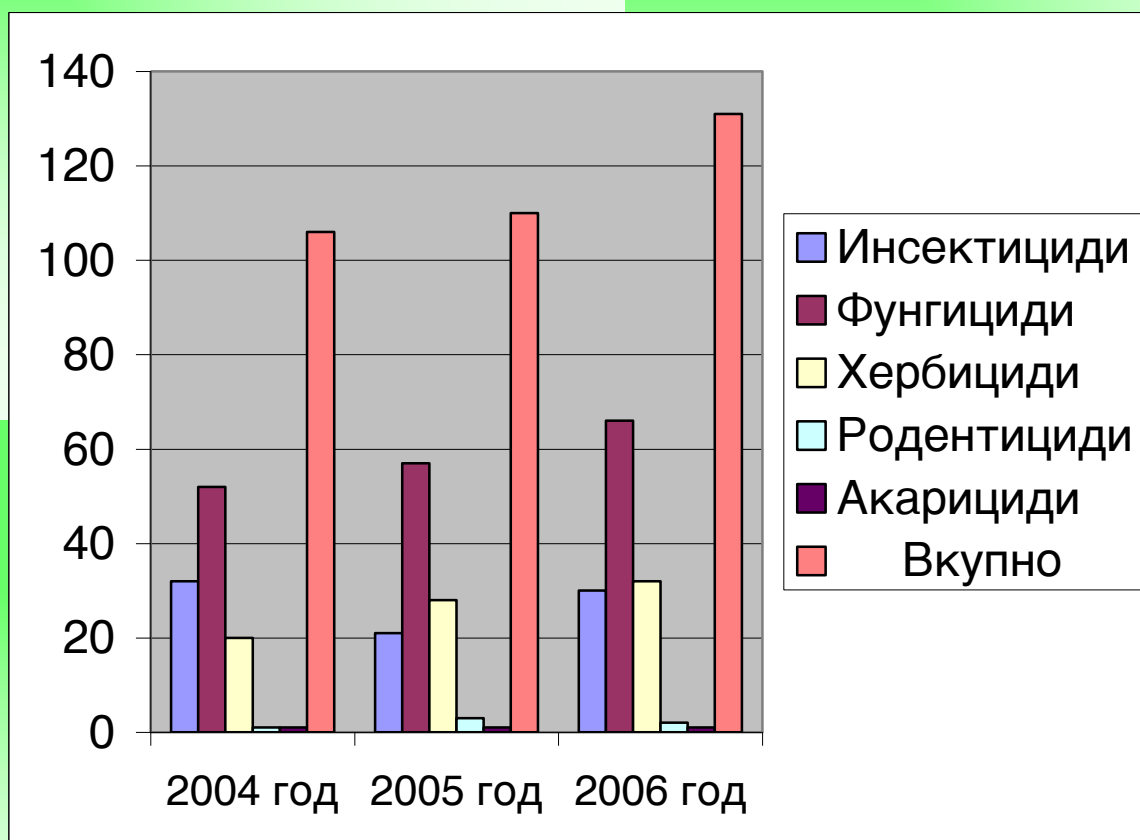
Извршениот увоз во последните 3 години по група на средства за заштита на растенијата и по земји е како следува:

Увоз по групи на средства за заштита на растенија за 2004, 2005 и 2006 год.

Вид на производ	2004		2005		2006	
	Пратки (бр)	Количина (кг)	Пратки (бр)	Количина (кг)	Пратки (бр)	Количина (кг)
Инсектициди	32	266.287	21	191.169	30	194.353
Фунгициди	52	631.858	57	606.248	66	614.751
Хербициди	20	98.167	28	227.508	32	239.348
Родентициди	1	0.500	3	7.300	2	3.680
Акарициди	1	1.500	1	0.300	1	14.500
Вкупно	106	998.324	110	1,032.515	131	1,066.632

Бројот на прегледаните пратки и количини од фитосанитарните инспектори при увозот на средствата за заштита на растенијата во последните три години е на приближно ниво. Во однос на група на средства за заштита на растенијата инсектицидите и фунгицидите се со исти количини додека хербицидите во 2005 и 2006 во однос на 2004 година е зголемен за 100%.

ПРАТКИ - КОЛИЧИНИ

Увоз за инсектициди

Земја	2004	2005	2006
	Количина (кг)	Количина (кг)	Количина (кг)
Кина	77.416	28.039	61.050
Хрватска	50.480	27.011	9.866
Германија	6.600	3.644	13.080
Јапонија	2.589	0.200	2.875
Албанија		25.000	8.911
Франција		2.000	3.106
Италија		24.660	
Израел		4.920	
Холандија	10.000		
Словенија	17.443		
Швајцарија	12.948		
Австрија		10.746	
Англија	8.000		12.765
Белгија		0.425	
С.А.Д			1.657
Бугарија			1.549
Грција			0.060
Србија	80.811	64.524	79.380
СЕ ВКУПНО:	266.287	191.169	194.352

Увоз за хербициди

Земја	2004	2005	2006
	Количина (кг)	Количина (кг)	Количина (кг)
Кина	21.451	49.920	70.262
Хрватска	9.200	17.050	31.237
Германија	9.360	32.289	15.946
Франција	21.811	20.110	32.647
Италија	11.600	11.600	0.291
Израел	5.090	28.499	21.735
Словенија			1.008
Швајцарија	11.657	14.550	6.880
Австрија		17.000	
Англија			28.741
Египет		23.466	
Грција	0.190		4.757
Србија	7.808	13.024	24.743
СЕ ВКУПНО	98.167	227.508	239.348

Увоз за фунгициди

Земја	2004	2005	2006
	Количина (кг)	Количина (кг)	Количина (кг)
Кина	113.112	114.812	58.128
Хрватска	51.937	59.803	67.485
Австралија		12.100	
Германија	48.105	157.627	73.081
Унгарија	15.000		6.564
Шпанија			4.594
Јапонија		0.200	4.000
Франција	25.825	21.395	3.500
Италија		63.305	54.679
Израел	36.550	9.000	32.071
Холандија	0.482		0.100
Словенија	85.385	26.549	47.689
Швајцарија	46.188	28.160	110.663
Австрија	34.671		8.858
Англија			2.167
Египет	30.040		
Белгија		9.800	
Бугарија	10.200	22.990	28.274
Грција		20.050	4.092
Србија	134.363	60.457	107.806
СЕ ВКУПНО	631.858	606.248	614.751

Увоз за акарициди

Земја	2004	2005	2006
	Количина (кг)	Количина (кг)	Количина (кг)
Хрватска	1.500		14.500
Србија и		0.300	

Увоз за родентициди

Земја	2004	2005	2006
	Количина (кг)	Количина (кг)	Количина (кг)
Италија	0.500		
Хрватска			2.680
Србија			1.000

Контролата на средствата за заштита во производството и прометот во Република Македонија е вршен од државните земјоделски инспектори. За контрола и посконтрола на средства за заштита на растенијата во однос на физичко-хемиските својства од страна на надлежните земјоделски инспектори земени се 17 инспекциски мостри и извршени лабораториски испитувања - анализи во овластени лаборатории. Резултатите во однос на декларирани и дозволените отстапувања се во рамките на дозволеното.

1.3.5. Систем за вештачки гуврива

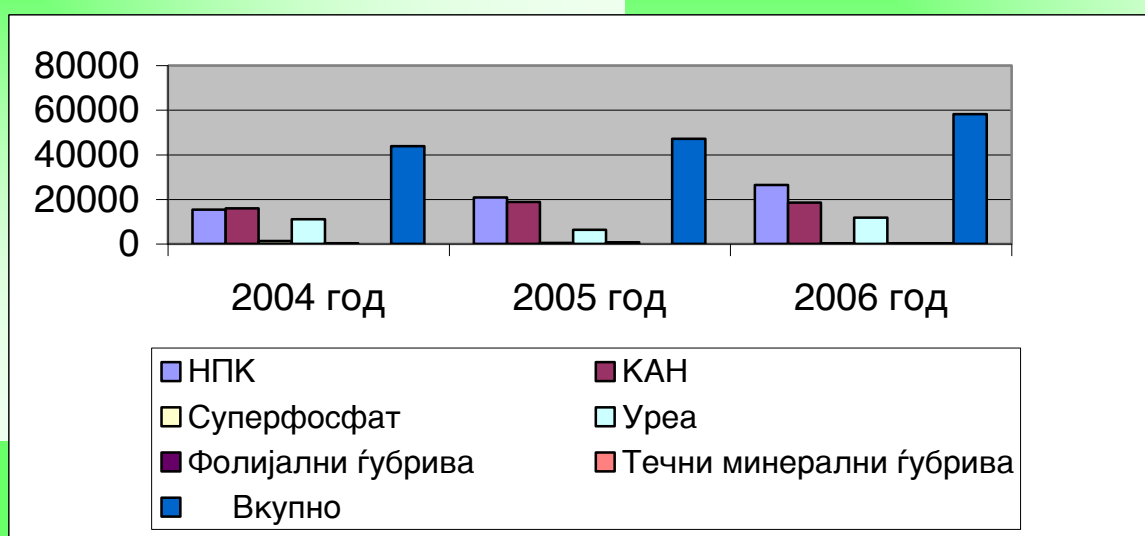
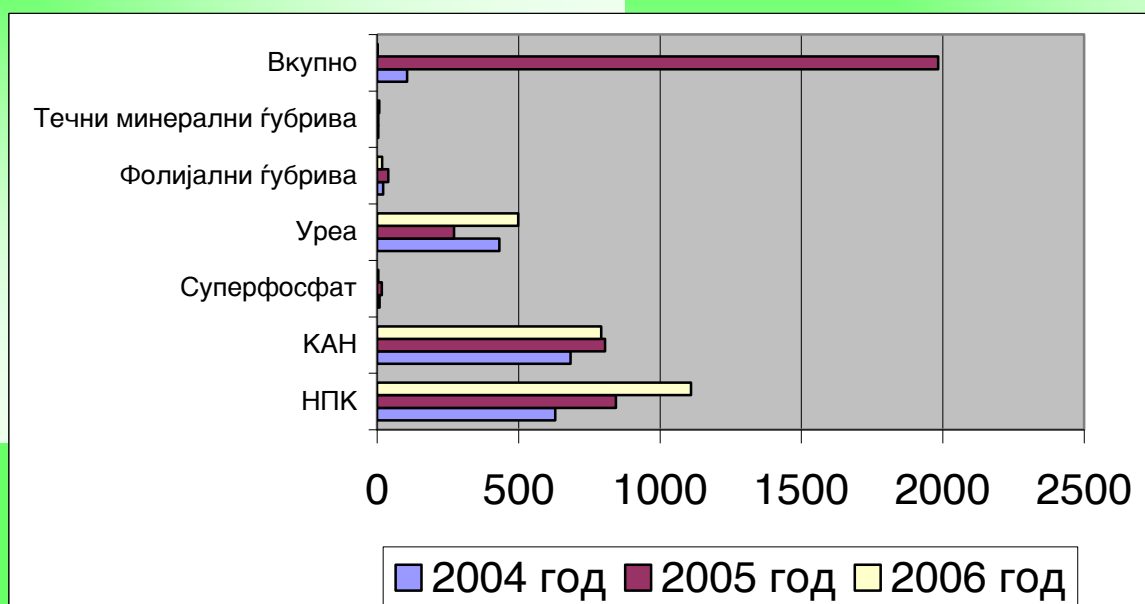
Вештачките гуврива се регулирани со законот за квалитет и контрола на квалитетот на вештачките гуврива и според истиот во 2006 година во регистерот на вештачки гуврива запишани се 200 гуврива.

Во промет и употреба во Република Македонија се вештачки гуврива од домашен производител 29 и од странски производител 171 гувриво и гувривата кои се на стандардната листа.

Според податоците од извршените прегледи од страна на фитосанитарната инспекција на граничните премини во 2004, 2005 и 2006 година увезени се следните количини по типови:

Вид на производ	2004		2005		2006	
	Пратки (бр)	Количина (т)	Пратки (бр)	Количина (т)	Пратки (бр)	Количина (т)
НПК	630	15315	845	20762	1110	26393
КАН	684	15875	806	18766	793	18463
Суперфосфат	9	1271	17	390	4	82
Уреа	432	11004	272	6325	499	11793
Фолијални ѓубрива	22	334	39	789	18	358
Течни минерални ѓубрива	5	65	5	53	8	78
Вкупно	1762	43864	1984	47085	2.432	57167

ПРАТКИ - КОЛИЧИНИ

1.3.6. Програма за здравје на растенијата

За обезбедување заштита на растителното производство од болести и штетници, безбедна храна од растително потекло и усогласување на законите со праксата (производство) со меѓународните стандарди на СТО и ЕУ за обезбедување на минимум стандарди за контрола на извозот и увезените производи заради заштита на домашното производство и поддршка за заштита на профитабилните извозни пазари во ЕУ за извоз на земјоделски и шумски растенија и производи од Буџетот на Република Македонија со Програмата за Здравје на растенијата во 2006 година обезбедени се средствата во износ од 15 000 000 денари. Од планираните за реализација на сите мерки од Програмата за здравје на растенијата во 2006 година се потрошени вкупно **11 932 416** денари:

I. Редовно следење и сигнализација на појавата на карантинските и економски значјните штетници на земјоделските растенија, детерминирање, за одредување на појавата на штетни организми и одредување на времето и местото за нивно третирање и изготвување на предлог мерки за заштита, за обезбедување и ставање во функција на хидрометеоролошки станици, за поставување на карантински полиња, фитопаталоски и хемиски лабораториски испитувања според следното:

1. Факултет за земјоделски науки и храна - Катедра за заштита на растенијата 765 000 денари и тоа за:
 - 565 000 денари за редовно следење и сигнализација на појавата на карантинските и економски значјни штетници на земјоделските растенија и
 - 200.000 денари за изготвување на годишен заеднички извештај во 100 примероци од сите учесници во СГД програмата и за координација на активностите.
2. ЈНУ Земјоделски институт - Скопје 2 525 000 денари и тоа за:
 - 320 000 денари за редовно следење и сигнализација на појавата на карантинските и економски значјни штетници на земјоделските растенија,
 - 1 395 000 денари за обезбедување и ставање во функција на хидрометеоролошки станици за одредување на појавата на штетни организми и одредување на времето и местото за нивно третирање,
 - 280 000 денари за поставување на карантинско поле на локацијата Св. Николе и Скопје за следење на состојбата на одредени растенија од аспект на присуство на карантински надзор во време на вегетацијата, а со цел за констатирање на нови карантински или скриени зарази,
 - 530 000 за лабораториско детерминирање на присуство на растителни штетни организми на растенијата во време на вегетација и промет.
3. ЈНУ Институтот за јужни земјоделски култури - Струмица исплатени се средства во износ од 4 505 000 денари и тоа:
 - 320 000 денари за редовно следење и сигнализација на појавата на карантинските и економски значјни штетници на земјоделските растенија
 - 1 395 000 денари за обезбедување и ставање во функција на хидрометеоролошки станици за одредување на појавата на штетни организми и одредување на времето и местото за нивно третирање,
 - 280 000 денари за поставување на карантинско поле на локацијата Струмица и штип за следење на состојбата на одредени растенија од аспект на присуство на карантински надзор во време на вегетацијата, а со цел за констатирање на нови карантински или скриени зарази.
 - 510 000 денари за лабораториско детерминирање на присуство на растителни Штетни организми на растенијата во време на вегетација и промет и
 - 2 000 000 денари за редовно следење, прогнозирање и одредување мерки за спречување на појавата и ширењето на растителни штетни организми и

идентификација и детерминација на фитоплазми кај виновата лоза и други земјоделски култури.

4. ЈНУ Институтот за тутун - Прилеп 805 000 денари и тоа за:
 - 200 000 денари за редовно следење и сигнализација на појавата на карантинските и економски значајни штетници на на тутунот,
 - 465 000 денари за обезбедување и ставање во функција на хидрометеоролошки станици за одредување на појавата на штетни организми и одредување на времето и местото за нивно третирање и
 - 140 000 денари за поставување на карантинско поле на локацијата Прилеп за следење на состојбата на тутунот од аспект на присуство на карантински надзор во време на вегетацијата, а со цел за констатирање на нови карантински или скриени зарази и
5. Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството - Битола 140 000 денари за давање услуги во следењето на појавата на карантинските и економски значајни штетници на растенијата, прогнозирање на штетниците на растенијата според методите доставени од одговорните раководители на СПД програмата, експертите на Факултетот за земјоделски науки и храна и институтите, како и известување и доставување на предлог мерки за соодветна заштита до земјоделските производители.

II. Контрола и посконтрола на средства за заштита на растенијата пуштени во промет и употреба во однос на физичко-хемиските својства со земени инспекциски мостри односно за извршени лабораториски испитувања- анализи во овластени лаборатории - исплатени се 385 624 денари,

III. Вклучување на стручни комисии за регистрација на средства за заштита на растенијата и за комисии кои се обврска според Законите од областа на заштитата на растенијата и активности за хармонизирање на националниот со ЕУ законодавството - исплатени се 1 137 710 денари

IV. Организирање на фитосанитарни советувања на производители и други лица вклучени во извозниот и увозниот систем за обука на фитосанитарните инспектори, регионалните известувачи и други надлежни служби 387 696 денари

V. Одржување и надградување на информативниот систем на Фитосанитарната управа, набавка на реагенси на Државната фитосанитарна лабораторија, реализирање на годишната програма и за и др - 1 281 386 денари.

13.7. Законска регулатива

Фитосанитарната област се регулира со два основни закони кои се приоритетни во процесот на усогласување на националниот со ЕУ законодавството од областа на заштитата на растенијата и Закон за регулирање на вештачките губрива тоа:

Закон за здравје на растенијата- кој ја регулира здравствената состојба на растенијата, мерките за интервенции, движењето на растенијата и растителните производи во меѓународниот промет и др. Истиот е донесен и усогласен со основната Директива 2000/29 ЕЦ и други релевантни директиви од оваа област во степен до кој е потребно за преодниот период до вклучувањето на Република Македонија во заедницата.

Закон за производи за заштита на растенијата - истиот е во процедура на донесување до надлежните институции. Овој закон го регулира одобрувањето на производството, пласирањето, употребата, ракувањето и контролата на производите за заштита на растенијата, опрема за апликација, јавни услуги и јавни овластувања, усогласен со Директивата на Советот 91/414/ЕЕС и други релевантни директиви од оваа област.

Закон за губрива - во тек на изготвување. Истиот ќе ги регулира квалитетот, контролата на квалитетот, типови на губрива, стандарди и друго и ќе биде усогласен со Директивата 2003/2003 ЕЦ.

13.8. Институционална рамка

Заштитата на растенијата во Република Македонија организирана е и функционира како интегриран фитосанитарен систем со вклучени повеќе органи, институции и лаборатории и тоа:

1 Фитосанитарна Управа - Реорганизацијата на Фитосанитарната Управа е направена според барањата од Меѓународната конвенција за заштита на растенијата и ЕУ барањата за постоење на национален централен орган одговорен за работите од фитосанитарната област. Фитосанитарната Управа е како орган во состав на Министерството за земјоделство, шумарството и водостопанство и надлежен орган за фитосанитарната политика, за координирање на работите од фитосанитарната област, одговорна за размена на информации меѓу државните органи и тела, вклучени институции и лаборатории, ЕУ тела, и за спроведување на меѓународните конвенции, спогодби и договори кои ги ратификувала Република Македонија.

2. Државен инспекторат за земјоделство- за надзор над спроведување на Законот за заштита на растенијата и Законот за квалитет и контрола на квалитетот на вештачки губрива и др.

3. Државна фитосанитарна лабораторија за - специјализирани лабораториски тестови на растенија, растителни производи и други објекти и предмети во лабораторијата, со цел дијагностицирање и детерминирање на штетни организми,
- биолошки тестирања,
- испитување на физичко -хемиските својства на средствата за заштита на растенијата,
- анализа на активна материја,
- анализа на семенски и саден материјал и др.

Државната фитосанитарна лабораторија е целосно интегрирана во рамките на целиот систем за заштита на растенијата и е во насока на обезбедување на релевантни и навремени аналитички и дијагностички услуги.

Потребно е комплетно воспоставување -односно ставање во функција на лабораторијата која во целост ќе ги исполнува меѓународните барања и стандардите на акредитирана лабораторија и да биде независна институција. Лабораторијата ќе преставува систем на акредитирани лаборатории за тестирање на храна од растително потекло, за испитување на семето и др..

Во рамките на лабораторијата се вклучени капацитетите за вирусологија, молекуларна дијагностија, нематологија, ентомологија, хемиска анализа (пестициди) и фитопатологија, капацитет за испитување на семе, за складирање на генетски материјал и др.

4. Други овластени лаборатории за лабораториски анализи и биолошки испитувања за ефикасност на средства за заштита на растенијата.

Поглавје 14

Семе и саден материјал

Тестирање на растителни сорти, апробација и селекција на семиња

14.1 Тестирање на растителните сорти

Управата за семе и саден материјал при Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство своите активности ги финансира согласно “Програмата за семе и саден материјал” и од сопствени финансиски средства, односно од надоместокот што го наплатува од странски и домашни правни и физички лица за испитувањето и регистрацијата на новите сорти. Со овие средства се покриваат трошоците за испитување на опитните пунктови, за статистичка обработка на податоците, за надомест на членовите на Комисија за националната сортна листа на земјоделски растенија, за обезбедување на стандарди за споредување со испитуваната сорта и за режиски трошоци.

14.2. Испитување и одобрување на нови сорти земјоделски растенија

Во производната 2006 година преку Комисија за националната сортна листа на земјоделски растенија пријавени се 136 сорти за испитување, признавање и одобрување во производство во Република Македонија. Повеќето од пријавените сорти се однесуваат на градинарски култури, од кои за одгледување на отворено поле пријавени се 123 сорти, во заштитен простор 11 сорти (домати 7 сорти, краставици 3 сорти). Исто така, за запишување во Националната сортна листа пријавени се и 19 сорти житни култури, 11 сорти компири и 6 сорти тутун.

Испитувањето на новите странски и домашни сорти на отворено поле се изведува на три локалитети и тоа во: ЈНУ “Земјоделски институт” - Скопје, ЈНУ “Институт за јужни земјоделски култури” - Струмица и ЈНУ “Институт за тутун” - Прилеп.

14.3. Спроведувањена стручна контрола (апробација) и производство на сертифициран семенски и саден материјал во 2005/2006 година

Во производната 2005/2006 година извршена е стручна контрола и е добиено натурално производство од 8.462,2 тони сертифицирано семе од мека пченица. При доработката на семенскиот материјал од пченица околу 20% е отпад, од што произлегува дека вкупно добиеното семе од пченица изнесува 6.769,6 тони. При стручна контрола на есенскиот јачмен добиено вкупно производство од 1.471,5 тони семе, односно при доработката на семенскиот материјал од јачменот околу 20% е отпад, од што произлегува дека вкупно добиеното семе од есенски јачмен изнесува 1.177,2 тони.

Недостигот на семенски материјал земјоделците го надополнуваат преку употреба на насертифициран (меркантно семе) семенски материјал од сопствено производство. Несоодветниот квалитет на употребениот семенски материјал придонесува кон намалување на производството од одделни култури во принос по единица површина и во однос на квалитетот на добиеното производство.

Генерално, домашното производство на семенски и саден материјал не ги задоволува потребите за организирање на земјоделското производство во Република Македонија. Остатокот од потребите за сертифициран семенски и саден материјал се задоволуваат од увоз, претежно од Србија и Хрватска. Останатите земји од кои се увезува семенски материјал се Холандија, Израел, Франција, Германија, и Италија за увоз на семенски материјал од градинарски култури, посебно на хибридни сорти домати, краставици кои се одгледуваат во заштитен простор и за семенски компир.

Производството на сертифициран семенски материјал од афион се организира и контролира од “Алкалоид” од Скопје, а во моментот понудата ја задоволува домашната побарувачка. Во производната 2005/2006 година добиено е вкупно производство од 4.770 кг. сертифициран семенски материјал од афион.

Понудата на сертифициран семенски материјал од тутун произведено од Институтот за тутун од Прилеп ја задоволува потребата за семенски материјал на производителите на тутун. Но, сепак набавката на сертифициран семенски материјал од тутун е опадната во последните години. но, тука треба да се напомене дека зголемената употреба на несертифициран семенски материјал или нерегистрирано увезено семе претставува еден од повеќето фактори за намаленото производство на тутун и вкупните неповолни состојби во тутунското стопанство во последните години.

Сертифицираниот семенски материјал од ориз се произведува во Земјоделски институт, Одделение во Кочани.

14.4. Програма за семе и саден материјал

Во 2006 година од Буџетот на Република Македонија се обезбедени финансиски средства за реализација на “Програма за семе и саден материјал за 2006 година” (“Службен весник на РМ” бр.21/2006). Согласно Програмата, планирани се вкупно 2.000.000 денари по критериуми и услови за користење на средствата по одделни намени. Со “Програмата за изменување и дополнување на Програмата за семе и саден материјал во 2006 година, финансиските средствата беа намалени за 1.300.000 денари, со што вкупниот износ на средствата за реализација на планираните мерки по Програмата изнесуваше 700.000 денари, а се исплатија вкупно 700.000 денари.

14.5. Политика на Управата за семе и саден материјал за унапредување на Управата и идни развојни планови

Законот за семенски и саден материјал за земјоделски растенија е усвоен од страна на Собранието на Република Македонија во март 2006 година Истиот е објавен во “Службен весник на РМ” бр.39/2006. Во завршна фаза е изработка на три(3) подзаконски акти кои произлегуваат од овој закон: Правилник за трговија со семенски материјал од житни растенија, Правилник за трговија со семенски материјал од фуражни растенија и Правилник за регистрација на снабдувачи со семенски и саден материјал од земјоделски растенија.

14.6. Други активности од областа на семето и садниот материјал

Запишување во регистрот на снабдувачи. Управата за семе и саден материјал согласно законските прописи врши запишување во Регистарот на снабдувачи на семенски и саден материјал за земјоделски растенија. Имено, во текот на 2006 година се регистрирани:

- Снабдувачи производители на семенски и саден материјал = 4
- Снабдувачи за доработка на семенски материјал = 1
- Снабдувачи за увоз-извоз на семенски и саден материјал = 8
- Снабдувачи за промет на мало на семенски и саден материјал = 10

Издадени одобренија за увоз на семенски и саден материјал. Управата за семе и саден материјал во 2006 година, согласно Законот за семенски и саден материјал и Одлуката за менување на Царинската тарифа за 2006 година, има издадено вкупно 125 одобренија за увоз-извоз на семенски и саден материјал.

Поглавје 15

ХИДРОМЕТЕОРОЛОШКИ РАБОТИ

ВОВЕД

Хидрометеоролошката служба во Република Македонија има повеќегодишен историски развој. Првите метеоролошки мерења датираат од далечната 1891 година, а во 1923 год беше организирана првата мрежа на метеоролошки станици. Нејзиното формирање во рамките на Народна Република Македонија датира од 1947 година. Со традиција втемелена низ период од 60 години професионална работа и развој, таа е за почитување и гордост, но носи и повеќе обврски за сегашните и идни генерации.

Како суверена и независна држава, во 1993 год. хидрометеоролошката служба станува рамноправна членка на Светската Метеоролошка Организација (СМО), која е специјализирана агенција на Обединетите Нации (ОН). Се отвораат можности и перспективи за понатамошен развој во сите сфери на метеорологијата, хидрологијата и животната средина, дејности кои произлегуваат од нејзината улога на Национален Метеоролошки Центар (НМЦ), а сето тоа во координација и согласност со програмите на СМО.

15.1. ОСНОВИ И ОПРАВДАНОСТ

Своите надлежности утврдени со закон Управата за хидрометеоролошки работи (УХМР) ги извршува согласно Законот за вршење на хидрометеоролошки работи ("Службен весник на РМ" бр.19/92; 5/03), Законот за води ("Службен весник на РМ" бр. 4/98; 19/2002), Законот за заштита на воздухот од загадување ("Службен весник на РМ" бр. 20/74; 6/81; 10/90 и 62/93) и Законот за заштита и унапредување на животната средина и природата ("Службен весник на РМ" бр. 48/2002;13/203 - пречистен текст). Во делокругот на своето работење Управата е задолжена да спроведува многубројни подзаконски прописи и други правни акти од областа на хидрометеоролошката дејност.

Со Законот за вршење на хидрометеоролошки работи на Управата како државен орган за вршење на хидрометеоролошки работи и се дадени јавни овластувања да врши хидрометеоролошки работи во согласност со законот и техничките прописи и стандарди кои се во сила во Република Македонија, Европската Унија и други меѓународни стандарди.

При извршување на работите од својата надлежност Управата треба да применува прописи и задолжителни стандарди за начинот и постапките за вршење на хидрометеоролошките работи кои треба да бидат во согласност со стандардите, односно моделите дефинирани во законодавството на Европската Унија, вклучувајќи ги институциите, односно субјектите и другите тела чија работа е регулирана со јавното право, како и други организации од светски карактер кои ја извршуваат оваа дејност. Таква организација е Светската метеоролошка организација (СМО), во која директорот е постојан претставник. Согласно законодавството на Европската Унија предвидено е вклучување на претставници од Управата во работата на телата и комисиите на СМО и Европските асоцијации.

Регулативата на Европската Унија се однесува на статусот на правното лице и функцијата на јавниот субјект, кои треба да се опфатат во една држава. Заради тоа Управата го координира извршувањето на меѓународните обврски на Република

Македонија во областа на метеорологијата, хидрологијата и заштитата на животната средина и учествува во реализација на меѓународни проекти и програми од областа на хидрометеоролошката дејност.

Техничките прописи и стандарди на Европската Унија претставуваат задолжителен дел при вршењето на функциите од надлежност на Управата, бидејќи таа континуирано во текот на цела година задолжително мора да обезбедува прибирање на хидрометеоролошки податоци и размена на хидрометеоролошки информации и консултации преку вклучување во Европскиот центар за среднорочна прогноза и Регионалниот метеоролошки центар за Југоисточна Европа.

Службата е потписник на Конвенцијата на Обединетите Нации и има обврски кон Светската метеоролошка организација (СМО) и сите конгресни документи. Постојат меѓународни обврски, програми, протоколи и други облици на меѓународни договори и соработка кои таа треба директно да ги обавува во име на Владата. Со резолуцијата на Обединетите Нации и Генералното собрание, на метеорологијата, хидрологијата и животната средина им е дадено огромно значење:

- Хидрометеоролошката служба е од национално значење за секоја држава.
- Нејзината основна мисија е од витална важност во мониторингот и разбирањето на времето и климата, најавата од елементарни непогоди и во обезбедувањето на метеоролошки и придружни услуги како поддршка на националните потреби.
- Дејноста на службата не е само значајна за земјоделството, туку и за други гранки (електростопанството, водостопанството, градежништвото, сообраќајот, туризмот, здравството, животната средина).
- Службата има комплексно и суштинско значење во решавање на прашањата и задачите од областа на хидрометеоролошката дејност кои се од стратегиски карактер за државата (одбраната и безбедноста).
- Службата треба да спроведува примарна мисија во насока на заштита на животот и материјалните добра и јакнење на националната економија.

Службата има водечка улога во решавање на прашањата поврзани со времето, климата, хидрологијата, водените ресурси, контрола на животната средина модификацијата на времето и на тој начин дава суштински придонес во сигурноста и материјалните добра на луѓето и економскиот бенефит на државата.

Службата ќе се соочи со решавање и ублажување на основните и суштински проблеми на XXI век како: глобалните климатски промени и климатски варијации, елементарните непогоди и природни катастрофи, контролата на животната средина и недостаток од вода за пиење.

Секоја држава вложува во развојот на хидрометеоролошката служба. Тоа отсекогаш го чинела и Република Македонија. Причината за тоа е националното и стратешко значење, како и респективната улога која таа ги има во секоја држава, нејзиниот придонес во севкупниот социјално-економски развој на општеството.

15.2. НАДЛЕЖНОСТИ И АКТИВНОСТИ

Надлежноста на Управата за хидрометеоролошки работи е утврдена со Законот за вршење на хидрометеоролошки работи ("Службен Весник на РМ" бр.19/92), а ги опфаќа следните работи:

- развој и функционирање на хидролошкото и метеоролошкото бдеење,
- истражувања на атмосферата, почвата и водните ресурси и
- примена на хидрологијата и метеорологијата.
-

Работите кои го опфаќаат развојот и функционирањето на хидролошкото и метеоролошкото бдење се:

- воспоставување, изградба и одржување на мрежа на хидролошки и метеоролошки станици и мрежа на метеоролошки радарски центри, противградобијни станици, научни единици и институти;
- хидролошки набљудувања и мерења на површинските и подземните води од прво ниво и изворите, речниот нанос, мразот на реките, акумулациите и езерата, специјални хидролошки набљудувања и мерења во мрежата на хидролошки станици и основна обработка на забележаните податоци;
- метеоролошки набљудувања и мерења за потребите на временската прогноза, на климатологијата, агрометеорологијата, воздухопловната метеорологија и специјални метеоролошки набљудувања во мрежата на метеоролошки станици и основна обработка на забележаните податоци;
- набљудувања и мерења на карактеристиките на квалитетот на воздухот, врнежите и почвата, вклучувајќи ја и радиоактивноста на воздухот, врнежите и почвата во мрежата на метеоролошки станици, основна обработка на забележаните податоци и следење на преносот на загадувачките материји низ атмосферата;
- набљудувања и мерења на карактеристиките на квалитетот на површинските води, на подземните води од прво ниво, езерата и акумулациите, вклучувајќи ја и радиоактивноста на водите во мрежата на хидролошки станици и основна обработка на забележаните податоци;
- вршење на аеролошки и радарски метеоролошки мерења и набљудувања и следење на електричните процеси во атмосферата;
- воспоставување, изградба и функционирање на хидрометеоролошкиот телекомуникациски систем за собирање, размена и распределба на забележаните податоци и обработените информации;
- воспоставување и функционирање на аналитичко-прогностички систем, анализирање на времето и издавање на краткорочни и среднорочни прогнози и долгорочни изгледи на времето и прогноза на градоносни облаци, следење и предупредување за развојот на штетни и опасни метеоролошки појави;
- воспоставување и функционирање на аналитичко-прогностички систем, анализирање на хидролошката состојба, издавање прогнози и извештаи за водостоите на реките, езерата, вештачките акумулации, подземните води, мразот на реките и езерата, следење и предупредување на развојот на штетни и опасни хидролошки појави;
- давање извештаи и прогнози за квалитетот на воздухот, водите и почвата од значење за заштита на животната средина и природата и следење и предупредување за нивното нагло загадување;
- воспоставување, изградба и функционирање на систем за заштита од град и дејствување на градоносните облаци.

Работи кои го опфаќаат истражувањето на атмосферата, почвата и водните ресурси се:

- истражување и следење на процесите во атмосферата и развој на методи за прогнозирање на времето;
- истражување и следење на хидролошките процеси и развој на методи за прогнозирање на водите;
- истражување и следење на квалитативните карактеристики на воздухот, врнежите, површинските води, подземните води од прво ниво, езерата и почвата, вклучувајќи ја радиоактивноста на воздухот, врнежите и водите, преносот на загадувачките материји во нив и учество во истражувања за влијанието на загадувањето врз водните ресурси, климата и вегетацијата, развој

- на модели и методи за прогнозирање на загаденоста на воздухот, водите и почвата;
- истражување на физичките основи на климата, следење на нејзините промени и колебања и развој на методи за прогнозирање на климата;
- истражување на процесите и појавите во атмосферата значајни за воздушната пловидба;
- истражување на физичките основи на модификацијата на времето и климата и развој на методи за оперативно спроведување на заштита од град и други облици на вештачко влијание и модификација на времето;
- истражување и следење на енергетскиот потенцијал на сончевото зрачење и ветерот и на други обновливи извори на енергија и метеоролошки и хидролошки истражувања за рационално користење на енергетскиот потенцијал;
- истражување и следење на влијанието на времето и климата врз земјоделството и врз шумарското производство, вклучувајќи ја и климата на земјиштето и истражувањето и развојот на методите на агрометеоролошките прогнози;
- хидролошки и метеоролошки истражувања за изработка на водниот биланс и за користењето на водните потенцијали;
- развој на инструменти, уреди и методи за хидролошки и метеоролошки набљудувања и мерења.

Примената на хидрологијата и метеорологијата ги опфаќа следните мерки и активности:

- работи што се однесуваат на метеоролошко обезбедување на воздушната пловидба, вклучувајќи ги и воените воздухоплови;
- работи што се однесуваат на метеоролошките набљудувања за потребите на одбраната на Република Македонија;
- работи на хидролошко и метеоролошко обезбедување на пловидбата на внатрешните пловни патишта на Република Македонија;
- работи што се однесуваат на изработката на агрометеоролошки анализи и прогнози на степенот на опасност од пожари во природната средина, како и работи на медицинската метеорологија;
- хидролошки и метеоролошки работи за потребите на водостопанство на водотеците пресечени со државната граница или кои претставуваат државна граница, вклучувајќи ги и работите за потребите на одбраната на Република Македонија;
- работи на примена на знаењата за климата и водните ресурси за потребите на стопанските и општествените дејности за потребите на одбраната на Република Македонија;
- анализи на просторните и временските карактеристики на метеоролошките елементи и изработка на климатските основи за просторно и урбано планирање и проектирање и за изградба на големи инвестициски објекти;
- анализи на просторните и временските квалитативни и квантитативни карактеристики на режимот на површинските водни ресурси и на водните ресурси на подземните води од прво ниво за изработка на хидролошки основи за просторно и урбано планирање и проектирање и за изградба на големи инвестициски објекти.

Работите на хидролошко и метеоролошко бдење се вршат непрекинато и го претставуваат единствениот хидрометеоролошки информациски систем на Република Македонија. Хидрометеоролошкиот информациски систем на Република Македонија е интегрален дел од општествениот систем на информирање и е вклучен во меѓународните метеоролошки и хидролошки информациона системи.

Хидрометеоролошките работи се вршат со постојани набљудувачи, со повремени набљудувачи, односно стрелци или со примена на автоматски системи и станици.

Во извршувањето на хидрометеоролошките работи Управата:

- ги обавува функциите на центар на хидрометеоролошкиот информациски систем на Република Македонија;
- воспоставува и развива банки на хидролошки и метеоролошки податоци и на податоци за квалитетот на воздухот и водите забележани во мрежата на хидролошки и метеоролошки станици и во мрежата на метеоролошките радарски центри и противградобијни станици;
- воспоставува и обезбедува работа, развој и унапредување на основите на метеоролошкиот и хидролошкиот прогностички систем;
- воспоставува и обезбедува работа и развој на хидрометеоролошкиот телекомуникациски систем и обезбедува вклучување на Република Македонија во меѓународните метеоролошки и хидролошки информациски системи;
- обезбедува остварување и чување на еталоните на метеоролошките и хидролошките инструменти, баждарење на инструментите во мрежата на метеоролошките и хидролошките станици и баждарење на инструментите на правни и физички лица;
- врши стручен надзор на спроведување на одредбите на член 17 од овој закон.
- ги извршува и го координира извршувањето на меѓународните обврски на Република Македонија во областа на метеорологијата и хидрологијата, следење на квалитетот на водите и воздухот.

15.3. МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА

Меѓународните обврски на земјата во областа на метеорологија, хидрологија и заштита на човековата средина произлегуваат од меѓународните конвенции, декларации, билатерални и мултилатерални договори и други акти кои ги потпишала Република Македонија. Овие обврски Управата за хидрометеоролошки работи ги извршува во соработка со надлежните републички органи и организации.

Од 1-ви јули 1993 година Република Македонија е членка на Светската метеоролошка организација (СМО) како специјализирана агенција на Обединетите Нации. Како единствена служба од таа дејност во Република Македонија, Управата ги извршува и го координира извршувањето на меѓународните обврски на Република Македонија во областа на метеорологијата и хидрологијата, следење на квалитетот на водите и воздухот. Управата за хидрометеоролошки работи врши реализација на меѓународните програми; научно-техничка соработка со меѓународните организации и сродни служби во светот; следење на изработката и донесувањето на резолуции и декларации од Светската метеоролошка организација и други меѓународни организации и иницирање на нивната примена во Република Македонија; организација на учество на претставници од Република Македонија на меѓународни состаноци, вклучувајќи подготовка на ставови и платформи за нив.

Покрај претставувањето на Република Македонија во конститутивни тела на СМО и активно учество во работата на работни групи, стручната соработка се одвива и преку давање мислења и одговори на анкети, прашалници и предлог работни материјали кои се примани, а се во врска со спроведување на програмите и проектите на СМО. Во изминатиот период УХМР учествува во работата на Светскиот метеоролошки конгрес, како врховно тело на СМО, Регионалната асоцијација за Европа во која припаѓаме, како и во Техничките комисии при СМО.

Во 1999 година 13-тиот Светски метеоролошки конгрес ја донесе Женевската декларација во која се изразува виталната важност на мисијата на Националните метеоролошки и хидрометеоролошки служби во набљудување и разбирање на времето и климата и во обезбедување на метеоролошки и други услуги за национални потреби како што се: заштита на животот и имотот; зачувување на

животната средина; придонес за одржлив развој; обезбедување континуитет во набљудувањата на метеоролошки, климатолошки и сродни податоци; унапредување на ендеогеното изградување на кадар; исполнување на меѓународни ангажирања; и придонес за меѓународна соработка. Со Женевската декларација се нагласува долготното разгледување на изразените состојби од страна на Владите на сите земји членки на СМО, обезбедување на нивна финансиска помош што ќе биде од интерес за одржливиот развој, помош на националното стопанство и социјален прогрес, а значајно ќе придонесе и за намалување на губитокот на животи и имот причинет од природни непогоди и други катастрофални случки, како и ќе се зачува животната средина и глобалната клима за сегашните и идни генерации на човештвото.

Соработката со СМО може да се согледа од нејзината Програма за волонтерска соработка преку која Управата во изминатиот период повеќекратно добивала помош во опрема (сателитски приемни станици, радиосонди, метеоролошки балони, компјутери и друга метеоролошка и хидролошка опрема), вклучување во регионална комуникациска мрежа на метеоролошки податоци (RMDCN), и финансиска помош која го обезбедувала учеството на наши експерти на меѓународни стручни симпозиуми, конференции и состаноци.

Управата за хидрометеоролошки работи во својот делокруг на работа од меѓународен карактер вбројува и учество во меѓународни проекти и програми меѓу кои вредно е да се споменат:

- Прв национален извештај кон Рамковната конвенција на ОН за климатски промени;
- Воспоставување автоматски мониторинг систем за следење на квалитетот на водата на река Вардар (PHARE проект);
- Мониторинг систем на реките во Република Македонија (RIMSYS проект);
- Проект за создавање на мрежа од метеоролошки радар на земјите од Југоисточна Европа (SEERAD);
- Проект на Европската комисија за изградба на информациски систем кој ќе содржи податоци, статистики, анализи, информации, моделирање од областа на хидрологијата, климата, климатските промени и квалитетот на водата (WOISYDES);
- Проект на Европската комисија за одржување на меѓународна конференција за набљудувачкиот и информациски систем на водите (BALWOIS);
- Воспоставување на автоматски мониторинг систем за следење на квалитетот на водите (PHARE проект);
- Проект за Преспанско езеро од Агенцијата за атомска енергија од Виена;
- Европски проект за процена на климата (ECA проект);
- Проект на СМО во соработка со Чешкиот хидрометеоролошки институт (CLIDATA проект);
- Програма за следење и процена на прекуграничниот пренос на загадувачки материи низ атмосферата на големи далечини во Европа (EMEP),
- Хидролошки набљудувачки систем на земјите од Медитеранот (MED-HYCOS);
- Глобално атмосферско бдење (GAW);
- Глобален климатски набљудувачки систем (GCOS) и многу други.

15.4. ОРГАНИЗАЦИСКА ПОСТАВЕНОСТ НА УПРАВАТА

Внатрешната организација на Управата е утврдена со “Правилник за организација и работа на Управата за хидрометеоролошки работи“, а се заснова на надлежностите утврдени со закон, групирање на работите и задачите според вид, обем, сложеност, просторна разместеност, нивна меѓусебна сродност и поврзаност.

Во Управата се утврдуваат следните нивоа:

- директор;
- сектори;
- одделенија

За извршување на функциите во управата воспоставени се следните сектори:

1. Сектор за метеорологија;
2. Сектор за анализа и прогноза на време,
3. Сектор за хидрологија
4. Сектор за следење на квалитетот на природната животна средина;
5. Сектор за вештачко влијание и модификација на времето,
6. Сектор за заеднички работи
7. Сектор за информатика и телекомуникации;
8. Сектор за меѓународна соработка.

15.5. ФИНАНСИРАЊЕ

Согласно Законот за организација и работа на органите на државната управа („Сл. Весник на РМ“, бр.58/2000), УХМР како орган во состав на МЗШВ се финансира од Буџетот на Република Македонија (раздел 14003, програма 11 –администрација). Покрај буџетските средства остварува приходи и од други органи (закупнини) и приходи наплатени од дополнителни самофинансирачки активности.

Една од активностите која ја обавува Управата согласно Законот за вршење на хидрометеоролошките работи и која се финансира од Буџетот на РМ, е воспоставување, изградба и функционирање на системот за заштита од град и дејствување на градоносните облаци.

15.6. ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ ВО 2006 ГОДИНА

- Реорганизација на службата
- Ревизија на законот за хидрометеоролошки работи
- Активност за враќање на поранешниот статус на УХМР
- Изготвување на проект за осовременување на хидрометеоролошкиот систем во модификација на времето и активирање на средствата од Компензацискиот фонд *PHARE*
- Проект за детерминирање на праговите на неповолните временски феномени во Република Македонија
- Воспоставување на протокол за најава
- Реализација на проектот *RIMSYS*
- Изготвување на web-страница на УХМР (www.meteo.gov.mk)
- Активирање на Системот за заштита од градобијност
- Зајакнување на регионалната соработка
- Активно учество во кризниот штаб на Владата на Република Македонија
- Одржување на прес-конференции
- Модернизација на 18 хидролошки станици кои се дел на националната мрежа на хидролошки станици,
- Воспоставување на современа лабораторија за мониторинг на животната средина
- Инсталирање на оперативен прогностички систем заснован на нумерички модел на атмосфера

- Осовременување на радарскиот мониторинг систем со автоматизација на постоечките радари *WSR74* и *MRL5*
- Воведена детализирана временска информација за Република Македонија и биометеоролошка прогноза
- Воспоставен протокол за рана најава и предупредување за временски непогоди
- Едукација на кадри и стручно усовршување
- Сервисни информации за медиумите, приватниот сектор, индивидуалците, владините и невладини организации и останати корисници
- Учества на конференции, работилници, семинари и посети
- Годишен преглед на УХМР (*Annual Review*)
- Потпишани Меморандуми за разбирање со: Хидрометеоролошкиот Институт од Албанија, Националниот институт за метеорологија и хидрологија од Бугарија, Републички хидрометеоролошки завод на Србија и Црна Гора, Државен хидрометеоролошки завод на Хрватска, Германската метеоролошка служба (*DWD*), Францускиот институт за истражување и развој (*IRD*).

Се очекува идна соработка со:

- *EUMETSAT*, европска организација за сателитска метеорологија
- *ECMWF*, европски центар за среднорочна прогноза
- *EUMETNET*, европска метеоролошка мрежа
- *EMS*, европска метеоролошка организација
- Макс Планк институт за атмосферска хемија
- Хидрометеоролошката служба на Романија
- Националната метеоролошка служба на Грција
- Хидрометеоролошката служба на Босна и Херцеговина